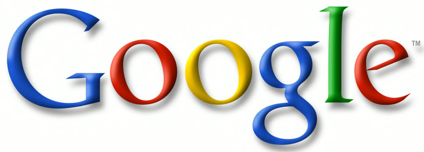
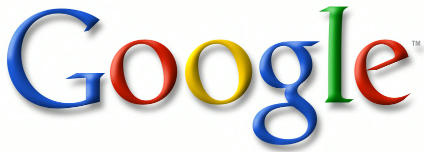

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK

V. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

VYFDE DEEL.

BAA.—BE.

TWEEDE DRUK.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITEN.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXVI.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

BAA.

BAACKEL, of *Baakel;* zie BAKEL.

BAAK, (*het Huis te*) ſtaat niet verre van het Dorp *Steendèren*, bij *Zutphen*, aan den *Yſel*, een weinig van den gemeenen weg af. Voor ſlegts weinige Jaaren was het een oud gebouw, omringd van een diepe graft; doch zedert het jaar 1738 of 1739, is het prachtig herbouwd, en met een deftige Boerenwooning voorzien.

Zie *Staat van Gelderland*, bl. 388. *Geogr. Beſchr. van Gelderland*, bl. 235.

BAAKEN, is de benaaming, die men gewoon is te geeven aan *Vuurtoorens* en *Vuurbaaken*, waar op, het grootſte gedeelte van het Jaar, bij nacht, Vuuren worden aangeſtooken, ten dienſte der Zeevaarenden. Ook geeft men den naam van *Baak* aan houten Kaapen, waar van alleenlijk bij dag gebruik gemaakt wordt. Tusſchen *Amſteldam* en *Texel* of de *Helder*, zijn drie zulke Baaken opgericht, in 't Jaar 1700, onder het opzicht van den vermaarden *Amſteldamſchen* Burgemeeſter, den Heer NICOLAAS WITSEN, toen ter tijd een der Commisſarisſen van de *Pilotage*. De eerſte deezer Baaken, van het *Y* af te rekenen, werd geſteld op *'t Toord* bij *Durgerdam*; de tweede op den oostkant van het Eiland *Marken*, en de derde bij den zogenaamden *Gelderſchen* Hoek, omtrent *Enkhuizen*, door de Zeelieden, *de Ven* genaamd. Bij de oprichting van dezelve, werd 'er een looden Penning vervaardigd, om, met de verandering van 't Jaar, aan de Schippers uitgedeeld te worden, ten bewijze dat zij, in dat jaar, het *Vuurbaakengeld* voldaan hadden. Doch naderhand heeft men het gemaklijker gevonden, daar-

van een schriftlijk bewijs te geeven. De vierde is de vermaarde Vuurtooren in de *Zuider Zee*, op het Eiland *Urk*, die allereerst was opgericht in 1617, onder het opzicht van den Heer GERRIT JACOB WITSEN; deeze stond, in het Jaar 1649, nog honderd en twaalf voeten van Zee af, en werd, in 1661, door het afknaagen, niet meer dan dertig voeten van de Zee bevonden; dus de noodzaakelijkheid vorderde, dat dezelve, in 't volgende Jaar, met steenen beschanst en met een daar toe noodig Koolhuis voorzien werd. Alle deeze Baaken worden door de *Pilotagie* onderhouden, aan welker Comptoir het groote Vuurbaakengeld betaald wordt, gelijk *Enkhuizen* het *Paalgeld* ontvangt, zo voor het stellen der houten Kaapen en Baaken, als voor het leggen der Zeetonnen. Op het Eiland *Ens* of *Schokland* staat een Vuurtoren, die onder het opzicht van de Provintie *Over-Yssel* behoort. De Vuurbaaken, geschikt om de Schepen in de Noordzee, op de Kusten, toe te lichten, zijn die op *Kijkduin* te *Huisduinen*; een op het oosteind van *Vlieland*, naar den binnenkant van dat Eiland; twee op *Ter Schelling*, waardoor de Zeegaten worden aangeweezen. De Zeedorpen van *Egmond* en *Scheveningen* hebben mede ieder hunne Vuurbaaken, op het eerste twee, en op het andere één. Dezelve bestaan uit ijzeren Roosters, die op een der hoogste Duinen gesteld zijn, op een hoogte, van hout of steen boven den grond verheeven. Alle deeze Baaken worden, van den eersten Augustus tot den laatsten April, gestookt; doch het Binnenvuur van *Urk*, brand des nachts bijna het gansche jaar door. Die van *Egmond* vertoonen twee vuuren boven elkander, doordien het eene een weinig hooger is dan het andere. Eenige Zeedorpen, langs de Kust van *Holland*, als *Petten*, *Wijk op Zee*, *Noord-* en *Katwijk aan Zee*, hebben mede hunne Vuurtorens; doch deeze behooren niet onder het bestuur van den Staat, maar worden door de Dorpen onderhouden, en zijn alleenlijk ten dienste van hunne Visschers geschikt; waarom ze ook niet branden, dan wanneer 'er Vischschuiten van hun in Zee zijn. Afzonderlijk van deeze allen, heeft men nog *Ligtlantaarens*, gevuld met Olij, in de Steden *Medenblik*, *Hoorn* en *Enkhuizen*, zo als 'er ook verscheidene in *Friesland* zijn.

Veele Torens van Steden en Dorpen, in *West-Friesland*, *Kennemerland* en elders, dienen den Zeevaarenden voor Baaken in

Zee,

Zee, inzonderheid die van de groote Kerk te *Haarlem*, en de Brandaris op *Ter Schelling*. Voorheen diende hier toe mede die van *Egmond op Zee*; dan in plaats van denzelven, is 'er een groote houten Kaap op de Duinen opgericht, zo als 'er op verscheide andere plaatsen, naar *Texel* en den *Vliestroom*, zulke Kaapen gesteld zijn. Deeze Kaapen bestaan uit zeer hooge houten gevaarten, die over elkander staan, om 'er den koers naar te richten. De Baaken zijn tweërlei: *Tonnebaaken*, die men ook wel Drijfbaaken noemt, en *Steekbaaken*. De eersten worden 's winters in plaats van de Tonnen gelegt, op het houten blok, aan een ketting vast, waaraan een steen is, die op den grond der Zee ligt. De Steekbaaken zijn sparren, die op droogten in den grond gestoken worden, met iets kenbaars aan den top. Ten noorden naar *Medenblik* zeilende, aan en op de *Wieringer* gronden, vindt men drie Baaken, waar van twee de streek naar het *Vlaak*, en de derde den Middelton, als mede het vervolg van 't Vaarwater aanwijzen. Aan de *Nes*, omtrent het *Vogelzand*, is mede een groote droogte, en ten Noorden van *Wieringen* ook een Baak. Op het Oosteinde van *Texel*, aan den kant van de Koopvaarders Ree, ten Westen van het nieuwe Schild, staat een groote Kaap, en een ander op het Westeinde naar den Zeekant. Ook vindt men een op den hoek van de *Helder*, en verder langs de Kust naar de Vuurbaak van '*Huisduinen*. Menigvuldig vindt men dezelven naar 't *Vlie*, langs de droogte van 't *Breezand*, het *Friesche Vlaak*, enz.

Zie G. VAN LOON, *Penningkunde*, IV. Deel, bl. 250. *Repertorium der Plak*, fol. 78.

BAAKENBERG; (*het Huis te*) dit werd voorheen, naar deszelfs stichter, *Mentenberg* genaamd. Het is gelegen in het Schependom van *Arnhem*, op een zeer vermaaklijke hoogte of berg. Kundige lieden hebben, als een bijzonderheid, hier van aangemerkt, dat, schoon het zeer hoog gelegen is, nogthans het water, achter in de *Put*, met de Rivier den *Rhijn*, wast en valt.

Zie *Geogr. Beschr. van Gelderland*, bl. 235.

BAAKENDORP, ook wel *Bakendorp*, is ééne Heerlijkheid met *Baarland*, schoon zij te samen één gerecht uitmaaken, behooren-

rende aan het bekende geslacht LAMPSINS, waar van de afstammelingen thans mede in *Amsteldam* vermaard zijn. Van dit *Baakendorp* is niet alleenlijk de Kerk, maar genoegzaam het gansche Dorp weggespoeld; dus men niet meer dan den Toren daar van op den Zeedijk ziet. Daar deeze voorheen als een Baak in Zee verstrekte, heeft zulks waarschijnlijk den naam van *Baaken* of *Baakendorp* veroorzaakt. De grootte deezer Heerlijkheid wordt geschat op 607 Gemeten en 23 Roeden; zie verder BAARLAND.

BAALDER, een *Geldersch* Dorp, onder het Drostampt van *Kessel*, in het kwartier van *Roermonde*. Jonker VAN DER HOUVE heeft hier op aangetekend, dat, toen *Gelderland* en *Zutphen*, in het Jaar 1547, onder een schatting van 73000 Guldens gelegd waren, *Baalder* daar toe 144 Gl. 8 stuiv. 2 en een halven penning moest betaalen.

Zie *Handvest Kronijk*, I. Deel, fol. 81.

BAAMBRUG, of *Bambrug*, een Dorp onder 't Sticht van *Utrecht*; zie BAMBRUG.

BAAN, (*Jan de*) een beroemd Schilder, gebooren te *Haarlem*, op den 20sten Februarij des jaars 1633. JAN, in zijn eerste jeugd zijne Ouders verlooren hebbende, geraakte daar door onder het opzicht van zijnen Oom PIEMANS, ten dien tijd Koopman, en een der veertigen der Stad *Leijden*. Deeze Voedster-Vader, die, in navolging van BREUGEL, de schilderkunst oefende, onderwees hem in de eerste beginselen van dezelve, en werd hem, in het Jaar 1645, mede door den dood ontrukt. Van *Leijden* vertrok hij naar *Amsteldam*, alwaar hij, op den ouderdom van dertien Jaaren, besteld werd, onder het opzicht van den kunstschilder BAKKER. Zijn ijver, in plaats van hem, bij zijne Medeleerlingen, bemind te maaken, veroorzaakte jalouzij; doch waaraan hij zig luttel liet gelegen zijn, verdraagende, uit liefde tot de kunst, allen smaad, dien zij hem aandeeden, zeer geduldig, en troostte zig met de genegenheid zijns Meesters.

DE BAAN zo verre gevorderd, dat hij in staat was eenen voorganger te verkiezen, bepaalde zig tot REMBRAND. In het Jaar 1660, trof hij eenen Mecenas aan, die hem uit *Amsteldam* naar

den

den *Haag* fokte, en aldaar zo veel werk verfchafte, als hij af kon, zelfs voor lieden van den eerften rang. Binnen kort woei de roem van zijn kunstvermogen naar *Engeland* over. Koning KAREL deed hem niet alleen bij zig ontbieden, om zijn afbeeldfel te vervaardigen, maar liet hem zelfs, met het Koninglijke Jacht, door Lord KELLEGRIJ, afhaalen. DE BAAN verrichtte aldaar zijn werk tot zo veel genoegen, dat PIETER LELIJ, die aldaar ten dien tijde zeer in aanzien was, blijde was, hem weder van daar naar *'s Hage* te zien wederkeeren. Aldaar te rug komende, werd hij met opene armen ontvangen. Onder de afbeeldfels, die hij aldaar vervaardigde, munten uit de Beeldtenisfen van de groote Staatsmannen, JAN en CORNELIS DE WITT. Den laatften fchilderde hij nog afzonderlijk ten voeten uit, in een groot ftuk, hebbende ten Zetel een opgeftapelden hoop Oorlogsgereedfchappen, en rustende, met zijnen eenen arm, op den tromp van een zwaar gefchut. In de bovenlucht van het ftuk zag men een menigte vliegende Kindertjes, die het hoofd van den Held met Laurieren beftrooiden. Tegenover de Faam, die zijnen lof bazuinde, benevens een Vrouwenbeeld, die den Hoorn van Overvloed voor zijne voeten uitftortte, zag men de verovering op de Rivier *Chattam*, met het roemruchtig verbranden der Schepen en Zeekasteelen. Dit ftuk is zeer fraai in het koper gebragt, waar van men de Copij in 't klein vindt in de *Vaderl. Historie*, zo als het zelve te *Dordrecht* op het Stadhuis geplaatst werd, dewijl het, op voorftel van den Burgemeefter HUGO REPELAAR, met goedvinden van den Raad, vervaardigd was. DE WITT, weet men, werd, voor die Heldendaad, op den 21, 22 en 23ften Julij des Jaars 1667, door den Staat, met een gouden Kop befchonken, en van elk toegejuicht. Het deerlijk lot, het Edel Broederpaar, daarna, op den 20ften Augustus 1672, te beurt gevallen, is bij de gantfche Waereld bekend. Het Graauw, niet vernoegd, die beroemde Martelaaren van Staat allerfchandelijkst mishandeld te hebben, wilde ook hunne Afbeeldfels vernielen. Verfcheidene maalen rotte de vergramde dolle Gemeente voor het huis van DE BAAN bijeen, hem dreigende zijn huis om verre te zullen haalen, indien hij hun de fchilderftukken niet ten prooije gave. Dat dezelve onder hem berustende waren, was, door eenen zijner Leerlingen, die zig mede onder de Moordenaars gevoegd had, ver-

 fpreid.

fpreid. DE BAAN, na de ftukken in zekerheid gebragt te hebben, opende zijne deur, en liet zijn huis van onderen tot boven doorzoeken. De woede floeg van den *Haag* naar *Dordrecht* over, alwaar het Graauw het bovengemelde kunstftuk van een fcheurde, en zodanig vernielde, dat men naderhand werk gehad heeft, uit eenige ftukken en brokken, die voor geld opgekocht waren, een fchets van het zelve te maaken; het was toen onbekend, dat het eerfte Model behouden was.

DE BAAN had, uit dit voorval, geleerd, hoe gevaarlijk het zij, in den haat van het Gemeen te zijn; deeze ongelukkige ondervinding deed hem befluiten, den Hertog VAN LUXEMBURG, voor alle zijne gedaane aanbiedingen, om LODEWIJK DEN VEERTIENDEN, te *Zeist*, te komen fchilderen, te bedanken. Echter behield de Koning zo veel achting voor zijne kunst, dat hij naderhand aan zijnen Ambasfadeur D'AVAUX order gaf, in het kopen van Konstftukken, zig van den raad van DE BAAN te bedienen. DE BAAN had niet alleen het bovenftaande geleerd, maar in hem zelven werd ook bevestigd, hoe fterk de nijd werkzaam kan worden tegen Mannen van uitmuntende verdienften. Hij benadeelde niemand. Het eenigfte dat hij deed, was, zijne kunst altoos aan alle zijne ftukken ten koste te leggen; het geen oorzaak was, dat hij meer dan eens gevaar gelopen heeft, van ontzield te worden, zelfs eens van iemand, dien hij met vermaak, in zijne eigen woning, zijne ftukken vertoonde, gelijk men omftandiger zien kan in HOUBRAKEN.

Zie *Schouburg*, II. Deel, bl. 303—324. bij wien ook melding van zijnen Zoon *Jacob de Baan* gemaakt wordt.

BAANST, een Edel Geflacht in *Vlaanderen*, waaraan het grootfte gedeelte van het Land van *Cadzant* behoorde, en reeds voor het jaar 1300 bekend was, voerende een zilveren Face, op een zwart Veld (het welk BORSELEN is) gebroken met drie zilveren Meerlen in 't Hoofd. SMALLEGANGE, in zijn *Chronijk van Zeeland*, is van gedachten, dat de Heeren VAN BAANST voor een tak van BORSSELEN moeten gehouden worden. RITZAARDT VAN BAANST werd, in de dertiende Eeuw, te *Oost-Souburg* geboren; deezen, naderhand gehuwd aan eene Dochter uit het geflacht van RENGERS, houd men voor het hoofd daarvan. Uit dit huwelijk werd,

1307,

1307, of daaromtrent, verwekt JAN VAN BAANST, welke eene Dogter teelde, die hij zeer jong uithuwde aan GUI DE BEVERE, van *Ninoven*, in *Vlaanderen*. Bij de Huwelijksvoorwaarden verbond JAN zig met eede, niet weder te zullen hertrouwen; dan, kort daarna berouw krijgende, kocht hij zijne Dogter af, en hertrouwde, oud zijnde zeventig jaaren, met ELISABETH, Dogter van Heere JAN VAN BANNIGHEM, binnen *Brugge*. Bij deeze Jonkvrouw, naauwlijks twintig jaaren oud, teelde hij nog tien Kinderen, waarvan alle de overige Heeren VAN BAANST zijn afgedaald. De Heer W. TE WATER maakt melding van den Ridder GUI, Ao. 1468, als Rentmeester van *Zeeland*, bewesten *Schelde*; en ook, op 1484, noemt hij 'er een (waarschijnlijk denzelfden) als een der Heeren Commissarissen en Revideurs der Keuren van *Zeeland*.

Zie *Boomgaard der Wapenen*; *Chronijk van Zeeland*, bl. 336; *Adelijk Zeeland*, bl. 176.

BAAR, een der vier, en wel de laatste der Banner-Heerlijkheden onder *Zutphen*, aan den *Ysel*, dragende den dubbelen naam van *Baar* en *Lathem*, naar de beide Dorpen, daarin gelegen. Voortijds was hier een bijzonder Slot, waarop de Heeren deezer beide Dorpen, (die voorheen van elkander onderscheiden waren,) hun verblijf hielden. De Wethouderschap van *Doesburg* deed, in vroegere tijden, aan den Heer VAN BAAR, Eed en Manschap van de ledige Leenen; welk gebruik door ADOLF en KAREL, Hertogen van *Gelder*, vernietigd werd. De Heeren VAN BAAR waren van een aloud Geslacht afkomstig, aangezien men, in 't Jaar 1280, reeds melding gemaakt vindt van eenen Heer VAN BAAR, die de overmeesteraar van den Heer van *Doorenweerd* was. Een anderen vindt men genoemd, die, in 1355, in de twisten tusschen de *Heekerschen* en *Bronkhorsten*, sneuvelde, en van meer anderen. Op het Jaar 1540, vindt men gewag gemaakt van eenen tweeden, WILLEM genaamd, schoon het Huis *Baar*, reeds in 1423, aan dat van *Meurs* was overgegaan, van daar aan dat van *Egmond*, en eindelijk door koop aan 't Geslacht van *Batenburg*.

In 't jaar 1557, gaf de Prins van GAVEREN en Graaf van *Egmond*, L'AMORAAL genaamd, klaagenderwijze te kennen, hoe zijne Voorzaaten, sedert het jaar 1471, de Bannerijen van *Baar* en

en *Lathem* in vrede bezeten hadden, tot dien tijd, dat de laatst overledene Hertog KAREL, (om reden dat JAN, Graaf van *Egmond*, zig begeeven had in dienst van den Keizer) het Slot de *Baar* met magt aangevallen, overweldigd en vernield, en de goederen van *Baar*, langer dan die van *Lathem*, onder zig had gehouden. De Hertog van *Savoijen* beval, na raadpleeging met de Rekenkamer van *Braband* en *Gelderland*, uit aanmerking van de bijzondere dienften van den Klager, dat de Heerlijkheid van *Lathem* ten eerften moest ontruimd worden, mids dezelve, met *Baar*, voor altoos zou blijven een Leen van 't Land van *Gelder*. De Staaten van *Gelderland* zijn, na verloop van tijd, door Koop, Eigenaars 'er van geworden: dus het nu onder de Domeinen van die Provintie behoort, ftaande onder het beftuur van de Heeren Raaden en Rekenmeefters, die aldaar een' Amptman en Rechter aanftellen. De Predikant van deeze Heerlijkheden heeft zijne woonplaats te *Lathem*.

Zie SLICHTENHORST, *Tooneel van Gelderl.*, bl. 86. *Gefchiedenisfen*, bl. 266, 307, 313 en 492. BACHIENE *Geogr.* A, bl. 347.

BAARD, een der zestien Dorpen van de *Friefche* Grietenij *Baarderadeel*, die den naam daarvan ontleend heeft, fchoon het geen van de grootften is. Men fchrijft zulks toe aan deszelfs ligging, die genoegzaam in het midden is, waarom aldaar voorheen de Rechtdagen (die naderhand naar *Jorwerd* verplaatst zijn) plagten gehouden te worden. De eigenlijke naam van dit Dorp is *Bawerd*. In het Kerklijke is het gecombineerd met *Winfum* en *Huins*. Men vindt hier een talrijke Gemeente van Doopsgezinden, *Oude-Vlamingen* genoemd, die door drie Leeraaren bediend wordt.

BAARDERADEEL, een der *Friefche* Grietenijen, in 't kwartier van *Westergoo*, in het Oosten, wordende door de *Swette* van *Oostergoo* gefcheiden. Zij heeft de vierde ftem in de vergadering der Staaten van *Westergoo*. Ten Zuiden liggen de Grietenijen *Rauwerderhem* en *Wimbritzeradeel*; ten Westen de Grietenij *Hennaarderadeel*; ten Noorden *Menaldumadeel*. Zij heeft zeer bekwaame doorvaarten naar *Leeuwaarden*, *Sneek*

en

en *Franeker*, en de *Britswerder*, *Swaanwerder* en *Henſenſer Meiren*, die daaglijks door de Inwooners van gemelde Steden bevaaren worden. Onder deeze Grietenij, die ſedert lang aan het Geſlacht van AYLVA behoord heeft, behooren zestien Dorpen, als: *Jorwert*, *Weidum*, *Mantgum*, *Schillaart*, *Oosterwierum*, *Boſum*, *Wieuwert*, *Britswaard*, *Oosterlittens*, *Winſum*, *Baard*, *Huins*, *Lyons*, *Hylaard*, *Jellum* en *Beers*. Ook vindt men in dezelve voortreffelijke Staaten en Heeren-Huizen, als *Dekama* te *Jellum*, *Dekum* te *Weijdum*, 't Huis te *Heſens*, *Hettinga* te *Jorwert*, *Walta* te *Wiewert*, *Walta* te *Boſum* en *Ekinga* te *Winſum*.

Zie HALMA uit WINSEMIUS.

BAARDWIJK, BAARWIJK, ook wel BARDWIJK, een Dorp in het Land van *Heusden*, dat den tijtel van Heerlijkheid draagt. J. F. LE PETIT was van meening, dat dit Dorp zijnen naam ontleend heeft van de *Galliſche Barden*, of *Longebarden*, die uit *Duitschland* herwaards gekomen waren.

Wijk, zegt men, betekende, in oude tijden, een ſchuil- of veilige plaats, waar heen het Volk, in tijd van nood, om hunnen Vijand te ontwijken, of wederſtand te bieden, zig plagt te begeeven. Dus houd men *Katwijk* voor de *Wijk der Katten*; *Oosterwijk* voor die der *Oosterlingen*; en *Beverwijk* voor de ſchuilplaats der *Beijerſchen*. In gevolge hier van zou dan *Baardwijk* de *Wijk der Barden* geweest zijn. VAN DER HOUVE ſtelt het Huis *Baardwijk* onder 's *Gravenhagen*. Hij moet hier misgetast of een ander bedoeld hebben: want het is zeker dat deeze Heerlijkheid gelegen is in de *Lange-ſtraat*. De Ambachtsheerlijkheid bevat onder zig honderd twee en twintig Huizen, met een Koornmolen. De Kerk is een zeer oud gebouw, met een toren en ſpits voorzien. Ook vindt men aldaar een Oud-Mannen en Vrouwen-Huis, het eenigſte in het platte Land van *Heusden*. De Predikant, die ook *Elshout* bedient, behoort onder de Klasſis van *Gornichem*.

Zie PETIT, bl. 150 en 151. VAN DER HOUVE, I. Deel, fol. 139.

BAAREN, of ook wel, bij verkorting, *Baarn*, een Dorp in het Ne-

Nederslicht van *Utrecht*, onder het kwartier van *Eemland*; het heeft een' Predikant, die ook, bij vervanging, *Eembrugge* bedient, behoorende onder de Klassis van *Amersfoort*.

Baarlandt, of *Baerlandt*, eene Heerlijkheid en Dorp in *Zeeland*, op het Eiland *Zuidbeveland*, bedijkt in het jaar 850. Dit Dorp, dat voorheen veel aanzienlijker plagt te zijn dan tegenwoordig, werd, in 1394, begiftigd met het voorregt, van een weeklijkschen Marktdag te mogen houden; op welke Markt die van *Baarlandt*, *Audelande* en *Bakendorp* al hun Koorn en andere goederen brengen moesten, eer zij dezelve uit hunne Huizen naar elders vervoeren mogten, op verbeurte van tien pond. In het jaar 1418 verkregen die van *Baarlandt*, van Hertog Jan van Beijeren, Tolvrijheid door *Holland* en *Zeeland*, te Water en te Land, den *Roeder-Tol* alleen uitgezonderd; welk voorregt, op den 29sten September 1520, door Keizer Karel den V, bevestigd is geworden.

Aan de Parochiekerk van *Baarlandt*, was, in het jaar 1480, door Wolfaart van Borsselen, vergund en toegestaan, de Parochie-Excyns te mogen verhoogen of verlaagen, naar goedvinden, en naar de nood zulks vorderde, of de Kerk, tot onderhoud, zo van het Gebouw, Orgel, Klokken als andere noodwendigheden, vereischte; welk voorregt, in 1606, door de Staaten van *Zeeland* is bevestigd geworden. De gantsche Heerlijkheid word geschat groot te zijn 1047 gemeten en 280 roeden. Voorheen stond een weinig buiten het Dorp, het zwaar en prachtig Kasteel *Hellenberg*, dat geheel vervallen is. Aan het Oosteinde van de Kerk vindt men tegenwoordig een ander Slot, dat den naam van *het Hof* heeft, behoorende weleer aan den Graave van Groesbeek. De Predikant deezes Dorps behoort onder de Klassis van *Zuidbeveland*. *Baarlandt* behoort, zo als wij boven, op 't Art. Baakendorp, gezegd hebben, aan het Ed. Geslacht van Lampsins.

Zie van der Houve *Handv. Kronijk*, I. Deel, fol. 143. Smallegange, fol. 702.

Baarlandt, een oud en hoog Adelijk Geslacht in *Zeeland*, waarvan zig veele Mannen vermaard gemaakt hebben. Heer Hu-

go

GO VAN BAARLANDT leefde ten tijde van Graave FLORIS DEN V, tegen wien hij zig, nevens anderen, verbond, om den aanslag, gesmeed door JAN VAN KUIK, ten uitvoer te helpen brengen; waardoor hij ook een deelgenoot werd van hun, die, om den gepleegden moord aan den Graave, te *Dordrecht*, of daaromtrent, hunne straffe ontvingen. Van deezen zegt MELIS STOKE, V. Boek, vs. 467, 463 en 469.

Dien van Dordrecht wert ghegeven
Hughe van Barlandt, de syn leven
Tordrecht liet op enen rade.

In het Jaar 1500 leefde FREDRIK VAN BAARLANDT, wiens Zoon was MATTHEUS, gehuwd met N. BOLLARDT, uit *Braband*, waarbij hij naliet JAN VAN BAARLANDT, die ter Vrouwe nam N. OOSTDIJK, bij welke hij verwekte MICHIEL, Baljuw van *ter Goes*. MICHIEL VAN BAARLANDT, gehuwd aan JACOBA VAN BANCHEM, teelde JAN, die zijnen Vader in de waardigheid als Baljuw en Superintendent opvolgde. JAN huwde met CORNELIA KIEN, en liet na MICHIEL, Secretaris van de Stad *Goes*, welke zonder kinderen stierf.
Zie SMALLEGANGE, fol. 792; HUIDEKOPER; M. STOKE, in 8vo.

BAARLAND, (*Adriaan van*) dus genaamd naar de plaats zijner geboorte, in het Jaar 1488. Dees vermaarde Man leide de eerste gronden zijner studien te *Gend*, onder PETRUS SCOTUS, en naderhand te *Leuven*. Zig in de Philosophie geoeffend hebbende, werd hij Meester der Vrije Kunsten, en onderwees allereerst de *Latijnsche* Taal in het Collegie van *Busheiden*. Daarna vertrok hij naar *Engeland*. Te rug gekeerd zijnde, werd hij, in plaats van JOHANNES PALUDANUS, Hoogleeraar in de Redenkunde te *Leuven*; in welke wetenschap hij voornaame Leerlingen had. Hij overleed aldaar in het jaar 1542. ERASMUS getuigt van hem, dat hij een Man was, vatbaar voor alle Wetenschappen; een beminnaar der zuivere *Latijnsche* Taale, die hij vaardig en net schreef en sprak, waarvan zijne schriften ten getuigen dienen. Zijne Historische Werken zijn onder de volgende tijtels bekend: *Chronologia brevis ac Historia ab Orbe condita ad annum* 1532. *De Li-*

Literatis Urbis Romæ Principibus. De Ducibus Venetis. De Comitibus Hollandiæ, Lugd. 1584. Frankf. 1585. in fol. *De Episcopis Ultrajectinis*; ibid 1584. *Chronicon Ducum Brabantiæ*, Antw. 1551, 1603. *De rebus gestis Ducum Brabantiæ*, Lov. 1732, Brux. 1665, in 8vo. *De Urbibus inferioris Germaniæ*.

BAARLAND, (*Hubert van*) Geneesmeester te *Naamen*, leefde omtrent het jaar 1530, en was een Vriend van ERASMUS. Bij VALERIUS en anderen vindt men aangeweezen, welke schriften van hem zijn nagebleeven.

Zie ERASMI *Epistolæ Val. And.* LA REU, *Geletterd Zeeland*, enz.

BAARLAND. (*Michiel van*) Dees vermaarde Rechtsgeleerde was mede eene afstammeling van het Geslacht van dien naam, en wel de Zoon van JAN VAN BAARLAND en CORNELIA KIEN, en, gelijk wij gemeld hebben, Secretaris der Stad *Goes*. Dat deeze geen onbevallig Dichter geweest is, blijkt uit de verzameling zijner Mengeldichten, gedrukt te *Dordrecht* 1658, in 8vo.

Zie SMALLEGANGE, *Chronijk*, fol. 702.

BAARLANDUS, (*Cornelis*) geplaatst onder het getal der geleerde Mannen, ons door GOUDHOUVEN medegedeeld; en schoon hij niets anders van hem zegt, vermoeden wij, echter, dat hij een Broeder geweest is van ADRIAAN, hier vóór gemeld.

Zie *Chronijk van Holland*, bl. 219.

BAARLE, een der vijftien Dorpen (behalven de Gehuchten) des Lands van *Breda*. In eene schatting, op gantsch *Braband* gelegd, van 140,000 guldens, droeg het Land van *Breda* 8683 guldens, en *Baarle* 566 guldens 3 stuivers en 6 penningen daar van. Een ander

BAARLE legt in 't Land van *Turenhaut*, tusschen *Antwerpen* en 's *Hertogenbosch*, het welk, in de gemelde schatting, niet hooger was aangeslagen dan 141 gl. 10 st.

BAAR-

BAARLE, ('t *Huis te*) in *Kempenland*, een landſtreek in het Noordoosten van *Brabant*, en wel in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, is vrij ſterk en rondom wel bewaterd. In 1585 maakten de muitende *Spanjaarden* 'er zig meeſter van, en verſterkten het nog meer, om 'er veilig te zijn. De Heer VAN STATTENBROEK, Droſt van *Breda*, kwam, met een menigte Volks, voor het zelve, beſchoot het, en week te rug. Daarop zonden de Staaten van *Brabant* den Colonel DE LA GARDE, met een aanzienlijk aantal Ruiters en Soldaaten, derwaarts, aan welke de veertig *Spanjaarden*, die 'er binnen waren, zig overgaven. Kort daarna werd het door de *Schotten*, die in Staaten dienst ſtonden, in brand geſtoken.

Zie RAY, *Woordenb. des Aardrijks*, p. 312; VAN METEREN, *Nederl. Hist.*, fol. 198.

BAARLE; dus werd ook genaamd een Buurſchap, een kwartier uur van *Blokziel* gelegen, welke eertijds den naam van *Baarlo* droeg, en door ſommigen verward is met *Baarle*, een Dorp nabij *Venlo*, dat ook wel *Bolderen* genoemd wordt.

BAARLE, een Adelijk huis in de Provintie *Gelderland*, nabij het Dorp *Hees*.

BAARLE; (*C. van*) zie BARLEUS. (*Casparus*)

BAARSCHOT, een Kasteel aan den ſlinker oever van de rivier de *Nemer*, onder het Rechtsgebied van het Dorp *Esch*, in *Staats-Braband*. Dit Huis, dat van geene heerlijke voorregten voorzien is, heeft lang behoord aan het Geſlacht van *Sweerts van Landas*; nu laatst behoorde het aan den Generaal Major S. CAMBIER, die het van zijner Vrouwe Moeder, welke tot het voorgemelde Geſlacht behoorde, geërfd had.

BAARSDORP, een Dorp in *Zeeland*, in de nabuurſchap van de Stad *Goes*. Nabij dit Dorp, dat voorheen veel aanzienlijker was dan tegenwoordig, ſtond weleer een Huis, welk den naam van het Huis te *Baarsdorp* had; doch thans geheel vernietigd is. De Heeren van *Baarsdorp*, die, volgens SMALLEGANGE, tot het geſlacht

flacht van *Borsfelen* behoren, hielden doorgaans hun verblijf op het zelve. Het Dorp heeft een klein luchtig Kerkje, waarin, 1572, tot Priester benoemd werd zeker JACOB PIETERSZ. Na de Kerkhervorming, zegt men, in 't zelve geen vasten dienst gedaan te zijn, dan alleen tot 1763, viermaal in 't jaar. *Baarsdorp*, *Sinouttkerke* en *Heer Abtskerke* maaken te zamen éêne Heerlijkheid uit, die gezegd word te beslaan 1193 gemeten, 41 roeden Lands, en buiten de wateringen 58 gemeten en 132 Roeden.

Zie *Oudheden van Zeeland*, II. Deel, bl. 130 enz.

BAARSDORP, ('t *Geflacht van*) zijnde een tak van dat van *Borsfelen*, dat zig, met aflaating van BORSSELEN, alleenlijk BAARSDORP geschreeven heeft, naar de Heerlijkheid zo even gemeld. SMALLEGANGE en anderen meenden dat het zelve was uitgestorven; dit zo zijnde, zou een bewijs weezen, dat zij, die den naam van BAARSDORP gedragen hebben, en in 't laatst der zestiende Eeuwe te *Leyden* in Regeering waren, en in *Holland* aanzienlijke Ampten bekleedden, tot dit Geflacht niet behoord hebben. Dat deeze tot *Borsfelen* behoord hebben, is blijkbaar uit het Wapen, welk dezelve voerden; zijnde het Schild van *Borsfelen* overlegd met een rood *Bourgondisch* Kruis. De Heer W. TE WATER noemt verscheiden Mannen van het zelve op, om aan te toonen dat zij tot dat van *Borsfelen* behoorden.

Zie TE WATER, bl. 141.

BAARSDORP, (*Cornelis van*) Genees- en Kamerheer van Keizer KAREL DEN V, geboren in de Heerlijkheid van dien naam, schoon VALERIUS en anderen hem een *Goezenaar* noemen. Deeze heeft nagelaaten een uitvoerig werk, over de Geneeskunde, onder den Tijtel van *Methodus universæ artis Medicæ*, gedrukt te *Brugge*, 1538. De Schrijver overleed te *Brugge*, in 1565, alwaar hij in de *St. Donaas* Kerk begraaven is. Op zijn Grafzerk ziet men twee Wapens, en ter zijde van die, de Kwartieren van *Baarsdorp*, *Maalftee*, *Mosfcheren* en *van de Woeftijne*: en daar onder het volgend Grafschrift:

Cy gift Messire Corneille de Baarsdorp, Chevalier, en son vivant Conseiller & Archi-Medicin du feu Empereur Charles V, & de Madame Leonore Reyne de France & de Marie Reyne de Hongri, qui Morut le 24 de Novembre en l'an 1565. Et Dame Anne de Mosscheroen sa Compagne, la quelle trespassa le.

Zie FOPPENS, *Bibl. Belg. Oudh. en Gestichten van Zeeland*, II. Deel, bl. 135.

BAARSDORP, (*Marinus*) Zoon van bovengemelden, geboren te *Biezelingen*, alwaar hij naderhaad Pastoor werd. In 1625 vermaakte hij alle zijne Goederen aan het Gasthuis aldaar.

Ibid, bl. 135.

BAART, (*Arnold*) geboren te *Brussel*, staat bekend voor een schrander Rechtsgeleerde, en een Man van zo groot een geheugen, dat hij de Pandecten van JUSTINIAAN, en meest alle andere oude Wetten, na elkander kon opzeggen. Van de Pleitzaal werd hij geroepen tot Hoogleeraar in de Rechten, op de Academie te *Douaij*, en van daar naar het Hof te *Mechelen*, om lid van den Koninglijken Raad te zijn. Zijne Werken zijn allen in 't Latijn gedrukt, in folio, van 1579—1582.

Zie VAL. AND.

BAART, (*Pieter*) Doctor in de Geneeskunst, en tevens een aartig Dichter; in welke hoedanigheid hij bijzondere bekwaamheid bezat, om zig in de oude platte *Friesche* Taal naauwkeurig te kunnen uitdrukken, zo als men zien kan in zijn *Friesche Boere Praatje*, waarin hij VIRGILIUS, in de platheid van die Taal, gevolgd heeft, doch tevens zo geestig, dat al het natuurlijke van het origineel 'er in doorstraalt. Daarenboven heeft hij nog in druk uitgegeeven de *Friesche Triton*, op het veroveren van *Olinda* en *Fernabuc*, in fol. 1630. Nog meer is hij bekend door zijn *Deugdenspoor*, in 8vo en 12vo.

BAART, (*Adriaan*) een man van aanzienlijke afkomst te *Alkmaar*, alwaar men een zijner Voorzaaten .... BAART MICHIELSZ, in het jaar 1574, staande het beleg dier Stad, als Vaandra-

drager gemeld vindt. ADRIAAN was, in het jaar 1684, een tijdstip, in veele deelen, niet ongelijk aan het tegenwoordige, Pensionaris zijner Geboorteſtad, en in deeze waardigheid nevens anderen gemagtigd, om de Papieren der Stad *Amſteldam*, benevens die van den Heer Penſionaris HOP, in den *Haag* te verzegelen, waartoe de drie gemagtigden, FRANCO VAN DER GOES, Burgemeeſter van *Delft*, ADRIAAN BAART, en de Secretaris van Staat, SIMON VAN BEAUMONT, hunne eigen Zegels gebruikten; laatende de verzegelde papieren onder bewaaring van den Heer VAN MAARSEVEEN. Elders zullen wij gelegenheid hebben, deeze toen veel geruchtmaakende gebeurtenis omſtandiger te verhaalen.

Zie *Reſol. van Holland*, 16 en 15 Febr. 1687. *Memorien van* D'AVAUX, II. Deel.

BAARTWIJK, een vrije Heerlijkheid en zeer aanzienlijk Dorp in 't Land van *Heusden*, of in de *Langeſtraat*. 't Ambacht bevat honderd twee en twintig Huizen en één Koornmolen. De Kerk, waarin de Godsdienstoefening verricht wordt, is een oud gebouw, met een Toren en Spits op dezelve. Men vindt 'er eenige andere aanzienlijke gebouwen. Deeze vrije Heerlijkheid heeft laatst behoord aan Jonkheer KAREL JOSEPH, Baron *de Overſchie*, Burggraaf van *Houlla*. Tusſchen dit *Baartwijk* en *Drunen*, (een Dorp op den grond der *Meijerije*) is, in den jaare 1766, een Overlaat gemaakt, ter breedte van 160, en ter lengte van 465 roeden, waardoor 't water, dat genoegzaam alle Winters een groot gedeelte der *Meijerije* overſtroomde, naar de *Oude Maas*, en door dezelve naar de *Biesboch* wordt afgeleid. Dit noodzaaklijk middel, om de *Meijerije*, en ook zelfs de Stad *'s Hertogenbosch* van het water te ontlasten, was reeds in 't Jaar 1658 voorgeſlagen, door den Landmeeter J. BASTINGIUS, en is, Ao. 1757, aangepreezen en betoogd, door den Heer J. PIERLINCK, Kapitein Ingenieur; die het zelve ook werkſtellig maakte, in 1766, met dien gewenschten uitſlag, dat men, in 1767 en volgende Jaaren, in *'s Hertogenbosch* en den omtrek van dien, weinig of geen letſel van dit water had. In de winters van 1770 en 1771, hebben alle die Dwarsdijken het water, (dat, ten dien tijde, in alle de Rivieren, tot een meer dan gewoone hoogte opgeſtegen was) niet kunnen keeren, het welk, door overſtrooming en door kwel-

ling,

ling, het Land van *Heusden* merkelijk heeft doen ondervloeijen.

Zie BACHIENE, A. bl. 540.

BAARZANDER-POLDER, (*de Groote*) ligt in 't vrije van *Sluis*, beoosten de Polder van *Groede*, en bevat verscheidene andere Polders, die alleen in 't Jaar 1609, droog gemaakt zijn. Deeze beslaat 1072 Gemeten en 79 Roeden lands. Dit land betaalt 30 stuivers, van ieder Gemeet, aan jaarlijksche Verponding.

BAAST, een geweezen Lusthuis der Bisschoppen van *'s Hertogenbosch*, die aldaar, in den zomertijd, hun verblijf plagten te houden, is gelegen in de nabuurschap van het Dorp *Ooster-Beers*, in *Staats-Braband*. Voorheen was het met sierlijke beplantingen omgeeven, die zedert eenige Jaaren omgehouwen zijn.

Zie BACHIENE A, bl. 608.

BABBRIG, is de naam van een oud Heeren Huis, in *Gelderland*, in het Graafschap *'s Heerenberg*, digt aan den *Rhijndijk*, behoorende onder de Heerlijkheid *Didam*. Het draagt ook den naam van *Hals-Af*, welken het gekreegen heeft, door de stoute daad eener dienstmaagd, waarvan verhaald word, dat zij, des nachts alleen op het Huis zijnde, door een Moordenaar, die zig voor een hoog zwangere Vrouw uitgaf, werd aangevallen, doch dien zij wist te misleiden, en den hals afsneed, onder het roepen van *Hals-Af!* Wat van dit vertelseltje zij, laaten wij daar, schoon het niet onmooglijk schijne. Het huis, hoewel oud, pronkt nog met verscheidene torengevels, en is met een zeskantig torentje voorzien.

Zie *Geogr. Beschr. van Gelderland*, bl. 236.

BABILONIENBROEK, bij verkorting *Broek* genaamd, legt, met deszelfs Ambacht, ten Noord-Westen van *Heusden*, grenzende aan het Land van *Altena*. Het getal der Huizen bestaat in het geheel uit negen-en-tagtig. Het Dorp is gelegen in laage Weilanden, bijna twee uuren van de Stad *Heusden*. In het kerkelijke is het eene combinatie met *Hil*, mede een klein Dorp. De Baron Jonker DIDERIK VAN HEMERT is Eigenaar van hetzelve.

Zie BACHIENE, *Geogr.* A, bl. 538.

BACCHIADES, is een benaaming, door fommigen gege[illegible] de oude bewooners van *Haarlem*. Maar dit toeftemme[illegible] men ook moeten gelooven, dat die Stad weleer *Bacch*[illegible] ter eere van den *Afgod* BACCHUS, genaamd geweest is. D[illegible] die flegts een weinig in onze Vaderlandfche Oudheden [illegible] zijn, weeten dat dit op de lijst der fabeltjes moet gef[illegible] den. Zie hier van in 't vervolg op BAKENES.

CORN. AUREL. *in Bat. Lib.* 1 en 2.

BACCHUM, een Dorp in *Kennemerland*; zie BAKKUM.

BACHERIUS, (*Petrus*) een *Dominicaner* Monnik, en Ho[illegible] aar in de Godgeleerdheid, op de Hooge Schoole te *Leuven*, [illegible] Ao. 1517, te *Gend*, in *Vlaanderen*, geboren. Hij was [illegible] leen een Godgeleerde, maar ook een fierlijk Dichter, fch[illegible] Redenaar en goed Taalkundige. Bijna den tijd van zestig ja[illegible] heeft hij te *Brusfel*, *Antwerpen*, *Gend*, *'s Gravenhage*, *Dordrecht*, *Kalker* en *Kleef*, zijne vermogens ten nutte van het gemeen befteed. Op verfcheidene plaatfen is hij Prior van zijne Orde geweest, en, op den 12den Februarij 1601, in zijne geboorteplaats overleeden.

Zie SWEERTII, *Athen. Bel.* FOPPENS, *Bibl. Belgica*, alwaar men zijn Afbeeldfel en een Lijst van zijne Werken vindt.

BACHERUS, (*Andreas Elegius*) geboren te *Popperingen*, in *Vlaanderen*, alwaar hij Advocaat was. Naderhand werd hij Hoogleeraar te *Bourges*, in *Frankrijk*, en overleed aldaar in 't jaar 1562.

BACHERUS, (*Wolfert*) een der Klerken van den Raadpenfionaris JOHAN DE WITT, en tevens een van hun, welke dien Heer verzelden, toen hij met mannenmoed naar de Gevangenpoort ging, om, zo als hij dacht, zijnen Broeder van daar te haalen. Na een weinig aldaar vertoefd te hebben, werd BACHERUS door hem gezonden, om een affchrift van de Sententie tegen den Ruwaard te haalen. Het ontfteld gelaat en de wankelende gang van BACHERUS bragt hem in een groot gevaar: want daar door trok hij de oogen van 't Graauw tot zig; en naauwlijks eenige treden gevor-

XVII. Tegen over bladz. 7.

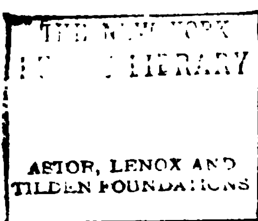

Cyrus tot Schenker van zyn' Grootvader aangesteld. Bladz. 7.

XVIII.

Veldslag tusschen de Mediërs en Assyriërs. Bladz. 29.

vorderd zijnde, begon het geroep, *zie daar een Klerk van den Verrader, die alle zijne geheimen weet.* Veelen wilden hem te lijf; doch de vreeze deed BACHERUS zijne fchreden verdubbelen; hij ontkwam daardoor het nakende gevaar, en vond, toen hij met de Sententie kwam, het Hof en alle de toegangen zo opgepropt, dat het hem niet mogelijk was te rug te keeren, al ware hij nog eens zo ftout geweest; ook zal de vreeze hem zekerlijk belet hebben, daar toe veel moeite aantewenden.

Zie *Gedenkftukken van* 1672, in 4to, bl. 45.

BACHEVORT. Het blijkt genoeg, zegt de Heer ALTING, uit de woorden der Bulle van AUFRIDUS, Bisfchop van *Utrecht*, van 't jaar 1006, dat hier door verftaan wordt eene ondiepte, of doorgang in den *Eemftroom* : een Backe voor de Veek/ die niet verre van 't Klooster *Hohorst* af was; mogelijk ter plaatfe, alwaar heden de *Eembrug* is.

Zie *Notit. German. Infer. Part.* II. p. 16.

BACHT en BACHTENSTEEN, voorheen twee Kloosters binnen *Middelburg*, waaromtrent bij de Schrijvers veele verwarringen plaats hebben. Sommigen houden die beiden voor een en het zelfde Klooster, zijnde het voor hen onverklaarbaar, hoe *Bachtenfteen* den naam van *St. Aagten* droeg, en ook het Klooster van de *Zwarte Zusters* genaamd werd; ook zijn zij met de Jaartellingen deerlijk in de war. Doch zie hier, hoe hunne zwaarigheden weggenomen kunnen worden. *Bacht*, *'s Gravenhoven* of *'s Gravenhof*, ftond van ouds in de *Graavenftraat*; *Bachten*, dat is *'s Gravenhof*, was het Klooster en de Kerk der Graauwe Zusteren, die naar den derden Regel van de Orde van ST. FRANCISCUS leefden. Het was gefticht in 1473; welk gebouw nu de *Vischmarkts Kerk* genaamd wordt. Doch het andere *Bachtenfteen*, of *'s Gravenfteen*, was van het eerfte onderfcheiden: I.) In naam, zo als uit dit gezegde blijkt; II.) In ouderdom, alzo het reeds in 1368 in wezen was; III.) In orde, volgende deeze die van ST. AUGUSTINUS; IV.) In kleeding, zijnde de eerfte de Graauwe, en deeze de Zwarte Zusters; en V.) In woon- en ftandplaats, woonende deezen achter het *Steen*, *'s Gravenfteen*,

(Gevangehuis te *Middelburg*) alwaar men tegenwoordig de *St. Joris Doele* ziet.

Zie *Tegenw. Staat van Zeeland*, I. Deel, bl. 104. *Oud. van Zeeland*, bl. 108. 's GRAVEZANDE, *Eeuwgetij*, bl. 467—469.

BACKENHAGEN, een Havezate in *Overijssel*, ten Noord-Westen van *Delden*, behoorende aan den Heer JOHAN ARNOLD LUDOLF, Baron van *Mulert*.

BADELOCH of *Badeloga*, was de Dogter van ENGELBERT VAN AMSTEL. Zij leefde in 1203. Van haar wordt gezegd, dat zij uitmuntend schoon was. Haar Man was WILLEM, de eerste Heer van *Egmond*, die zig met haar, tegen den zin zijner Moeder, in den echt begeeven had. Uit dit Huwelijk is geboren Heer GERRIT VAN EGMOND.

Zie GOUDHOEVEN, *Chronijk*; BOXHORN en SCHRIVERIUS.

BADUHENNA, was het bij onze Oudheidkundigen bekende Bosch, waarvan TACITUS zegt, dat in het zelve, onder de regeering van den Keizer TIBERIUS, eerst negen honderd, en naderhand vier honderd *Romeinen*, in verscheidene achtereenvolgende gevechten tegen de *Friezen*, gesneuveld zijn. 'Er zijn 'er, die meenen dat die gevegten bij het Dorp *Bennebroek*, in *Kennemerland*, zouden voorgevallen zijn, en dat dit Dorp, van het Bosch *Baduhenna*, den naam van *Baduhennenbroek*, zou gekreegen hebben. WINSEMIUS is een van hun, welke geloven, dat gemelde gevechten, in *Klein Friesland*, nu *West Friesland*, over het *Flie*, geschied zijn. Dat het gemelde Bosch groot, onguur en akelig geweest is, getuigen de oude Schrijvers eenpaarig; en veelen van hun voegen 'er bij, dat het *Hercijnsche* van veele andere Bosschen, en ook van dit, de Moeder geweest is. Dan, op verre na zijn zij het in de aanwijzing van deszelfs standplaats niet eens. De eene zegt, bij *Bennebroek*, in *Kennemerland*; de andere bij *Benningbroek*, in *West-Friesland*; anderen, in 't Land van *Drenth*; sommigen gaan verder, en zeggen, dat het lag op den bodem van de *Zevenwolden*, in *Friesland*. Menigelei

leſ zijn ook de gedachten, over den oorſprong van het woord *Baduhenna*. Jonker VAN DER HOUVE verſtaat 'er niets anders door, dan een Bosch, dat aan waterächtige weiden legt. TACITUS, die anders veele woorden naar de *Latijnſche* taal verbogen heeft, zegt uitdrukkelijk, dat *Baduhenna* de naam was, dien de *Friezen* aan dit Bosch gaven, en leid van de *Frieſche* bewoordingen den zelven dus af. „ In dit Woud (*zegt hij*) hoorde men „ eenen ſterken weêrklank der daar in geſprokene woorden. De „ onkundigen plagten 'er vervaard door te worden, maar de on„ vertſaagde Friezen niet; deezen door het zelve trekkende, en „ veel gerucht van woorden maakende, hoorden den Echo hun„ ner woorden menigmaal nog ſterker te rug kaatzen; dan daar„ op geen acht ſlaande, zeiden zij als met verachting, *Ba du! „ hinne*; dat zo veel zeggen wilde, als *Foei u! ga heen*: en „ dus zou het zelve, uit de zamenvoeging van die drie woorden, „ den naam gekregen hebben." Anderen zijn weder van gedachten, dat het niet onwaarſchijnelijk is, dat, nevens veele andere Goden, ook eene Afgodesſe BADUHENNA alhier gediend, en aan haar dit Bosch toegewijd zou zijn, en dat het Bosch den naam daarvan gekreegen heeft.

BADUHENNA, zegt ALTING (dien men, in alle deeze zaaken, dient te raadpleegen), is, zonder twijfel, bij de *Germanen* de naam van eene Afgodin geweest. CLUVERIUS wil denzelven hebben afgeleid van een *Arabisch* woord, 't welk, in 't *Hoogduitsch*, *begin* of *aanvang* zou betekenen, en meent dat BADUHENNA en TAFANA een en dezelfde Godin geweest is. Wij kunnen hier op niets met zekerheid bepaalen, dan alleen dat TACITUS ons leert, dat 'er Bosſchen onder die beide naamen geheiligd zijn geweest. Het eerſte omſchrijft hij als een *Tempel*, in 't land der *Marſen*, en het ander als dit *Bosch*, *Baduhenna*, in het land der *Friezen*. M. ALTING zegt verder, dat dit woud geweest is in een der Dorpen van de *Zevenwouden*, in de Grietenij van Stellingwerf-Westeinde / genaamd Holtpade / dat tegenwoordig onderſcheiden wordt in Olde en Neije Holtpade / niet meer dan drie uuren van den kant van 't *Meir Flevo*; en dat men, niet verre van daar, naar den kant van *Drent*, dien naam aan eene Godin, die doorgaans Paaslo / Paaschelo genaamd wordt, als of men zeide de hoogte van *Pada*, gegeeven vindt; als mede, dat op

de grenzen van *Hesfen-Land*, (wel eer de woonplaats der *Katten*) een bron aan dezelfde Godin toegewijd is, waar van *Paderborn*, de Hoofdftad van dat Bisdom, den naam draagt. Wat nu betreft, dat TACITUS het niet *Pada*, maar *Baduhenna* genoemd heeft, oordeelt de Heer ALTING, dat zulks moet worden toegefchreven aan den aart der Oude Nederduitfche taale, in welke het, volgens zijn zeggen, niet ongewoon is, het aanhangfel van UWE aan verfcheidene woorden gehecht te zien, als **niewe** voor **nie** of **nieuw**; **Kaluwe** voor **Kaal**; **zeuwe** voor **Zeen**; **Geluwe** voor **Geel**; **Arduwe**, voor **Narde**; waar van daan het *Arden* of *Ardennerbosch*, bij de Romeinen *Silva Arduenna*; dat TACITUS daarom naar deeze uitfpraak opgemerkt heeft, dat dit woord niet zo zeer *Padenhout* als *Baduenhout*, van de Inboorlingen genaamd werd. De letter P in een B veranderd zijnde, zo als bij veelen gefchied is, zou, echter, het geheele verhaal van den *Romeinfchen* Historiefchrijver (zegt ALTING) ons tot deeze gedachte brengen. Want na dat de *Friezen*, aan den overkant van 't *Fliemeir* woonende, door de gierigheid van hun, die de fchatting invorderden, tot onvredenheid gebragt, en, in het 28fte jaar van onze tijdrekening, afgevallen zijnde, de *Romeinfche* knechten aan galgen opgehangen, de gezachhebbers verjaagd, de verfchanfingen, waar in dezelven zig bevonden, belegerd hadden, zo heeft LUCIUS APRONIUS, Landvoogd van *Neder Germanie*, om zulks te wreken, de *Romeinfche* Keurbenden, met de Ruiters, die daar bij behoorden, uit het bovenfte gedeelte van het Wingewest ontboden, en daarbij gevoegd, de hulpbenden te voet en te paard, waar onder ook was een Ruiterbende van *Caninefaten*, en eenige *Germaanfche* Voetknechten. De *Friezen*, deeze Krijgsmagt vernomen hebbende, braken de belegering op, en trokken van daar den Landvoogd tegen, om hun eigen land te befchermen. APRONIUS, met zijne twee Legers, die uit *Opper-* en *Neder-Germaniers*, zo bondgenooten als eigen volk, beftonden, langs den Rhijn, en de Graft van *Drufus* (niet over de Meeren, zo als GERMANICUS gedaan had; dat wel in acht moet genomen worden) afgevaaren zijnde, viel hij tevens in het Land der *Friezen*, en wel ter plaatfe, alwaar het Leger over de laage en verdronkene Landen (*AEftauria*) moest trekken: doch daarom niets langs den oever van den

Oce-

Oceaan, zo als CLUVERIUS hier uit wil opmaaken. Want de gemelde verdronkene of vloetlanden waren voorheen, zo wel als nu, tweeërleij; zijnde sommigen met een glibberig slik bedekt, en met elken vloed bevaarbaar; deeze noemen wij **Watten**/ en de *Romeinen* noemden ze Meeren. Anderen hebben een vaster grond, en zijn doorgaans met veel gras bewassen; maar door geene dijken bewaard zijnde, loopen zij bij hooge vloeden onder; zijnde anders bouw-, hooi- en wei landen, van onmisbaare nuttigheid. Deeze en dergelijke noemen wij **Hammen**/ **Hamlanden**/ **Hamrikken** en **Hemrikken**/ dat is, landen, wedergekregen uit de overstroomingen van de Zee. TACITUS noemt die *AEstauria*, **Utreekken**/ verdronken landen. L. APRONIUS moet dus zijne Legers aan het verdronken land gezet hebben, zo dat zij langs de Graft van DRUSUS (den *Tsfel*) afvaarende, eerst aan den oostkant van 't Meir *Flevo* gekomen zijn, op de plaats, die heden **Blankenham** en **Ysselham** genaamd wordt. Op dat nu het zwaar gewapend volk hier veilig zou konnen overtrekken, moesten zij veele sloten, bruggen en dammen leggen. Aan de *Duitsche* Voetknechten, en de Ruiterij der *Caninefaten*, was bevolen, langs de wegen, die, om de voortreffelijkheid van den grond, doorgaans naauw zijn, en toen mogelijk onder water stonden, en daarom ondiepten (*Vada*) genaamd werden, voorttetrekken, om de vijanden van achteren te omsingelen. Doch de *Friezen*, in slagorde staande, deeden hun, die nog naauwlijks de verdronken landen ontgaan waren, eerst de wijk neemen, daarna ook de Ruiterij der keurbenden, die hun tot onderstand gezonden waren; vervolgens twee Regimenten (*Cohortes*); daarna nog drie, en ook de Ruiterij der Bondgenooten: zo dat eindelijk alle de hulptroepen, die nog overig waren, mede gekwetst of afgemaakt werden. Indien nu de keurbenden, en inzonderheid de krijgsknechten van de vijfde keurbende, niet spoedig toegeschoten waren, zo als zij van de vermoeide en in wanorde gebragte menigte te hulp geroepen waren, zou zekerlijk al de manschap der Bondgenoten, de Ruiterij der Inboorlingen, en bij gevolg het grootste gedeelte van het *Roomsche* Heir, zijn omgekomen. Intusschen werden 'er veelen van hun gevangen; anderen vluchtten landwaards in. En wanneer, daags daar aan, het gevecht, voor de agtstemaal, hervat was, werd het grootste deel der over-

gebleevenen, twee uuren van de plaats, die door deeze nederlaag beroemd is geworden, bij het Bosch *Baduhenna*, ter nedergehouwen. Anderen, die door den fchrik verder voortgedreeven waren, en geen kans zagen, om bij de vesting aan het *Flie* (*Castellum Flevum*) te komen, waarheen zij, waarfchijnelijk, de wijk genomen hebben, ftieten elkander onder den voet; met het overige deel nam de Landvoogd de vlucht naar het Wingewest, laatende zijne dooden onbegraaven. Uit dit alles blijkt overvloedig, dat de gelegenheid van de plaats, en de reden van deeze benaaming, met den inhoud van het verhaal overeenkomt. Tot dus verre de Heer ALTING, die de plaats van het bosch allernaauwkeurigst fchijnt gevonden te hebben.

Men zie wat op het Art. van APRONIUS (L.) IV. Deel, gezegd is; en verder TACITUS, IV *Jaarboek*; WINSEMIUS, *Chronijk*, *fol.* 22. NEANDER, *Antiq.* pag. 134, 135, *Handv. Chronijk*, II. Deel, fol. 13. *Germ. Inf. Part.* I. CLUVERIUS, *Germ. Antiq. Lib.* III.

BAEX, (*Joachim*) een Roomsch Priefter, in 't Sticht van *Utrecht*, die zig, door zijn fchrijven tegen de Proteftanten, zeer beroemd gemaakt heeft. Hij was geboren, 10 Augustus 1562. Zijn Vader was JOHAN BAEX, Secretaris van de Staaten van *Utrecht*. Hij overleed 1619, 24 September. VALERIUS getuigt van hem, dat de Wijsheid met de Eenvoudigheid, de Geleerdheid met de Ootmoedigheid, de Welfprekendheid met de fpaarzaamheid in 't fpreeken, bij hem om den prijs geftreeden hebben. Zijne Nederduitfche fchriften zijn; *de Tolk of Advocaat van alle oprechte Katholijken*, in 's Hertogenbosch, 1610. *De Ban van alle Ketters*, *Staatkundige en verkeerde Katholijken*, ibid 1614. *De Bezem des gewetens*, in 't Fransch: Brusfel 1650. Zijne overige werken vindt men gemeld bij VAL. ANDREAS.

BAFLO, bij anderen *Baffło*, *Bafelo*, en ook wel *Baffelt* genaamd, is een Dorp in de *Groninger Omlanden*, en één der negen-en-veertig Dorpen van het *Kwartier Hunfingo*, waar in het huis *Meijma* ligt, welk, omtrent het jaar 1640, aan Jonker HAIJO LEEUWEN behoorde, en, in 't Jaar 1730, tot den grond toe afgebroken is. *Baflo* is vermaard geworden, door den beroemden

RUDOLPHUS AGRICOLA, in 't jaar 1442, aldaar geboren. Het ligt omtrent twee mijlen van *Groningen*. In den geduchten watersnood van 1686, waar door, in de Provintie *Groningen*, een groote menigte huizen, schuuren, enz. geheel weg spoelde, en veele menschen en beesten verdronken, had dit *Baflo* het geluk, dat 'er niet meer dan één paard en zes koeijen door het water omkwamen. Veel meer leed het in den Kersvloed van den jaare 1717, die, des nachts om twee uuren, tusschen den 24 en 25 December, in *Hunsingo*, schoon doorgaans, wegens de nieuwe aangewassene landen, met dubbele zwaare dijken en zeeweeren voorzien, met eene onuitspreekelijke woede drong, voortvloog, en menschen en vee zo onvoorziens overrompelde, dat een groote menigte van beiden het leven verloor. *Baflo* heeft, wat het Kerklijke betreft, de vijfde stem in het Klasfis van *Marne*; het is een Combinatie met *Rasquert*, alwaar, echter, geen dienst gedaan wordt. *Baflo* behoort aan den Baron F. A. VAN IN en KNIPHUYZEN.

VAN DER HOUVE, I. Deel, fol. 170; SCHOTANUS, *Chronijk*, fol. 379; GABBEMA, *Watervloeden*, pag. 365; BACHIENE, *Geogr.* bl. 198. UBBO EMMIUS noemt het een VILLA, *dat is het hoofd van eenige plaatzen, onder een Rechter staande.*

BAGGAERT, (*Johan*) geboren te *Vlissingen*, omtrent 't jaar 1657. Om zijne bekwaamheid werd hij Stads Doctor te *Middelburg*, alwaar hij overleed in December 1710. RABUS noemt hem een Arts, die in de woorden van oude en nieuwe Meesters niet wilde zweeren, maar, ten dienste zijner patienten, met een goede Filosophie en groote ervarendheid te rade ging. Hij voert tot bewijs van zijn gezegde 's mans schriften aan.

LE REU, *Geletterd Zeeland*, blad. 196; RABUS, *Boekzaal*, II. Deel, bl. 120 en 136.

BAGOUDE, was, voor veele Eeuwen, de naam van *Bodegraven*; zie het Art. BODEGRAVEN.

BAHIA *de todos los Santos*, is een deel der Brasiliaansche Zee, in het Zuidergedeelte van *Amerika*, zig bij de Hoofdstad *St. Sal-*

vador, tot de *Capitania van Bahia* uitſtrekkende. Het heeft deezen naam gekreegen door MANUEL PENJEIRO, wanneer dezelve, na een vreezelijken ſtorm te hebben uitgeſtaan, op den dag van Allerheiligen, in dezelve aankwam, en aldaar de Stad *St. Salvador* bouwde. In het jaar 1624, den 8ſten van de maand Mei, naderde de *Hollandſche* Vloot, onder bevel van den Admiraal WILLEKENS, de Baai; hij vond dezelve gedekt door een Kasteel, en eenige *Portugeeſche* Schepen, die 'er binnen lagen. De Onder-Admiraal PIETER PIETERSZOON HEIN tastte de Schepen aan, met drie der zijnen, terwijl de Admiraal twaalf honderd Soldaaten en twee honderd veertig Matroozen aan land zette; hebbende alvoorens ALBERT SCHOUTEN afgezonden, om *St. Salvador*, te bemagtigen. Dit koste kleine moeite, vermits de Stad, bij zijne aankomst, reeds van haare Inwoonders verlaaten was: des hij 'er, zonder eenigen tegenſtand, een aanzienlijken buit behaalde. Van de *Portugeeſche* Schepen maakte de Onder-Admiraal zig ook ſpoedig meester, en vond dezelven, behalven andere Koopwaaren, beladen met meer dan twaalf honderd kisten Suiker; ook bemagtigde hij, kort daarop, nog meer andere rijk geladene Schepen.

De Stad *Salvador* en de Baai werden, op naam der Algemeene Staaten, en der W. I. Maatſchappij, terſtond in bezit genomen. De Vlootvoogd ſtelde aldaar, tot nader order, als Bevelhebber aan, JOHAN VAN DORTH, die, kort daarna, door de *Braziliaanen*, in een hinderlaag overvallen en omgebragt werd. ALLERT en WILLEM SCHOUTEN, twee Broeders, kregen na elkander aldaar het bevel. Wenſchelijk, echter, ware het geweest, dat de plaats betrouwd was geworden aan de zodanigen, die dezelve beter bewaard, en met meer ingetogenheid hunnen pligt betracht hadden. De Maatſchappij, wel voorziende dat de Koning van *Spanje* niets onbezocht zou laaten, om de Baai te heroveren, rustte twee talrijke Vlooten uit; doch de *Spaanſche* Vloot landde 'er reeds in de maand Februarij 1625. ALBERT SCHOUTEN had zijn ampt moeten verlaaten; zijnde ERNST KNIJF in zijne plaats aangeſteld. Hier door ontſtond tweedragt onder de geringe bezetting, in vergelijking van de meerdere magt der *Spanjaarden*. De tegenſtand was gering; en op den 30ſten van de maand Maart werd de Stad bij verdrag overgegeeven, op voorwaarde van den

vrij-

uittogt naar 't Vaderland, met Geschut, Schepen en Goe-

Zie DE LAAT, *Jaarlijks Verhaal*, bl. 10—54; AITZEMA, I. Deel, bl. 336 en 343; COMMELIJN, *Leven van Fredrik Hendrik*, I. Deel, bl. 20.

AILLEU, een der verbondene Edelen; wier naamen men op lijst bij BOR gemeld vind. Andere noemen hem BAILLEU DE KEPPLUK. Het is tot nog toe niet mogelijk geweest, eenig er bericht van hem te geeven. Bij den Heer TE WATER kan eenige gisfingen omtrent hem vinden; doch hij bepaalt niets zekerheid.

Zie *'t Verbond en Smeekschrift der Edelen*, II. Deel, bl. 179 en 180.

BAILLIJ, Zoon van PIETER BAILIJ, een der vermaarde Nederdsche Kunstschilders, geboren te *Leiden*, in het jaar 1641. n leven vindt men bij HOUBRAKEN, I. Deel, bl. 118 en 9.

BAILLIJ, (*Gesluin le*) heeft in de Nederlandsche Geschiedenissen nen naam gemaakt, door zijne onderhandeling met den Graaf AN RENNENBERG. Omtrent het jaar 1580, en zelfs vroeger, had en reeds eenig vermoeden, dat de Graaf, uit zucht voor den *oomschen* Godsdienst, of uit andere inzichten, mogelijk de *paansche* zijde zou omhelzen. Het zij nu dat de *Spanjaarden* hiervan door hem zelven, of door anderen, onderricht waen, dit is zeker, dat de Hertog VAN TERRANOVA zig van BAILLY bediende, om RENNENBERG tot den afval overtehaalen, en de voorwaarden, waarop hij zulks verrichten zou, te bepaalen. Het schijnt mij toe, dat RENNENBERG, in den beginne, voor zig en de zijnen, te veel heeft willen bedingen; ten minsten de onderhandelingen moeten voor een wijl afgebroken geweest zijn: want de Graaf tekende, gelijk men weet, de Unie van *Utrecht*, en bragt *Groningen* aan der Staaten zijde: zo dat men alle reden had, RENNENBERG als een waar voorstander der Vrijheid aan te merken. Doch het blijkt dat hij, in de maand Januarij des jaars 1580, de onderhandeling met BAILLIJ weder heeft

heeft aangevangen. RENNENBERG had, onder zijne Raaden, z keren POPKE UFKENS, een Man, die den Staat getrouw was; de ze werd, door KORNPUT, gewaarschuwd op zijne hoede zijn; hier door werden de *Friezen* achterdochtig. Zeer duidelij ontdekten zij het verraad, toen zij BAILLIJ in handen gekreegen hebbende, bij hem eenige onbeschreevene papieren vonden, di met de hand van den Graaf ondertekend waren. Van deeze be dienden zij zig; doende BAILLIJ, op een van dezelven, de ove levering van het Slot te *Harlingen* schrijven; deeze overgaaf ge schiedde op den 5den Februarij 1580. Hoe hierdoor verder ge legenheid gevonden was, om het verraad van RENNENBERG te on dekken, zal men op zijn Art. zien.

Zie BOR, *Authentike Stukken*, II. Deel, bl. 3, 5, 10 11 en 12.

BAJORAUNA, weleer, volgens SCHOTANUS, een zeer groote e Volkrijke Plaats in *Friesland*; doch, in het jaar 880, door d alverwoestende *Deenen* en *Noormannen*, verbrand, en daarna zo danig in vergetelheid geraakt, dat het niet mogelijk is, derzel ver gelegenheid aan te wijzen.

Zie *Kronijk van Friesland*, fol. 73.

BAJORZUNA, naar men vermoed, de oude naam van *Bergen op den Zoom*, en, even als *Bajorauna*, door de *Deenen* en *Noorren* verwoest.

BAJUM of *Baijum*, een Dorp in *Westergo*, in de Grietenij van *Hennaarderadeel*, een groot uur ten N. O. van *Franeker*, twee en een half uur ten Z. W. van *Leeuwaarden*, tusschen de trekvaarten, die van *Bolswert* naar *Leeuwaarden*, en van daar naar *Franeker* loopen, aan de grenzen, die de Grietenijen *Menaldumadeel* en *Baarderadeel* van elkander scheiden. Voorheen had dit Dorp een Parochiekerk, die onder den Proost van *Utrecht* behoorde, en wier Pastorij door eenen Kanunnik van de *Premonstrenser* orde bediend werd. De Pastorij bragt jaarlijks honderd, en de Prebende zestig Goudguldens op. Bij dit Dorp stond weleer een Nonnenklooster, dat den naam van *Michielsberg* of

Men-

Monnikke-Bajum voerde. *Bajum* en *Welsrijp*, in welk laatste Dorp de Kerk is, worden beiden door één Predikant bediend.

Zie *Geogr. Woordenb. van Friesland*, bl. 35. *Oudh. en Gestichten van Friesland*, II. Deel, bl. 268. BACHIENE, A. bl. 1332.

BAKE, (*Laurens*) een *Amsteldammer* van geboorte, werd, in het begin deezer Eeuw, onder de beroemde Nederlandsche Dichters gesteld; nog heden zijn zijne *Bijbelsche Gezangen*, die allereerst in het jaar 1682 in het licht kwamen, in achting. Het Kunstgenootschap, onder de zinspreuk: *In magnis voluisse sat est*, dat is: *In groote zaaken is het genoeg gewild te hebben*, beroemde zig in dien tijd, den Heer van *Wulverhorst* tot een Medelid te hebben: want BAKE was afkomstig uit het vermaard *Amsteldamsch* geslacht van dien naam, dat aan verscheidene aanzienlijke Familien, door huwelijken, is vermaagschapt geweest, onder anderen aan dat van HOOFT. Onze Dichter had zig, in zijne jeugd, met vrucht in de Rechten geoefend, en was daarin tot Meester-bevorderd. Door erfenis van zijnen Vader, werd hij Heer van *Wulverhorst*, eene Heerlijkheid in 't Land van *Montfoort*. Hij overleed in 't jaar 1714, of daaromtrent. Zijn afbeeldzel is door J. C. PHILIPS, in het Koper gebragt.

Zie WAGENAAR, *Beschrijving van Amsteldam*, XI. Stuk, in 8vo, bl. 390.

BAKEL, een Dorp in de Meijerij van 's *Hertogenbosch*. Onder het Kerklijk distrikt van dit Dorp behoort *Melis* (*Milheze*). Onder de Parochie, die voortijds zeer uitgestrekt was, stond toen *Gemert*. In het jaar 1505, werd *Bakel*, nevens eenige andere Dorpen, door verpanding, tot eene Heerlijkheid gemaakt, doch gelost zijnde, wederom aan de Graaflijke Domeinen gehecht. De inval, welken de *Gelderschen*, in 1512, in de Meijerij deeden, was allernadeeligst voor *Bakel*, doordien het, beneffens *Aften*, *Geffen* en *Nieuwland*, in koolen gelegd werd. In de schatting van het jaar 1525, over gantsch *Braband* geslagen, moest *Bakel*, ieder half jaar, zes honderd vijftig guldens, vijftien stuivers, één penning en één mijt betaalen. Het heeft een ruime Kerk met een Toren, waarop een hoog spits staat. De Abt van *Epternach*

in

is verpligt uit de Tienden, de Kerk te onderhouden. Het woonhuis van den Predikant, dat eerst tamelijk verre van het Dorp ſtond, is, na het pleegen van een geweldigen Huisbraak, in 1768, omtrent in het midden van het zelve geplaatst.

't Getal der Gereformeerden was 'er voorheen zeer klein: waarom hun Ed. Mogende, in het jaar 1680, goedvonden, dit Dorp met *Gemert* te vereenigen. In 't jaar 1699 werd het daar van geſcheiden: het Dorp ſtaat nu, zo wel in 't Kerklijke als Burgerlijke, op zig zelf; zijnde, wat het Burgerlijke betreft, *Melheze* alleen daaraan onderhoorig. Laat ons hier nog bijvoegen dat onder *Bakel* en *Melhezen*, behalven de Heiden en een gedeelte der Peelgronden, zeven honderd en negen Morgens Bouw- en Wei-Land behooren, en te zamen twee honderd zes en zeventig Huizen bevatten, die, zedert het jaar 1736, met een-en-dertig vermeerderd zijn. De Inwooners van beide plaatſen hebben hun beſtaan van den Landbouw, en van t ſteeken van Peelturf, die met den naam van *Bakelſche Klot* bekend is. De Regeering beſtaat uit zeven Schepenen, en een Secretaris, die zijn Ampt erflijk bezit.

Zie OUDENHOVEN, *Beſchrijv. van den Bosch*, II. Deel, p. 21; VAN HEURN, I. Deel, bl. 409—420; BACHIENE, B. bl. 567.

BAKENDORP, thans een klein gehucht, onder het gerecht van *Baarland*, in *Zuidbeveland*, digt aan de Westerſchelde, alwaar men nog de ruïnen van de Kerk vindt, die aantoonen, dat *Bakendorp* voorheen een aanzienlijke Dorp geweest is. Naar alle vermoeden, voert het zijnen naam naar den Toren, die aldaar eertijds als een baak in zee plagt te ſtaan. Een weinig zuidelijker vindt men, aan den Zeedijk, een Haventje met een dubbele Kaai, waar van twee of drie Veerſchepen afvaaren. De beide Heerlijkheden van *Baarland* en *Bakendorp* bevatten 2251 Gemeten, 146 en een halve Roede gronds; het getal der Huizen beloopt 84.

SMALLEG. bladz. 702.

BAKENES, ook *Backenes* en *Backeniſſe*, was, in oude tijden, toen de Zee door het *Spaerne* vloeide, en *Rhijnland* nog onbedijkt

dijkt lag, een rijke Visschersbuurt. Dertig jaaren na de eerste bedijking, in het jaar 1255, viel de zee weder door het *Spaerne* in. Dewijl het land toen meest onder lag, konden de Visschers te *Bakenes*, (den grond aldaar aan eenige rijzing onderworpen zijnde) zo wel hunne woonplaats verkiezen, als anderen: zij deeden het op een gedeelte van den *Amsteldamschen grond.*

Veelen willen, dat de Stad *Haarlem* haaren oorsprong aan deeze buurt verschuldigd is. Sommigen voegen 'er bij, dat daaromtrent een bosch geweest is, aan BACHUS gewijd; dat de naam van *Bachiades* verbasterd zou zijn in *Bakenesfers;* en dat, derhalven, het woord *Bakenes* afgeleid moet worden van *Bachus Bosch.* De bekende CORNELIUS AURELIUS VAN TER GOUDE zegt 'er dit van: „ Hierna volgde een Bosch aan BACHUS gewijd, beplant met „ Wijngaarden en Olmboomen; de inwoonders deezer plaatzen „ wierden voortijds *Bachiades*, nu *Haarlemmers* genaamd, een „ hard volk, doch oprecht. In onze tijden werden 'er in het „ graaven tot het leggen van nieuwe grondvesten der gebouwen, „ nog wortels van oude Wijngaarden gevonden, zo dik als de „ dije van een man." Doch naauwkeurige onderzoekers der Oudheid twijfelen, of omtrent *Haarlem* wel een *Bachus-Bosch* geweest is; zij zijn met anderen van gedachten, dat de naam van *Bakenes* beter kan worden afgeleid van een *Baak*, of waarschuwingsteken voor de Schippers. Weder anderen oordeelen, dat *Bakenes* het *Oud-Haarlem* geweest is. De kundige OUDENHOVEN was van gedachten, dat *Haarlem* te *Bakenes* zijn eerste Parochie-kerk gehad heeft; wordende als nog de *Bakenesser-kerk* voor de oudste dier stad gehouden. Minkundigen, niet kunnende nasporen, van waar *Haarlem* zijn begin ontleend hebbe, zeggen onbeschroomd, dat het te *Bakenes* geweest is, om dat die buurt de oudste Parochie was. Dat dit *Bakenes* een zeer rijke Visschersbuurt moet geweest zijn, besluit gemelde OUDENHOVEN uit het voortreffelijk gebouw, de Oude *Bakenesser-kerk*, waar van nu slegts een gedeelte tot den Predikdienst gebruikt wordt; zijnde het andere gedeelte tot burger wooningen vertimmerd. Toen, in het jaar 1328, een groot gedeelte der stad *Haarlem*, door den brand verteerd werd, bleef dit gebouw onbeschadigd. De *Bakenesser-Toren*, zegt BOXHORN, *die niet te waardeeren is, is een overtreffelijk werk.* Ook is de naam van

Ba-

Bakenes, in het eene gedeelte der stad, dat meest *Oud-Haarlem* genaamd wordt, tot heden nog overgebleeven, naamlijk in de *Bakenesser-graft*; waar van de Heer AMPZING zegt:

Ik ga zo niet voorbij, komt weder al te samen,
En komt in mijn gedicht met uwer aller namen,
En sijt so mee bekend, en sijt so mee geacht.
Wie zal de eerste sijn? komt BAKENESSER GRACHT;
Beslaat de voorste plaatz, de oudste van hun allen,
En die gelopen hebt aan onse eerste wallen.

Waar uit men ziet, dat AMPZING deeze als de oudste der stads Graften aanmerkt. Bij hem vindt men ook, naar onze gedachten, desaangaande het beste bericht. Hij zegt, naamlijk, dat de buurt *Bakenes*, na den brand van 1328, binnen de stad getrokken is, schoon SCHREVELIUS het mede *Oude-Haarlem* noemt. Dat *Bakenes*, in het gemelde jaar 1328, nog buiten de stad stond, bewijst de Heer VAN OOSTEN DE BRUIJN, bl. 64. uit een oud Chronijkje, geschreven op Perkament, waar uit zijn Ed. het volgende bijbrengt. „ In den jaere ons Heeren MCCCXXVIII. die poirte „ van Haerlem verbrande doirgaende met eenen onleslijken brande, welke stede in eenre corter stont van eenen vier ten lesten is barnende geworden, met eenre gruwelijke distrueering „ ende nederval, mit allen kerken, bedehuisen, en Capellen, „ en veertien menschen binnen der stede verbrant. Die CAPELLE „ secerlike der SALIGER MAGET MARIEN BUTEN ONDER DIE STEDE, „ (versta hier door de *Bakenesser Kerk*) als wij hopen, bij haire „ hulpe, bleef onverbrant, enz." Zo is dan ook dit *Bakenes* niet het oudste gedeelte der stad, maar wel het *Zand*, zijnde nu de Markt.

OUDH. *Haarlems Wieg*, bl. 19. enz; VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* fol. 1243; LEEGWATER, *Beschrijv. van Haarlem*, bl. 6; ZOETEBOOM, *Zaanl. Arc.* bl. 107 enz.

BAKENES, was voorheen een zeer oud huis in *Kennemerland*, nabij *Haarlem*, waar van een oud en edel Geslacht den naam voerde. Niet lang vóór het jaar 1400, wordt melding gemaakt van Heer JACOB VAN BAKENES, Schildknaap, die, in 1455, te *Haarlem* is be-

begraven geworden. Hij liet een Zoon na, ADRIAAN VAN BAKENES, die in 't Heilige Land Ridder geslagen werd, en wiens Zoon was BERTHOUT VAN BAKENES, Hofmeester van JAN, Graave van *Egmond*. Deeze BERTHOUT overleed, zonder wettige kinderen na te laaten, omtrent het jaar 1513. Een nagebleevene bastaard van hem, PIETER VAN BAKENES genaamd, stierf Ao. 1561.

VAN DER HOUVE, I. Deel, fol. 123; GOUDHOEVEN, fol. 158; VAN LEEUWEN, fol. 856.

BAKHUIZEN, een buurt in de *Zevenwolden*, in de Grietenij van *Gaasterland*, een uur van *Staveren*, en een half uur ten Oosten der Zuiderzee. De Pastorij van *Bakhuizen* behoorde weleer onder het Dekenschap van *Staveren*, en bragt doorgaans jaarlijks 100 Goudguldens op. Volgens een handschrift der *Utrechtsche* Kerk, werd dezelve bekleed door een Monnik van de Orde van ST. BENEDICTUS. Dit *Bakhuizen* als ook *Warns*, geen Kerk hebbende, zijn gecombineerd met *Hemelum*. Bij deeze buurt ligt een klein meirtje, het *Bakhuizer-wad* genaamd; aan de tegenoverzijde van hetzelve stond wel eer de beroemde *State*, GALAMA, waar van, in het jaar 1664, het laatste overblijfsel gezien is. Uit de Grietenij, waar onder *Bakhuizen* behoort, toen met weerbaare manschap wel bezet, oorloogde, in het jaar 1486, IGO GALAMA, hoveling, en medestander van de *Vetkoopers*, tegen den Abt van *Hemelum*, en deszelfs medestanders.

Geogr. Woordenb. bl. 34. *Oudh. van Friesl.* II. Deel, bl. 514; WINSEMIUS en SCHOTANUS.

BAKHUIZEN, (*Ludolf*) vermaard Kunstschilder, is geboren op den 18den van de maand December des jaars 1631, te *Embden*, alwaar zijn Vader het ampt van Geheimschrijver, en onze LUDOLF, tot op den ouderdom van 18 jaaren, dat van deszelfs Klerk, waarnam. In het jaar 1650, kwam de jonge BAKHUIZEN te *Amsteldam*, met oogmerk om zig tot den Koophandel bekwaam te maaken. In de schrijf- en reken-kunst zeer wel ervaaren zijnde, had zijn Patroon, de Heer BARTELOT, veel dienst van hem; doch genoot niet lang de vruchten van zijne bekwaamheid, vermits BAKHUIZEN zig op het tekenen van den Scheepsbouw naar 't leven toeleide: waarom 'er toen reeds van hem gezegd werd, *dat het le-*

leven zijn voorwerp, en de lust zijne leermeesteres was. Zijne vrienden rieden hem wel, het Penceel ter hand te neemen; doch hij zig onbekwaam verklaarende het zelve te behandelen, spoorde zijn eerste Mecenas, ALDERT VAN EVERDINGEN, hem zo sterk aan, dat hij eindelijk het Palet in de hand nam, en een stukje vervaardigde, waar voor hij 10 guldens ontving. De vermaarde Zeeschilder, HENDRIK DUBBELS, deed hem, door zijne onderrichtingen, grooten dienst. Dit, gevoegd bij eene onvermoeide oefening, heeft het BAKHUIZEN zo verre doen brengen, dat zijn naam en kunststukken alom gepreezen werden. Ten bewijze daar van behoeven wij hier slegts te melden, dat de Burgemeesteren van *Amsteldam*, in het jaar 1665, hem bekwaam kenden, tot het vervaardigen van een groot schilderstuk, vol gewoel, van allerleije Schepen en Jachten, met het gezicht van de stad in het verschiet; waar voor hem betaald werd de somma van 1300 guldens, en nog een geschenk daar boven. Dit schilderstuk heeft naderhand gediend tot een geschenk aan Koning LODEWIJK DEN XIV, die het zelve met groot genoegen ontvangen en op de zaal van de *Louvre* geplaatst heeft; waar uit de grootheid van 's mans kunstvermogen genoeg is optemaaken. Hij overleed den 7den van de maand November des jaars 1709. Zijn Beeldtenis en omstandiger levensbeschrijving, kan men vinden bij HOUBRAKEN, *in het tweede deel van zijnen Schouwburg*, bl. 236—244.

BAKKER, (*Jan de*) bekend bij den naam van PISTORIUS, geboortig van *Woerden*, was Pastoor te *St. Jacobswoude*; hij is de eerste, van wien men, onder de Kerklijken van Nederland, gemeld vindt, dat hij de leer van LUTHER aannam. Hier van werd hij spoedig verdacht en aangeklaagd, aangezien hij niet schroomde, in zijne onderwijzingen openlijk daar voor uittekomen. Allereerst werd hij te *Utrecht* op het Bisschopshof gevangen gezet, doch na de afkondiging van de *Gendsche bevrediging* ontslagen. Na dat ontslag werd hij, door den Heer van *Warmond*, naar het *Woud* gezonden. Vervolgens ging hij, bij leening, naar *Woerden*; aldaar vertoonde hij de plekken, die hij, door het draagen van ketens en kluijsters, in de gevangenis gekregen had. Naderhand weder gevat zijnde, werd hij in den kerker geworpen, en als de eerste Martelaar, in '*s Hage*, op den 15den

15den September van het jaar 1525, in den ouderdom van zeven-en-twintig jaaren, verbrand. In de Kerk te *Woerden*, wordt nog tegenwoordig zijn afbeeldsel, als ook zijne ter doodbrenging, fraai geschilderd, bewaard, met een *Latijnsch* onderschrift, 't welk in 't Nederduitsch dus luidt: JOHANNES PISTORIUS, *geboren te Woerden*, *als getuige der waarheid*, *in den Haag gemartelifeerd*, 15 Sept. 1525.

Zijne marteling en dood is eerst in 't Latijnsch beschreeven; door zijnen medegevangene G. GNAPHÆUS; daarna in 't Nederduitsch vertaald, door Mr. JACOB VERWEIJ, en gedrukt te *Leiden*, in 8vo, 1652.

F. VAN MIERIS, *Hist. der Nederl. Vorsten*, II. Deel, bl. 214. BRANDT, *Hist. der Reform.* I. Deel, bl. 26 en 95. *Rijnl. Oudh.* bl. 313. *Beschr. van 't Bisdom Utrecht*, II. Deel, bl. 349.

BAKKER, (*Jacob*) schoon te *Harlingen* geboren, heeft, echter, den meesten tijd van zijn leven in *Amsteldam*, alwaar hij door zijn kunst, inzonderheid in het schilderen van Poutraiten, vermaard was, doorgebragt. Volgens het onderschrift van zijn afbeeldsel, naar de schilderij van T. DE KEIJZER, door MATHAM, bladsgrootte in het koper gebragt, is hij geboren in het jaar 1609, en overleeden den 27sten Augustus 1651.

HOUBRAKEN, I. Deel, bl. 336.

BAKKER, (*Adriaan*) Broederszoon van den laatstgemelden, geboren te *Amsteldam*, en zo wel aldaar, als door geheel Europa bekend, voor een uitmuntend Historie- en Pourtrait-schilder. Om van zijne kunst te gewaagen, behoeft men alleenlijk te zeggen, dat het stuk, op 't Stadhuis van *Amsteldam* geplaatst, tegen het verwulf boven den ingang van de Pleitzaal, verbeeldende het laatste oordeel, zijnen roem vereeuwigt. Hij overleedt in zijne geboortestad, Ao. 1686.

Ibid, III. Deel, bl. 186.

BAKKER, (*Adriaan*) bekleedde te *Haarlem* het Ampt van Schout, in het jaar 1690; een tijdstip, waarin de gemoederen, door de omstandigheden, ligtlijk tot buitenspoorigheden overslogen.

gen. Te *Rotterdam* was naauwlijks een verbaazend oproer gestild, of men zag het zelve binnen *Haarlem*, om eene bijna niets betekenende zaak, uitbarsten. De Regeering aldaar had, ter voorkoming van brand, het rooken van tabak, op straaten, wagens, in schuiten, en op gevaarlijke plaatsen binnens huis, verboden, op een boete van zes guldens voor de overtreeders. Het gemeen spotte met dit bevel, en overtrad het zelve, bijna ieder ogenblik. De Schout, die zig verpligt achtte, de gemaakte Keur te doen in acht neemen, tastte, op den 23sten van de maand October, een jongeling op de straat aan, en vorderde van hem de boete; de knaap, weigerachtig of onmagtig zijnde om dezelve te voldoen, trok BAKKER hem den rok uit. Het gemeene volk dit ziende, hield zulks voor een zwaare belediging, loopt den Schout na, en dwingt hem den rok te rug te geeven. Hier mede niet vergenoegd, begeerde men ook de boeten, die eenigen reeds betaald hadden, te rug. 't Ging in dit als in andere gevallen; wanneer het woeste graauw eens op hol geraakt is, kan het bezwaarlijk tot staan gebragt worden. Nu moest het huis van den Schout geplunderd worden; werklijk werd, met het insmijten van eenige glazen, daar mede een begin gemaakt, en onder het pleegen van deeze en andere geweldd aadigheden, een lijst opgesteld van huizen, door de Regenten bewoond, die een diergelijk lot ondergaan zouden. Thans was 'er goede kans, om de zoutpacht, waar over reeds lang gemord was, afgeschaft te krijgen; doch de *Haarlemsche* Schutterij, in tijds het gevaar van dergelijke euveldaaden bevroedende, kwam spoedig in de wapenen, plaatste zig voor die huizen, waar voor men beducht was, en stilde dus den oproer, tot zo lange dat 'er een Regiment Soldaaten binnen kwam; waar door het graauw beteugeld, en de Schout voor verdere moeijelijkheden beveiligd werd.

Europ. Mercurius van 1690, voor de maanden October en December. *Waarachtig verhaal van het voorgevallene in* 1690, I en II Deel in 4to.

BAKKER, (*Kornelis Adriaansz*) bekleedde, in het jaar 1575, het ampt van Pensionaris der stad *Zierikzee*; in welke waardigheid hij een der afgevaardigden was tot de Vredehandeling te *Breda*; zie BREDA.

BAK-

Bakker, (*Cornelis*) een van de zes-en-dertig Raaden der Stad *Amsteldam*, in een der gevaarlijkste tijden voor Nederland, naamlijk in het beruchte jaar van 1672. Hij heeft mede gestemd tot de vernietiging van 't befaamde *Eeuwig Edict*, het welk, op den 30sten Junij, te *Amsteldam*, in de Raadkamer, verbrand was.

Wagenaar, *Vaderl. Hist.* XIV Deel, bl. 85.

Bakkereel, (*Guiliam* en *Cilis*) twee gebroeders, beiden Schilders te *Antwerpen*; doch, schoon gelijken naam voerende, en de zelfde kunst oefenende, echter gantsch verschillende van aart, en geneigdheid in het behandelen der kunst; leggende de eene zig toe op groote Landschappen, en de andere op groote beelden. Sandrard zegt, *dat de kunst als tot hun geslacht behoorde, en dat het 'er zeven of agt gekend had, die alle deezen naam voerden, en veel geld met het penceel wonnen, maar ook weder los en luchtig verteerden.*

Bakkerzeel, (*Jan Casembroot*, Heer van) Lid der verbonden Edelen; zie casembroot.

Bakkeveen of *Backeveene*. Van deeze plaats wordt, zegt de Heer alting, melding gemaakt, in 't Perkamenten boek van *Utrecht*, en dezelve omschreeven als zeer wel gelegen, om Krijgsvolk uit de *Friesche* Wouden, door de Veenen, naar *Drente*, en van daar weder te rug te brengen. Ook is dezelve aanmerklijk, wegens de nederlaag, welken de *Friezen* aldaar, in het jaar 1231, van de *Drenthenaars* geleden hebben. *Bakkeveen* is eigenlijk een gering Dorp, onder *Opsterland* behoorende. Het draagt den naam van de Kapel, die eerst voor de kluis van dodo gediend heeft, en naderhand *Marienhof* genoemd is, liggende tusschen den oorsprong van de *Borneda*, en de grensscheiding van *Drenthe*, aan den weg, die door de Veenen loopt, zijnde de uiterste hoek van de Wouden, alwaar deeze benaaming zig over een ruime Heide uitstrekt. Zedert weinige jaaren is dit Dorp, of liever, het Huis, welk den naam draagt, merkelijk verbeterd, door eenige Eigenaars, aan welke het thans in gemeenschap behoort, door het graaven van eene diepe, wijde en lange Vaart, van veel dienst, onder andere, tot het vervoeren der Turf, wel-

ke hier menigvuldig wordt gegraaven. Het Turfland, hierom ftreeks geniet het voordeel, dat het, afgegraaven zijnde, tot Bouwland kan worden aangeleid. Het Huis te *Bakkeveen* is zeer vermaaklijk door hooge plantaadjen, en lustige wandeldreeven.

Zie HALMA.

BAKKUM, een Dorp, volgens fommigen een Buurt, in *Noordholland*, of meer bepaaldelijk onder *Kennemerland*, en wel onder *Alkmaar* behoorende. Voortijds was het een gedeelte van 't Graaffchap *Egmond*; doch is naderhand, door koop, de eigendom geworden van den Heer VAN DER MIJLEN. Het ligt aan den voet van de Duinen, niet verre van het gemelde *Egmond*. Den Naamsoorfprong willen fommigen afleiden van den Afgod BACHUS, die aldaar eertijds geëerd zoude zijn. De Heer en Mr, JOH. GEELVINCK, Heer van *Kastrikum*, is Vrijheer van dit *Bakkum*.

Zie GOUDHOUVEN, *Chronijk*, fol. 84; VAN DER HOUVE, I. Deel, fol. 117; BACHIENE, A. bl. 713.

BALDESZ, (*Franciscus*) ook wel BALDES of VALDES genoemd, een Man, die zig in de Nederlanden zeer befaamd gemaakt heeft, door de ftrenge belegering van *Leiden* in 1574, en niet minder door zijn Huwelijk met de Nederlandfche Jongvrouw MAGDALENA MOONS of MOENS. De naam en eer deezer Vrouwe verdient, dat van haar en haaren Man BALDESZ alhier gewag gemaakt wordt, Hierom zal men het mij ten goede houden, dat ik hen, die door den dood gefcheiden zijn, in dit gefchrift bijeen voege; zijnde mijn oogmerk, in dit Artikel veele verkeerde denkbeelden weg te neemen, en aan te toonen, dat Mejuffrouw MOONS, de echte Vrouw, en niet de bijzit van BALDESZ geweest is; als mede, dat gemelde BALDESZ, voorheen RAPSACES genaamd, geen perfoon van die geboorte, als veelen zig verbeeld hebben, en nog veel minder een onechte Zoon van den Hertog VAN ALBA was. De verbeelding van de gewaande aanzienlijke geboorte van BALDEUS, zo als wij hem voortaan zullen noemen, om dat hij bij dien naam algemeener bekend is, heeft ongetwijfeld veel voedfel gegeeven aan de gedachte, dat MAGDALENA zijne bijzit was. Uit STRADA en andere kunnen wij zien, dat hij, onder de *Spanjaarden*, nooit hoog-

hooger rang, dan dien van Kolonel bekleed heeft; men leeze het verhaal van den slag op de *Mokerheide*, en daarin zal men zien, dat het opperbevel, niet aan hem, maar aan SANCHIO D'AVILA toebetrouwd was. Daarenboven, bewijzen veele andere gevallen, dat hij allengskens van laager tot hooger Krijgsampten bevorderd is. En of dit nog niet genoeg ware, voeg ik hier bij, dat men nergens zal vinden, dat hij zig op een aanzienlijke geboorte beroemd heeft; 't geen anders, voor een Spaanschen *Don*, niet wel mogelijk is te verzwijgen. Wanneer men daarentegen het geslacht van Jongvrouwe MOONS wil nagaan, zal men ras bevinden, dat zij, van Vaders zijde, van een aloud *Hollandsch* bekend geslacht, en van Moeders zijde uit een Edel geslacht in *Braband* gesprooten is: zijnde haar Vader, PIETER MOONS, ten tijde van Keizer KAREL DEN V, Ontvanger-Generaal van 's Keizers bede over *Holland*; ook was hij vereerd met den titel van Raad van Zijne Majesteit: zo als, met verscheiden Keizerlijke Brieven, aan de Landvoogdes geschreeven, zou kunnen bevestigd worden. Was nu haar Vader een Man van aanzien, ten tijde van gemelden Keizer, haar Broeder PIETER MOONS was zulks niet minder ten tijde van Koning FILIPS; hebbende hij veele Jaaren Raad in den Hove van *Holland* geweest. · Dus meen ik beweezen te hebben, dat zij in aanzien en geboorte boven haaren Man verheven was. In het beruchte jaar 1574, hield zij haar verblijf in 's *Hage*, de plaats haarer geboorte, niet afzonderlijk, maar in gezelschap, en onder het opzicht van haaren Broeder en Zuster, ten huize van haare Moeder, die ten dien tijde Weduw was. Als men haare staatelijke afbeelding beschouwt, toont haare kleeding genoeg, van wat rang, gedrag en staat zij was. Hoe benard het ook, geduurende het beleg van *Leiden*, in '*s Gravenhage* ook mogt weezen, liet noch het Ampt haars Broeders, noch hunne bezittingen toe, dat aanzienlijk Vlek te verlaaten. Het verblijf, dat BALDUS meestijds in *den Haag* hield, gevoegd bij zijne verkeering met aanzienlijke Lieden, heeft ongetwijffeld aanleiding gegeeven tot de verkeering tusschen hem en MAGDALENA. Dat hij, echter, zijn oogmerk niet zo spoedig, als hij ongetwijfeld wel gewenscht had, heeft kunnen volbrengen, is genoegzaam te besluiten uit den algemeenen haat der Nederlanders tegen de *Spanjaarden*; ook is het bekend dat Mejuffrouw MOONS, schoon reeds

den ouderdom van dertig jaaren bereikt hebbende, veel moeite had, eer zij de toestemming haarer Vrienden, die van geen Huwelijks voltrekking wilden hooren, voor dat het beleg ten einde geloopen was, kon verkrijgen.

Het onverwacht ontzet der Stad kon niet dan groote veranderingen in zijne oogmerken te wege brengen. Uit de geschiedenissen van dien tijd is kenbaar, hoe het *Spaansche* Krijgsvolk, op BALDEUS verbitterd zijnde, hem geweldaaddig aantastte en eenigen tijd gevangen hield; als mede, hoe hij eindelijk met dat Volk te *Utrecht* gekomen, veel moeite had, om het te bevredigen; en verder dat hij ten zijnen gelukke daarna in *Braband* kwam. Terwijl hij zig aldaar onthield, gaf hij aan zijne MAGDALENA, door brieven, kennis van zijn ongeval; en haar aantoonende, dat hij zig in *Holland* niet durfde vertrouwen, verzocht hij op het ernstigste aan haar en haare Vrienden, dat zij zig, met haare Zuster en verdere bloedverwanten, te *Antwerpen* wilde vervoegen, om het beraamde Huwelijk te voltrekken; zo als dan ook geschied is; hebbende zij met elkander geleefd tot het jaar 1580 of 1581, omtrent welken tijd BALDEUS overleeden is, zonder Kinderen na te laaten; zijnde de twee, welke MAGDELENA had gebaard, reeds vóór hem overleden; waarom dan de boedelscheiding geschied is tusschen haar, MAGDALENA MOONS, Weduw, en een Zusters Zoon van BALDEUS. MAGDALENA MOONS keerde daarna weder naar de Nederlanden, en trad, na verloop van eenigen tijd, in een tweede Huwelijk met Jonkheer WILLEM DE BIE, een aanzienlijk *Brabandsch* Edelman, die eenige Jaaren in dienst van den Prins VAN ORANJE geweest is. Deeze mede overleden zijnde, hertrouwde zij, andermaal, aan Jonkheer JURRIAAN VAN LENNIP, een *Kleefsch* Edelman, die voorheen ter Vrouwe gehad had, een Dochter uit een der oudste *Hollandsche* geslachten; door welk Huwelijk hij eigenaar geworden was van het Huis *te Werve*, gelegen buiten *den Haag*; van waar zij, na op het gemelde Huis eenige Jaaren gewoond te hebben, naar *Utrecht* vertrokken; aldaar overleed MAGDALENA, in eenen hoogen ouderdom, zonder Kind of Kinderen natelaaten.

Wat nu aangaat, het geen haar word toegeschreven, zo in het *Leiden Ontzet*, Treurspel, door R. BONTIUS, het welk men zo veele maalen op het *Amsteldamsch* en andere Toneelen vertoond heeft;

heeft; als mede het geen de vermaarde *Amsteldamsche Dichteres*, *Mejuffrouw* VAN MERKEN, van haar zegt, in haar Toneelspel het *Beleg van Leiden* genaamd; de kundigen weeten, dat dit alles niet hooger moet aangemerkt worden, dan Poëtische verziering, waar door de waarheid der gebeurtenissen niet weinig beneveld wordt. De bovengenoemde Dichter heeft veel voet gegeeven, om haar als een Bijzit van BALDEUS te voorschijn te doen komen. En wat het Gastmaal, door Mejuffr. VAN MERKEN verzonnen, aangaat, daar van is geen de minste zekerheid voor handen. Dit, echter, is en blijft waar, dat men aan MAGDALENA, menschlijker wijze, de uitstelling van den voorgenomenen storm, waardoor *Leiden*, waarschijnelijk, zou hebben moeten vallen, te danken heeft: want zulks is gegrond op het getuigenis haarer Vrienden, door welke men gemeld vindt, dat BALDEUS, afscheid van haar willende neemen, om den beraamden storm te doen aanvangen, haar in de allergrootste droefheid vond, en zij, na dat hij naar de oorzaak daar van gevraagd had, hem openbaarde, welke zorg, angst en smart zij voor en over de *Leidenaaren* gevoelde. Op welke bekentenis BALDEUS haar beloofde, den storm te zullen staaken, als bevroedende, dat de Stad buiten dien, uit hoofde van derzelver deerniswaardige omstandigheden, tog in zijne handen moest vallen; welk vooruitzicht, schoon menschlijker wijze niet ongegrond, door de Godlijke Almagt, ten behoud van *Leiden*, en met *Leiden* van gansch Nederland, verijdeld is geworden.

Wenschelijk ware het, dat onze Toneeldichters, in het behandelen van Vaderlandsche Geschiedenissen, zig toeleiden, om de waarheid der gebeurtenissen altoos in 't oog te houden, en de zaaken zo te vertoonen, als zij wezenlijk geschied zijn; op dat de aanschouwers niet misleid worden, en de nakomelingen daar in, als in eenen spiegel, de blijken van Gods Almagt mogten zien; waar toe het hen, in de geschiedenissen van ons Vaderland, nimmer aan stof zal ontbreeken.

Menigvuldig zijn, in onze Kunstkabinetten, de afbeeldsels van deeze beide Personaadjen; de besten daar van zijn die, welken vervaardigd zijn, blads grootte, door C. VISSCHER.

BALDRICUS, of BALDRIK, de vijftiende der *Utrechtsche* Bisschoppen,

pen, en opvolger van Bisschop RATBOUD, was de Zoon van LUDGERUS, of, volgens J. DE BEKA, en meer anderen, van ROXPIED, Graave van *Kleef*. J. VELDENAAR noemt zijnen Vader LUTHARDUS, den tienden der *Kleefsche* Graaven. Hij bezat den Bisschoplijken stoel, van het jaar 918 tot 977, en dus bijna zestig jaaren. Gemelde VELDENAAR stelt zijne aanstelling in 917, en zegt ook, dat hij den bijnaam van PIUS, of *de Godvruchtige*, verkreeg; waarschijnelijk, om dat hij mede een der vier was, die het Euangelium hier te Lande 't eerst verkondigd hebben. In zijnen tijd werden de *Noormannen*, die meer dan eens *Utrecht* overvallen hadden, zeer verzwakt; waarom hij zig te recht van de gelegenheid bediende, om hun geheel en al het Sticht te doen ruimen. Na dit verricht te hebben, herbouwde hij de muuren en torens der Stad, en deed daaraan zeer sterke Bolwerken maaken. Ook deed hij de verbrande Kerken herbouwen, het Bisschops-*Hof* vernieuwen, en gaf dus aan *Utrecht* eene geheele andere gedaante. Van hem wordt gezegd, dat hij voor zijne Schaapen *niet alleen* een getrouw Herder, maar tevens een goed Krijgsman was, om hen met de Wapens te beschermen en te verdedigen. In *het jaar* 966 trok hij naar *Italie*, om een mondgesprek met Keizer OTTO DEN EERSTEN te houden, wegens eenige zaaken, het Bisdom van *Utrecht* betreffende. Naar *Utrecht* te rug keerende, zou hij, gelijk sommigen voorgeeven, verscheidene heilige Reliquiën mede gebragt hebben, als de lichaamen van ST. BENIGNUS, ST. PONTIAAN en ST. AGNIET, die hem door gemelden Keizer vereerd zijn. De Kerk, door WILLEBRORD, te *Utrecht* gebouwd, deed hij ten gronde toe afbreeken, en op dezelfde plaats een veel schooner en heerlijker stellen. Keizer OTTO vergunde hem, in 't jaar 936, bij anderen 950, doch waarschijnlijker 940, binnen *Utrecht* een Munt te mogen doen stellen. Ook beschonk hij hem en zijne navolgers, in 't jaar 949, met het Opperhoutvesterschap van de Jagt en van het grove Wilt, zo in 't Landschap van *Drenthe*, als in het Woud van *Funalho* of *Vollenhoven*: zo dat niemant, zelf niet de Graaf, daarin ter jagt mochten gaan, of eenig Wilt vangen, zonder bewilliging van den Bisschop. De giften van KAREL DEN GROOTEN, Koning van *Frankrijk* (naderhand Keizer) aan ST. MARTEN, of liever aan de Kerk van *Utrecht*, werden aan Bisschop BALDERIK op nieuw bevestigd, zo als ook *die van*

an-

andere Keizeren. Die van Keizer OTTO DEN GROOTEN, in het jaar 947, vermeerderde hij met veele anderen, als met het recht tot de Visscherijen in *Almeere*, (een water, waar van, zo men wil, *Alkmaar* zijnen naam zou gekregen hebben) en in *Almusen*. Ook heeft BALDRIK den Bisschoppelijken zetel uit *Deventer*, werwaarts dezelve overgebragt was, toen de *Noormannen* in 't Sticht alles verwoestteden, weder binnen *Utrecht* gebragt. Na alle deeze en andere verrichtingen, overleed hij, op den zevenden dag van Januarij, of den 26sten December des Jaars 977 en 976, en ligt begraaven aan de zuidzijde van de door hem herbouwde Kerk van *St. Marten*. De meeste oude Schrijvers geeven hem de letter *S. Sanct* of *Sint*, voor zijnen naam. HEDA zegt, dat dit niet zonder reden geschied is, mogelijk door zijne Navolgers, uit hoofde van zijne milddaadigheid, waarvan men het bewijs kan zien in de volgende

Gifte van Bisschop BALDRICUS,
bij wijze van Testament;

gedaan aan de KERKE VAN UTRECHT.

„ BALDRICUS, door Gods genadige Goedheid en Barmhartig-
„ heid gering Bisschop der Utrechtsche Kerke, wenscht alle ge-
„ lovige in Christus, zo die tegenwoordig in 't leven zijn, als
„ die nog in de waereld komen zullen, de altijd duurende en on-
„ uitspreeklijke vreugde der eeuwige Gelukzaligheid. Het zij
„ hun alle kundig, hoe dat ik *Baldricus* onwaardig Bisschop der
„ *Utrechtsche Kerke*, zo ras als ik na den dood van den Eer-
„ waardigen Vader en Heere *Radbodus*, veertiende Bisschop dee-
„ zer Kerke, in zijne plaats was aangesteld en door den *Metro-*
„ *politaan*, te weten den Aardsbisschop van Keulen, was beves-
„ tigd en gewijd, nodig heb geoordeelt, de plaats der Utrecht-
„ sche Kerke, waar van het Bisdom zijnen naam heeft gekree-
„ gen, te gaan bezoeken. Alwaar ik gekomen zijnde, en be-
„ vindende dat dezelve plaats, Helaas! door de Deenen vernielt,
„ en ten eenemaal verwoest was, en dat daarenboven de treffelij-
„ ke Kerk van mijnen loffelijken Patroon, den *H. Martinus*, en
„ die van *St. Salvator*, *verdelgt en afgebrant waren*, ben ik

„ tot

„ tot in het binnenste van mijn hart met een onuitspreekelijk
„ droefheid overstelpt geworden, en heb mijn traanen niet kon
„ nen binnen houden. Ik heb dan de hulp des Hemels aangeroepen, en gebeden, dat die geenen, die zijne H. Kerk op
„ de *Steenrots*, dat is op *Christus* gebouwd had, mij in het
„ herstellen en verbeteren van de aardsche Kerk, die mij toebe-
„ trouwd was, de behulpzaame hand, volgens zijne gewoone
„ goedheid, geliefde te verleenen: en dus heb ik dan met zijne
„ hulpe, die niet den uitwendigen Persoon maar het hart aanziet,
„ een brugge over de graft doen leggen, de stad met Poorten,
„ doen aanzien, en een muur met schansen rondsom, doen op-
„ haalen en opmetzelen: Ik heb de plaats, daar de heilige Vre-
„ de, te weten de Kerk, van mijn doorluchtigen Patroon *St.*
„ *Maarten*, midsgaders, die van *St. Salvator*, die door de
„ heillooze Heidenen vernield en afgebrand waren, niet zo als
„ het wel behoorde, maar zo als ik best konde, eenigzints we-
„ der opgebouwd. Ik heb de Kanonniken van die beide Ker-
„ ken, die verdreeven, en allerwegen verstrooit waren, tot dezel-
„ ve doen wederkeeren, en in de plaatse der afgestorvenen,
„ nieuwe Kanonniken aangesteld. Ik heb met de hulpe der ge-
„ lovigen, die door Gods bestiering van alle kanten kwamen
„ aanlopen, de vijanden uit het land verjaagd, en uit alle de
„ Landerijen, Landhoeven, tienden en verdere bezittingen, tot
„ de Utrechtsche Kerk behoorende, verdreeven. Daarenboven,
„ heb ik aan de Kanonniken van die Kerken, op dat zij te rij-
„ kelijker zoude bestaan, en den Goddelijken lof des te ijveri-
„ ger behartigen, met een rustig hart, en met een milde hand,
„ ter eeuwiger bezitting gegeeven en geschonken den aanwasch
„ van alle hunne tiendens, en de tiendens van de Braaklanden,
„ tot bezolding der Broederen, die Gode in dezelve Kerk ge-
„ duurig dienen, hoopende dat God, die alle goede werken ver-
„ geld, en om wiens dienst te bevorderen, zulks van mij gedaan
„ is, dit niet onbeloond zal laaten. Zo, dat de gemelde goede-
„ ren tot laafenis onzer ziele altijd meer en meer aangroeijen.
„ Doch ingevalle, dat iemant, het welk ik echter niet vertrouw,
„ mogt bestaan deeze vereeringe, en den brief deezer Gifte, eeni-
„ ge onbillijke moeilijkheid of kwelling aan te doen, die zal voor
„ eerst de gramschap van den almogende God op zijn hals haa-
„ len;

len; daarenboven moet hij als een vreemdeling buiten de Heilige Kerk geſtooten worden, en het zij door ons Bisſchoppelijk gezag vervloekt, en deezen vloek moet op hem vallen, die eertijds gevallen is, op *Dathan* enz. welke levendig in de aarde zijn verzonken, en dat geen hij te rug eischt moet hem „ niet weder geworden. De tegenwoordige gifte, die door ons „ bij wijze van Testament gedaan is, moet ten allen tijde vast „ en beſtendig blijven, als ſteunende op wederzijdsch verdrag. Ik „ hebbe deeze met mijn hand ondertekend, en met mijn zegel „ bekrachtigt. Gedaan en gegeeven op den Burgt van *Utrecht*, „ in het jaars onzes Heeren 934. (In het Handſchrift ſtaat 940. „ maar dit is een ſchrijffeil, zo als *Buchelius* zeer wel heeft aangemerkt) op den 1ſte Julij, in de zevevende Indictie, onder „ de Regeering van den onverwinnelijken Keizer *Hendrik de* „ *Iſte*, (†) in den Naam ons Heeren: tot geluk Amen."

Oude Holl. Chronijk, fol. 247; BEKA in *Baldrik*; VELDENAAR, *Faſ. temp.* fol. 255; SCHOTANUS, *Fr. Chr.* fol. 77. *Beſchr van Frieslaud*, p. 50; *Batavia Sacra*, I Deel, bl. 613—622.

BALDUINES, BALDEWIJN, en ook wel BOUDEWIJN, was, onder de *Utrechtſche* Bisſchoppen, de opvolger van FOLKMARUS, den tweeden na den zo even gemelden BALDERIK, en dus in rang de XVII. De vermaarde en alombekende JAN VELDENAAR zegt, in zijnen *Faſciculus Temporis* van hem: „ hi was een glorioeſs man „ van groter deuchden, ende hoechgeboren, want greve arnout „ die XII greve van cleue die was oem van hem ende was ſijn „ ſuster ſoen, ende bisſchop baldricus was ſijn oudoem." Er zijn 'er, die deeze afkomst van BALDUINES hebben tegengeſproken. Dan, zo lang men geene bewijzen bijbrengt, die van meer gezach zijn dan de *Oude Holl. Chronijk* en HEDA, zie ik niet, waarom men aan hun gezegde geen geloof zoude ſlaan. Ik weet wel, dat men zig alle hunne vertellingen, die door anderen niet worden tegengeſproken, niet als waarheden moet laaten in de hand ſtoppen; de ongerijmdheid, de ongelijkheid, ja zelfs de be-

(†) Dit bewijst ontegenzeggelijk, dat 940 een ſchrijffeil is, aangezien Keizer *Hendrik* in 936 overleed.

belachelijkheid daar van, en andere omstandigheden van zaaken, geeven ons maar al te dikwerf stoffe genoeg, om veele vertelseltjes, waaraan menigmaal zelfs de schijn van waarheid en de kracht der reden ontbreekt, aftekeuren en verdacht te houden. Maar, om dat G. NOVIOMAGUS, of ook BEKA, volgens hun zeggen, geen bericht hier van gevonden hebben, is dit nog geen bewijs, dat HEDA en anderen met hem deeze zijne vermaagschapping loosdlijk zouden verzonnen hebben; te meer, daar de twee laatstgenoemden niet geloofwaardiger zijn dan de eersten.

Naar het Godsdienstig gebruik van die tijden, was, volgens het eenpaarig getuigenis, BALDUINES een man van bijzondere opmerkzaamheid, zonder valschheid of bedrog. Hij overleed in Maij des jaars 994, toen hij nog geen vier volle jaaren den Bisschoppelijken stoel bezeten had.

Dit verslag van het leven van BALDUINES, den XVIIden Bisschop, van weinig beslag zijnde, zo wegens den korten tijd van zijn bestuur, als bij gebrek aan aantekeningen der Historieschrijveren, vinden wij nodig, de Schrijvers van het *Batavia Sacra* te baat te neemen, en hier te doen volgen, het geen die kundige Mannen daarvan te boek gesteld hebben. Zij zeggen dan, bl. 627, van het Eerste Deel.

„ Na *Folkmarus*, is volgens *Beka* gevolgt *Balduines*, een
„ roemruchtig, vroom en doorluchtig man; volgens de *groote*
„ *Nederlandsche Chronijk*, en de *Jaarboeken* van ons Land, is
„ deeze Balduines gesprooten uit het Geslacht der Hollandsche
„ Graaven. *W. Heda*, getuigt in zijne *Historie van de Utrecht*-
„ *sche Kerk*, dat hij de Zoon is geweest van *Suffridus*, op zijn
„ Friesch *Sikko*, Landvoogd van Kennemerland en Broeder van
„ Diderik, de IIIde der Hollandsche Graaven, welke *Siffridus*,
„ *Sivardus*, of *Sicco*, is geweest de Zoon van Graaf *Arnoud*,
„ of *Arnolf*, de Broeder van *Dirk de III*. Meest alle Schrijvers
„ getuigen eenpaarig dat hij (om zijn Huwelijk, welk geschil wij
„ hier als nog onbeslist laaten) de Stamvader der *Brederodens* en
„ van *Teijlengens* geweest is, waaraan zelfs de vermaarde *Douza*
„ niet twijffelt (*indubitato obtinet fides.*) De gemeene Kronijk-
„ schrijver zegt het zelve (*Divisie* 27. *c.* 10.). *Bokkenberg*, *La-*
„ *zius*, *M. Vossius*, *Hamkonius*, en veele anderen stemmen
„ daarmede overeen. Ook zal de Schrijver van de *Rijm-Chro-*

„ *nijk*,

„ *nijk*, van deeze zelve gedachte geweest zijn, als hij zegt: dat
„ 'er een magtig Geflacht van hun is voortgekomen. De Oud-
„ heidkundige *Alkemade*, brengt dit mede tot de gemelde Stam-
„ huizen. *Veldenaar*, die gefchreven heeft in het Jaar 1430,
„ en die het zelve met veele omftandigheden verhaald, en tegen
„ de benijders van die twee doorluchtige Huizen bevestigt, doet
„ het zelve, en dat in alles het fterkst fpreekt, in de *Analecta*
„ *van Mattheus* ftaat een Historie van de Brederodens, door
„ *Joh. à Leiden*, uit oude fchriften bij een gezameld, waarin
„ hetzelve voor een vaste waarheid word opgegeeven. *P. Bak-*
„ *kenburg*, om tot *Balduinus* te rug te keeren, zegt ook, dat
„ *Arnout van Kleef*, hem in maagfchap beftaan heeft, *Bucke-*
„ *lius*, maakt gewag van een kleinen Zilvere Penning, die hij
„ ook vertoond, niet twijffelende of het is 's mans afbeelding,
„ en hij bevestigt dit, om dat het hoofd van *Balduines*, op het
„ zelven zonder Mijter gezien word, welke eerst in later tijden
„ tot een hoofdfieraad der Bisfchoppen zijn ingevoerd, dus dee-
„ zen Penning tot *Balduines* de I. moet behooren en niet tot
„ den *tweeden*, tot wiens Levensverhaal wij nu overgaan."

Balduines de II van dien naam, en de XIX in den rang der *Utrechtfche Bisfchoppen*, vermits hij, in het Jaar 1178, met eenpaarigheid van ftemmen, als de Opvolger van godevaart, tot die waardigheid verheven werd. Zijn roem beftond in de zachtmoedigheid en kuisheid, die hem toegefchreeven worden. Van geboorte was hij een *Hollander*. Zijne Broeders waren floris de III, Graaf van *Holland*, enz. en diederik, *Domproost* binnen *Utrecht*, nevens otto, Graaf van *Benthem*. Voor zijne verheffing tot dezen ftaat, was hij aldaar *Proost* van *St. Mariën* geweest. Hij was zeer ftreng tegen Rovers, Straatfchenders en Rebellen, die hij fcherp vervolgde, en allerwegen uit zijn Bisdom verdreef. Ook voerde hij oorlog tegen gerard en otto, Graven van *Gelder*, ter oorzaake van de *Veluwe*. De reden daar van was deeze. De Hertog van *Braband* hield de *Veluwe* van *'t Utrechtfche Sticht* ter leen; welke hij wederom, als een achterleen, aan Graave gerard van *Gelder* overgegeeven had. Balduines, in den Bisfchoplijken Stoel gezeten, befchreef alle zijne Leenmannen. Doch de *Brabander* verzuimde, of verfmaadde, uit hoogmoed, het leen van Bisfchop balduin weder te verzoeken,

ken, of liever te verheffen: die derhalven de *Veluwe*, als verbeurd zijnde, van Graave GERARD van *Gelder* (achterleenman) weder eischte; waar toe de Graaf ongenegen was. BALDUINES, niet wel te vreden, viel op de *Veluwe* aan, en verwoestte dezelve: ook bezette hij alle welgelegene plaatsen met menigte van volk. Dit onheil werd door Keizer FREDERIK BARBAROSSA, voor een wijle tijdts, gestuit; want zijne Majesteit kwam zelf naar beneden af; en terwijl Graaf GERARD de Bisschoplijke Stad *Deventer* bijna tot het uiterste gebragt had; dwong hij hem het beleg op te breeken, en den Graaf van *Gelder* de *Veluwe* aan den *Bisschop* weder te geeven. Ook maakte hij een bestand voor eenige jaaren; beide partijen zeer ernstig beveelende, hetzelve stipt te onderhouden. Daar na raakte BALDUINES in oorlog tegen de *Groningers* en *Drenthers*; het volgende was 'er de oorzaak van. Tusschen hem en de Burgerij van *Groningen* was, wegens *St. Walburgs Kerk*, verschil ontstaan; de burgers zeiden, dat dezelve, voortijds, door hen tegen de *Noormannen* sterk gemaakt, nu ook, als een eigendom van de stad, aan hun behoorde. De *Bisschop*, daar tegen, beweerde, dat ze van ouds af in de magt zijner Voorzaaten had gestaan. Zo hoog liep deze twist, dat de *Groningers* het dak dezer Kerk, met een gedeelte der muuren, neder wierpen. BALDUINES verweet hen hunne heiligschending en meineëdigheid. Ondertusschen begon ook FLORIS, Kastelein of *Burggraaf* van *Koeverden*, onredelijker wijze, de daar voorbij rijdende wagens en karren van Graave OTTO van *Benthem*, broeder van Bisschop BALDUINES, te schatten. Als hij nu op geene vermaningen diens Prelaats wilde passen, werd hij door hem in den Ban gedaan. De Kastelein FLORIS verachtte dit alles; daarop belegerde BALDUINES de Vesting *Koeverden*, veroverde die, en maakte Graaf OTTO van *Benthem*, Kastelein of *Burggraaf* daar van, en te gelijk *Drossaart* van *Drenth*. Eenigen tijd te vooren had FOLKERT van *Koeverden*, stiefzoon van FLORIS, die op 't Kasteel *Horst* in bewaaring gesloten bleef, eene adelijke Jongvrouwe ten huwelijk genomen. De vrienden der Jongvrouwe bewogen Bisschop BALDUINES, aan FOLKERT een gedeelte van zijns stiefvaders goederen in te ruimen, onder belofte, dat FLORIS, die ontslagen werd, nooit iets tegen den Bisschop zou onderneemen. Haast verbrak hij zijn gegeeven woord; want kort na dat hij uit zijne

hechtenis ontkomen was, verzamelde hij heimelijk zijne vrienden, en werkte zo veel uit, dat *Drenth* in 't geheel van BALDUINES afviel. Die van *Groningen*, hunnen Kastelein haatende; om dat hij zig aan de zijde van den Bisschop en zijnen broeder Graave OTTO hield, floegen hem dood, bemuurden, tegen hunnen Eed, aan den Bisschop gezworen, de stad *Groningen*, en namen, met de *Drenthers*, de wapenen tegen hem op. Voorts trokken zij alle de Bisschoplijke Tienden in *Twenth* naar zig, verbrandden *Koeverden*, nevens het Kasteel, en verwoestten alles, wat des Bisschops was, zo veel zij konden. BALDUINES bragt een sterk heir bijeen, waar mede hij *Twenth* en *Drenth*, aan de *Koeverdensche* zijde, niet weinig plaagde. Aan, of naar den anderen kant van *Steenwijk*, deed Graaf OTTO van *Benthem*, met eenen anderen hoop, het zelfde. Deeze, na den dood van zijnen broeder GERARD, aan 't gebied over *Gelderland* geraakt, stookte, als Leenman, trouwloos en tegen zijnen pligt, in 't geheim, deeze wederhoorigheid aan; doch kwam, echter, in 't openbaar, als Leenman, doch geveinsd, den Bisschop BALDUINES ter hulpe; ried kwanswijke tot vrede, en floeg voor, dat die van *Groningen* vier, en die van *Drenth* twaalf gijzelaars naar *Deventer* zouden zenden, om 'er in verzekering te blijven, tot dat de *Groningers* en *Drenthers* aan BALDUINES genoegdoening gegeeven zouden hebben. De voorslag werd wederzijds aangenomen, en 't gemelde getal Pandslieden in handen van Graave OTTO van *Gelder* geleverd, die hen naar *Deventer* deed brengen. Midlerwijl ontstond 'er eenig verschil, tusschen OTTO van *Gelder*, en Bisschop BALDUINES, die, veelligt, genoegzaame reden van mistrouwen zag, en daar op de 16 gedachte persoonen in de Boeijen deed zetten. De Graaf, dus van zijn bedriegelijk voorneemen versteeken, trok, met een zeer toornig gemoed, weg. De Heer PONTANUS verschoont, echter, Graaf OTTO van *Gelder*: „ *Folkert*, (zegt hij) tradt met Graaf OTTO in nader verbondt, „ en ontleende van hem eene goede magt. *Otto* hadt hier zijne „ redenen toe; want vermits men hem te laste leide, dat hij, „ voor de tweede inneeming van *Koeverden*, uit nijdt, en in „ spijt van den Bisschop, de *Drenthers* onderduims opstookte, „ betoonde hij het tegendeel, radende Bisschop *Balduin*, dat „ hij, overneemende van de Groningers vier, en van de Dren-

„ thenaars twaalf Pantsmannen, de geheele zaak te *Deventer* zo
„ laten bemiddelen. Als dienvolgens *Otto* de Gijzelaars daar le
„ verde, zijn dezelve van den Bisschop, tegens alle billijkheid,
„ verzekert, in 't gezicht van den Graaf, die daar op met ee
„ bulderend gemoedt de stadt uittrok; zo dat *Otto* naderhand,
„ zonder groot onrecht, *Folkert* met krijgsvolk en geldt gestij
„ heeft; die daar mede geheel *Drenth* en *Twenth* tot afval, en
„ den verloren Burgt weder in zijn gewelt bragt." Op dat toon-
nig wegtrekken dan van Graave OTTO volgde, dat FOLKERT, ge-
stijfd van OTTO, in aller haast voor *Koeverden* rukte, toen van
noodige behoeften kwalijk voorzien, en niet wel bewaard; waar-
om hij het, zonder veel tegenweer, in zijne magt kreeg, en te-
gelijk de Gravin VAN BENTHEM, met al haar Hofgezin en rijk-
dom. Bisschop BALDUINES, daar door zeer ontroerd en bekom-
merd, loste tegen haar, alle de Pandslieden van *Groningen* en
Drenth, verzamelde weder een groot en nieuw leger, verbrand-
de het meeste gedeelte van *Drenth*, en bestormde *Koeverden* van
dag tot dag. De Aartsbisschoppen PHILIPS van *Keulen*, en COEN-
RAADT van *Mentz* kwamen te *Deveuter*, om dat zij vreesden,
dat Graaf OTTO van *Gelder* FOLKERT openlijk zou overvallen. Zij
bewerkten ook een verdrag; volgens 't welk RUDOLPH, Zoon van
GODSCHALK SUPEROCH (zie GODEVAART VAN RHENEN, Bisschop
van *Utrecht*) als wettige Erfgenaam, en, dieshalven, als de rech-
te Kastelein van *Koeverden*, het Kasteel van *Drenth*, volgens
oude gewoonte, te leen ontvangen zou van Bisschop BALDUINES,
en, voor geledе schade, aan hem, in gereeden gelde, duizend
Mark betaalen. Anderen noemen dit geen akkoord, maar zeggen
dat het een voorslag der voorgemelde Aartsbisschoppen was, om
tot een verdrag te geraaken; maar dat 'er BALDUINES zijne toe-
stemming nog niet toe gegeeven had: immers het kwam weder
tot eenen oorlog. Graaf OTTO van *Benthem* was zeer t'onvre-
den, dat hij *Koeverden* en *Drenth*, hem van den Bisschop, zij-
nen Broeder, toegevoegd, zo haast was kwijt geraakt: porde
derhalven BALDUINES aan ter herstellinge, die hem magt gaf, om
volk te vergaderen; gelijk hij zelf ook deed. Dus trok de Graaf
van *Benthem*, nevens den Bisschop, tegen den Kastelein van
Koeverden en de *Drenthers* op: die zig in staat van tegenweer
stelden. Op den avond, als het gevecht den volgenden dag zou
aan-

ingaan, begonnen eenige jongelingen; uit dartelheid, eenen inval op de *Drenthers*, en met pijlen te schieten; die hen zodanig met hun geknodst werpgeweer ontslugen, dat ze gansch verbaast de vlucht namen, en, door deze hunne verbaastheid; et geheele Bisschoplijke leger deeden vlugten. BALDUINES zocht zijn volk wel te wederhouden; onderstond zelfs, met eenen kleinen hoop, tegen de *Drenthers* te vechten; maar zijn oogmerk niet konnende bereiken, ontkwam hij het ter nauwer nood levende uit de moerassen. Hij meende, en zeker niet zonder reden, dat Graaf OTTO van *Gelder*, heimelijk, de Bijstander van die van 't *Drenth* was: derhalven trok hij, in hevigen toorn, den *Tsfel* over, en stak veele van des Graven dorpen in brand. Deze, daar tegen, belegerde *Deventer*. Maar HENDRIK, Hertog van *Lotharingen* en *Braband* (die, door moedwillig verzuim van 't leen te verheffen, de *Veluwe* verbeurd had, en daar door oorzaak van dezen verderflijken twist, tusschen den Bisschop en Graaf OTTO van *Gelder* was geweest) kwam nu BALDUINES ter hulpe, bragt eene wapenschorsing te wege, tot dat, midlerwijl, Keizer HENDRIK DE V afkwam, en de verschillen deed eindigen: doch zo haast hij weder vertrokken was, braken de *Drenthers* den vrede. Alle de Bisschoplijke inkomsten in 't *Drenth* gaven ze aan den Graave van *Gelder*, tot vergoeding van zijne gedaane onkosten. BALDUINES trok naar *Ments*, deed aan den Keizer zijne klagte over deze nieuwe geweldadigheid, en kreeg belofte van bijstand; doch eer de hulp hem toegezonden werd, stierf hij, in 't jaar 1196, den 21 April, of de 11 Kalende van Maij; aan eene onverwagte ziekte, na dat hij het Bisdom 18 jaaren bestierd had. In het tweede jaar, na zijne intreede in 't Bisdom (in 't jaar 1182) trokken zijn broeder, Graaf FLORIS van *Holland*, *Zeeland*, enz. nevens Graaf PHILIPS van *Vlaanderen*, Graaf WILLEM van *Henegouw*, Graaf THIBAULD van *Ardennes*, Graaf MATTHIAS van *Bremen*, Bisschop PETRUS van *Kamerijk*, en veele andere Nederlandsche Heeren, naar *Jerusalem*, daar ze eenen gelukkigen oorlog tegen de *Saraceenen* voerden. Evenwel konden zij niet bewerken om dit Gewest (een Kerkhof van veele honderd duizenden Christenen) te behouden. Bisschop BALDUINES legt in de *St. Martens*, of de *Dom-kerk* te *Utrecht* begraaven.

Zie HALMA, en de daar bij aangewezene Schrijvers.

BALDUINES. (*Franciscus*) Onder alle de Geleerden, die wij onze Leezers doen kennen, zal men 'er weinigen, ja mogelijk niemand aantreffen, die op den grooten Schouwburg der wereld, op meer plaatsen, en onder meer verschillende gedaanten, hunnen Rol voleind hebben, dan deeze. Als Rechtsgeleerde zal men hem altoos groot vinden: dan, hoe meer hij in dit vak der Wetenschappen uitblonk, des te laager daalde hij, in eene noodzaaklijke standvastigheid, in 't stuk van den Godsdienst, en bragt daar door zijn zedelijk Karakter in minachting: te meer, daar niet zijn verstand, maar het tijdlijk belang, in dien opzichte, hem menigvuldige veranderingen deed omhelzen, vaarwel zeggen, terug keeren, en weder andere aanneemen.

Arras, in 't Graafschap *Artois*, 't welk voorheen mede tot de Nederlanden behoordo, was de plaats zijner geboorte; aldaar aanschouwde hij het licht, op den eersten dag des jaars 1520. uit een aanzienlijk geslacht; bekleedende zijn Vader, ANTHONIJ BALDUINES, aldaar de plaats van Fiscaal, en had den roem van geen onervaaren man in de Rechten te zijn. Zijne Moeder, HENRIETTE JOHANNA, was afkomstig uit het vermaarde Geslacht der FOREESTEN. De jonge BALDUINES had nauwlijks den ouderdom van 16 jaaren bereikt, of hij werd naar de Universiteit van *Leuven* gezonden, alwaar hij zig deed onderwijzen, in de *Latijnsche* en *Griekſche* Taalen, en in de eerste beginselen des Rechts, door GABRIEL MUDEUS. In de Kerklijke en Wereldlijke Geschiedenissen, als ook in de schriften der Kerkvaderen, genoot hij het onderwijs van vermaarde Godgeleerden.

Hoe groote vorderingen hij aldaar gemaakt heeft, bleek, toen hij, reeds in het jaar 1542, in 't licht gaf: *Leges Justiniani de re rustica*, met aanmerkingen, welke hij twee jaaren te vooren te *Parijs* bearbeid had.

Men vind aangetekend, dat hij zig omtrent deezen tijd in het gevolg van Keizer KAREL DEN VIJFDEN bevond, en, door hevigen dorst overvallen, den slaapdrank des Keizers innam, waar door hij aan den Vorst bekend werd, die over dit onvoorzichtig geval zijne verwondering betoonde. De waarheid deezer zaak wil ik niet in twijffel trekken; doch zo die wezenlijk geschied zij, moet het geweest zijn omtrent het jaar 1538. Want op den gezegden tijd bevond de Keizer zig in *Vlaanderen*.

BAL-

BALDUINES trok, in 't jaar 1543, ten tweedemaale naar *Parijs*, doch hoorde ter zijner smerte, dat W. BUDEUS, geduurende zijn afzijn, overleeden was. Om dit gemis te vergoeden, drong hij zig in de gunst en vriendschap van L. BAIF, CAREL DU MOULIN en CUJACIUS, en nam zijn intrek bij MOULIN. Aldaar betoonde hij reeds eenigen afkeer voor den Roomschen Godsdienst, waar in hij geboren en opgevoed was; kort daarna betoonde hij dien meer openbaar: want nog in dat zelfde, of ten langsten in 't volgende jaar, ondernam hij eene reize naar *Geneve*, en deed aldaar belijdenis van de leer van CALVIN.

In 't jaar 1545 kwam hij, over *Straatsburg*, na een mondgesprek te hebben gehouden met MARTINUS BUCCERUS, te *Parijs*, te rug, begeevende zig aldaar weder tot de Roomsche Kerk. Ook nodigde hij, door middel van een *Programma*, onder den Tijtel; *Praefata de Jure Civili*, de Studenten ter aanhooring van zijne voorleezingen, en bragt, in 1546, de schoone verhandelingen, over de *Instituten van* JUSTINIAAN, ten voorschijn. Zijne onstandvastigheid dreef hem ten tweedemaale naar *Geneve*, en wel tot CALVIN, schoon die hem reeds genoeg bekend was; deeze ontving hem met de toegeneegenheid eens Vaders, gunde hem zijn huis en tafel, waarschijnelijk om geen andere reden, dan om dat hij voorgaf, op nieuw, 's mans leerstellingen te willen omhelzen. Hier door ontging hem het Ampt van Hoogleeraar te *Grenoble*, dat voor hem geschikt was. Hij keerde weder naar *Parijs*, verborg zijne herhaalde verandering van Godsdienst, en begaf zig, met allen vlijt, tot het leeren en schrijven. In 't jaar 1548 deed hij zijne *Commentarien* over de voornaamste *Justiniaansche Nouvelle* te *Lion* drukken.

In dat zelfde jaar leide FRANCISCUS DUARES zijn Professoraat te *Bourges* neder, om het Ampt van Advocaat te *Parijs* te aanvaarden. BALDUINES bevlijtigde zig om 's mans genegenheid te winnen, en bewoog hem tot het vervaardigen van eenen brief van voorschrijving aan de Magistraat van *Bourges*; welke van die uitwerking was, dat BALDUINES, in deszelfs plaats, werd aangenomen. Het eenigste dat hem hinderde, was, dat hij de Doctoraale waardigheid nog niet bekleedde, en dus de oorzaak, dat hij zig zo lang met een bepaald inkomen moest vergenoegen, tot dat hij in staat was, aan de wetten der Academie te kunnen vol-

 doen.

doen. Terwijl hij zig, als Lector, met het doen van voorleezingen bezig hield, verzuimde hij niet om zijn belang te behartigen. Op den 12den Maart 1549, deed hij zig, door EVINGARIUS BARA, tot Doctor in de Rechten promoveeren, en nam vervolgens het Ampt van Hoogleeraar aan. BARA ging, in 't volgende jaar, den weg van alle vleesch; en 'er is veel reden om te denken, dat DUARES, om hem te ontwijken, zig naar *Parijs* begeeven had, terwijl de een den anderen in 't geheel niet dragen kon; doch nu van hem niets meer te vreezen hebbende, dacht hij het tijd te zijn, naar *Bourges* te rug te keeren. Het ontbrak hem aldaar aan geene vrienden, ook niet aan de zodanigen, die door hun gezach zijne terugkomst konden bevorderen. Op aandrang van hun, nam hij, zonder eenige bedenking, de eerste Hoogleeraarsplaats aan; zijne wedde was zeer aanzienlijk: en deeze werd nog vermeerderd, door dien hij werd aangesteld als Raad en Requestmeester van de Hertogin van *Berrij*. Deeze voordeelen van BALDUINES waren te groot voor de ijverzugt van DUARES; dezelve vervoerde hem tot buitenspoorigheid; zijn nieuwe Amptgenoot boven hem; deszelfs inkomsten, meer dan 600 fransche livres meer dan de zijnen: dit alles was voor hem ondraaglijk. De voorige vriendschap veranderde spoedig in haat, en deeze laatste kwam dagelijks meer te voorschijn. BALDUINES schoof al de schuld hier van op zijnen Amptgenoot, dien hij voor een argdenkend', nijdig' en twistzoekend' man verklaarde. Om zijn oogmerk te bereiken, beschuldigde hij hem van een al te naauwe vriendschap met CALVIN; schoon dit het minste geloof verdiende: want de een zo wel als de ander toonde zig, voordeelshalven, uiterlijk Catholijk, hoewel zij beiden in hunne harten Protestanten waren; of, laat ik liever zeggen, beiden waren zij in deezen onverschillig. De waare oorzaak der moeijelijkheden, die zij elkander over en weder aandeeden, scheen, op dien tijd, een gewoonte op de Hooge Schoole te zijn.

Dit, echter, kon niet nalaaten, groote verwarringen te veroorzaaken. BALDUINES weigerde openbaare Lessen te geeven, en wilde alleenlijk den roem der Hooge Schoole, door zijnen naam, vermeerderen. De Overigheid gebood hem, in alle deelen zijn Ampt waarteneemen; doch hij kon zijne hoofdigheid niet verzetten. Hij koos, tot het geeven van zijne Lessen, nu het

een

een en dan het ander uur, en meestal die uuren, die voor anderen bepaald waren; hij volgde in alles zijn eigen zin. De Studenten namen deel in den twist, en veroorzaakten een volkomen oproer, waar in een der Studenten, geboortig van *Ulm*, met naame SLEICHER, en die de partij van DUARES toegedaan was, het leeven liet. De Magiſtraat deed, na onderzoek van zaaken, de zulken die niet ontvlucht waren, gevangen neemen, en veroordeelde hen tot aanzienlijke geldboeten. Anderen, die BALDUINES toegedaan waren, hingen de beeldtenis van DUARES aan de Galg, om reden, dat hij op die ſtraffe van de voorgemelden ſterk had aangedrongen. De Magiſtraat ſcheen, door ſcherpe verwijtingen, BALDUINES hier van als den bewerker te beſchouwen. Dit is ten minſten zeker, dat hem het leven te *Bourges*, (alwaar hij zig, ſtaande deezen twist, in den echt begeeven had, met de weduwe van eenen PIETER LABBE) te lastig ſcheen: want hij vertrok van daar, zonder iemand vaarwel te zeggen, in 't jaar 1555.

Geneve was de plaats waar heen hij zijn toevlucht nam. Daar komende keerde hij zig terſtond tot CALVIN, die reden had om hem niet zeer minzaam te ontvangen. Om, echter, dien ouden vriend weder in zijn belang te krijgen, begaf hij zig, openbaar, ten derden maale, tot de Hervormden. Van *Geneve* dacht hij, zig naar *Tubingen* te begeeven, ter verkrijging van de plaats van Hoogleeraar, welke CAREL MOULIN, zedert eenigen tijd aldaar, bekleed had. De onophoudelijke klagten zijner mededingeren, ja zelfs naderhand van zijne Amptgenooten, hier in beſtaande, dat hij zijne Rechtsgeleerde lesſen met te veel Theologie vermengde, maakten zo veel gerucht, dat hij zig genoodzaakt vond, (dewijl men dit als gevaarlijk beſchouwde,) zijn post nederteleggen. De Hertog van *Wurtenburg* was hem zeer gunſtig; hij kende zijne verdienſten, en wilde hem gaarne behouden: maar BALDUINES ſchijnt onbuigzaam geweest te zijn. Dit verhaal wegens BALDUINES, en zijn vertrek naar *Tubingen* te ſtellen in het jaar 1555, ſchijnt beter met de waarheid overeen te komen, dan het geen HEINECCIUS ons verhaalt, in 't leven van BALDUINES, alwaar hij zegt: „ dat hij te *Tubingen* gekomen was, om een Hoogleeraarsplaats te verkrijgen, en wel die, welke JOH. SECHARDS, door den dood, 1552, ontruimd had; doch als hij bericht gekreegen had dat DU MOULIN verkoren was, was hij te rug gekeerd."

Men weet dat DU MOULIN de plaats, in de maand Maart des jaars 1554, aannam, waar van BALDUINES niet bijna een jaar onkundig heeft kunnen zijn. NICERON zegt, op het getuigenis van VALANDREAS, dat hij onderweeg vernomen had, dat MOULIN voorneemens was te rug te keeren; doch hoe kon hij te rug keeren, daar hij nog niet vertrokken was?

BALDUINES ziende zijne oogmerken aldaar niet te zullen bereiken, volgde den raad van CALVIN, en nam te *Straatsburg*, op zeer voordeelige voorwaarden, het Ampt van Hoogleeraar, op de Illustre Schoole, aan. Dit *Gijmnasium*, in 1566, in een Hooge School veranderd zijnde, deed hij aldaar eene openbaare Redenvoering, over *de Burgerlijke Rechten*, en liet dezelve in druk uitgaan. Geene geringe trekken bragt hij daar in voort, tegen DUARES; hij zeide, onder andere, dat hij door schijnheiligheid, de jongelingen trachtte te verleiden, en door kwaade leerstellingen; en raadde daarom de *Duitschers*, hunne kinderen niet naar *Frankrijk* te zenden. Deeze merkte ligtlijk van waar hem dit toe kwam, en betoonde zig daaromtrent niet onverschillig. Twee brieven, de eerste aan CALVIN, en de ander aan F. HOTTMAN, waren met de gevoeligste uitdrukkingen vervuld; uit den laatsten zou men bijna een Woordenboek van scheldnaamen konnen maaken. BALDUINES liet niet na, DUARES met gelijke munt te betaalen. Hij gaf, 1556, te *Straatsburg*, een zo genaamd *Christelijk Antwoord* in 't licht, waar in hij nog sterker schold en raasde, dan DUARES gedaan had. Doch deezer dwaasheid schaamde hij zig daarna, en wilde dit geschrift niet voor het zijne erkend hebben. In dat zelfde jaar werd HOTTMAN zijn amptgenoot, die, tot dien tijd toe, te *Lausane*, de fraaije Letteren onderweezen had. BALDUINES had veel tot die beroeping toegebragt; doch het gevolg beantwoordde in geenen deele aan de verwachting, die hij 'er zig van voorgesteld had. HOTTMAN werd hem een tweede DUARES, dat is een volslagen vijand; en om den eersten wraak te verschaffen, nam de tweede alle middelen ter hand, om kwelling te veroorzaaken. Bij dit verdriet kwam een ongemeene duurte van levensmiddelen te *Straatsburg*. Dit alles bij een genomen deed BALDUINES besluiten, een ander verblijf te zoeken: en daar toe vond hij ligt gelegenheid.

De *Keurpaltzische* Kanzelier MINKWIS en nog twee voornaame Hof-

Hofraaden waren zijne vrienden. Deeze hadden hem, reeds in den aanvang van het jaar 1556, geraden, zijn Ampt te *Straatsburg* neder te leggen, en een dergelijk op de Hooge Schoole te *Heidelberg* te aanvaarden. Zo zeer hij in den beginne zig daar over bedacht had, zo min zwarigheid vond hij 'er nu in. In het jaar 1557 trok hij derwaarts, werd, van *Gereformeerd*, een *Lutheraan*, bragt zijne ledige uuren met schrijven door, en leefde vergenoegd. Dit genoegen vermeerderde met de komst zijner huisvrouwe, die hij in *Frankrijk* gelaaten had, en ook door de verkrijging van zijne Bibliotheek, waar van hem 't genot tot hier toe geweigerd was. Nog grooter wierd zijn geluk, door de eere, die hij genoot, van in dat zelfde jaar de vergadering te *Frankfort* bij te woonen, welke, door middel van den Keurvorst van de *Paltz*, OTTO HENDRIK, was bewerkt geworden, om, door de bijeenkomste van eenige *Duitsche* Vorsten, een einde te maaken aan den langduurigen twist, tusschen de Huizen van *Hessen* en *Nassau*, over de *Katzenellebogische* opvolging, waar aan hij veel toebragt, en gelukkig slaagde. Op deeze vergadering raakte BALDUINES bekend met den beroemden, en door zijne schriften alom bekenden JAC. OMPHALE. Ook werd aldaar de grond geleid van eene vertrouwelijke vriendschap, tusschen hem en den *Roomschen* Geestelijke CASSANDER, wiens voorstellingen eene ongemeene onverschilligheid voor de Protestanten bij hem veroorzaakten; waar van, echter, eigen belang de hoofdoorzaak was. Op dien tijd had reeds Hertog WILLEM een oogmerk, om te *Duisburg* een Hooge School opterichten, alwaar CASSANDER de eerste Hoogleeraar zijn zoude; en het is niet onwaarschijnlijk, of men hadde BALDUINES mede eene aanzienlijke plaats toegezegd; doch het gantsche werk bleef in de geboorte steeken. Hoe vergenoegd hij ook te *Heidelberg* was, zijne begeerte naar verandering deed hem, zonder 'er oorzaak voor te hebben, daar alles tot een last worden. Verblind door schemerende vooruitzichten, deed hij zig, in 't jaar 1561, onder voorwendsel van dringende noodzaaklijkheid, naar *Frankrijk* nodigen, en de zekere plaats te *Heidelberg* vaarwel te zeggen, om aldaar een hooger, doch onwisser trap van eere te beklimmen.

Zijne eerste bedrijf aldaar, was te veranderen van Godsdienst; de

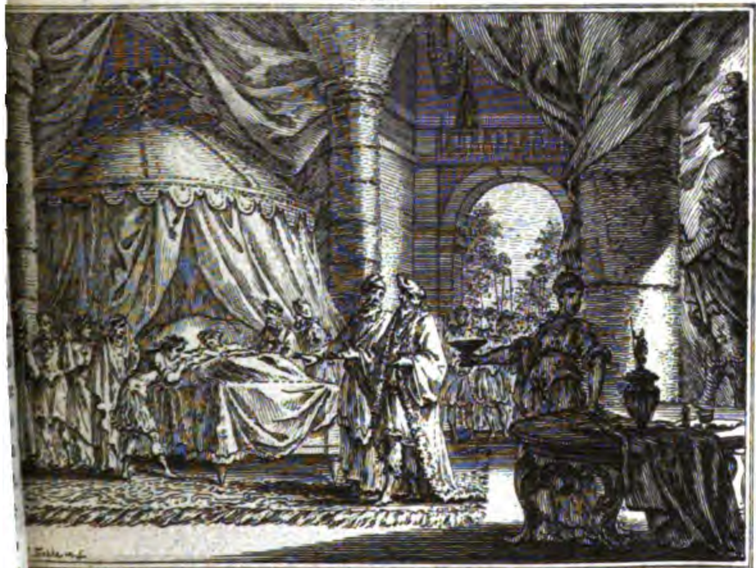
de Proteſtantſche moest nu weder voor den Roomſchen wijk...
want dit ſcheen hem zeker, dat anders de weg tot geluk vo...
hem geſlooten zou zijn. Eenige perſoonen van aanzien had...
hem, terwijl hij nog te *Heidelberg* was, doen zien, hoe no...
het voor hem ware, zig te dringen in de gunst van den Ko...
van *Navarre*, en om dien Prins zelfs van de *Roomſche* Kerk...
tetrekken. Zij deeden hem den voorſlag om een Gezant ...
Rome te zenden, om den Paus te beweegen, hem weder te ...
len aanneemen. Hij beloofde zig daar van een gewenschten ...
ſlag, en maakte dus geen bedenking, dien ſtap te doen, ter...
hij geene zwarigheid meende te zullen ontmoeten, om een Pri...
die de Grondſtellingen der *Roomſche* Kerk afkeurde, daar van...
te brengen. Om hier in zijn oogmerk te bereiken, en dit ...
Prinſe ſmaaklijk te maaken, werd 'er voorgebragt, dat 'er ze...
ligt eene overeenkomst kon getroffen worden, waar mede zig de
Proteſtanten in *Duitschland*, zonder twijfel, zouden laaten vergenoegen; doch hier toe moest men zig van een bekwaam man bedienen. Cassander was de eerſte, daar men 't oog op wierp. Doch alle poogingen, om hem hier toe te beweegen, vruchtloos zijnde, was balduines de bekwaamſte, dewijl hij de man was, die, reeds voor lang, dit plan geopperd, en gezegd had, in ſtaat te zijn, om alle de *Roomſche* en *Proteſtantſche* hoofden onder één hoed te brengen. Cassander, die liever een anderen, dan zig zelven deezen last op den hals geſchoven zag, prees balduines als den bekwaamſten hier toe aan. De Koning van *Navarre* nam 'er genoegen in, en deed balduines bij zig komen, om 'er na eenige gemaakte ontwerpen, een reize door het *Duitſche* Rijk te doen, waar toe de Koning hem honderd gouden kroonen ſchoot; voorziende hem tevens van eene onderrichting, waar naar hij, met goedvinden van cassander, den vrede der Kerke moest zien te bewerken. Intusſchen dat balduines zig bereidde, om zijne grootheid te bewerken, werd, op bevel van den Kardinaal van *Lotharingen*, karel, Hertog van *Guiſe*, te *Poisſy* eene Kerkvergadering belegd, waar bij zo wel *Proteſtantſche* als *Roomſche* Godgeleerden tegenwoordig waren. Balduines, ſchoon afwezend, toonde zig, echter, niet onverſchillig daaromtrent. 's Mans poogingen hadden bijzonder ten oogmerke, om de Gereformeerden geen voordeel uit die vergadering te doen trekken, in-

XIX. Tegen over bladz. 37.

Croesus op een brandstapel. Bladz. 37.

XX.

Sterfbed van Cyrus. Bladz. 57.

indien het hem al niet mogelijk geweest ware hun onder elkander verdeeld te maaken. Het gelukte hem ook die vergadering vruchtloos te doen eindigen.

Bij zijne terugkomst uit *Duitschland*, bragt hij twee voorslagen van vergelijking met zig; doch om dezelve van geen vrucht te doen zijn, kwam hij niet eerder, dan toen de gezegde vergadering reeds gescheiden was: want niets ging hem minder ter harte, dan die bedoelde vereéniging. Dit vindt men met zekerheid gemeld, dat het hem niet aan den wil ontbrooken heeft, om den Koning van *Navarre* den Godsdienst der Hervormden zo haatelijk aftefchilderen, als dien der Roomschen luisterrijk te vertoonen. Voor deeze en andere gedaane diensten, (zegt men) verwachtte hij van de *Roomsche* Vorsten, ja zelfs van het Opperhoofd der Kerke groote beloonìngen, en verbeeldde zig, het geluk reeds in zijne magt te hebben. Dan, ook in deeze hoop vond hij zig bedrogen. De Bisschop van *Valence*, JAN VAN MONTLUC, die hem, vóór zijn vertrek uit *Duitschland*, de beloste van een zeer voordeelig Profesforaat te *Valence* gedaan had, was de eerste, dien hij gantsch van gedachtén veranderd vond. Ten laatste vond hij zig verpligt den hemel te danken, dat KAREL VAN BOURBON, natuurlijke Zoon des Konings, op eene sobere besolding, aan zijn bestuur werd toevertrouwd. Omtrent deezen tijd, geraakte BALDUINES in eene zeer hévigen twist met CALVIN en S. CRISPIN, waar van zijne schriften de duidelijkste bewijzen opleveren. Niet tegenstaande deeze moeilijkheid, begaf hij zig, met zijnen Leerling, in 't Jaar 1562, naar *Italie*, ter bijwooning van de Kerkvergadering te *Trente*, 't geen men ook als het voornaamste oogmerk zijner reize houdt; doch hier bij vond hij wederom een verkeerde rekening, veroorzaakt door den dood van den Koning van *Navarre*, die in de maand November van dat jaar, aan eene gevaarlijke wonde, welke hij, in de belegering van *Rouaan*, bekomen had, overleed. Dus was de naaste weg voor hem, spoedig naar *Parijs* te rug te keeren, alwaar hij, bij zijne komst, zijne meubelen en boeken gansch niet in dien staat vondt, als hij wel gewenscht had. In de beroerte was alles verstrooid geraakt, en hij behoefde niet zeer scherpzinnig te zijn, om te zien, dat hij aldaar weinige vrienden had; ten minsten niemand,

mand, die, geduurende zijn afwezen, eenige acht op zijne goederen geslagen hadden.

Daar het hem in *Frankrijk* in 't geheel niet gelukken wilde, en de onzekerheid, waarin hij zig bevond, hem dagelijks met nieuwe gevaaren dreigde, dacht hij best, het oog op zijn Vaderland te slaan. Doch daar uit was hij, zo dra de Regeering de partij der Hervormden gekoozen had, gebannen. Overboodig zou het zijn, te verhaalen, hoe gruwzaam de *Spanjaards* handelden met hun, die zig geweetenshalven verpligt gevonden hadden, van Godsdienst te veranderen. Hoe minder de Staaten daarin genoegen konden neemen, of onverschillig daaromtrent mogten zijn, des te ijveriger zochten zij de verzachting van des Konings Plakaaten te bewerken. Alomme waren zij bedacht en zugtende, om een middelweg, of Christelijke verdraagzaamheid, tusschen de *Roomschen* en *Protestanten* uittedenken. CASSANDER, op wien men het oog geworpen had, behaagde, echter, aan de meesten niet, om zijne ruwe en ingebeelde handelwijze. Graaf LODEWIJK *van Nassau* erinnerde zig onzen BALDUINES, dien hij te *Straatsburg* gehoord, doch te *Heidelberg* beter had leeren kennen. Zijn broeder, Prins WILLEM DE EERSTE, en andere Grooten, als de Aartsbisschop van *Cambraij*, MAXIMILIAAN VAN BERGEN, waren niet tegen hem: want BALDUINES bezat, behalven zijne Geleerdheid, alles wat in een volmaakt Hoveling vereischt wordt. Allen dachten hem in staat te zijn, die gewigtige zaak den gewenschten keer te doen neemen. Ter bevordering dan van dat oogmerk, werd hij ontbooden, het zij om alleen, of om met CASSANDER de hand aan 't werk te slaan. Niettegenstaande het opgemelde banvonnis, werd hij, in het jaar 1564, door den Prins VAN ORANJE en anderen zeer gunstig ontvangen, en overladen met geschenken. Alle de Edelen verzekerden hem, dat zij hem het Ampt van Hoogleeraar te *Douay*, of te *Leuven* bezorgen zouden. Maar indien dit geschied ware, zou het geene geringe moeite gekost hebben, hem te verheffen tot de waardigheid van geheimen Raad.

BALDUINES, dien het nooit aan woorden ontbrak, maakte veel ophef van zijne daaden. Hij ving zijnen arbeid aan met het vervaardigen van het beroemde *Smeekschrift* der Protestanten, gezonden

den aan den Koning, te vinden in de *Chronijk* van GOUDHOEVEN, bij BOR en anderen, waarmede hij, bij alle kenners, den lof van een verstandig en sierlijk Schrijver verworven heeft.

BALDUINES bevond zig ook onder de onvernoegde Edelen, toen zij bezig waren met het niet minder beruchte *Smeekschrift*, welk daarna aan de Hertogin VAN PARMA werd overgegeeven, te vervaardigen, en dat op den 3den April 1566 geteekend was. In het volgende jaar kwam de tierannige ALBA te *Brussel*, en deed, kort daarop, de Edele Graaven VAN EGMOND en HOORNE gevangen neemen. BALDUINES, die intusschen wederom te *Parijs* geweest, en, op den aandrang van Graave LODEWIJK VAN NASSOU, ter verkrijging van het Ampt te *Douarij*, in allerijl naar *Brussel* gereisd was, had de eer, op den dag, waarop de gemelde Graaven gevangen genomen werden, den Hertog optewachten. Mogelijk zal men zig verwonderen, dat een man, die toen een aanhangeling van ORANJE was, waar van ALBA niet onbewust kon zijn, door hem gunstig kon ontvangen worden; doch deeze verwondering zal verdwijnen, indien men zig erinnere, 't geen wij boven zeiden, dat hij een volmaakt Hoveling was, en zig zijn gantsche Karakter voorstelle, als dat van iemand, die kunstig de huik naar den wind wist te hangen. Het komt mij niet onwaarschijnelijk voor, dat ALBA voorneemens was BALDUINES tot een der Rechters der gevangene Graaven aantestellen; doch dat hij, dit gewaar wordende, hier van afkeerig was, mogelijk uit vreeze van daardoor den haat van alle de Nederlanders op zig te zullen laaden; of mogelijk toonde zijn geweeten hem het onbestaanbaare daarvan. Dit weet men, dat hij zeer voorzichtig zig uit die netelige omstandigheid redde. Hij smeekte den Hertog om verlof, zijne Vrouw en Boeken van *Parijs* te mogen haalen; doch daar zijnde, vergat hij tot den Tieran te rug te keeren. In de hoofdstad van het *Fransche* Rijk hield hij zig bezig met het houden van voorleezingen over de *Pandecten*, die met algemeene toejuiching aangehoord werden. SCEVOLA DE SAINT MARTH verzeekert, in zijne Lofredenen op vermaarde *Fransche* Doctoren, dat onder zijne hoorders de voornaamste Raadsheeren en Militairen waren.

In het Jaar 1568, onderrichte hij de Magistraat van *Besançon*, dat zij de magt had om eene Hoogeschool te stichten. Zij waag-

waagden het, en beriepen hem als Hoogleeraar in de Rechten: Naauwlijks had hij zig daar ter neder gezet, of hij werd gewaar dat Keizer MAXIMILIAAN DE II aldaar geen Hoogleeraar in de Rechten dulden wilde; waar door hij werd afgeschrikt, om 'er eenige Lessen te geeven, wat moeite daartoe ook werd aangewend: Het staat, zeide hij, geen verklaarder der Wetten vrij, de bevelen te overtreeden van hem, die de Wetten geeft. Van daar keerde hij, zonder zig lang te bedenken, weder naar *Parijs*. Gebrek aan behoorlijke berichten stellen ons buiten staat, met eenigen grond te kunnen zeggen, wat hem aldaar verder bejegende; doch uit de Papieren, die wij voor ons hebben, kan worden opgemaakt, dat hij eindelijk, na alle die omzwervingen, dien levensstand moede werd, en naar een plaats van ruste wenschte. Daartoe bood zig dan ook eindelijk de gelegenheid aan; wordende hij, op de voorstelling van den Kancelier des Hertogs VAN ANJOU, door denzelven, in 't Jaar 1569, tot Hoogleeraar in de Rechten, op de Hooge Schoole van *Angers*, aangesteld, en boven dien, te gelijk met PIETER AIJRAULT, tot des Hertogs Raad benoemd. Dan ook hier bereikte hij nog zijn doelwit niet.

Vóór den afloop van vier volle Jaaren, werd hij, in 't jaar 1573, te *Parijs* beroepen, alwaar hij tegenwoordig was bij alle de pracht, die, ter eere der *Poolsche* Gezanten, in 't werk gesteld werd. Deeze Gezanten waren afgezonden om den Hertog VAN ANJOU te doen weeten, dat hij, op den 16 Mai, tot Koning van *Poolen* was verkoozen. Men verbeelde zig, echter, niet, dat een man als BALDUINES hier bij een bloot aanschouwer ware. Zijne Redenvoering aan een' der Gezanten, JOH. SARIUS ZAMOSKIJ, waarmede hij grooten lof behaalde, bewijst daar van het tegendeel. In verscheidene gesprekken met de *Poolsche* Edellieden, onderrichtte hij hen, welke verbetering voor de Hooge Schoole te *Cracau* noodzaaklijk was. En tot een der geschikste middelen prees hij daar toe aan, hoe de Studien der Rechtsgeleerdheid moesten behandeld worden; schenkende hen, ten dien einde, eenige zijner Redenvoeringen en Lessen, die hij te *Bourges* vooreen gegeeven had. De *Poolsche* Gezanten wendden daar op allen vlijt aan, om hem te beweegen, met hun naar *Cracau* te vertrekken. BALDUINES was niet vreemd hier van; doch de dood

ver

vernietigde alle de groote ontwerpen, die hij reeds tot die reize gesmeed had.

Hij overleed, in het bijzijn zijner Vrouwe en eenige Dochter, (die hierna zig tweemaal in den Echt begeeven heeft,) en den Jesuit JOHAN MALDONETS, in 't Collegie van *Arras*, te *Parijs*, den 11 November des jaars 1573, volgens uitwijzen van zijnen Grafzerk, waarvan het opschrift vervaardigd is door zijnen Leerling PAPIRIUS, volgens het zeggen van THUANUS.

Zie daar, Lezer, de gewigtigste trekken van het Leeven eens Mans, die bij de Nederlanders te weinig bekend is. Wij durven verzekeren, alle moeite te hebben aangewend, om op het spoor der waarheid te blijven. Laat mij nog hier bijvoegen, eene schets van zijne gedaante, om door dien weg zijn afbeeldsel te volmaaken.

BALDUINES was een Man van eene schoone gedaante, eerder onder de grooten dan onder de middelbaaren te stellen. Zijne tintelende oogen gaven het vuur, dat in zijnen boezem blaakte, te kennen. Zijne stem was aangenaam en lieflijk. Met zijne gesprekken wist hij ieder tot zig te trekken. Zijne zeden waren onbesmet. Zijne bekwaamheid, om te arbeiden, was ongemeen; en daar bij moet men zig verwonderen, hoe spoedig hij alles verrichtte, dat zijn stijl, echter, vloeiende was. Als een volmaakt Hoveling hebben wij hem reeds doen kennen; doch hier moeten wij 'er bijvoegen, dat hij deugdzaam was: zijne grootste vijanden zelfs hebben dit van hem moeten getuigen. Zijn eenige zwak was zijne onmaatige drift als hij twistte, en zijne onstandvastigheid in den Godsdienst. Het eerste was ligt in hem te verschoonen, als men aanmerkt, dat zulks genoegzaam eene gewoonte van dien tijd was, en nog niet geheel uitgestorven is; doch het tweede is min verschoonbaar, schoon HEINNECCIUS zig daar toe bevlijtigt; dan, de zwakheid, waar aan hij dit toeschrijft, kan op BALDUINES niet toegepast worden, wijl hij een van de grootste vernuften van zijnen tijd was.

Ook hebben wij reeds gezien, dat het tijdelijk belang zijn sterkste drijfveer was. Zommigen gaven hem daarom den naam van ECOBILIUS, een ouden Sophist, die, om voordeels halven, onder CONSTANTIJN een ijverig Christen, en onder JULIAAN de roekeloosste Afgodendienaar was, en na dienst dood een der

groot-

grootste voorstanders van het Christendom werd. Doch spoedig verandert BALDUINES van gedaante, wanneer men hem in den rang der Geleerden plaatst; want dan vertoont hij zig, als een Man, die, door behulp van de *Griëksche* en *Latijnsche* taalen en Oudheden, een der voortreffelijkste uitleggers van het *Roomsche* Wetboek was; met dien zelfden glans praalde hij in de Burgerlijke Rechten en in de Kerk-Historie. Alle die voorregten waren hem eigen, en niemant heeft ooit durven onderneemen hem daar van te berooven, volgens aanwijzen van zijne schriften, die als eeuwigduurende Eeretekenen standhouden.

Zie FOPPENS, *Biblioth. Belg.* Tom. I. p. 283. enz. J. F. JUGLERS, *Bijtrage zur Juristischem Biographie*, Iste Theil. bl. 8—78.

BALDUINES, (*Martinus*) van *Rijthoven* of *Riethoven*; zie RIETHOVEN. (*Martinus*)

BALEN, (*Matthijs*) oudste Zoon van JAN BALEN MATTHIJS, en van ELIZABETH BOKSTAL, werd geboren te *Dordreckt*, uit een oud en aanzienlijk Geslacht, waarvan de beschrijving te vinden is, in 's Mans vermaarde werk, bekend onder den tijtel van *Beschrijving der Stad Dordrecht.* BALEN van een stillen en onderzoeklievenden aart zijnde, had groote bedreevenheid in de Geschiedenissen onzes Vaderlands verkreegen: dien vergaderden schat gebruikte hij ten dienste zijner Stad- en Landgenooten. In navolging van BEVERWIJK en OUDENHOVEN, ving hij aan te arbeiden, aan eene uitgebreide Beschrijving van de Stad *Dordrecht.* Hoe veel nut hij daar mede gedaan, en te gelijk zijnen naam vereeuwigd hebbe, is den Nederlanderen ten overvloede bekend, uit den inhoud van dit onmisbaar Boek.

BALEN, (*Hendrik van*) een Leerling in de Schilderkunst van ADRAM VAN OORT, wiens leven men vindt bij HOUBRAKEN, Eerste Deel, bl. 81.

BALEN, (*Pieter Christoffel van*) van wien mij niets anders bekend is, dan dat J. B. GRAMAIJE van hem zegt, dat hij eene Beschrijving van de Stad *'s Hertogenbosch*, in de *Latijnsche taal*, ge-

gemaakt heeft. De kundige Heer en Mr. JOHAN HENDRIK VAN HEURN getuigt, naar die *Beschrijving* te vergeefsch gezocht te hebben, schoon OUDENHOVEN dezelve, in zijne uitgave van 1670, aanhaalt, bl. 25.

Vid. ZWEERTII, *Ath. Belg.* p. 60.; VAN HEURN, in de *Voorreden*.

BALG, (*De*) is eene Ree in de Zuiderzee, of wel een plaats, alwaar de *Oostindische* en andere Schepen, welke men niet behoeft te vertimmeren, veeltijds gekleld worden; zij is gelegen tusschen het *Balg-zand* en de *Noordzijl*; eene diepte in den *Westwal*.

BALGOIJEN, een Dorpje in de Heerlijkheid, aan de Noordzijde van de *Maas*, in Maas en Waal gelegen, omtrent een Mijl van de Stad *Grave*, welke aan de overzijde der Riviere ligt. *Balgoijen* heeft een net Kerkje, met een spitsen Toren, en is gecombineerd met *Nistrik* en *Keent*. Bij het zelve stond eertijds een adelijk slot: doch sedert de verwoesting door de *Franschen*, in 't Jaar 1672, bespeurt men daarvan niets dan een heuvel met rugte bewassen. In de schatting van 't Jaar 1574, betaalde dit Dorpje de somme van *f* 94 - 16.

BALJUW, *Bailjuw* of *Balelteu*, op welke wijze men dit *Naamwoord*, dat van *Fransche* afkomst is, ook verkiest te spellen. Het is zo oud als het Ampt zelf, daardoor aangeduid, en betekent, in deszelfs eigenlijken zin, *bewind*, *zorge*, *bescherming* en *voogdij*. De naam *Baljuw* wordt doorgaans gegeeven aan hem, wien het hoogste recht, over eenig District of rechtsgebied, opgedragen en toevertrouwd is. en die in het zelve van de misdadigers of overtreeders der Wetten, de straffen of boeten vordert; in welke gevallen hij zig als aanklager gedraagt. Deszelfs rechtbank strekt zig uit, naarmaate van het Distrikt, en dus, in de eene plaats, ongelijk verder, dan in de andere. Zomtijds gaat zijn gebied over één, zomtijds over twee of meer Dorpen, en dikwijls over een geheele Stad en derzelver gebied, ook wel over de Stad, en alle daaraan onderhoorige Dorpen. Doch daar het voor een' *Baljuw*, die veele Dorpen onder zig heeft, bijna niet

niet mogelijk is, dezelven, bij eene vergadering over alge zaaken, kort en goed recht te doen, zijn 'er, in de Baljuws pen van die uitgeſtrektheid, één of meer Schouten aange welke met de Gebuuren, het zij dan Schepenen of Azingen, zekere tijden, de Vierſchaar ſpannen, en het recht van de D lieden, in gemeene zaaken, vereffenen of beſlisſen; blijvend lijfſtraffen, het hooger beroep, of de hooge Vierſchaar, aan Baljuw en Welgeborene Mannen: mogende ook de Schou ſchoon door anderen aangeſteld, hunne Ampten niet bedien voor en aleer zij zich aan den *Baljuw* vertoond, en van hem naderen en bezegelden Lastbrief ontvangen hebben; welken b men *de Ban* noemt, en waarop zij den Eed afleggen. Van o hebben de *Hollandſche Graaven*, uitdrukkelijk, in hunne H vesten, vastgeſteld en beloofd, dat de *Baljuw*, bij hen te ten, van echten Bedde zou zijn; ook werd, op dien tijd, Ampt door de voornaamſten van den Adel bediend; gelijk uit naamlijsten van dezelve blijkt. Geen Baljuwsplaats, behalven d van *Rhijnland*, *Delfts-*, *Kennemer-* en *Schieland*, (men zie d Reſolutien van *Holland* van 19 Maart 1692) mogt door een' St dehouder bediend worden. Bij den *Baljuw* worden ook de e den wegens neeringen en bedieningen gedaan, en door hem ge ſtadigd of bevestigd. Ook is aan denzelven, volgens Ordonnan tie van den laatſten Meij 1651, toegevoegd de 3de Penning, i de Confiscatiën van alles wat bij hen lieden zal berecht worden; als mede de 6de Penning, van het geen door den Procureur Generaal, bij hen aangegeeven, berecht zal worden; voorts voor elke Capitaale Juſtitie, van ieder perſoon, naar maate der ſtraffe. Eindelijk geniet de eene Baljuw meer van de Civile Boeten, in zijnen Rechtsban voorvallende, dan de andere.

Zie JAN BOTTELGIER, de *ſumme ruijrael*, de druk van 1549, in fol. Cap. 219. en 279. fol.

BALUAGE, is de plaats, alwaar de Baljuw zijn recht oefent, of de uitgeſtrektheid van zijn gebied, ook bekend bij den naam van *Baljuwſchap*. Het eerſte *Baljuwſchap*, dat in aanmerking komt, is dat van *Zuid-Holland*; waar door, echter, niet het geheele *Zuiderkwartier* deezer Provintie, maar alleenlijk derzelver zuidelijk gedeelte verſtaan wordt, en van waar die naam naderhand

aan

t geheele Kwartier gegeeven is. Men houdt deeze Land- bepaaldlijk voor het gebied der *Oude Hollandsche Graa-* dat zig, van tijd tot tijd, verder heeft uitgebreid, maar maa- *Edelen* de eertijds daarin gelegene vrije goederen aan die en ter Leen hebben opgedragen. In dit gedeelte moet ook eruchte geval met den *Baljuw*, ten tijde van Graave WIL- DEN III, gebeurd zijn. Zie hier de gebeurtenis zelve, ge- en die, in de oude geschiedboeken, verhaald vindt.

den tijd, dat *Holland* stond onder zijnen 22sten Graaf, WIL-, bijgenaamd DEN GOEDEN, Graaf van *Holland* en *Zeeland*, een man uit den aart goed en rechtvaardig, werd het Zui- eel daar van geplaagd door eenen Baljuw, een mensch van mbaaren hoogmoed. Na dat hij het meerendeel der Raaden, lfs van de Hoofdstad *Dordrecht*, tot zig getrokken en onder geweld gebragt had, oefende hij veele wreedheden over de ele gemeente, en wel inzonderheid aan een armen Land-, wiens gantsche bestaan en vermogen in eene goede melk- bestond. De Landman geweigerd hebbende, hem dit beest erkoopen, dat hem ook niet mogelijk was, terwijl die Koe bestaan van zijn gantsche huisgezin uitmaakte, zou de *Bal-* besloten hebben, de Koe te steelen of te doen verwisselen. Landman, hier door arm en berooijd, zoude zijn toevlucht tot melden Graaf genomen hebben, die zig toen te *Valenchijn* be- nd, aan denzelven om recht en Justitie verzoekende. De Graaf euveldaad ras ontwaar wordende, deed den Baljuw, met zij- en Neef, den Schout van *Dordrecht*, tot zig komen, en na verhooring en bevind van zaaken, aan den Landman, door den Schout van *Dordrecht*, uit de gereedste goederen van den Bal- juw, honderd gouden kroonen tellen, en de Koe te rug geeven; doende voorts, om aan de Justitie te voldoen, den *Baljuw* als Koedief, op dien zelfden stond onthoofden.

Voorheen heb ik, met veele anderen, aan deeze gebeurtenis volkomen geloof geslagen; doch in GOUDHOEVER's *Beschrijving van Zuid-Holland*, en in BALENS *Beschrijving van Dordrecht*, de Naamlijst der *Baljuwen van Zuid-Holland* opslaande, vind ik bij den laatstgenoemden, bl. 736, deeze geheele Historie ver- haald, en zelfs met een afbeelding van voorgemelde Justitie ver- rijkt, hebbende veele overeenkomst met die van VISSCHER en an-

anderen; doch de gezegde Naamlijst baarde bij mij eenige bedenking omtrent dit geval. Ik weet dat GOUDHOEVEN en VAN MALEN het geval uit het *Goudsche Chronijk* ontleend hebben; maar de Naamlijsten vindt men bij beiden, van 1230 tot 1672, volledig, uitgenomen den naam van den voornoemden Baljuw, dien men getekend vind met N. N. zijnde 1336, om de weggevoerde Koe uit HENDRIK IDO's *Ambacht*, of, zo als anderen willen, uit Heer *Oude Lands-ambacht*, te *Valencijn* onthoofd geworden. GOUDHOEVEN meent, dat hij uit het geslacht van QUEKKEL zou gesprooten zijn; ook maakt hij melding van het oude Schilderij, welk men van deeze gebeurtenis te *Valenchijn* plagt te vertoonen. Zie daar zaaken, welke mij voorheen alle twijffelingen, indien ik 'er eenigen gehad had, zouden benomen hebben; doch wanneer men het *Oude Goudsche Chronijkje*, in 4to, bl. 98, gelieft na te slaan, en daar bij te leezen het geen de kundige SCHRIVERIUS, bladz. 270, daar op aantekent, dan zal mijne twijfeling aan de echtheid dier gantsche Historie niet ongegrond zijn. Ik niet alleen, maar ook VAN LEEUWEN, in zijne *Beschrijving van Leiden* (zie de Voorreden bl. 15.) twijffelt, of de Graaf, zonder uitspraak van den Rechter, de magt wel hadde, om op die wijze de Justitie te oefenen.

Dan laat ons tot de beschrijving van het *Baljuwschap* weder keeren. Dit had, vóór het jaar 1421, eene gansch andere gedaante, dan na dien tijd; aangezien voorheen een aanmerkelijk gedeelte daar van bestond, in eenen grooten *Waard*, die tusschen de Rivieren de *Maas* en de *Merwe* beslooten was, en om die reden, de *Zuid-Hollandsche Waard*, of ook de *Dordsche Waard*, genaamd werd; (zie de beschrijving daar van). Onder dit *Baljuwschap* behooren verscheidene districten, die vervuld zijn met aanzienlijke Dorpen, welken de Graaflijkheid, bij uitsterving van voorige bezitters, als anderzins, eerst aan zig getrokken, en daarna als Ambachtsheerlijkheden verkocht heeft. De Districten zijn het Eiland *Dordrecht*, en, den *Biesbosch* overvaarende, *de Langestraat*. Aan de overzijde van de Maas behoort mede tot dit Baljuwschap, de *Zwijndrechter-* en *Riederwaard*; ook is daar onder betrokken de *Alblasserwaard*, en eindelijk de *Krimpenerwaard*.

De *Hoog-Baljuwschappen* van *Schieland*, van *Delfland*, *Rhijnland*,

land, *'t Land van Voorne*, *Kennemerland*, *Amstelland*, enz. zijn allen aanzienlijk en zeer uitgebreid, gelijk op het Art. van ieder derzelven zal gemeld worden.

BALK, een zeer treffelijke en neeringrijke Buurt, beter den naam van een *Vlek* waardig, in de *Friesche* Grietenij *Gaasterland*, onder het Kwartier van de Zevenwolden. In dezelve wordt jaarlijks, in de maand September, eene aanzienlijke markt van allerleije Koopwaaren, inzonderheid van Rogge en andere Graanen gehouden. Aldaar is ook een zeer fraai *Rechthuis*, voorzien van een toren en uurwijzer. Voorheen lag deeze buurt ten Zuiden en ten Westen aan zee; doch tegenwoordig is dezelve, door de verlanding, 'er vrij verre van afgescheiden. Nabij dezelve, aan dien kant, ligt het dorp *Harig*. Een stuks weegs dieper landwaards in, is een plaats, alwaar reeds ten tijde van WINSEMIUS, zo wel als nog heden, jaarlijks, op den 26den Augustus, de Wilde-Markt gehouden werd; op welke markt veele Kooplieden, zo uit *Holland* als *Overijssel*, gewoon waren met hunne waren te komen: wordende de handel, naar ouder gewoonte, onder den blooten Hemel verricht. Op eenigen afstand van de Marktplaats liggen verscheiden Dorpen. Geduurende de alvernielende twisten der *Schieringers* en *Vetkoopers*, in *Friesland*, heeft dit *Balk* verbaazend veel onheils geleden. In het jaar 1486, werd het door IGO GALAMA, een der Hoofden van de *Vetkoopers*, bijna geheel in de asfche gelegd; waar van SCHOTANUS dit volgend verhaal geeft; „ 's Nachts, tusfchen St. Steven en St. Jan, „ brande *Igo Galama*, dit Balk geheel af, met deszelfs muuren." Hier door word het zeggen van veele anderen bevestigd, dat *Balk*, vóór deeze verwoesting, met muuren omgeeven was. Groot nadeel leed deeze Buurt mede, geduurende de *Spaansche* oorlogen, in welke het, meer dan eens, geplonderd is geworden. De Predikant van *Balk* behoort onder de Klasfis van *Sneek*. Ook is 'er eene Doopsgezinde Gemeente, die door twee Leeraaren bediend wordt.

WINSEMIUS, *Beschrijving van Friesl. achter zijn Chronijk*; SCHOTANUS, *Chronijk*, fol. 371, 373 en 738.

BALK, (*Everhard*) geboren te *Deventer*, uit aanzienlijke ouders.

ders. De vermogens, waar mede hij door de natuur voorzien was, deeden hem zulke groote vorderingen in zijne ſtudien maaken, dat hij, binnen weinige jaaren, eerst te *Bourges*, in *Frankrijk*, en naderhand te *Harderwijk*, als Doctor in de Rechten beroepen werd. Zijne onafgebrokene ſtudien veroorzaakten hem eerst ziekten, en daarna den dood, die voorviel den 11den Maart 1628. Zijne uitgegeevene ſchriften getuigen van zijnen onvermoeiden arbeid.

REVIUS, *Historie van Deventer*; MOONEN, *Chronijk van Devente.*

BALLERHOUT, ook wel *Ballerbosch* genaamd, in het Landſchap *Drenthe*, onder de *Dingſpil* of *Rechtbank Rolde.* Waarſchijnlijk is dit een van die Boſchen, welke de Heidenſche bewooners dier Landſtreek gewijd hadden, en waarin zij gewoon waren bijeen te komen, om raad te pleegen over vrede of oorlog, en om den uitſlag hunner Wichelarijen aftewachten. Tot bijna het zelfde gebruik diende nog eene andere plaats.

BALLERKUIL genaamd, een *Kuil* in het *Ballerhout*, of *Bosch*, rondom met zitplaatſen, zijnde banken van aarde gemaakt; waar uit men kan afleiden, dat het gezegde *Bosch* tot de zo even gemelde vergaderplaats diende. PICART zegt, dat hij de plaats zelve bezigtigd heeft. Wij hebben zijne daarop gemaakte bijgeloovige aanmerkingen geleezen, doch vinden ongeraden die na te ſchrijven. Dit Heiligdom der eerſte bewooners is door de nakomelingen tot een plaats gebruikt, waar in zij hunne doode beesten wierpen, ter verzaadiginge van de Raven.

J. PICART, *Oudh. van Drenthe*, bl. 142. enz.

BALLING, (*Pieter*) bediende, als Priester, het *Altaar de Witten*, in de *St. Bavo's* of Groote Kerk te *Haarlem.* Hij werd, op den Sacramentsdag, in het jaar 1578, na het eindigen der Misſe, door een der moordzieke Soldaaten, zodanig van achteren gekwetst, dat hij op den ſchoot van Vrouwe MACHTELD VAN DER LAAN, wier man een der nieuw aangeſtelde Burgemeesteren was, nederzeeg, en binnen kort, aan zijne bekomene wonde, overleed.

AMP-

AMPSING, *Beschrijv. van Haarlem*, bl. 463. *Oudh. van Kennemerland*, bl. 27.

BALLOO, een buurschap, naast bij *Rolde*, in het Landschap *Drenthe*.

In den omtrek van dit *Balloo*, in oude schriften *Banlo* genaamd, vindt men heden nog veele heuveltjes (*Tumuli*), welke tot begraafplaatsen der oude en eerste bewooners van dit Landschap gediend hebben. Dat in deezen oord, of wel in het *Ballerhout*, 't welk aan dit *Balloo* of *Banlo* behoorde, en waarin, in de vroegste tijden, op de gezegde wijze, raad gepleegd werd; als mede, in de zo evengemelde *Ballerkuil*, naderhand de Zit- of Rechtplaats der Landrechters was, vindt men in het *Oude Drentsche Landrecht* van Bisschop FREDRIK VAN BLANKENHEIM bevestigd. Want daar in leest men, onder het Art. van LUTTIJNGE *te holden*, het volgende: „ *Item soe ist Landrecht, dat men nog meer dan dree luttijnge des jaars holden sall op dree termijnen, dat ijrste des anderen maandages na Paeschen te Banlo, dat andere des Dijnxedages na pinxteren toe Rolde, dat derde Sunte magnus dage toe Anloe.*" In gemelden Kuil dan werd de vergadering gehouden, om recht te spreeken, of, om de woorden in de Ordonnantie te gebruiken, *om Luttijnge*, nu *Lottinge* genoemd, te houden. Dat dus *Banlo* de rechte naam deezer plaatse was, blijkt, omdat het oude woord *Ban* en *Bannen*, volgens MEIER en anderen, te kennen geeft, *Edicere, publice denuntiare*, zo als het woord *Lo* eene hoogte aanduidt, volgens ALTING, in *Notitia German. Inferior*, p. 2. A. 37. Dus dan de twee woorden, *Ban* en *Lo*, zo veel zeggen als *hoogte, waar op, volgens de gewoonte der Ouden, de Vonnissen of Bevelen der Rechters, die aldaar in de Kuil vergaderd waren, door den Banner*, (Nuntius publicus) *verkondigd en afgeleezen werden.*

BALLOOIS, of *Balois*, ook wel *Blois*, een Heerlijkheid in 't *Land van Schouwe*; zie BLOIS.

BALLUM, gelegen op den westlijken hoek van het Eiland *Ameland*; zie HOLLUM en BALLUM.

BALTHAZAR GERARDSZ, eigenlijk genaamd FRANCOIS GUION, geboortig te *Villa Franc*, in *Bourgondie*, heeft, door de verfoeielijkste euveldaad en schendaad, den moord naamlijk, gepleegd aan den Prins van *Oranje*, WILLEM DEN EERSTEN, zijnen naam vereeuwigd. Het schelmstuk kan best gekend worden, uit den inhoud zijner Sententie, luidende als volgt.

„ Alzo Balthazar Gerards, geboren van Villa Franc, in het Graafschap Bourgondien, onder het gebied van den Koning van Spanje, tegenwoordig gevangen, bekend heeft, dat hij voorgenomen had, om te brengen, den Persoon van den Doorluchtigen Hooggeboren Vorst en Heere, den Prinse van Oranje, Graave van Nassau; dat hij omtrent twee jaaren geleden zig begeeven had, uit het land van Bourgondien in dat van Luxemburg, alwaar hij zig gesteld had, in dienst van den Secretaris des Graave van Mansfelt, Gouverneur van Luxemburg, voornt. en aldaar afgedrukt heeft zeker groot getal van des gemelden Graave geheime Zegelen, en hebbende aldaar ook geleerd, namaaken des Graave gewoone ondertekening, om met behulp van dien, ingang te krijgen, in het Hof van den Prins van Oranje; welk voorneemen hij in Maart laatstleden heeft bekend gemaakt, bij geschriften aan den Prinse van Parma, binnen de stad Doornik, dewelke door zijnen Raadsheer Christoffel d'Assonville daar toe gecommitteert, met hem gevangen, daar op in onderhandeling getreeden zijnde, hem gevangenen, als toen gezegt heeft, dat indien hij zijn voorneemen wist te volbrengen, en den Ban of Postscriptie van den Koning van Spanje tegen den Persoon, van de Prins van Oranje uitgegeeven, ter Executie te brengen, dat den Koning hem zoude voldoen, het geen de sententie inhield, onder meer andere pointen de somma van vijf-en-twintig duizend ducaten, daar bij beloofr, en dat hij gevangene met gezegde Assonville, raad genomen hebbende, op de uitvoering van het voorschreeven feit, met hem besloten heeft, dat hij gevangenen hem herwaards over zoude begeeven, in het Hof van den Prins, hem noemende François Guion, een Zoon van Pieter Guion, eertijds burger van Bezançon, die voorheen om de Religie zoude zijn omgebracht, met Confiscatie van alle zijne goederen. En dat hij gevangenen onder voorwendzel, dat hij van jongs af aan de Religie zoude zijn toegedaan, en daar om zijn goed en vrien-

den

verlooren hebben, met al zulke vervalste naamen, en afdruk der gemelde zegelen en nagemaakte ondertekeningen van den ave van Mansfelt, toegang in het Hof van den Prins, zoude ken te krijgen, volgens welk wel overlegt besluit hij gevanen alhier in het Hof van den Heere Prinse voornoemt gekon is, en zijnen naam vervalscht, hem genoemd heeft, Franis Guion; dat hij in het Hof gekomen zijnde, hem vervorderd eeft, op den negende deezer maant (Julij) te koopen twee Piolen of korte Sinkroers, en op den 10 deezer op den noen rspiet hebbende in het Hof, dat de voornoemde Heere Prinse n Oranje in het Salet ter Tafel gezeten was, hij gevangen gen is in zijn Logement, en die twee Sinkroers geladen hebbene, het eene met drie, en het andere met twee looden of ballen, weder in het Hof is gegaan, hebbende de twee roers hangende an zijn riem op zijn slinker schouder onder zijnen mantel, latende de mantel van zijn rechter schouder nederhangen, op dat hij niet zoude schijnen, iet daar onder te hebben, en dat hij de Heere Prinse komende van de Tafel, en uit het Salet gaande, om de trappen op te gaan naar zijnen kamer, het eene sinkroer of Pistool geladen met drie looden op den Prins afgeschoten heeft, van welke schoot, de voorn. Prins, (tot groot leedwezen van alle Patriotten) gestorven is, welk wezende een valsch verraderlijk feit, bedreven aan zodanig Personadje als den Doorluchtige Heere Prinse was, en een Vorst van hooger Memorie geweest is, niet en behoord ongestraft te blijven: maar ten Exempel van anderen behoord gestraft te worden."

„ So is 't dat mijn Heeren, de gecommitteerden van den Hooge en Provintiaale Raaden, ter examinatie en Judicatuure van de voorschrevene gevangenen, en al het geene in deeze te considereeren stond, den voorn. Balthazar Geerards gevangen gecondemneert hebben, en Condemneeren bij deezen, gesteld te worden op het Schavot alhier voor het stadhuis opgeregt, omme aldaar eerst zijn rechterhand, daar hij het voorschreven verradisch moorddadig feit mede bedreeven heeft, met gloeijende toesluitende ijzer geschroeit en afgebrand te worden, en dat daarna met gloeijende tangen tot ses reisen en op verscheidene plaatsen, so aan armen als beenen en het geen daar sijn lichaam met vleesch bedekt is, het vleesch sal uitgeknepen en afgebrand worden, en dat hij

 daar-

daarna levendig aan vier kwartieren gehouwen ſal worden, beginnende van onderen, en ten laatſten hem de buik open geſneden ſal worden, ende ſijn hart uitgenomen, en in ſijn aangezicht geworpen, en daarna ſijn hoofd ſal worden afgehouwen: En dat zijn vier kwartieren op de bolwerken, van de Haagpoort, Oostpoort, Ketel- en Waterſlootſche Poorten deezer ſtad ſullen uitgehangen, en ſijn hoofd op den Schooltoren achter het Logement van de Prins op een ſtaak geſteld zal worden."

„ Verklaarende alle ſijne goederen geconfiſqueert ten profijte van den Heere, aldus geprononcieert op het Stadhuis der ſtad Delft, den XIVden dag van Julij, Ao. 1584. en was onderteekent,

A. VAN DER MEER."

Daags vóór de ſtrafoeffening, werd aan den Moordenaar de inhoud van het bovenſtaande vonnis bekend gemaakt, en hem bevolen, zig te bereiden, om het zelve op den volgenden dag te ondergaan. Op het eerſte aanhooren was hij zeer verbaasd, vervloekende zig zelven, en de uuren, waarin hij zig allereerst aan de Praktijk had overgegeeven; wenſchende liever een arm ambachtsman geweest te zijn. Doch zig naderhand de belofte, aan hem gedaan, van de kroon des eeuwigen levens voor dien moord te zullen ontvangen, indachtig maakende, troostte hij zig de gemelde ſtraf te moeten ondergaan.

Wij zouden de omſtandigheden, die hier bij plaats hadden, veel omſtandiger kunnen melden, doch verkiezen die te ſpaaren, tot dat wij aan het Art. WILLEM DEN I zullen gekomen zijn. Ook zullen wij ons niet inlaaten, met aantewijzen, hoe veele Roomſchgezinden van dien tijd, het moorddaadig feit van GEERARDSZ als een Heldendaad geroemd, en hem daarom als een Heiligę verheeven hebben; waarover de hedendaagſchen en beterdenkenden van die Kerkgemeente zig zelve ſchaamen. Alleenlijk zullen zij ons, gelijk wij hoopen, ten goede houden, dat wij 't geen W. ESTIUS, in zijn *Waarachtige Historie van de Martelaers van Gorcum*, bl. 338, van hem gezegd heeft, met de eigen woorden hier bijvoegen.

„ Een ander punct wil ick verhaele het veurgaende niet ſeer ongelijck. Ijegelijcken is bekent de heerlijcke vromigheidt van Balt-

Balthazar Geerardt Bourgoignon, deur de welcke hij den ghemeijnen vijandt des landts ende der religie veur sulcks gedeclareert ende verdreuen heeft cloeklijk om hals gebracht en met wonderlijke Patientie verdragen de schromelijcke lichamelijcke tormenten hem aengedaen. Waer in hem selven heeft vertoont ende gedraghen in onsen tijden als een andere Joannes Nicomediensis, dewelcke om dat hij de goddeloose placaten der Prince teghen de Christenen van de openbaere plaetse daer sij gehanghen waren afgetrocken ende openbaerlick gescheurt hadde, allerhande soorten van tormenten hem uit dier redenen aenghedaen, heeft met alsulcken vlijtigheid des aengesichts ende des Geestes verdraeghen, datter ook niet een teecken van eenige verdritelijckheid aen hem en coste ghemerckt worden. Dese grote vromigheijdt naer-volgende Balthazar Geerardt, en heeft dat heerlijck stucks wercks nut willen bestaen, sonder eerst ghewapent te zijn metten schild des Geloofs en ghebedts tot Gode. Want op den verjaerdagh der Martelaeren van Gorcum, in het twaalfste Jaer, naer hunner passie, is hij binnen Delft in Holland, daer hij om dit stuck aenterichten ghecomen was, heijmelick inne ghegaen in den Tempel, ende heeft aldaer ootmoedelick (ghelijck sommige Chatholicken borghers van Delft, die daer thegenwoordigh waeren, hebben ghetuijght hem ghezien te hebben) metten blooten hoofde ende ghebogene Knieen, met ghevouwene ende opghestekene handen Gode met groote deuotie ghebeden wel eene uure of meer. Dan het afloopen van de saeke leert wel, dat hij is verhoort gheweest, te weten verkreghen hebbende de vroomigheidt, die hij 's daeghs daer nae op den thiende Julij als hij den Tijran verslaghen heeft, ende de volghende daghen heeft ghetoont schier onghelooueliich, als hij door uitghelesene tormenten, ende deur de allerschroomlijckste doodt sijn Glorieus martijne volijndt heeft, soo dat oock de vijanden selue verschrickt waren. Waerom en sullen wij dan ons niet moghen laeten veurstaen dat sulcken heerlicke ende tot allen tijden prijsbaar victorie van Gode aan Balthazar is verleent gheweest deur de ghebeden, ende verdiensten van onze martelaeren, op wiens verjaerdach hij sijnen aenstaenden strijdt Gods den Heere met sulcke vierigheijdt des ghebedts hadde gherecommandeert?" — Wij stappen hier van af en laaten de beantwoording van deeze Vraage van ESTIUS over,

over, aan de Roomschgezinden zelve, die, den Hemel zij dank, tegenwoordig geheel andere denkbeelden vormen, dan hunne Geloofsgenooten van dien tijd.

Men zie, des begeerig zijnde, hier over verder E. VAN METEREN, fol. 229; HOOFT, fol. 903 en 904; BOR, fol. 422. en meer anderen; als mede GIJSIUS, *Oorsprong en voortgang der Nederl. Beroerten*, bl. 585. enz.

BAMA, een Staate, Stins, of Adelijk Huis, in de *Friesche* Grietenij *Collummerland*, onder het kwartier van *Oostergoo*.

BAMBRUG, ook wel *Baambrug*, is een fraai en volkrijk Dorp, aan den Krommen *Amstel*, een uur gaans ten zuiden van *Abcoude*. In dit Dorp was voorheen een Kapel, behoorende onder de Parochie van *Abcoude*, en in dezelve een altoosduurende Vikarij, die, in 't Jaar 1545, door zekeren Priester, MELIS genaamd, gesticht was. Mogelijk heeft VAN HUESSEN, door die Kapel, de Kerk, welke nog tegenwoordig in wezen is, verstaan. De Kerk, welke thans onder de Klassis van *Utrecht* behoort, is niet zeer groot, maar heeft, volgens de aftekening van den Kunstrijken RADEMAKER, die ons dit Dorp, in twee bijzondere afbeeldingen, vertoont, een redelijk hoogen en spitzen toren. Van het begin der Reformatie af, was *Bambrug* met *Abcoude* gecombineert; doch het werd daar van gescheiden, in het Jaar 1633. De dagelijksche doorvaart, van *Amsteldam* naar *Utrecht*, en van daar te rug, veroorzaakt aldaar eene buitengewoone levendigheid. In het Dorp zelf, heeft men, den Brug overgaande, ter slinkerhand, de *Vinkeveensche Zuwe*, langs welke men naar *Vinkeveen*, *Wilnis*, *Mijdrecht* en andere Dorpen gaan kan; ter rechterhand loopt de gewoone kleiweg, naar het *Dorp* en *Slot van Abcoude*. Zeer veel leed *Bambrug*, in het Jaar 1672, en bijzonderlijk toen de *Franschen*, op den 7den November, van *Utrecht* naar *Abcoude* trokken, om het zelve te verwoesten, zo als reeds op het Art. ABCOUDE gemeld is.

H. VAN HUESSEN, *Oudh. van Utrecht*, II. Deel, bl. 417. B. VAN DIDEK, *Schatkamer*, V. Deel, bl. 306. *Fransche Tirannij*, bl. 142, enz.

BAN,

Ban, is een woord van Hoogduitsche afkomst, en geeft te kennen; I. een boete of pœnaliteit; II. een opontbod. Bij de Rechtsgeleerden vind men, over de Uitlegging van deeze tweeërleie betekenis, omstandig gehandeld; doch dit tot ons bestek niet behoorende, zeggen wij alleenlijk, dat 'er eenvouwdig door verstaan wordt, een verjaaging, uitsluiting uit deeze of geene Maatschappij; en dat het recht van *Banning* of uitdrijving geoefend wordt door hen, aan welke de magt daartoe, door het hoogste gezach, in handen gesteld is. Men onderscheidt den *Ban* in *Kerklijke* en *Wereldlijke*. Het recht, om iemand in den Ban te doen, dat is, als een straffe over begaane misdaaden, uit de Kerkgemeenschap uittesluiten, het zij voor altoos, of tot dat hij over de begaane misdaad berouw toont, en beterschap bewijst, bouwen de Geestlijken op het geen geschreeven staat, MATTHEUS XVI: vs. 19. Ieder, wien door zijn onbehoorlijk gedrag, alle tucht of straffe niet gehaat voorkomt, zal ligtlijk toestemmen, dat in alle maatschappijen, wetten en straffen moeten zijn; en niemand zal de middelen, als straffen uitgedacht, om de overtreeders te beteugelen, haaten, schoon zij, aan welke dit recht behoorde, hetzelve veeltijds grootelijks misbruikt hebben. Bijzonderlijk bedienden, in vroegere eeuwen, de Roomsche Kerkvoogden zig van deeze magt, en maakten hunne Banvonnissen allervreeslijkst; waar van wij hier eenige voorbeelden zullen bijbrengen. De eerste der *Utrechtsche* Bisschoppen besloot zijn zogenaamd Testament, of Giftbrief, met de woorden, welke naderhand, door Bisschop BALDRICUS (zie hier voor) en anderen, gevolgd zijn. MATTHEUS in zijn werk *De Nobilitate*, Lib. II. Cap. 23, brengt, uit DU CHESNE, een Banvonnis bij, tegen de Moordenaars van TSELKO, Bisschop van *Rheims*, uitgesproken, dat nog veel verschrikkelijker is. Zie hier het zelve.

„ In den naame des Heeren, en door de kracht van den H.
„ Geest, midsgaders door de magt, die de Bisschoppen door den
„ Prins der Apostelen, Petrus, is gegeeven, zo scheiden wij
„ hen van den schoot onzer moeder de H. Kerke, en wij verdoe-
„ men hen met den vloek der eeuwige vermaledijdinge; zoda-
„ nig, dat zij nooit door eenig mensch hersteld mogen worden,
„ en geenen omgang met de Christenen hebben. Zij moeten
„ vervloekt zijn in de stad, en vervloekt op het land, vervloekt

„ zij hunne schuur, en vervloekt hunne nakomelingen, vervloekt „ zij de vrugt hunnes lighaams en de vrugten hunner aarde, ver- „ vloekt moeten zijn hunne koebeesten, en vervloekt de kud- „ den hunner schapen; dat zij vervloekt zijn, als zij op reis gaan, „ en vervloekt als zij thuis komen; zij moeten vervloekt zijn „ binnens huis en gaan zwerven agter land, dat hun de darmen „ in het secreet uitschieten, gelijk den ongelovigen en rampzali- „ gen ARRIUS geschied is. Dat over hen komen, alle de vervloe- „ kingen, waar mede God het Joodsche Volk door Moses heeft „ gedreigd, als zij de wet kwamen te overtreeden, dat zij ver- „ vloekt en vermaledijt zijn, en verlooren gaan, in de tweede „ toekomste des Heeren; dat over hun komen alle de vervloe- „ kingen, die de Kerklijke wetten en Apostolische Mannen uit- „ gesproken hebben tegen de moordenaars en Heiligschenders; „ geen Priester verstoute zig de Mis ten eenigen tijde voor hen „ te leezen, of zo zij ziek worden, hunne biegt te hooren, of „ hun de heilige kommunie toe te dienen, ten zij dat zij zig al- „ voorens gebeterd hebben; maar dat zij een Ezels begraafenis „ krijgen, en boven de aarde op een misthoop gelegd worden, „ op dat zij tot een eeuwige schande en vermaledijding voor de „ tegenwoordige en toekomende tijden verstrekken, en even ge- „ lijk wij deeze kaarsen uit onse handen smijten en uitbluschen „ zo moet hun licht voor alle eeuwigheid uitgebluscht zijn."

Men denke niet, dat deeze opeenstapeling van vervloekingen bij eengeraapt zijn om een bijzonder geval, hoedanig de begaane moord aan den gemelden Bisschop was, en 't welk daarom ook bijzondere straffe verdiende. Integendeel; de Schrijver van de *Erfgraaflijke Bedieningen* geeft ons, pag. 247. een formulier van den *Kerklijken Ban*, die voor deezen in het *Utrechtsche Bisdom* plaats had, het welk nog verschrikkelijker is, dan het voorgemelde. Ook is het een bekende zaak, dat zij, die in den Ban gedaan waren, de Mis niet mogten hooren, en daar uit geweerd moesten worden; men zie de *Kerkl. Ordonnantien* van Bisschop GUIDO VAN AVENNES.

Bisschop JAN VAN SIJRIK had voorheen reeds geboden, met hem, die in den *Ban* was, *geen den minsten omgang te houden, of te eeten, te drinken, ja zelfs niet te spreeken, op pæne, dat hij die zulks gedaan had, ook onder den Ban vervallen zou.* Dit nu

nu moet, naar ons gevoelen, als een groot misbruik van deeze magt aangemerkt worden: want, hier door kon het ligtlijk gebeuren, dat 'er honderden te gelijk onder den *Ban* geraakten, die dan, volgens dat bevel, wederom moeften gemijd worden. Te meer was het een misbruik, om dat men het volk reeds zo zeer verblind had, dat het den *Ban* en de *Bannelingen* als befmettelijk befchouwde. Laat ons een voorbeeld bijbrengen, ter aantooning, welke onheilen zulks na zig fleepte. GREGORIUS DE VII had Keizer HENDRIK DEN IV in den Ban gedaan, en niet alleen hem, maar alle die geenen, welke met hem hadden gegeeten, gedronken en gefprooken. De Keizer, en zij die zijne zijde koozen, hielden den Ban voor onwettig en krachtloos, om dat zij, volgens bepaalde en vastgeftelde wetten, bevoorens niet behoorlijk gedaagd waren; zijne vrienden, fteunende op dit onbetwistbaar recht, bleeven dus bij den Keizer. GREGORIUS ging zo verre met zijn bannen, dat men zou gezegd hebben, hij kon niet verder. Dan nog fterker liep dit voort, na dat CLEMENS DE III, tot Paus verkoozen, FILIPPUS, Koning van *Frankrijk*, in den Ban gedaan had; want toen *Bande* de eene partij tegen de andere; en daar ieder het meefte recht meende te hebben, werd de een door den anderen als getergd om dagelijks nieuwe Banvonnisfen uit te donderen; waardoor de magt, om den *Ban* uittefpreeken, op de fchandelijkfte wijze misbruikt werd, vermits ieder naar zijne drift te werk ging; waar van het noodzaakelijk gevolg zijn moest, dat 'er in menigte gevonden werden, die op den *Ban* van den eenen of den anderen geen acht gaven. Hierom vond GREGORIUS zig eindelijk genoodzaakt te beveelen, dat de Huisvrouwen, Boden, Dienstmaagden, Slaaven, Knechten, ja allen, die geene Hovelingen waren, en daarenboven zij, die onweetend met een banneling hadden omgegaan, in geene zonden vervallen waren. Hij en zijne navolgers, wilden zij de rust der maatfchappij niet verftooren, moeften 'er wel eenige verzachting aan toebrengen, en de kracht van de befmetting des Bans, die reeds zulke diepe wortelen gefchoten had, verminderen: aangezien zij dagelijks ondervonden, dat de menfchen, die in de landen of onder het gebied van een gebannen Vorst of Bisfchop woonden, dezelve verlieten, om niet befmet te worden. De Leeken verlieten hunne Huizen; de Monniken hunne Kloosters;

de

de Vrouwen haare Mannen; de Kinders hunne Ouders, en gingen naakt en berooid achter land zwerven; waardoor, hadden de Kerkvoogden voortgegaan, met op de gezegde wijze te bannen, zij een gantsche Maatschappij van Bedelaars en Landloopers zouden hebben kunnen stichten. De Ban, echter, en de vreeze voor denzelven, was een der grootste middelen om het gezach der Pausen en Bisschoppen, naar hunne gedachten, in stand te houden. Doch het misbruik, welk zij 'er van maakten, liep niet alleen sommige meer doorzichtige Leeken, maar zelfs eenige Geestlijken in 't oog. De Kardinaal P. DAMIANI klaagde 'er over aan ALEXANDER. *Bijna ieder blad van de decretaal brieven* (schreef hij) *word met de plegtelijke ban* (ANATHEMA) *besloten: want het is geduurig: zo wie dit of dat niet zal gedaan hebben, die zij vervloekt* (ANATHEMA). Dit hield hij voor een onverdraaglijk misbruik, en gaat dus voort: *Men vindt niet, dat de H. Paus Gregorius, of andere Pausen, deeze gewoonten in hunne decreten onderhouden hebben.* Deeze handelwijze had ook, even als andere buitengewoone strafoefeningen, ten gevolge, dat ze onnut werd, om dat het volk aan dezelve gewoon wordt, en ze door de menigvuldigheid niet meer vreest; ja, zelfs werd men onverschillig, of men door den Paus of Bisschop, die alleen de magt hadden dezelve te vernietigen, 'er al of niet van ontslagen werd. HEDA getuigt, hoe ook de Priesters raasden en tierden tegen hen, die in den *Ban* waren; om dat zij den *Utrechtschen* Bisschop, RUDOLF VAN DIEPHOUT, aanhingen, het volk daarvoor onvervaard was; welke onverschilligheid des Volks, dat meer op hunne wapenen vertrouwde, dan vreeze voor de Interdicten had, Paus EUGENIUS noodzaakte, den Bisschop *van Maskou* aftezenden, om de zaak der twee Bisschoppen te bemiddelen. 't Geen, echter, de Leeken het meest bezwaarde, was, dat zij in andere zaaken nergens eenig recht konden erlangen, omdat, volgens het reeds genoemde bevelschrift van GUIDO VAN AVENNES, de Wereldlijke Rechters, uit kracht van de geestlijke straffe, die de Geestlijke Rechters, na een voorafgaande regelmaatige waarschuwing, zouden hebben uitgesproken, zodanige menschen moesten afwijzen, die in den Ban waren, en hun geenen toegang in hunne Raadhuizen of Vierschaar geeven, om voor zig zelven of voor of tegen anderen te pleiten, of voor getui-

fsigen te dienen; met één woord, zodanig een Banneling werd als een dood mensch gehouden. Doch in *Frankrijk*, daar de Geestlijken minder gezachs hadden, moesten alle deeze uitvluchten, waarvan veeltijds een kwaad gebruik gemaakt werd, vóór den aanvang van het rechtsgeding beweezen worden. Het was ook hoogst noodzaaklijk, dat de Kerklijken in hunne magt, of liever in het onmaatig gebruik van hunne magt, besnoeid werden. Laat ons het volgende 'er nog bijvoegen; hij, die geduurende den tijd van een Jaar onder den Ban gebleeven was, zonder gezocht te hebben om 'er van ontheft te worden, werd voor den Bisschop gedaagd, als verdacht van Ketterij; somwijlen werden hier in de Bisschoppen door de Koningen ondersteund. Volgens BOETHIUS, *Hist. Scot. Lib. II.* maakte MACHABEUS, Koning van *Schotland*, een Ordonnantie, dat iemand, die in den Ban gedaan was, en een gantsch Jaar daarin was blijven steken, zonder naar eenige ontbinding getracht te hebben, voor vijand van het Rijk zou gehouden worden; en die het twee Jaaren uithield, zou al zijn goed verbeurd hebben. In *Engeland* was het reeds een gebruik geworden, dat hij, die veertig jaaren onder den Ban gebleeven was, in den Kerker geworpen werd.

De maatschappij der menschen moest dus naar middelen omzien, om zig tegen deeze gehaate gezachvoering te verzetten; en dit gelukte ook nu en dan, op deeze of geene wijze: de een wist middel te vinden, om een' Brief van den Koning te verkrijgen, waar bij den Bisschop bevolen werd, den banneling onder borgtogt te ontslaan; dan liet men den borg voor den Bisschop zo lang naloopen, tot dat het hem verveelde. De Landman in den ban gedaan zijnde, beriep zig op zijn voorregt, van niet buiten zijn Parochie gedaagd te mogen worden, en wist dus de strengheid der Geestlijken te ontwijken. Werd de Vorst aangesproken, om de hardnekkigen te doen vatten, hij bevestigde de gemelde voorregten, en zeide, dat het geen gebruik was, zodanige bevelen te geeven. Was hij den Bisschop meer dan den onderdaan geneegen, en gaf hij zodanig een bevel, dan verklaarde zulk een, dat hij niet onder den Bisschop behoorde; en in gevalle dit niet doorging, had hij slegts te zeggen, dat hij zig op hooger rechtbank beroepen had; en of de Bisschop zulks ontkende, de Landman werd geloofd. Was 'er, echter, geene mo-

gelijkheid, om de zaak uit de handen der Geestlijkheid te ... den, en moest zulk een gekerkerd worden, dan had hij meest ... zo veel vrijheid als hij begeerde, zelfs om openlijk door de ... en langs de ftraaten te mogen gaan; en op die wijze daalde, ... dit geval, het gezach der Geestlijken meer en meer. Zij, ... ziende, bragten hunne klagten daar over dagelijks ten Hof. JOINVILLE verhaalt, in het leven van LODEWIJK, bijgenaamd ... HEILIGE, dat de Bisfchoppen hem, op zekeren tijd, vertoonden dat het met het Chatolijk geloof gedaan was, indien hij hun ... hand niet leende: want dat de meefte menfchen den Ban niet ... vreesden, en de Kerklijke Rechters flegts achter aan lieten loopen: waarom zij verzogten, dat zij, die een Jaar in den Ban geweest waren, en naar geen ontbinding getracht hadden, door den Wereldlijken Rechter mogten genoodzaakt worden om verzoening te vraagen. De Koning was bereid aan hun verzoek te voldoen, onder beding, dat de Wereldlijke Rechter dan ook bevoegd zou weezen, om kennis te neemen over de rechtmaatigheid of onrechtmaatigheid van 't Banvonnis; doch zulks den Bisfchoppen niet behaagende, vermits zij niet wilden dat de Wereldlijke Rechter kennis van hunne Rechtsgedingen zou hebben, zeide hun de Koning: „ Zo zal dan ook van uw verzoek „ niets worden. Of heugt ulieden niet meer, dat de Bisfchop „ van *Brittanje* den Graaf N. zeven Jaaren lang in den Ban „ gehouden heeft, en dat gemelde Graaf, om dat het een on- „ rechtvaardig Banvonnis was, eindelijk door den Paus zelven „ ontflagen is? Hadde ik dien Graaf gedwongen, om genade bij „ den Bisfchop te zoeken, dan had hij alles moeten doen, het „ geen de Bisfchop, recht of onrecht, van hem eischte." Dit moet men 'er nog bijvoegen, dat fchoon de Geestlijken zelven, door het misbruiken van hun gezach, oorzaak tot deeze en dergelijke zaaken gegeeven hebben, de Leeken, door hunne fpoorlooze gedraagingen en verachting van alle tucht, naderhand oorzaak geweest zijn, dat de Oppervorften de Geestlijkheid wederom hebben moeten onderfteunen; fchoon een uitgebreide magt nergens gevaarlijker, dan onder hen, kan geplaatst worden.

Ten aanzien van het *Romeinfche* Recht, komen veele zaaken voor, die met het geen wij uit de Kerklijke Rechten hebben bijgebragt, overeenftemmen; doch onze Rechtsgeleerden verfchillen

ler elkander daarin, of de *Ban*, die hedendaags onder ons
t wordt, gelijk is aan den *Romeinschen Ban*; dat is,
Deportatie (Ban bij uitnemenheid), of *Relegatie* (Bal-
ap), en of deeze iemand al of niet burgerlijk dood maake.
n 'er die zeggen, dat zij met geen van beiden eenige ge-
heeft, en niet anders voorkomt, *dan als een bloote uit-*
g uit den Burgerstaat; waar op anderen vraagen, of die
orpenen het effect der rechten van den Burgerstaat verlie-
ht is, of zij voor burgerlijk dood moeten gehouden wor-

eren wederom maaken onderscheid tusschen een' *Ban ten*
en dage, *met Confiscatie van goederen*, (zo als door FI-
EN II *tegen Prins* WILLEM DEN I *was uitgesproken*,) en tus-
een Ban voor een bepaalden tijd, zonder Confiscatie, door
lechter, om deeze of geene misdaad uitgesproken; komen-
eerste met de *Deportatie* der *Romeinen* over een, daar de
, als de ontzegging van deeze of geene plaats of provin-
met de *Relegatie* gelijk staat.
Groter verschil heeft 'er, meer dan eens, onder de Staaten der
nigde Landschappen plaats gehad, over het recht van *Ban-*
en wel bijzonderlijk na de afzweering van den Koning van
je; na welken gewigtigen stap de Souverainiteit weder ge-
was in den boezem, waar uit dezelve was gesprooten, en
mede alle de Plakaaten en Ordonnantien, die de Koning of
voorzaaten gemaakt hadden, *voor alle de Nederlanden*,
zelve vervielen; wordende, op dat gewigtig tijdstip, ieder
ische Souverain op zig zelve gesteld, en dus, door geen ge-
le wet, aan elkander verbonden zijnde, dan alleenlijk voor
erre zij onderling een nieuw verbond aangingen, en waar bij
agt van de eene aan de andere, in dit geval, gedemandeerd
everrouwd werd. Ik stap hier van af, en wijze mijne Lee-
tot het *Aanhangzel* op het *Rechtsgeleerd Woordenboek*,
BAN, en hun, die begeerig mogten zijn te weeten, hoe on-
ig en schandelijk FILIPS DE II hier van gebruik gemaakt heeft,
le Apologie van WILLEM DEN I; en verders tot de menigvuldi-
bijeengebragte vonnissen van Bannissementen tot de Senten-
en Indagingen van Hertog ALBA, op naam van gemelden Ko-
j.

Zie ook BIJNKERSHOEK, *Verhandeling van Staatszaa*
op BANNEN.

BANCHEM, (*Johan*) geboren te *Leiden*, in het jaar 1540, we
van wegen zijne geleerdheid, waardig gekeurd ter bekleed
van de plaats van Curator der *Leijdsche Academie*.

Zie BANKHEM. (*Jan van*)

BAND, (*Ter*) ook wel *Katharina-Band* genaamd, een
Friesche Dorpen, behoorende, met de Buurtschappen *Band*
Molen en *Banster-Schans*, tot de Grietenij *Aengwirden*.
Band is gecombineerd met *Tjalleberd*, en heeft dertig
men.

BANGMA, een der vernielde Staaten, die voorheen onder *A*
marijp gevonden werden.

BANJAART, (*Albert*) afkomstig uit het geslacht van dien naa
was een der geenen, die, in het jaar 1168, als onderteken
van het verdrag, dat Graaf FLORIS DE III van *Holland* zig v
pligt vond aantegaan met zijnen overwinnaar FILIPS, Graaf
Vlaanderen, gemeld word; gelijk hij ook voor komt op
jaar 1203, toen Graaf DIRK zig gedwongen zag, het oudste
deelte van *Holland*, als een *Leen van Braband*, te erkenn
Noodlottiger voor hem was, in het zelfde jaar, de partij,
hij, met anderen, tegen Vrouw ADA, haaren Gemaal, en M
der gekoozen had, en waar aan de verwoesting van zijn Hu
hier na te melden, moet worden toegeschreven, na dat hij,
vens anderen, gantsch *Kennemerland* op de been gebragt,
het beleg voor den *Leidschen* Burgt geslagen had. Alle welke vo
vallen reeds omstandig op het Art. ADA verhandeld zijn. VELI
in zijn *Chronijk van Hoorn*, noemt, onder eenige der voorna
ste geslachten, in die Stad bekend, ook dit, dat hij zegt op
jaar 1419 reeds uitgestorven te zijn.

GOUDH. *Chron.* bl. 295 en 296 enz.

BANJAART SCHI, Slotvoogd van *Medenblik*, in het jaar 14
enz. Van zijn geschil men den President DE WILDE, zie WIL
(

Graevijn de) Of deeze BANJAART uit het geslacht van dien naam sproten zij, is even onzeker, als het is van eenen anderen DIRK JANSZE BANJAART, die in het jaar 1476 Schout te *Hoorn* werd. Van geen van beiden zou het waar kunnen zijn, als het zegde van VELIUS, dat dit Geslacht in 1419 reeds uitgestorven was, voor onbetwistbaar kon gehouden worden. Doch waarin zijn, op de alleronschuldigste wijze, meer misslagen begaan, dan in dergelijke gevallen? Dit is, echter, zeker, het zij dan dat DIRK JANSSEN BANJAART al of niet een afstammeling van dit geslacht ware, dat hij een man geweest is, die, door zijn onderneemenden aart, boven het gemeen uitgemunt heeft, en zig als een hoofd van het volk durfde opgeeven, zonder het gezach der Regenten te schroomen. Want als, in het jaar 1477, binnen *Hoorn* een verbaazend oproer, om de Excijnsen, die het gemeen afgeschaft wilde hebben, onstaan was, en de Regeering zig daar tegen niet verzette, zo vindt men aangetekend, dat DIRK BANJAART, met eenigen van het volk, in het huis van den Schout indrong, den Stok (een werktuig, waar in de gevangenen werden vast gesloten) uitbrak, en de gevangenen naar het Stadhuis voerde. Daags daaraan, toen de Schout VELAER, die zeer in den haat van het gemeen was, weder in de Stad kwam, deed het graauw terstond onderzoek, eerst in zijn huis, alwaar het, schoon hem niet vindende, alles vernielde, en mede nam het geen hun goed dacht. Van daar trok het naar andere huizen. De verbittering tegen den Schout VELAER, en hen, die van zijnen aanhang waren, was zo groot, dat 'er van de Regeerende Burgemeesters gevonden werden, die, in plaats van den moedwil te stuiten, van het Stadshuis afriepen, dat Burgemeesters alles, wat BANJAART en de zijnen gedaan hadden, op zig namen en voor hen verantwoorden zouden. Dit de eenige bestraffing zijnde, behoeft men zig niet te verwonderen, dat het gemeen, den toom dus ruim hebbende, alle paalen van bescheidenheid te buiten ging. Van de Regenten waren 'er eenigen in de gevangenis gebragt, en hadden reeds zestien dagen gezeten; dagelijks werd hun alle hoon en smaad aangedaan; ja, zelfs werden zij gedreigd, niet levende uit de gevangenis te zullen komen, indien zij niet bewerkten, dat VELAER het Schoutsampt afstond, en de Commissie hun in handen stelde. De Schout werd zelfs door het bidden zijner vrinden bewogen,

 dat

dat hij afstand deed; waarna men ten Hove wist te bewerken dat de Commisfie van het Schoutsampt, voor een groote fom aan de stad kwam.

Als nu Burgemeesteren in overweeging namen, aan wien dit Ampt zouden geeven, zo kwam, op aanstooking van BANJAART, een groot deel der Muitemaakers tot hen, zeggende: „ Stelt gij lieden een anderen Schout, dan onzen Kapitein BANJAART; wij zullen u zo veel volks op uw dak brengen, dat „ 'er van gruwen zult." Om die reden verkreeg BANJAART het Schoutsampt; waar door de rust wederom genoegzaam hersteld zijnde, de gevangenen ontslagen werden, en de uitgeweekenen vrijheid verkreegen, weder binnen te mogen komen. Doch BANJAART, die, om dit Ampt te bekomen, genoegzaam de gansche Stad overeind gesteld had, genoot 'er slegts weinige maanden de vrucht van, vermits de dood hem binnen kort wegnam.

VELIUS, *Chronijk van Hoorn*, bl. 97, 102, 109 en 10;.

BANJERT, *Banjaart*, ook wel *Banejart*, was eertijds een zeer oud Kasteel in *Holland*, tusschen *Castricum* en de *Beverwijk*, behoorende aan het aloud Geslacht van dien naam. In het jaar 1203, of, gelijk anderen zeggen, in het jaar 1205, werd dit *Banjert*, door het Krijgsvolk van den Graaf VAN LOON, in koolen geleid, zo dat de Puinhoopen alleenlijk over gebleven, en niets meer dan de bloote grondslagen daar van, in het duin en zand, te zien zijn.

VOSSIUS, *Jaarboeken*; GOUDHOEVEN, bl. 80; SMITS, *Schatkamer*, bl. 25.

BANKERT, (*Joost van Trappen, gezegd*) geboortig van *Vlissingen*, had dit met veele andere groote Zeehelden gemeen, dat de vereeuwiging zijns naams meer aan zijne dapperheid, dan aan den luister zijner geboorte moet toegeschreven worden. Het eenigste verlies, dat onze Landgenooten hier bij lijden, is, dat, door de geringheid dier geboorte, de afkomst der Helden duister is. JOOST VAN TRAPPEN, dien men, hoewel zonder zulks met zekerheid te kunnen zeggen, voor den Vader van den straks te melden Heere ADRIAAN BANKERT houd, is, door zijne bekwaamheid, allengskens, van een gering bootsgezel, tot het

ampt

ampt van Kommandeur over de kust van *Zeeland* opgeklommen. Schoon men het jaar zijner geboorte niet kan bepaalen, weet men, echter, uit geboudene aantekeningen in *Zeeland*, dat hij, in het jaar 1624, Kapitein onder het Kollegie van de Admiraliteit dier Provintie geworden is. Toen, in het jaar 1628, de vermaarde PIETER PIETERSZOON HEIN den *Spanjaarden* de Zilvervloot ontweldigde, voerde BANKERT, als Vice Admiraal, het Schip de *Neptunus*, gewapend met agt metaalen en zestien ijzeren ſtukken, en bemand met 100 matroozen en 55 ſoldaaten.

In dien zelfden rang verzelde hij den Generaal HENDRIK LONCQUE, in den togt naar de *West-Indien*, om, volgens het oogmerk der Kompagnie, den aanſlag op *Phernambucq* te ondernemen, die, in het jaar 1629, gelukkig volbragt werd.

BANKERT was, den 17den Mei, nevens anderen, met zijn Schip *de Princes Emelia* in Zee geloopen, onder zig hebbende de Kapiteinen SAMUEL LUČASZ, JACOB HUIJGEN, CORNELIS LONCQUE, ADRIAAN KNAAP en MARINUS DIRKSZ. Hunne verrichtingen zullen onder het Art. LONCQUE (*Hendrik*) moeten gemeld worden.

In het jaar 1637 bekleedde BANKERT den rang van Kommandeur. In die waardigheid met vier Staatſche Schepen in Zee geloopen zijnde, ontmoetten hem zeven Oorlogſchepen van *Duinkerken*, waar van hij, na een hevig gevecht, twee en een Fregat veroverde; zijnde het eene ſchip van oorlog de *St. Frnscitcus*, voerende 130 man, 14 metaalen en 11 ijzeren ſtukken; het tweede de *Wasſende Maan*, bemand met 110 koppen, en voerende 6 metaalen en 16 ijzeren ſtukken. Het Fregat de *Gulde Zon* had op, 113 man en 19 ſtukken geſchut. BANKERT bragt dezen zijnen buit te *Vlisſingen* binnen, alwaar het volk gevangen gezet werd.

Geen minder aandeel had die Held, in het volgende jaar, in het gevecht tegen de *Duinkerkers*, ſchoon de L. Admiraal M. H. TROMP toen het opperbevel voerde. Hoe hij zig daarin gedragen had, bleek hier uit, dat aan hem, zo wel als aan den Admiraal, een gouden keten, ter waarde van twee duizend guldens, vereerd werd, en zij, boven dien, ieder een eereloon van agt honderd guldens ontvingen.

Ook deelde BANKERT in den roem der overwinning, die TROMP,

in het jaar 1639, op de groote *Spaansche* Vloot, onder *Engeland*, behaalde.

BANKERT, die, in de schriften van zijnen tijd, als een der vermaarde Mannen vermeld wordt, had, nog Kapitein zijnde, reeds dien naam verworven, en zig daardoor den weg gebaand om tot hooger posten verheven te kunnen worden, voornaamlijk door het gevecht, welk hij alléén uithield tegen dertien *Duinkerkers*, waar van hij drie in den grond schoot. Doch 't geen hem den grootsten lof deed behaalen, was, dat hij, hoe doornageld zijn Schip ook ware, de handen zijner Vijanden wist te ontkomen. Ook wordt van hem eene daad van de grootste stoutmoedigheid verhaald, hierin bestaande, Hij bevond zig, aan beide zijden, zodanig van vijandlijke Schepen bezet, dat dit het ontkomen onmogelijk scheen te maaken. Om hem, met de zijnen, het leven te laaten, boden zij het hem, meer dan eens, aan, op voorwaarde van zig overtegeeven; ja zij verzochten en baden hem daar zelfs om. Doch BANKERT, in plaats van daar aan gehoor te geeven, stelde zijnen oudsten Zoon (waarschijnelijk ADRIAAN), met den brandenden lont, bij het Buskruid, met bevel om 'er den brand in te steeken, zo dra hij zulks beval, onder bedreiging van hem den kop te zullen klooven, indien hij nalaatig was; hier door ontkwam hij ook in dit geval zijne vijanden.

Door zulke en dergelijke bedrijven, zig reeds vermaard gemaakt hebbende, verkoos hem de Westindische Maatschappij, in het Jaar 1645, tot Admiraal over eene Vloot, die zij voorhad naar de *Westindien* te zenden, met oogmerk om de vervallene zaaken in de *Brazil* te herstellen. Hij ging daarmede, in de maand Februarij des Jaars 1646, onder zeil, doch had te veele ongelukken, om aan het oogmerk te kunnen voldoen. Twee Schepen van de Vloot leeden in *Duins* schipbreuk. Naauwlijks uitgeloopen zijnde, dreef een storm hem terug in *Engeland*, alwaar de Vloot, door de ongestaadigheid der winden, negen weeken werd opgehouden. Na het doorstaan van andere ongemakken, verzeld van oneenigheid onder de hoofden, en muiterij onder het gemeen, kwam de Vloot eindelijk aan het *Recif van Olinda*, alwaar BANKERT alles in den droevigsten toestand vond. Gebrek

aan

aan leeftocht deed de aldaar overgebleevene Nederlanders, over de aankomst der Vloot, ten uiterften verheugd zijn; doch die vreugde werd ras verminderd, door de vermeerdering van de oneenigheden onder de Vlootelingen.

BANKERT, na aldaar eenigen tijd vertoefd te hebben, vertrok, met den Overfte HINDERSON, en een aanzienlijke Vloot, naar *Rio St. Francisco*, en wierp aldaar het anker, met oogmerk om de *Portugeezen* derwaards te lokken. De eenigfte verrichting beftond, echter, in de verovering van het Eiland *Taparipa*, 't welk gefchiedde door het ombrengen van meer dan twee duizend menfchen. Dit Eiland kwam kort daarna weder in handen der *Portugeezen*.

Gelukkiger was de Vlootvoogd ter Zee; hij nam nu en dan een Schip, of fchoot 'er een in den grond. Ook tastte hij, omtrent de *Baai de Todos los Santos*, een uit *Portugal* komende Vloot van zeven Schepen aan, waarvan hij 'er één in den grond fchoot; een ander ontkwam het: de vijf overigen, die geladen waren met lakens, lijnwaat, levensmiddelen en Ammunitie, waardig gefchat over de twee Millioenen, werden prijs gemaakt. In het gevecht met dezelven, verdronken of fneuvelden omtrent vier honderd *Portugeezen;* twee honderd en vijftig, die overbleeven, werden op de kiel van het Schip gebonden of gefpijkerd, en aldus naar *'t Recif* gevoerd. Onder dezelve bevonden zig de nieuwe Onkerkoning, de Admiraal, Onder-Admiraal, de Providoor en Regidoor van *Brazil*, drie Geestlijken en andere mindere Bevelhebbers.

Eenigen tijd daarna, met particuliere Nederlandfche Koopvaardijfchepen verfterkt zijnde, veroverde hij, onder de Linie, vier *Portugeefche* Schepen, met fuiker geladen, waarbij hij 50, en de Portugeezen 120 man verlooren.

BANKERT, na deeze verrichting voorneemens zijnde, met vijf andere Schepen, thuis te keeren, kwam onder de Linie, alwaar hij van eene zieke en eene daarop volgende beroerte overvallen werd, waaraan hij, binnen weinige dagen, overleed, tot groot nadeel van het Vaderland, waarin zijn dood van veelen betreurd werd, vermits in het algemeen van hem werd getuigd, dat hij een der beste Zeevoogden was, die de Staaten ooit in dienst gehad hadden. Zijn lichaam werd geopend, gezouten, bewaard

F 5 en

en dus door zijne beide Zoonen, aldaar tegenwoordig, niettegenstaande men het lichaam, wegens het toeneemend verderf, meenigmaal over boord wilde zetten, in *Zeeland* gebragt, en begraaven.

Men vindt 's mans Afbeeldsel door UDEMANS, en door een anderen, zonder naam des plaatsnijders, waar onder D. J. VOS dit versje gesteld heeft.

Zie hier afgebeeld naar 't leeven,
Zeelands Zeemachts Commodoor,
Spagnens vreese, Duinkers beeven.
Die in 't vechten u ook gaat voor.

Zie SMALLEGANGE, *Chron.* 772; *Leven van de Ruiter*; COMMELIN, *Fredrik Hendrik*, II Deel, *fol.* 38, 271; III Deel, 33, 34; DE LAAT, *Jaarlijks Verhaal*, bl. 167.

BANKERT, (*Adriaan*) naar alle vermoeden geboortig van *Vlissingen*, eerst Kapitein ter Zee, onder het Edel Mog. Collegie ter Admiraliteit, resorteerende in *Zeeland*, werd, den 19 December 1664, Schout bij Nacht, den 7den Julij des volgenden jaars Vice-Admiraal, en den 20sten Augustus 1666 Luitenant-Admiraal.

Als Kapitein bevond hij zig op de Vloot, die, in het jaar 1659, naar *Denemarken* gezonden werd. Hij zeilde, met vijf Schepen van oorlog, naar *Landskroon*, om aldaar de brandwacht voor de haven te houden, en dat vaarwater, voor de *Zweeden*, onbruikbaar te maaken.

Zijn Schip *de Zee-Ridder* genaamd, voerende 28 stukken, dreef, door kracht van het ijs, onder het Eiland *Ween* aan den grond. De *Zweeden*, hier op aazende, kwamen met twee kloeke Oorlogschepen, van 40 of 50 stukken, een Fluit van vier-en-twintig bussen, benevens een Galjoot en Scheerboot, uit *Landskroon*, om hem te bespringen; loopende ten zuiden van *Ween* om, terwijl vijf andere Scheerbooten en Sloepen, van geschut en volk wel voorzien, benoorden het gemelde Eiland omzeilden; doch de wind hun tegen loopende, dreeven zij allen naar *Kroo-*

nen-

nenburg. Den 14 Maart kwamen zij weder met een' Brander af; terwijl hun volk uit de booten op *Ween* landde, zeilden de Oorlogſchepen heen en weder, ſchooten zeer hevig op BANKERT, en bleeven den ganſchen nacht nabij hem ten anker liggen. Met het aanbreeken van den volgenden dag, gingen de *Zweeden* onder zeil, en bragten hunnen Brander tot aan het Schip *de Zee-Ridder*. BANKERT maakte gebruik van zijne ſtukken, die het verst draagen konden, en ſchoot niet alleen den Brander in den grond, maar vuurde ook zo hevig op de overige *Zweedſche* Schepen, dat die hem kwartier beloofden, zo hij zig wilde overgeeven. BANKERT's antwoord was, dat hij geen kwartier begeerde, maar zig tot den laatſten man wilde verweeren; toonende, door het ophijzen der Vlaggen en Wimpels, daar toe gereed te zijn. De *Zweeden* hadden inmiddels hun geſchut op het Eiland geplant, om hem mede van de landzijde te treffen; dan ook hier werden zij, door BANKERT, dapper begroet. Een hunner grootſte Schepen werd de Raa afgeſchooten; hun Brander zonk, en de overige werden zo zeer gehavend, dat zij allen moeſten afdeinzen. Dus dapper verweerde zig BANKERT, ſchoon aan den grond zittende, tegen twee Oorlogſchepen, vier Scheerbooten, en één Brander, en tegen 400 Soldaaten, die op het Eiland *Ween* het toeleiden, om hem te onder te brengen. Met drie dooden en tien gekwetſten kwam hij te *Koppenhagen*, alwaar hij aan den Koning van *Denemarken*, (tot wiens hulp der Staaten Vloot gezonden was) verſlag deed van zijne verrichtingen, en den Vorst noodzaakte, de kloekmoedigheid van den Admiraal OPDAM en andere Helden te roemen.

Als *Vice-Admiraal* bevond onze Held zig, in het Jaar 1666, in den Zeeſtrijd tegen de *Engelſche Vloot*, onder bevel van den Admiraal MONK, in welk gevecht zijn Schip zo naauw door de vijanden geprangd werd, dat het zonk; doch door zijne bedaarde kloekmoedigheid verliet hij het zelve, na het (weigerende het aangeboden kwartier der *Engelſchen*) in brand geſtooken, en zig met zijn volk in de booten geborgen te hebben. Op een ander Schip overgegaan zijnde, ontzette hij, met zijn Smaldeel, drie Staatſche Schepen, die van de Vloot afgedwaald, en bijna den *Engelſchen* ten buit geworden waren. Het is bekend, dat die

Zee-

Zeeslag niet zeer voordeelig voor den Staat was; evenwel behaalden de opperhoofden der Vloot, met den aftogt, allen lof; en de Staaten van *Zeeland* keurden het gehoudene gedrag van hunnen *Vice-Admiraal* in allen deele goed.

In het volgende jaar 1667 vermeerderde BANKERT, als Luitenant Admiraal, met vijf *Zeeuwsche* Schepen, 's Lands Vloot bij *Chattam*, schoon toen de grootste zege reeds bevochten was, en zeilde, met veertien Schepen, de Rivier verder op; hij had bevel om den vijand nog grooter afbreuk te doen, gelijk ook geschiedde.

Meer gelegenheid kreeg BANKERT, om zijnen heldenmoed te toonen, in het noodlottig jaar 1672, vermits hij toen in een hevig gevecht geraakte met de *Witte Vlag*, meest uit *Fransche* Schepen bestaande, blijvende hij bijna den gantschen dag in den strijd. Niet minder manhaftig toonde hij zig, met den L. Admiraal DE RUITER, tegen Prins ROBBERT en SPRAG, hebbende DE RUITER met het Roode, en BANKERT met het Blaauwe Smaldeel der *Engelsche* te doen. DE RUITER lag toen, met eenige Schepen, in het midden der vijandlijke Branders en andere Schepen. BANKERT boorde daar op, met de zijnen, dwars door de *Engelschen* heen. DE RUITER leed hier bij minder nadeel, dan BANKERT, wiens Voorsteng en groot Marszeil afgeschoten werden; ook geraakten de Schepen, onder hem behoorende, een weinig in wanorde; doch zo dra DE RUITER zulks gewaar werd, ontzette hij hem, en herstelde de voorige orde. In den tweeden Zeeslag van dat zelfde jaar, ondervond D'ESTREES, die de *Witte Vlag* gebood, den moed en bekwaamheid van onzen Zeeheld, en in den derden viel BANKERT andermaal aan op het Smaldeel van D'ESTREES, die heimelijk order van zijnen Koning had, om het gevecht zo veel te mijden als mooglijk was. Deszelfs Schout bij Nacht, DE MARTEL, streed als een Held. Zelfs poogden de *Franschen* het Schip van den L. Admiraal in brand te steeken; doch zij verspilden hunne Branders vruchtloos. Dit hun mislukt zijnde, dreef BANKERT hen om de Oost, alwaar zij in den wind bleeven hangen, zonder weder aftekomen. Bij de hervatting van het gevecht, streden de beste Kapiteinen van Prins ROBBERT als leeuwen; doch BANKERT, DE RUITER, VAN NES en TROMP, die

niet

niet liever dan tegen zulke mannen kampten, drongen 'er zo geweldig op in, dat de vijanden genoeg te doen hadden, met het Admiraalschip van SPRAG, en meer andere zwaar beschadigde Schepen, te beschermen en uit het gevecht te sleepen.

In 1674, was der Zeeuwen Luitenant Admiraal wederom op zijn Post, en 's Lands Vloot gelast, om langs de kust van *Vlaanderen* te loopen, naar en achter de *Hoofden* en achter de *Cingels*. Omtrent deezen tijd was het dat BANKERT zig aan de *Staaten van Zeeland* beklaagde, wegens zekere belediging, hem als *Luitenant Admiraal van Zeeland*, door den Luitenant Admiraal TROMP, aangedaan; welk geval door hunne Edele Mogende (die, van het begin der Republiek tot heden toe, altoos zeer teder op het stuk der *Zeeuwsche* Vlag geweest zijn) zodanig ter harte genomen werd, dat zij daar over een zeer ernstigen brief, aan den Prinse VAN ORANJE, als Admiraal Generaal, schreeven; zijnde gemelde brief van den volgenden inhoud.

„ DOORLUCHTIGE VORST, enz.

„ Wij hebben met zeer groote verwonderinge, uit de Heeren onse Gecommitteerde Raaden, en uit het schrijven van den Luitenant Admiraal Bankert verstaan, de kleinachting en 't affront, dat onze Provintie door den Luitenant Admiraal Tromp is aangedaan, met den Luitenant Admiraal Bankert, voor bij en over het hooft te gaan, en het Commando te geeven aan den Luitenant Admiraal van Nes. Wij hebben in de jongste tijden toen uwe Hoogheid tot de gewenschte Digniteiten noch niet en was geklommen, in het Commando ter Zee seer veele wederwaardigheden geleden, maar die telkens maar met patientie gedragen, om dat wij daarin veel gemeens hadden, met het geen uwe Hoogheid in sijn doorluchtig huis, tot ons groot leedweezen wedervoer; maar nu alles door Gods genade op den ouden voet in en door uwe Hoogheid hersteld is, so pretendeeren wij billijk, in dat geluk na de reden en justitie, mede te participieeren, ook niet meerder of verder als wij gedaan hebben, ten tijden van het hoog bestier, van de voorgaande Heeren Prince van Oranje onsterfelijker memorie: Toen zijn 'er twee Luitenants Admiraals een in

Hol-

Holland en een in Zeeland, gelijk en Collateraal met elkander, die beiden met en nevens de Admiraliteiten wierden beschreven, en in alle advijen boven aan stonden. De Commandanten om de west, tot de bocht van Frankrijk incluis, wierden meest aan den Luitenant Admiraal of aan eenig ander Officier van Zeeland gegeeven, ook somwijlen naar de Middelandsche Zee, en jegenwoordig soude de Luitenant Admiraal, uit deese Provintie geen Esquader van 16 of 17 Schepen mogen Kommandeeren, maar gegeeven moeten worden aan een minder Officier, also den voornoemden van Nes geen qualiteit van L. Admiraal haalen kan, als zijnde in de daad niet anders, als den eersten Officier onder het Collegie van de Admiraliteit op de Mase, daar de Luitenant Admiraal Bankert, onder uwe Hoogheid, als Admiraal Generaal van Zeeland, is Luitenant Admiraal van een geheele Provintie, en dat ook in Holland na de eigenlijke natuur van de zaak maar een L. Admiraal wesen kan, zo als van ouds geweest is. In onse Provintie zijn in de eerste tijden onder de Luitenant Admiraals Boijsot en Treslong nog twee Admiraals geweest, een bewest en een beoosten Schelde, maar die konde geen collateraliteit met den Luitenant Admiraal van Zeeland haalen. Wij zouden ons over deese materie met noch meerdere redenen en argumenten konnen extendeeren, gelijk uwe Hoogheid door onze Gedeputeerden daar over al bereids is begroet, maar wij sullen cedeeren aan den tijd, die uwe Hoogheid jegenwoordig soo duur en kostbaar is, te meer om dat uwe Hoogheid dese zaake maar met het minste opslag van een oog inziende, aanstonds de billijkheid van dien evidentelijk voor ons sal zien, en vervolgens de goedheid hebben ons die justitie te doen, dat den L. Admiraal Tromp over deese actie tegen alle reden en verwachting aan ons gedaan gehouden werdt, Rekenschap en behoorlijke satisfactie te geeven, en dat die Actie voorts verklaart worde als niet gedaan te zijn, want indien dit niet kome te geschiedden, so soude noch meer smaatheid en oneere op ons geladen worden, als wij in de voorige tijd met smerte hebben moeten lijden, dat wij vertrouwen van den Staat nooit te hebben verdiend, maar dat uwe hoogheid in tegendeel niet onaangenaam sal zijn, dat wij ons aan dat gevoelig Point van Eer en

Rang,

Rang, ſo veel laten gelegen zijn, en wij ons vervolgens een gunſtig reſcriptie en diſpoſitie van uwe Hoogheid mogen beloven.

Waar mede

Doorluchtige Vorst &c. &c.

Middelburg den 15den
September 1674.

De STAATEN.

Tot 's Lands Vloot thans te rugge keerende, ſtaat ons te melden dat deeze voor *Torbaij* ten anker gekomen zijnde, de Admiraal DE RUITER eenige Schepen daar van afzonderde, waar mede die Zeeheld zijne onderneemingen op *America* ging voortzetten. De overigen bleven onder TROMP, BANKERT en VAN NES, welke, door verſtandhouding met den Ridder DE ROHAN, een landing op de *Franſche* kust trachtten te onderneemen; doch dit ontwerp, vóór de onderneeming, ontdekt zijnde, liep alles vruchtloos af; zo dat de Staatſchen niet anders konden verrichten, dan een ſtrooping op *Belisle* en *Noirmantier*; welke laatſte plaats zij ook innamen, doch, na eenige dagen, vermits dezelve onhoubaar was, weder moeſten verlaten. Zij hadden aldaar negentien op het droog gejaagde Schepen, met eenig geſchut, veroverd, zeventien duizend guldens brandſchatting gevorderd, en daar voor gijzelaars mede genomen, gelijk blijkt uit het bevel van den L. Admiraal TROMP, op den 8ſten Augustus aan de L. Admiraalen VAN NES en BANKERT gegeeven, volgens 't welk gemelde L. Admiraals naar *Noirmantier* moeſten zeilen, om te zien of de gezegde brandſchatting te bekomen ware, en die ontvangen hebbende, moeſten zij de gijzelaars ontſlaan; doch in een tegengeſteld geval, na gedaane reis, dezelve aan de Heeren Staaten overleveren.

In het jaar 1673, werd de L. Admiraal BANKERT, op advis van zijne Hoogheid, door de Heeren Staaten van *Zeeland*, vereerd met een concludeerende, in plaats van een adviſeerende ſtem, in zaaken, waar in hij, volgens zijne inſtructie, ſtemmen mogt; tevens

vens werd hem toegestaan het recht, om met en benevens de Heeren van de Admiraliteit, op zijne beurt, te presideeren.

Onder het gedruis van donderende kartouwen, had BANKERT, in het jaar van 1671, voor een korte poos, 's Lands Vloot verlaaten, en zig in den echt begeeven, met Vrouwe CONSTANTIA ÆCAU, Weduwe van wijlen den Heer SAMUEL BISSCHOP. Bij de gewoonlijke Feestviering, genoot onze Held de eere, dat op zijn verzoek, uit het midden der vergadering van hunne Ed[illegible] Mogenden, als Gedeputeerden daar bij tegenwoordig waren[illegible] Heeren VAN ODIJK, CRANE, APOLONIUS INGELS en de *Zee*[illegible] Raadpensionaris DE HUBERT. In deezen Echt leefde hij [illegible] het jaar 1684, wanneer hij overleed en begraven werd in [illegible] *Pieters* of *Oude Kerk*. Zijn waapen, bestaande uit *drie* [illegible] *teltrappen, op een rood Veld*, en andere eertekenen, w[illegible] eenige dagen daarna, boven zijne Grafstede opgehangen. [illegible] meer dan eene wijze, ziet men 's mans afbeelding in 't koper[illegible] bragt. In eene derzelver, welke ik thans voor mij heb, w[illegible] hij verbeeld, als nog Kapitein zijnde. Onder het Portrait [illegible] men het bovengemelde gevecht bij *Ween* tegen de *Zwee*[illegible] waar onder een vers van C. UDEMANS. Onder een tweede Po[illegible] trait, in het koper gebragt door C. VAN HAGEN, naar het Schil[illegible] rij van H. BERCKMANS, leest men;

Het oor dronk lang den roem van Banckerts *Heldenaart;*
Nu ziet het oog den Held tot Neerlands Heil geschapen,
Die 't snedig slagtswaert op de Fransche ruggen schaerdt,
En nooit voor vijandt heeft geswicht in 't blanke wapen:
Zijn moed ontnam den Zweed de Land en Zeelaurier.
De Deensche Croon erkent en eert hem als beschermer:
In vrede blinkt zijn raedt; zijn deucht in oorlogsvier.
Men druk hem niet in Print, maar houw zijn beeld uit Marmer.

Zie breeder van hem SMALLEGANGE, *Chronijk*, I Deel, bladz. 425, 772; BRANDT, *Leven van de Ruiter*; P. DE LANGE, *Batavische Romein*, bl. 480. (NB. Dit laatste is bij den Schrijver van dit *Woordenboek*, op nieuw herdrukt en te bekomen). *Notulen van Zeeland*, [illegible] 1666,

1666, 1671 en 1678; G. VAN LOON, *Nederl. Historie Penningen*, III. Deel, bl. 119. 156.

BANKERT, (*Johan*) sneuvelde als Kapitein, op den, voor zo veele beroemde Vaderlandsche Helden, noodlottigen dag van den 13den Junij des Jaars 1665, in den Zeeslag tegen de *Engelschen*; op den dag, waarop de *Luitenant-Admiraal* WASSENAAR OBDAM, met zijn Schip, in de lucht sprong, en behalven hem de *Luitenant-Adm.* KORTENAAR, AUKE STELLINGWERF en meer anderen het leeven lieten.

BRANDT, *Leven van de Ruiter*, bl. 383.

BANK, (*Laurentius*) geboortig van *Nortkoping*, in *Zweeden*, was Hoogleeraar in de Rechten, aan de Hoogeschool te *Franeker*, geduurende den tijd van vijftien Jaaren. Van hem heeft men, behalven zijne andere werken, in 't licht, de bekende *Taxa Cancelaria*. En schoon dit als geen werk van hem kan worden opgegeeven, wijl dezelve reeds te *Rome*, 1514, naderhand te *Keulen*, te *Parijs* en elders, gedrukt waren, heeft hij 'er, echter, den Nederlanderen grooten dienst mede gedaan, wijl men daarin zien kan, hoe zelfs de schandelijkste zonden, zo van Mannen als Vrouwen, voor den gestelden prijs waren af te koopen. Hij overleed 13 October, 1662.

Zie E. L. VRIEMOET, *Athenæ Frisicæ*, p. 403.

BANKHEM, (*Jan van*) werd te *Leiden*, den zetel der Geleerdheid, in het Jaar 1540, uit aanzienlijke Ouderen geboren, en van der jeugd af aan opgeleid tot de beoefening der fraaije Wetenschappen. Het eerste onderwijs genoot hij te *Utrecht*, van MARCOPEDIUS. Van daar begaf hij zig naar *Leuven*, alwaar toen de studie der Rechtsgeleerdheid ten hoogsten toppunt geklommen was; vervolgens naar *Angiers*, alwaar hij tot Meester bevorderd werd. In zijn Vaderland te rug gekeerd, begaf hij zig tot de Praktijk, waarin hij, door ondervinding en verstand, boven zijne tijdgenooten uitmuntte. Wanneer, in het Jaar 1582, de grond geleid werd, tot de oprichting van eenen Hoogen Raad over *Holland*, *Zeeland* en *West-Friesland*, werd hij, door Prins WILLEM DEN I, die zig altoos toeleide, om zig van bekwaame Man-

Mannen te bedienen, en derzelver geleerdheid te beloonen, aangefteld tot een der Leden van dien Raad. BANKHEM, met geene regeerzucht bezield zijnde, weigerde lang dien Post te aanvaarden. Op fterk aanhouden denzelven aangenomen hebbende, liet hij, echter, niet na, ten dienfte van het Vaderland, zig in Recht- en Staatzaaken te laten gebruiken. Dus was hij, nevens DIRK VAN LEEUWEN, Medelid van den Hoogen Raad, en Scheidsman tusfchen de Magiftraat van *Leiden* en den Dijkgraaf van *Rhijnland*, over het Rechtsgebied; zo als hij zig naderhand bevlijtigde, den twist tusfchen dezelfde Magiftraat en den Senaat der Akademie te doen eindigen, waarin hij zo gelukkig flaagde, dat hij, kort daarna, tot Curator verkooren werd. Groot voordeel trok de Hoogefchool uit 's Mans naarftig beftuur en dat des vermaarden DOUZA en JOHAN DE GROOT. Bij uitnemendheid wordt zijne deftigheid, billijkheid en kunde in 's Lands wetten en rechten geroemd. Alleen om zijne verdienften, werd hij, bij het overlijden van DIRK NIEUBURG, tot Prefident van den Hoogen Raad benoemd; in welke waardigheid hij, den 29 November, 1601, overleed.

Zie ALMA, *Academia Leidenfis*.

BANKHEM, (*Jan van*) een perfoon van groot aanzien, doch wien het beter geweest ware, zijnen naam voor eeuwig in het duifter verborgen te hebben, dan denzelven, door fchandelijke bedrijven, te vereeuwigen. Een Schrijver, die, volgens zijn ontwerp, verpligt is van waarlijk deugdzaame en dappere Mannen te gewaagen, doet zulks te gereeder, om dezelven ter navolging te doen ftrekken, en fpreekt van fchelmen uit noodzaakelijkheid, en om door de ftraffe, op hunne misdaaden gevolgd, anderen van den weg des kwaads te wederhouden of te doen te rug keeren.

Deeze fnodaart dan bekleedde, in het Jaar 1672, in *'s Gravenhage*, het achtbaar ampt van *Schepen*. Doch niet in die hoedanigheid, maar als een bijzonder perfoon, was het, dat hij, benevens den befaamden Wondheeler WILLEM TICHELAAR, befchuldigd en hem openlijk nagegeeven werd, de hand gehad te hebben, in den moord van het Edel Broederpaar, JAN en CORNELIS DE WITT. 'Er wordt zelfs gemeld, dat VAN BANKHEM eeni-

eenige Kapiteinen, bij eede, had doen belooven, *hen niet in 't leven te zullen laaten*; doch van deeze beschuldiging moet hij zig hebben weeten te zuiveren, aangezien hij, in de maand September van het zelfde Jaar, tot Baljuw van *'s Graavenhage* werd aangesteld. Hadde VAN BANKHEM zig in dat ampt onbesproken gedragen, men zou hebben kunnen vermoeden, dat de voorgemelde beschuldiging een verzonnen laster was; doch het tegendeel bevestigde zijne volgende handelwijze, en toonde maar al te klaar, dat hij een mensch was, tot alle ondeugd bekwaam. Het ging hem, gelijk het doorgaans alle booswichten gaat; de maate zijner euveldaaden vol zijnde, werd hij, in het jaar 1680, op last van het Hof van *Holland*, volgens deszelfs Resolutie van 31 Julij, gevangen gezet en strengelijk gepijnigd, om hem tot bekentenis zijner misdaaden te brengen; daarna, volgens inhoud zijner Sententie, *wegens menigvuldige begaane misdaaden en vuile handelingen*, veroordeeld, om onthalsd te worden. Hij beriep zig, wegens deeze Sententie, op den Hoogen Raad, en wist middel te vinden, om, hangende het geding, te ontsnappen. Zeker schijnt het te zijn, dat hij, geduurende zijn pleidooi, zig van de grootste misdaaden nog niet heeft kunnen onthouden, vermits hij, in het Jaar 1684, op nieuw, beschuldigd werd, een aanslag op het leven van den Burgemeester VAN BEUNINGEN gesmeed te hebben: Zie hier wat in eene Missive van dien tijd daar van gezegd word:

„ Op donderdag voorleden heeft van *Bankhem* met zijn' Zoon, „ zig in een sleetje laaten brengen, voor de deur van den Burgemeester van Beuningen, alwaar hij 'er alleen uit trad, en „ zijn Zoon in bleef zitten, zijnde omtrend het huis van gemelde Heer nog vier a vijf fluxe kaerels met de mantels om de „ ooren geslagen. De Burgemeester, niet te spreeken zijnde, „ is van Bankhem wederom vertrokken; kort daarna *Doctor de* „ *Dieu* uit het huis komende, en aan een meid belastende eenige Medicijnen te haalen, voor een Dame, die in het huis „ van van Beuningen ziek lag, en daarna van de stoep tredende, komen drie kaerels met drift op hem aan, doch een van „ die hem sterk aanziende, zeide tegen de andere, hij is het „ niet; Vrijdag 's morgens daaraan, heeft van *Bankhem*, den „ Burgemeester gesproken, doch werd in zijn voorneemen ver-

 „ hin-

„ hinderd, door de tegenwoordigheid van den *Ritmeester Heemskerk*. De Burgemeester, van zijn gedachte hier over kennis „ gegeeven hebbende aan de andere Heeren Burgemeesteren, zijn „ aanstonds de sleepers, daar omtrent ontboden, en nog op dien „ zelfden dag, vond men die geen, die van *Bankhem* met zijn „ Zoon, daar op donderdag aan huis gebracht had, die ook ter- „ stond bekende, waar hij hun gehaald en gebracht had; en hier „ had men op Zondag reeds ontdekt, waar van Bankhem gelo- „ geert was. De man, waarbij hij zijn intrek genomen had, was „ een pakker, die gewoon was, voor de Schepen *Coijmans* te „ arbeiden; deeze werd daarop terstond gehaald, als of 'er aan „ het huis van den heer *Cooijmans* eenig goed moest gepakt wer- „ den. Hij die hem haalde passeerde het huis van den Hoofdof- „ ficier Boreel, alwaar die man zeide in passant een boodschap „ te moeten doen, en noodigde de pakker maar mede op de „ stoep te komen; deeze hier toe weigerachtig, werd 'er door „ de Dienders toe gedwongen. In het huis gekomen werd aan „ hem in tegenwoordigheid van den Notaris *Bocx* gevraagd, wat „ Heeren bij hem gehuisvest waren, waarop hij ontkende iemand „ bij zig te hebben, en tot geen bekentenis willende komen, „ doch dees reeds in groote verwarring geraakt zijnde, werd de „ Pakker, zonder veel gerucht te maaken, naar de boeijen ge- „ bracht, en terstond zijn huis zodanig bewaakt, dat 'er nie- „ mand konde uit of ingaan. Schout Engelberts ging daarop met „ drie dienaars van de Justitie in de koets van den Hoofdoffi- „ cier, naar het zelve. De Vrouw ontkende mede, dat aldaar „ iemant gehuisvest was, waarop de Schout toetrad en zig van „ de deur en het huis meester maakte. In de kelder keuken ge- „ komen, vond hij van *Bankhem* zitten in een fluweele over- „ rok, en zijn Zoon staande met den degen op zij, gereed om „ uittegaan; deeze zig met den degen te weer stellende, werd „ spoedig door een der dienaars, met een steek in den arm ge- „ kwetst, waarop zij beiden gevat, en met de koets van den „ Hoofdofficier in hegtenis gebragt werden." Dit verhaal is gedagtekend, *Amsteldam* 22 Maart 1684.

Van bankhem, gelijk wij gezegd hebben, de gevangenis in *'s Hage* ontsnapt zijnde, werd, andermaal, op de Voorpoort gebragt, alwaar hij, eer het Rechtsgeding was uitgesproken, overleed,

leed, en dus, door den dood, zijne welverdiende ſtraffe ontging.

Men zie, om nader van zijn gedrag overtuigd te zijn, zijne Sententie.

BANKHEM. (*Nicolaas van*) Het aanſtellen van Magiſtraatsperſoonen, of liever het verkiezen van dezelven, uit eene gezondene Nominatie, een der regten, die tot de Stadhouderlijke waardigheid behooren, heeft, in verſcheidene *Hollandſche* Steden, ten tijde van WILLEM DEN III, hooggaande twisten veroorzaakt, en wel inzonderheid met *Dordrecht* en *Amſteldam*. *Leiden* bleef, in het Jaar 1685, hier van insgelijks niet bevrijd. 'Op het Art. AMSTELDAM is reeds aangetoond, wat, ter dier Stede, daaromtrent is voorgevallen. *Dordrecht* zal desaangaande nieuwe ſtoffe verſchaffen: waarom wij 'er ons thans niet breed over zullen uitlaten, en alleenlijk zeggen, wat 'er, ten opzichte van VAN BANKHEM en CUNEUS, te *Leiden*, voorviel. Volgens gewoonte, was aldaar, in het gemelde Jaar, in de maand Julij, een Nominatie van zestien perſoonen gemaakt, waar uit zijne Hoogheid agt tot Schepenen moest verkiezen. De Vroedſchap, aldaar uit veertig perſoonen beſtaande, had niet kunnen goedvinden, op de Nominatie te brengen, perſoonen, die de dertien Raaden 'er gaarne op geſteld hadden; om gemelde perſoonen te ontwijken, waren NICOLAAS VAN BANKHEM en PETRUS CUNEUS genomineerd. Hierdoor werden twee misſlagen begaan: want de eerſte had het getal van agt-en-twintig Jaaren nog niet bereikt; en de tweede was in de *Indiën* geboren, van een Vader, die, vóór en na des Zoons geboorte, te *Leiden* gewoond had, en wel een Burger der Academie, maar niet der Stad was. De misnoegden, onder de veertigen, gaven den Prinſe kennis van de onbevoegdheid deezer twee Perſoonen, om als Schepenen te kunnen dienen.

De Prins adresſeerde zig daar over, bij Misſive, aan Burgemeesteren, die hem berichtten, dat aan VAN BANKHEMS ouderdom eenige maanden ontbraken; doch dat als men de gevallen gunſtig wilde behandelen, 'er bewijzen genoeg voor handen waren, waarin men een begonnen voor een voltrokken jaar had aangenomen; dat CUNEUS wel buitens 's lands geboren was, doch, zo men hem eenige dagen tijds vergunde, hij aannam te bewijzen, dat

dat hem zulks niet onbevoegd maakte, om het Ampt van Schepen te *Leiden* te bekleeden: waarom Burgemeesteren verzochten, dat zijne Hoogheid de gewoone verkiezing uit de overgezondene Nominatie geliefde te doen. Hier aan, echter, begeerde de Prins niet te beantwoorden, maar koos vier persoonen uit de Nominatie, en vier buiten dezelve. De Vroedschap stond daar over verbaasd, en meende, dat zulks niet kon geschieden, of alle de zestien, die op de Nominatie gesteld waren, moesten onbevoegde Persoonen zijn; of de Prins moest ook magt hebben, om buiten de Nominatie te gaan; doch van het een en ander verklaarden zij ten eenemaale onkundig te zijn. Te vreemder klonk dit gantsch *Leiden* in de ooren, om dat de Prins schreef, *dat hij de verkiezing uit de Nominatie gedaan had*, *gemaakt in de Vroedschap der stad Leiden*, en 'er vier onder waren, die zij 'er niet opgesteld had. Deeze zwaarigheid klaarde naderhand op, toen de dertien Leden uit de Vroedschap, die van het meerder getal verschilden, openlijk beleeden, dat zij hunne Nominatie den Prinse ter hand gesteld hadden, alzo zij die van het meerder getal voor onwettig hielden, om dat VAN BANKHEM en CUNEUS 'er op stonden; en op de zogenaamde Nominatie van de Leden van het mindergetal stonden allen, die verkoozen waren. De Prins had die Nominatie, zeer voorzichtig, genoemd, eene Nominatie, gemaakt *in* en niet *door* de Vroedschap. De Vroedschap, van haaren kant, oordeelde dat men dit geen Nominatie noemen kon; en zij merkte tevens aan, dat de dertien Leden voor zig zelven gestemd hadden, alzo 'er onder hen, van de *dertien*, *zeven* tot Schepens verkozen waren. Beide partijen vervoegden zig bij de Staaten van *Holland*, met zodanige vertoogen, waarin elk zijne zaak op 't voordeeligste voorstelde. Inmiddels weigerde de Schout de nieuwe Schepenen den Eed afteneemen. Eer nog dit geschil vereffend was, naderde de tijd van het verkiezen van Burgemeesteren, dat vier maanden na het aanstellen van Schepenen geschiedde moest, door den Schout, benevens die van den Gerechte en de Veertigen. De Prins had gaarne gezien, dat hier mede eenige dagen getoefd was geworden; doch zulks streed met stads voorregten. Men ging dan over tot de verkiezing; en daar over ontstonden wederom nieuwe klagten. De gemagtigden, ter beslissing van het geschil aangesteld,

ſteld, bemiddelden hetzelve zodanig, dat de Prins meer zijnen zin kreeg, dan de meerderheid der Regeering; op deeze wijze naamlijk: van de vier verkoozenen zouden twee in dit, en twee in het volgende jaar dienen; en de Schepens, door den Prins verkoozen, zouden in dien post bevestigd worden. Het eenigſte, dat de *Leidenaars* hier bij naar hunnen zin kregen, was, dat de Schout, die, om dat hij geweigerd had de Schepens te beëedigen, voor eenigen tijd in zijn Ampt geſchorst was, weder in het zelve herſteld zou worden.

Men zie het IV en Vde Deel van de *Memorien van d'Avaux*, en bij het doorbladeren van dezelve, zal men nog veele andere wetenswaardige zaaken van dien tijd aantreffen, welke men elders te vergeefs zal zoeken.

BANNING, (*Frans*) KOK; zie KOK, (*Frans Banning*) Heer van *Purmerland*.

BANNERHEEREN, *Bander-* of *Baanderheeren*. De Heer BOEI, in zijn *Woordentolk*, geeft van deeze benaaming de volgende verklaaring: „ Werden zo genaamd (zegt zijn Ed.) om dat zij „ Heeren waren van de *Banden*, of *Benden*, die zij leiden of „ Heeren der *Bannieren*, of *Vendelen*, die zij opregten, en „ wijst zijne Leezers, naar de *Beſchrijving van Zuid Holland*, „ pag. 18. deeze waren (zegt hij verder) zo groot in getal, dat „ op de Huldiging van Graaf Willem de derde, binnen Haarlem „ in den jaare 1305. aldaar verſcheenen duizend Hollandſche „ Ridders en hondert Baanderheeren. Zie de *Chronijk onder* „ *dezelve Willem den 22ſten Graaf*." Ik zal hier eene nadere verklaaring, door mij uit andere Schrijvers opgeſpoord, bijvoegen. *Baanderheeren*, *Baanrotzen* waren eene ſoort van Edelen van den eerſten rang, welke voor heen, met die naamen, in de Landen van *Henegouwen*, *Vlaanderen*, *Braband*, *Gelderland*, enz. zijn bekend geweest, en, ten aanzien van hun gezag en waardigheid, groote overeenkomst gehad hebben met de *Banrenets* in *Frankrijk*; dat is, het waren zulke magtige Edelen, die een aantal van mindere Edelen als Leenmannen onder zig hadden; welke, op hun bevel, uit hunne eigene middelen, een bepaald getal van Manſchap, ten dienſte van den Hertog of Graaf,

onderhielden, en daarom een of meer *Bannieren* voerden; van waar de naam van *Baander*, *Bannier* of *Bannerheeren*, oorspronglijk is. In vervolg van tijd werden zij, die over zeker diſtrikt van volk, of hooge of laage Dorps-Jurisdictie, te gebieden hadden, ook *Baanderheeren* genaamd. Men gaf hun mogelijk ook dien naam, om dat zij het regt hadden, in hun gebied te vangen, en te bannen. De Provintien waren voorheen in verſcheidene zulke Diſtricten, die men *Bannerijen* noemde, verdeeld, waar van de naam nog heden in wezen is: en deeze werden wederom verdeeld in onderſcheidene Ambachten, die onder deezen of geenen *Baanderheer* ſtonden. Dus waren 'er, in 't Graafſchap *Zutphen*, vier *Bannerijen*, als *Bronkhorst*, *Berg*, *Wisch* en *Baar*, die het eerſte Lid van Staat uitmaakten. De Baanderheeren van BRONKHORST en BERG hebben, al van ouds, den Tijtel van *Graaf* gevoerd. *Braband* was, in vroeger tijd, verdeeld in drie-en-twintig Bannerijen, als twintig oude en drie nieuwe. Onder de eerſte was die van *Breda*, welke altoos haar eigen Baanderheer, onder den titel van *Baron*, gehad heeft. Dan zedert de oprichting van de vrije Staats Regeering, is de naam, de magt, het voorregt en de rang deezer *Baanerheeren* veel verminderd, doordien de Ridders en Edelen, met deezen, tot een zelfden trap van hoogheid geſtegen zijn. Het veroverde, dat door die van de veroverde landſchappen en ſteden van *Braband*, in het jaar 1648, aan de vereenigde Nederlanden afgeſtaan werd, om, als geasſocieerde Bondgenooten van de Unie, Zitting en Stem in de Generaale Vergadering te mogen hebben, was geſteld en getekend op naam van *Baanderheeren*, *Edelen en Steden van Brabandt*; waar uit blijkt, dat zij het eerſte Lid der Edelen waren. Toen Prins MAURITS, in het jaar 1590, en na hem (1625) FREDRIK HENDRIK, het Stadhouderſchap van *Gelderland* zou aanvaarden, bezwooren zij, onder anderen, de Baanerheeren, Ridderſchap, Edelen en Steden, bij hunne voorregten te zullen bewaaren en handhaaven.

Het ſlot van den *Nijmeegſchen* Landdag, van het jaar 1592, behelst, dat de Baanerheeren voortaan zouden gehouden zijn, op de Landskwartierdagen te verſchijnen, en niet door hunne zoonen, of jonger broeders of andere gemagtigden, maar in eigen perſoon, op verbeurte van hunne ſtem.

SLICH-

SLICHTENHORST meldt ook, dat de waardigheid van *Bannerheer*, in *Gelderland*, eerst omtrent 't jaar 1446 is bekend geworden, en dat 'er, vóór dien tijd, desaangaande niets in de Oude Archiven te vinden was. Wat gezag zij in die Provintie hadden, toont ons de naauwkeurige EVERHARD VAN REID, als hij, op het jaar 1579, een verhaal doet van dezelven, die meer *Spaansch* dan *Staatsgezind* waren; schrijvende hun toe de verwekking van den *Boerenkrijg*, waar door zij zig zelven en de misleide landslieden, die door HOHENLO geslagen werden, groot nadeel toebragten. De *Baanerheeren*, die daar aan deel gehad hadden, of ooit in 's Konings dienst geweest waren, werden, ingevolge van een Staatsbesluit van den jaare 1595, geheel buiten de Regeering van die Provintie gehouden.

Zie VAN LEEUWEN, SLICHTENHORST, enz.

BANT, ook wel *Bantea* genaamd, was voorheen een Dorp in *Friesland*, tusschen de *Lemmer* en *Oosterzee*; doch daar van is niets meer overig dan deszelfs Kerkhof. ALTING plaatst het tusschen de *Eems* en de *Lauwer*. ALFRID, Bisschop van *Munster*, maakte het, in zijnen tijd, zo magtig, dat hij het stelde als een zesde gedeelte, dat met de vijf overigen het geheele landschap bepaalt; hij noemt het de *Burchana* der *Romeinen*. Waar op ALTING heeft aangetekend, dat de *Romeinen* het geheele Eiland, waar op *Bant* gelegen was, *Burchama* genoemd hebben, naar *Borchem*, dat het voornaamste Dorp aan den Westkant was: waarom ALFRIDUS het *Bant* noemt, naar een ander aan de overzijde gelegen. Dit *Bant* is, echter, zo zeer afgenomen, dat 'er thans naauwlijks een verblijf voor *Konijnen*, veel min voor menschen is.

BANTAM. Van de onlusten en oorlogen in dat Rijk, zal gesproken worden op het Art. O. I. MAATSCHAPPY.

BARBERSPOLDER, paalt, met deszelfs Ambachtsheerlijkheid, ten Noorden aan *Vlaardinger-Ambacht*; ten Oosten aan de *Ketel*; ten Zuiden aan den *Maasdijk*; en ten Westen aan *Vlaardingen*. Dus in een eng bestek begreepen zijnde, beslaat het 77 morgens, 300 roeden lands; het getal der Huizen is honderd en vijf. Dee-

ze Ambachtsheerlijk, die van geene Kerk voorzien is, behoort aan den Heer DIDERIK VAN LEIDEN, Heer van *Vlaardingen* en *Vlaardinger-Ambacht*, enz.

BARBEIRACK, (*J.*) was Hoogleeraar in de Rechten, op de Academie van *Groningen*. Hij heeft verscheiden Werken nagelaaten. Zijne bekende Verhandeling, getijteld *La Morale des Peres de l'Eglise*, toont zijne overgroote beleezenheid in de Schriften der Kerkvaderen, en tevens zijne kleine verbeelding van het gezond verstand dier Mannen. Wijders heeft hij der geleerde Waereld geen kleinen dienst gedaan met zijne Fransche Vertaaling van het Werk van H. DE GROOT, *over 't Regt van Oorlog en Vrede*, en van PUFFENDORFF, *over 't Regt der Natuur en der Volken.*

BARBIESTEIN, eén fraai vierkant Slot, met een Torentje, rondom in het water liggende, ten N. O. van het Dorp *Heinkenszant*, in *Zuidbeveland*, behoorende aan den Heer PHÆNIX BURGONJE.

BARCK, (*Arent*) een der ondertekenaars van 't verbond der Edelen.

TE WATER, II Deel, bl. 182.

BARBNEGOS. Keizer OTTO DE II maakt, in zijnen Giftbrief (volgens ALTING) gewag van eene Landstreek (*Territoir*), dat, mogelijk door verzinning van den Schrijver, deezen naam voert. In een anderen Giftbrief van Keizer LOTHARIUS DEN II, van 1134, waar in de inhoud van den eerstgemelden herhaald wordt, staat (zegt zijn Ed.) nog flordiger BERNEGET. Doch OTTO DE GROOTE verklaart, in zijne brieven van 968, waar van mij een afschrift gegeeven is, dat Graaf WICHMAN, aan het Klooster te *Elten* (*Allinerse*), door hem gesticht, zeer veele rijksgiften had overgedragen, daar de Keizer zelf den eigendom bijgedaan heeft, en dat wel in elf verscheidene gemeenschappen: als het Graafschap, op den oever van den *Rhijn*, het hedendaagsch *Zutphen*; het land van *Urch*; het vlek *Salo*; het Graafschap *Nardimland* en *Hameland*. OTTO DE DERDE en LOTHARIUS DE TWEEDE doen 'er boven dien nog bij, de Landstreek *Bargenos* en *Otmes*, als mede

de de vier Graafschappen, *Husnego*, *Fualgo*, *Merma* en *Micheta*. Waar uit blijkt, dat door *Barbnegos* en *Otmes* verstaan moeten worden landen of landhoeven, die buiten de grenzen der opgenoemde gelegen zijn. Doch dewijl men vindt, dat dezelven zo wel met 'er daad, als met woorden gevoegd worden aan den kant van het *Vliemeer* (*Lacus Flevonis*) en het Eiland, waar van het ook bijna den Noordkant heeft uitgemaakt, zo is 't waarschijnelijk, dat het eenige Eigendommen geweest zijn, liggende oostwaards aan, achter den binnensten inham van het Meir, en langs den *Tsfel*, die geen gemeenschap met de *Friezen* hadden, gelijk de kaarten duidelijk aanwijzen. Doch den verbasterden naam BARBNEGOS te recht te willen brengen, komt mij voor te berusten op gissingen, die geene waarschijnlijkheid hebben; schoon op de benaaming *Otmes* wel eenige verbetering gemaakt kon worden.

Zie HALMA, uit ALTING, *Not. Germ. Inf. P. II.* p. 18.

BARDEN, eene benaaming, welke de *Germaanen* aan hunne Dichters gaven. Deeze *Barden*, *Zangers* of *Dichters* waren gewoon, de daaden der *Helden* op te zingen; welke gezangen, die voor Gedenkstukken der Voorzaaten dienden, den naam van *Bardites* voerden. De *Batavieren* verbeeldden zig, uit deeze Gezangen, de goede of kwaade uitkomst van den Strijd te kunnen raamen. Dat dezelve hun voor *Jaarboeken* dienden, werd veroorzaakt, door dien de *Germaanen* in de Schrijfkonst weinig ervaaren waren. Veele van deeze Jaarzangen zijn nog langen tijd, als Gedenkstukken der Oudheid, in het Klooster te *Egmond* bewaard geworden, doch, in den Burgerlijken Oorlog van 1567, door de Krijgsknechten van BREDERODE, met het Klooster, vernield. En daar de *Romeinen* de eerste bewooners deezer Landen genoodzaakt hadden, de Vaderlandsche jeugd, beter dan zij voorheen gewoon waren, te doen onderwijzen, werd 'er, in het *Agrippijnsche* Lusthuis, een School opgericht, waar in deeze *Barden* Leermeesters waren; zijnde het hunnen post, de hun aanbetrouwde jeugd, in het maaken, zingen en opzeggen der *Latijnsche Barden* of Heldenzangen en andere Wetenschappen, te onderwijzen. Ook was de gewoonte, naderhand door de *Rede-*

de-

derijkers gevolgd, naamlijk om tegen elkander om den prijs te zingen, of Heldendaaden optezeggen, onder hen in gebruik.

Zie TACITUS; VAN LOON, *Aloude Historie*, I Deel, bl. 19, 10, 70, 101.

BARDES, (*Willem Dirckszoon*) een man van kloek verstand en minzamen omgang, en die geen uiterlijk gebrek had, dan dat hij eenigzins stamelende van uitspraak was. Ook had de Regeering, noch de Gemeente, iets ten zijnen nadeele intebrengen, dan dat hij, gelijk sommigen zeiden, den *Lutheraanen* niet ongeneegen was. BARDES was niet onkundig, dat hem zulks werd nagegeeven; doch hij bekreunde zig des weinig. De Schout der Stad *Amsteldam*, in het jaar 1554, van zijn ampt verlaaten zijnde, werd hij, door den Burgemeester HENDRIK DIRCKZOON, die genoegzaam alleen het bewind voerde, daartoe aan de andere Heeren voorgeslagen. Toen deeze het algemeen gerucht daar tegen inbragten, zeide HENDRIK DIRCKZOON: *Zo hij niet aan de hand wilde, men kon hem weder afzetten.* BARDES nam het ampt aan, op voorwaarde, van het bij raade en advis van Burgemeesteren, in der tijd wezende, te zullen bedienen. En dit plan volgende, bekleedde hij het zelve, geduurende den tijd van agt jaaren, ten genoegen van de Wethouderschap.

BARDES, schoon verre zijnde van eene haatelijke vervolgzucht in zijnen boezem te koesteren, hield, echter, amptshalven, de hand aan 's Keizers Plakaaten, en deed zijnen eisch, als Schout, tegen hun, die, uit hoofde der vervolging, ter dood veroordeeld werden. Niet te min werd van hem getuigd, dat hij, nu en dan, de Onroomschen heimelijk, in gevalle van een gestreng onderzoek, deed waarschuwen. Dan na verloop van die agt jaaren, wist hij ten Hove te bewerken, dat het Schoutsampt, welk aan de Stad verpacht was, afgelost, en hij, als Schout van 's Keizers wege, aangesteld werd. Dit zijn bedrijf was oorzaak, dat de gunst der Regeering tot hem in haat verkeerde. Inzonderheid was hij, die hem had aangesteld, moest op hem gebeeten; waarom hij ook niets onbezocht liet om BARDES, zo wel bij de Vroedschap, als aan het Hof en bij het gemeen, zwart te maaken; waar toe hem niets gunstiger voorkwam, dan hem als Ket-

ter

ter in verdenking te brengen, waartoe hij al zijn verstand besteedde, zeggende dat BARDES zelf een van de gehaatste Ketters, naamlijk een *Herdooper*, moest zijn. HENDRIK DIRKSZOON maakte een Eedgenootschap, bestaande uit FLORIS EGBERTSZOON, *Onder-Inquisiteur* en *Pastoor der Oude Kerk*; een man, die, ter oorzaake van zijne Ampten, alle geloof verdiende, en door zijn gezag in staat was, eenige snoode schepselen van minder rang het stuk ten uitvoer te doen brengen. Deeze maakte eene gemeene Hoer op, door de wandeling GEELE FIJ genaamd, die de kost ophaalde met de Onroomschen aantebrengen; FIJ had aan haar snoer een ander, Vrouwspersoon, niet beter dan zij, VOLKJE WILLEMS genaamd. Bij deezen wisten de Burgemeester en de Pastoor nog te voegen, zekeren Notaris CORNELIS MARTENSZ, die de Verklaaringen schreef, zo van gemelde Vrouwspersoonen, als van eenen ADRIAAN JANSZOON SLIJPER; de Pastoor verledigde zig, de gemelde Verklaaringen overteschrijven aan RUARD TAPPER, Opper-Inquisiteur te *Leuven*. Men beleidde, echter, de zaak zo geheim niet, of BARDES kwam 'er achter, en vervoegde zig onmiddelijk naar *Brussel* tot de Landvoogdesse, bij welke hij in groote achting was, en wist aldaar zo veel uittewerken, dat de Griffier des Grooten Raads, de Heer DE MONNIK, terstond naar *Amsteldam* gezonden werd, om de zaak te onderzoeken. Naauwlijks had deeze de getuigen gehoord, of hij kreeg gegrond vermoeden, dat men hem een valsche trek zocht te speelen. BARDES rustte niet, maar bewerkte, dat zijne zaak het Hof van *Holland* werd aanbevoolen; welk Hof eenige Raaden, met den Procureur-Generaal, herwaards zond, tot nader onderzoek. In het jaar 1552 geraakten de beschuldigsters naar *den Haag*, alwaar FIJ en VOLKJE eene Verklaaring gaven, die terstond bij het eerste onderzoek valsch bevonden werd. Hiermede bleef de zaak, tot in het jaar 1557, draalende, wanneer, op den 3den Mei, de Burgemeester, de Pastoor, en de twee andere naar *den Haag* gevoerd werden. HENDRIK DIRKSZOON had zig zorgvuldig gewacht, omtrent deeze zaak de pen op het papier te zetten, en hield zig dus van alles onkundig. FLORIS EGBERTSZ. moest, echter, bekennen, dat hij, wat al te onvoorzichtig, de beschuldigingen naar *Leuven* overgebriefd had. Dan, 't geen het Rechtsgeding van langen duur deed zijn, was, dat de overige vier, in hunne Verklaaringen,

verschilden; eindelijk beleden zij allen, naamlijk de twee Vrouwen, de Notaris en DE SLIJPER, dat zij door den Burgemeester en den Pastoor overgehaald waren, om een valsch getuigenis tegen den Schout en deszelfs Huisvrouw te geeven; waarvoor zij om genade verzochten, die zij ook, zo veel het recht toeliet, verkregen. Fij werd, behalven andere straffe, geworgd; VOLKJE was in de gevangenis gestorven; den Notaris werd zijn Ampt ontnomen; DE SLIJPER gegeesseld; de Pastoor gebannen; doch de Burgemeester wist, na eenige weeken zittens, zijne verdiende straffe te ontworstelen, en betaalde niets dan de kosten zijner Gevangenisse.

BARDES deezen strik ontkomen zijnde, behield het Schoutsampt tot op den 14den April 1556, op welken dag hij 'er van verlaaten werd. Na dien tijd begaf hij zig openlijker aan de zijde des Onroomschen; doch zelfs werd hem, zonder eenige voldoende bewijzen, nagegeeven, dat hij de beroerten had helpen aanstooken; dat hij verstandhouding met ORANJE en BREDERODE gehad, en in Cijffer geschreven had aan DIRK VOLKERTSZ COORNHERT, ja zelfs, dat hij zekeren *Kalvinischen* Leeraar in den *Haag* gebragt had: op welke beschuldigingen hij eerlang ten Hove in hechtenis geraakte, op goedvinden van den Raad der Beroerte, na lang zittens, strengelijk gepijnigd, ja zelfs, in den ouderdom van 70 Jaaren, met roeden gegeesseld werd. Zijne standvastigheid was, echter, oorzaak dat gemelde Raad, die anders zeer ligt de beschuldigden ten galge of ten vuure doemde, hem voor onschuldig hield; niet tot zo verre, echter, of men hield het rechtsgeding sleepende, om daardoor gelegenheid te hebben, om een groote somme gelds, die de Koning hem schuldig was, hem te kunnen onthouden. BARDES, bij den meer algemeenen opstand tegen *Spanje*, zig aan de zijde der Bondgenooten voegende, vond men ligt middel, hem de meeste zijner bezittingen, onder *Amsteldam* geleegen, te ontvreemden. Alle smarten had hij manlijk doorgestaan; maar zig tot armoede gebragt te zien, koste hem eerst zijne gezondheid, en daarna zijn gadeloos verstand. Hij bevond zig te *Delft*, alwaar hij, in het Jaar 1568, zijn leven eindigde, in zulk eenen deerniswaardigen staat, dat de Prins VAN ORANJE hem niet zonder traanen te storten kon beschouwen.

Zie HOOFT en WAGENAAR.

BAR-

BARDES, (*Willem*) Zoon van den zo evengemelden, schijnt, hoe streng zijn Vader vervolgd ware, echter, de zelfde Partij omhelsd en gehouden te hebben. Want, in het Jaar 1578, wordt van hem gemeld, dat hij behoorde onder de ballingen, die zig toen weder in de stad bevonden; hebbende alvoorens, eenigen tijd, als Stedehouder van SONOIJ in het *Noorderkwartier* geweest. Twee dagen voor de groote omkeering in *Amsteldam*, 26 Mei, schreef BARDES aan SONOIJ, dat hij zijn Volk wilde gelasten, zig op het eerste bevel der Staaten van *Holland*, of derzelver Gemagtigden, tot den optocht vaardig te houden. Vooraf ontbood hij een schootvrijen Helm en Rondas. De zaak naar wensch gelukt, en de Regeerders, die de Inwooners, dus lang, gefolterd hadden, ter stad uitgeleid zijnde, was Mr. WILLEM BARDES een van hun, welke tot Burgemeester, en ook tot Raad aangesteld werden.

In het Jaar 1586 verzette hij zig mannelijk tegen de oogmermerken van LEICESTER, die, op raad van REINGOUDT, straffen en vorderingen, ten laste der Kooplieden, wilde invoeren, schoon het den naam had, dat die straffen alleenlijk zouden dienen tegen de *Lorrendraaijers*, en niet min tegen het oprechten der kamer van Geldmiddelen. Hij toonde vrijmoedig, dat LEICESTER geene magt had, zodanige oprichting te doen, zonder voorkennis der Algemeene Staaten. Ja zelfs verstoutte hij zig te toonen, hoe verre LEICESTER de paalen van zijn gezag te buiten ging, met vreemdelingen tot het bekleeden van Ampten aantestellen. De stap, in het jaar 1587, door die van *Ooostergoo*, in *Engeland* gedaan, vruchtloos afgeloopen, veroorzaakte groote oneenigheid. De *Engelsche* Afgezant BUKKENHORST verzocht Mr. WILLEM BARDES, toen Raad van Staaten zijnde, zig naar *Friesland* te willen begeeven, om de verschillen te onderzoeken. BARDES, met de behoorlijke volmagt, benevens een handschrift of Brief aan Graave WILLEM en de Staaten, door BUKKENHORST voorzien zijnde, verscheen 'er op den 28sten van Mai, en had dien zelfden avond zijn eerste onderhoud met Graaf WILLEM. Gevraagd hebbende na de nieuwigheden, die den Ambassadeur waren aangediend, verklaarde de Stadhouder van *Friesland*, van alle die nieuwigheden geen kennis te hebben; het zelfde werd hem, daags daaraan, bevestigd door andere geloofwaardige lieden, welken hem ook

ook te kennen gaven, dat alles, wat die van *Oostergoo* begeerden of zochten, niets anders was, dan een vuur in *Utrecht* ontsteeken; 't welk, echter, zig zelf wel zou dooven. Het ampt van Burgemeester en Raad bekleedde hij ook in de jaaren 1579, 1581, 1582, 1584, 1586, 1589, 1592, 1595, 1597, 1599 en 1601. Hij overleed in 't laatst gemelde jaar, nalaatende een Zoon, insgelijks WILLEM BARDES genaamd, aan wien de Staaten van *Holland*, in het jaar 1603, eene rente van twee honderd ponden 's jaars toeleiden, wegens twee en dertig honderd ponden, die zijn Grootvader, bij zijne laatste Schouts-Rekening van de stad nog te vorderen had. Het Portrait van den Burgemeester behoort onder de verzameling, door den Heer J. VERSTEGEN in 't licht gegeeven.

BARDZEN, *Baardzen* of *Bairdzen*, een soort van Schepen of Vaartuigen, in der haast opgeslagen, om schielijk de vereischte kundschap van den vijand intehaalen; of wel om in de ondiepe wateren en stroomen, door af en aanvaaren, toevoer aan de groote Schepen te brengen. Zulk slag van Vaartuigen, vindt men allereerst gebruikt te zijn, ten tijde van Graave WILLEM DEN VI, in zijnen oorlog tegen REINOUD *van Gelder*, en ook nog onder de Regeering van Gravinne JACOBA, waarmede, ten dien tijde, de *Eem* bezet werd, om *Amersfoort* uittehongeren. Ieder stad stond toen onder bepaaling van zeker getal dergelijke en andere Vaartuigen; het welk ook nog laater plaats had. Men zie het geen ik van dat getal aangetekend heb in mijne *Amsteldamsche Jaarboeken*, I. Deel, bl. 196 en 197.

BARENDRECHT, ook wel *Berendrecht* genaamd, is een *Hollandsch* Dorp, onderscheiden in *Oost-* en *West-Barendrecht*, aan *Dordrecht* lot schietende, schoon onder *Riederwaart* behoorende. Volgens zommigen zou de naam van dit Dorp herkomstig zijn van het geblaar en geschreeuw, gemaakt door Vrouwen en Kinderen, over hunne Mannen en Vaders, die in den slag tusschen de Koningen DAGOBERT en CLOTARIUS ter eener, en BEROALD, Koning der *Friezen*, ter andere zijde, gesneuveld waren; gelijk ook het Land *van Putten* den naam zou gekreegen hebben van de *Putten* of *Kuilen*, waarin de verslagenen in menigte geworpen werden.

den. Doch als men dit mede van *Heenvlied*, *Strijen*, enz. zal aanneemen, dan moet eerst vastlijk beweezen worden, dat die slag in 't land van *Strijen* voorgevallen is. Waarschijnelijker word deeze naam afgeleid van *Drecht*, en wel van een Riviertje, de *Baar*, *Beer*, *Beerne* of *Baarne* geheeten, waaraan dit Dorp, vóór de inbraak der groote *Zuidhollandsche* Waard, gelegen heeft, in 1421. Tot dus verre gaat het berigt van HALMA; waar bij wij voegen, dat de Ambachtsheerlijkheid van *Barendrecht* is gelegen tusschen *Maas* en *Waal*, in de *Riederwaart*, neemende haar begin, tusschen de Ree deezer plaatse en het Dorp *Heer-Jansdam*, weswaards aan, tot aan de scheiding van *Oost-* en *West-Barendrecht*, beslaande 50 Morgens en 300 Roeden lands. Ook behoort daaronder *Veeren-Ambacht*, mede 50 Morgens en 300 Roeden lands groot, behalven het buitenland, dat in 1555 bedijkt werd, ter lengte van 83 Roeden. De scheiding van *Oost-* en *West-Barendrecht* wordt veroorzaakt door den steenweg, die, in 1483, bedijkt is, ter grootte van 287 Morgens en 50 Roeden, waaronder behoort *Liesveld*, groot 31 Morgens en 300 Roeden; en de *Zedwij*, 139 Mo gens en 342 Roeden.

Het wapen van *Barendrecht* is tien zwarte turven, in het midden een roode balk, doorstoken met een halven Gouden Leeuw op een zilveren veld. Eertijds behoorde het aan de Heeren van *Hoorne*, *Altena*, *Perewijs* en *Heerlaar*, en werd, in 1321, opgedragen aan Heere JAN VAN GIELISZ, *Heer Jansz.* Deeze liet na een Zoon, en deeze eene Dochter, MATHILDA, welke, 1361, trouwde met Heer DIDERIK VAN WASSENAAR, Burggraaf van *Leiden*, in wiens Geslacht het bleef tot 1603; wanneer L'AMORAAL, Prins van *Lignij*, Heer te *Wassenaar*, het zelve verkocht aan AREND MARTENSZ, Heer van *Schobbelandts-Ambacht*, en de *Zwijndrechtsche Waard*; wiens Dochter in Huwelijk trad met Heer KORNELIS VAN BEVEREN, *Jacobsz*, Burgemeester van *Dordrecht* en Dijkgraaf van de *Alblasser-* en *Zwijndrechtsche Waarden*. LIDIA VAN BEVEREN bragt het, bij Huwelijk, over in het Stamhuis van den Heer VAN DER DUSSEN.

BARENDRECHT, (*West-*) ook wel *Wawers Ambacht* genaamd, is een *Hollandsch* Leen. In het jaar 1440 werd daar mede verlijd Heer JACOB VAN MINNEBEKKE, *Damesz*, en na zijn overlijden,

 in

in 1487, deszelfs Zoon JACOB, die deeze Ambachtsheerlijkheid, in 1491, overgaf aan Vrouwe ELIZABETH VAN PRAAT, Vrouwe van *Moerkerken*. Aan haar geflacht bleef het tot in het jaar 1564; wordende het toen een eigendom van Heere KAREL BRONKHORST BATENBURG, die het, bij zijn overlijden, in 1593, naliet aan zijnen Zoon MAXIMILIAAN, Graave van *Bronkhorst*, Vrijheer van *Batenburg* en *Steen*: door wien het verkocht werd aan den Heer ABRAHAM DE BEVEREN, die daar mede verlijd werd 1643. Bij fcheiding van deszelfs boedel, kwam *West-Barendrecht* aan zijn Zusters Zoon, KORNELIS DE ROVERE, Raad en Burgemeester der Stad *Dordrecht*, wiens eenige Dochter de Echtgenoote werd van den Heer DIDERIK VAN LEIDEN, Heer van *Vlaardingen* en *Vlaardinger-Ambacht*, Raad en Burgemeester van *Leiden*, die dan ook met *West-Barendrecht* verlijd is geworden. Deeze Ambachtsheerlijkheid is groot 640 Morgens. *Oost-* en *West-Barendrecht*, als ook *Karnisse*, behooren, in het Kerklijke, onder de Klasfis van *Dordrecht*.

OUDENHOVEN, *Befchrijv. van Zuid-Holland.*

BARENDS, (*Willem*) werd, als Kapitein, benevens JAN KORNELISZ, in het jaar 1596, onder beleid van den dapperen Zeeheld JACOB VAN HEEMSKERK, ten derden maale uitgezonden, om door het Noorden eenen doortogt naar *Tartarijen* en *China* te zoeken. Na *Spitsbergen* ontdekt te hebben, ftierf hij op dien togt, in het jaar 1606. Met gemelden Heer HEEMSKERK kwamen twaalf zijner togtgenooten te rug in het Vaderland, na dat zij, onder het doorftaan van alle gevaaren, de uiterfte hoeken van het Noorden, zonder den weg naar *China* gevonden te hebben, omgezeild hadden.

PONTANUS, *Amfteldam*; H. DE GROOT, *Jaarboeken.*

BARENDS, (*Dirk*) een Leerling in de Schilderkunst van den vermaarden TITIAAN. BARENDS bragt het in de kunst zo verre, dat hij zelfs zijnen meester affchilderde. Na dat hij zig in *Italie* langen tijd had opgehouden, kwam hij te *Amfteldam*, de plaats zijner geboorte, te rug, en vervaardigde aldaar veele kunstftukken. Hij overleed 'er in het jaar 1592, oud zijnde 58 jaaren.

PHILIPS, *la Vie de Peintres.*

BA-

CASPARUS BARLEUS.

BARENDS, (*Barend*) geboortig van *Campen*, had zig, in het 1572, gevoegd bij de *Geuze Vrijbuiters*. Na dat hij, onder die gedaante, veel kwaads bedreeven had, en voorneemens naar *Embden* te ſtevenen, werd hij, door de *Enkhuizers*, gevangen, en als Zeerover onthoofd.

CENTEN, *Hist. van Enkh.* bl. 141.

BARLAIMONT; (*Gilles van Heen* HIERGES) zie HIERGES.

BARLEUS, (*Casparus*) of CASPAR VAN BAARLE, Zoon van LAMBERT, wien hij eerst als *Griffier te Antwerpen* opvolgde; daarna werd hij Rector te *Bommel*. Hij overleed in Januarij 1595.

BARLEUS, *Dagwijzer*.

BARLEUS, (*Caparus*) of VAN BAARLE, op den 12den Februarij des jaars 1584 te *Antwerpen* geboren, terwijl zijn Vader, boven gemeld, aldaar nog Griffier was; welke ſtad hij, na dat dezelve, door den Hertog VAN PARMA, ingenomen was, verlaaten had. De jonge VAN BAARLE, die tot den Godsdienst gewijd was, volbragt zijne ſtudien te *Leiden*. In het jaar 1608 werd hij, op het Eiland *Overflakkee*, in de *Nieuwe Tonge*, als Leeraar beroepen. Hij bleef aldaar tot in het jaar 1612, wanneer hij, om zijne bekwaamheid, als Onderregent van 't Staaten Collegie te *Leiden* werd aangeſteld; en in 't laatst van 't jaar 1617, door de bezorgers der Hooge Schoole, verkoozen tot Hoogleeraar in de *Logica* of Redeneerkunde. In dat hachelijk tijdſtip had BAARLE de zijde der *Remonſtranten* omhelsd, en reeds zedert twee jaaren den aanhang, met het voeren zijner welverſnedene penne, ten dienst geſtaan. Als aanſchouwer en toehoorder bevond hij zig bij de *Dordrechtſche* Kerkvergadering, op die dagen als dezelve met opene deuren gehouden werd, en verzuimde niet, aantekeningen te maaken van het geen hij zag en hoorde: welke aantekeningen ook naderhand in 't licht gegeeven zijn. Ook was hij de gedaagde *Remonſtranten* zeer behulpzaam, in 't opſtellen en kopieeren van Brieven en Geſchriften. In de maand Februarij 1619, keerde hij naar *Leiden* te rug, om de waarneeming van zijn Ampt te hervatten. Doch na dat de *Remonſtranten* in hunne leer veroordeeld waren, werd ook eenige verandering op de

H 2 Aca-

Academie gemaakt, en BARLEUS eerst als Onderregent, en daarna als Hoogleeraar, van zijn Ampt verlaaten. Als Predikant had hij, eer hij van het laatstgemelde Ampt ontzet was, de bekende *Acte van Stilstand* getekend; dat is, hij had beloofd, niet meer te zullen prediken; met betuiging, echter, dat hij de zaak der *Remonstranten* bleef aankleeven; welke betuiging door hem, in het jaar 1621, nog herhaald is geworden. Waare geleerden ontbreekt het zelden aan gelegenheid, om zig zelven en voor hunne medemenschen nuttig te zijn. BAARLE had zig, na dat hij van zijn Ampten ontzet was, op de Geneeskunde toegelegd; in welke wetenschap hij, te *Kaan* in *Normandijen*, tot Doctor bevorderd was geworden. Doch men vindt niet dat hij deeze kunst opzettelijk geoeffend heeft; maar wel dat hij te *Leiden*, alwaar hij met 'er woon gebleeven was, zig bezig hield met jongelingen in de Filosophie te onderwijzen.

Het jaar 1631 maakte verandering in zijne Levenswijze; want in het zelve werd hij te *Amsteldam*, in het nieuw opgerichte Kweekschool der Wetenschappen, tot Hoogleeraar in de Filosophie en Welsprekendheid beroepen. Hier was hij van groot en klein geacht en bemind, en zo lang zijne gezondheid en krachten het toelieten, ijverig bezig, met van tijd tot tijd, eenige voortreffelijke *Latijnsche* Gedichten en andere werken in het licht te brengen. 's Daags vóór zijnen dood, die voorviel op den 14den Jannarij des jaars 1648, had hij nog voorleezingen voor zijne studenten gehouden.

De gedachten over de oorzaak van zijne ziekte en dood zijn zeer verschillende. Men vindt bewijzen genoeg, om beiden aan eene groote zwaarmoedigheid te kunnen toeschrijven, van welke hij aangetast werd, kort na het jaar 1623. Eenige snoodaarts, waaronder eenige, die voorheen tot de *Remonstranten* hadden behoord, hadden een' aanslag gemaakt op het leven van Prins MAURITS. Bij de ontdekking daar van ontbrak het niet aan zulken, die het schelmstuk aan hunne gantsche Societeit ten laste leiden; waarvan zij zig, echter, genoegzaam hebben weeten te zuiveren. Maar dit kon niet zo spoedig of voldoende geschieden, dat 'er geen vermoeden op hen, die tot dezelve behoorden, overbleef. Alomme werd 'er naauwe acht op hunnen handel en wandel geslagen, wel bijzonderlijk door de zodanigen, die hen altoos

zoos ten ſtrengſte vervolgd en belaagd hadden, van welke de beruchte Schout BONT te *Leiden* niet een van de minſten was. Deeze ontmoet BARLEUS, over den weg gaande, en ontneemt hem een ſtuk papier, dat halverwegen uit zijnen zak ſtak. Schoon op het zelve niets kwaads geſchreeven ſtond, ontſtelde dit BARLEUS dermaate, dat hij, om te minder verdacht te zijn, tot drie maalen toe in de openbaare kerk ging: waarop, volgens BRANDT, een zwaare wroeging en droefgeestigheid volgde, die, echter, met 'er tijd verdween. Na dat hij te *Amſteldam* beroepen was, overviel dezelfde zwaarmoedigheid hem op nieuw, en zelfs nog ſterker dan voorheen. Om uit dit gezegde van BRANDT geene verkeerde denkbeelden te doen ontſtaan, zal het noodig zijn te melden, wat BARLEUS zelf 'er van geſchreeven hebbe, in zekeren *Latijnſchen* Brief, aan zijnen Neef CUNEUS; zie hier hoe hij zig afſchetst: „ Ik elendige ben geſtort in eene droefgeestigheid, „ veel zwaarder, dan die mij voor negen jaaren, getroffen heeft. „ Eerst heb ik mij, door ſterk ſtudeeren, afgemat. Daar op is „ eene verſtopping gevolgd. Vervolgens is mij, het geen te vooren ligt ſcheen, zwaar voor gekomen. Eindelijk heb ik, door „ ik weet niet welke kleinmoedigheid, begonnen mij zelven ten „ eenemaal te mistrouwen, en te gevoelen, dat ik onbekwaam „ ben, om deezen last te draagen. Vervuld met deeze verbeelding, leg ik, zit ik, bijna zonder ſpraak, en geheel moedeloos. „ En ik ben mij zelfs naauwlijks, als mij het deerlijk lot mijns „ Huisgezins te binnen komt. Ik, die de gelukkigſte was, ben „ de elendigſte in mijne oogen. De redenen, door welken gij „ mij opbeurt, worden mij, door braave lieden, dagelijks voorgehouden. Ach! Neef, ik ben de man niet, die gij meent, „ dat ik ben. Ik heb deezen post uit een ijdele en dwaaze overtuiging aanvaard. Maar ik gevoel nu, dat het heel wat anders „ is in 't bijzonder, heel wat anders in het openbaar, te onderwijzen. Ik heb die vrijmoedigheid niet, als ik in 't openbaar „ onderwijzen moet, die mij, wanneer ik in 't bijzonder onderwees, plagt eigen te zijn. Ja ik ben zo vervuld van ſchroom, „ dat ik zelfs geen bijzonder onderwijs geeven durf. Mijne gezondheid is ook minder, uit hoofde mijner droefgeestige verbeeldingen en der geneesmiddelen zelven. Mijn ſlaap is zwaar „ en afgebrooken, de huishouding des lichaams geheel ongeſteld.

„ Mij schiet geene hoop over, dan op de Barmhartigheid en „ magt des grooten Scheppers, die mij eertijds van een dergelijke kwaal allengskens verlost heeft. Want gij weet, dat deeze „ ziekten van langen duur zijn."

Langzaamerhand schijnt hij ook van deezen tweeden aanval ontheven te zijn, aangezien hij, in 't jaar 1635, in staat was tot het doen van een fraaie Redenvoering, *de wijze Koopman* getijteld. Uit HOOFTS Brieven kan opgemaakt worden, dat hij nu en dan, en bijzonderlijk met den aanvang van 1639, onpasselijk geweest is, en na het jaar 1646 zijne oude kwaal hem op nieuw heeft aangetast. Men houde het ons ten goede, dat wij van alle de menigvuldige sprookjes, die rond liepen, onder anderen, dat hij zig verbeeldde, beenen van glas of van stroo te hebben, geen gewag maaken; ook niet, dat hij in een put gevallen of gesprongen, en daar in gesmoord zou zijn. In de *Lijkreden*, *op hem* gedaan, door JOHANNES ARNOLDUS CORVINUS, zegt de Redenaar, dat VAN BAARLE, door een schielijke flaauwte overvallen, *op den* bovengemelden dag den geest gaf. Hij is begraaven in de Nieuwe Kerk, nabij het graf van zijnen hartvriend P. C. HOOFT, *die* hem slegts weinige maanden overleefd heeft; waar op VAN VONDEL dit Grafschrift maakte.

Hier sluimert BAARLE *neffens* HOOFT,
Geen Zark hun glans noch vriendschap dooft.

Van hem zijn nagebleeven de volgende werken in de Latijnsche taal.

Poemata *pleraque primum separatim sparsimque edita*, *in unum volumen contracta*, *nimirum* Heroicorum *libri III. in quibus merito agmen ducit* Hijmnus in Christum.

Elegiarum *libri II. V. Miscellanea Lugd. Batav. typis Elzevier*, 1631 12mo. *quibus alia deinde accesserunt*; ut Triumphus Fœderati Belgii super debellatis ad Mosam urbibus *&c. Amstel.* 1632. *fol.*. *In Ducatum Limburgicum additum Fœderatorum Imperio*, *ibid*, 1633. *fol.* Tumulus Gustavus Adolphus &c. Panegyricus Armando Cardinali Richelio *&c. Amsteld*, 1655, 2 *vol. in* 12vo.

Dissertatio de Bono Principe, *&c. fol.* 1633.

Me-

Medica Hospes, *five Defcriptio publicæ gratulationis, qua* Mariam de Medicis *&c Amftelodamo* 1639. *fol. apud Blaauw;* dit is mede in 't Nederduitsch overvloedig bekend.

Oratio Panegyrica de Victa Hispanorum Clasf. ibid. fol.

Oratio de Ente rationis, ibid. fol.

Epiftolæ variæ, Amftelod. 1667. *Orationes variæ*, 1643 12vo. *Methodus ftudiorum & morum. Rerum per octennium in Brafilia & alibi geftarum, fub præfectura* Joh. Mauricii, *Nasfovici Comitis, Hiftoria, fol.* 1647.

Obfervationes aut experimenta Magnetis & vis magneticæ terræ, &c. 1651.

Zijne fchriften, ten voordeele der Remonftranten in 't licht gegeeven, kan men aangeweezen vinden, in de *Bibliotheca fcriptorum Remonftrantium, Authore* ANT. CATTENBURG.

's Mans afbeelding vindt men in Prent, door L. VIRTEU; door MATHAM, naar SANDRART; door DELFIUS, naar BAILLIJ, en ook door anderen.

BRANDT, *Historie der Reformatie*, II. en III. Deel. Dezelfde *Poëzy*. FOPPENS, *Bibl. Belg.*

BARLHAM, is een *Havezate*, in 't Graaffchap *Zutphen*, bij de Heerlijkheid *Kappel*, tusfchen *Doesburg* en *Deuticom*. Het Huis is een redelijk goed gebouw, en de Eigenaar daar van de Heer JACOB EVERHARD, Baron *van Heekeren.*

BACHIENE, A. 345.

BARLOTTE, (*Claude la*) een zeer wakker krijgsheld, in dienst van den Kardinaal Aartshertog ALBERTUS, wien het aan moed noch beleid ontbrak; het welk hij ten klaarften toonde in het jaar 1596, toen de Aartshertog het beleg voor *Hulst* wilde flaan. LA BARLOTTE was met eenige manfchap afgezonden, om ware het mogelijk den Graaf VAN SOLMS, die door Prins MAURITS, met een magtige bezetting, daar binnen gelaten was, te verrasfen. Onder de begunftiging van den nacht gelukte het hem, in het begin van de maand Julij, over de gracht te geraaken, terwijl het Staatfche Volk zeer onachtzaam de wacht hield; door deezen ftap maakte hij den aanvang van het beleg, voor den Aartshertog, zeer voorfpoedig, waar van het gevolg voor hem niet min

voordeelig was. Toen, in het jaar, 1598, de *Admirant van Arragon* zijnen optocht langs den Rhijn wilde onderneemen, werd LA BARLOTTE voor uit gezonden; hij dwong alle de Schippers, die hij aantrof, hunne Schepen, tusschen *Bon* en *Keulen*, bij een te brengen; met dezelven voerde hij zijn volk over den Rhijn, en verzekerde zig van de wederzijdsche oevers. Na deeze verrichting jaagde hij, met behulp van twee veldstukjes, de Staatsche uitleggers den stroom af tot aan *Rhijnberk* toe, en volvoerde dus den last, die hem bevolen was. Niet minder nadeel deed hij, in het volgende jaar, met den inval in de *Bommelerwaard*, waar door hij aan der Heeren Staaten Veldheer, Prinse MAURITS, veel werks verschafte, om hem weder van daar te drijven. Onder alle de voordeelen, welke de vijand behaalde, was het voornaamste, dat zij MAURITS, zo voor *Bommel* als in de *Tielerwaard* en elders, afmatteden, en MENDOZA gelegenheid kreeg tot het slichten van de Schans *St. Andries*. Weinig schoot 'er te kort, of het zou LA BARLOTTE gelukt zijn, *Woudrichem* te verrassen. Doch een weinig te lang toevende met zig te beraaden, werd hij, in het loopen naar de poort, ontdekt door een der Burgeren; die, sneller dan hij loopende, hem voorkwam, den torenwachter wekte, en door denzelven de stad in beweeging bragt. LA BARLOTTE had meer dan 500 man bij zig, die, gedeeltelijk gekleed in boeren kleederen, van korte roers en opsteekers voorzien waren. Geduurende het beleg voor de *Isabella-Schans*, bij *Oostende*, werd hij, in het jaar 1600, doorschooten, en door zijnen dood de Staat van een moedig en wakker bestrijder verlost.

H. DE GROOT, *Jaarboeken*, bl. 245. 369; VAN METEREN, XX. Boek; RIED, XVI. Boek; BOR, XXXVI en XXXVII. Boek.

BARNDEGAT, een inham van het Y over *Amsteldam*, waarvan de naam, in het jaar 1675, gedenkwaardig is geworden, zo wel door de Inneeming als verlaating van SONOIJ; zie SONOIJ (*D.*)

BARNEVELD, is een Schoutsampt en voortreffelijk Dorp, waarin de Schout zijne wooning heeft; het legt op de *Veluwe*, $3\frac{1}{2}$ mijl van *Amersfoort*, 9 van *Arnhem*, en omtrent even zo verre van *Har-*

Harderwijk. De weg is doorgaans bestraat. Het getal der huizen wordt op 350 geschat; ook stond 'er, in 't jaar 1732, eene Papiermolen. De Predikant heeft 'er een aanzienlijke wooning. Het Hof van *Gelderland* verleende, 19 September verlof tot het houden van een Jaarlijksche vette Beestenmarkt, op drie weekdagen. Onder het Schoutampt van *Barneveld* behooren, behalven eenige buurten, de Dorpen *Voorthuizen*, *Kootwijk*, *Elspeet* en *Garderen.*

BARNEVELD; (JOHAN VAN OLDEN) zie OLDENBARNEVELD, (JOHAN VAN) alwaar ook van deszelfs Zoonen, REINIER en WILLEM VAN OLDENBARNEVELD zal gesproken worden.

BARONIUS, wordt, door STRADA en TE WATER, genoemd als Ondertekenaar van 't Verbond der Edelen.

Zie TE WATER, II. Deel, bl. 182.

BARRA-HUIS, een Havezaate, liggende een klein half uur gaans, ten Noordwesten van het Dorp *Wirdum*, in *Leeuwaarderadeel*, een uur van de Hoofdstad. Tegenwoordig is het, even gelijk veele andere soortgelijke gestigten in *Friesland*, eene aanzienlijke Boerenwooning, met uitgestrekte Landerijen. De *Schieringers* en *Vetkoopers* plagten 'er hunne Landdagen te houden. Het behoorde toen ter tijd onder het *Convent van Bergum.*

Geogr. Woordenboek van Friesland.

BARREWOUDSWAARDER en BEKENES, zijn twee Ambachten, aan éénen Heer, ADOLF VAN DER WIN, *Jansz*, die ook Heer van *Rietveld* is, behoorende, gelegen in het Baljuwschap van *Woerden*. *Barrewoudswaarder*, dat ook wel *Barrebosbewaarder* genoemd word, paalt ten Oosten aan de *Bullewijk*, onder het Rechtsgebied van *Woerden*. De Landerijen van beide de Ambachten worden begroot op 417 Morgens 400 Roeden Lands; het getal der huizen bestaat in ruim vijftig, en drie Pannebakkerijen.

BARRIERE-TRACTAAT. Bij deezen naam is bekend, het Tractaat, den 15den November des Jaars 1715, te *Antwerpen*, ge-

sloten. Zie hier wat 'er aanleiding toe gaf. Na het sluiten van den *Utrechtsche Vrede*, in 1713, werd, den 5den Maart 1714, de Vrede tusschen den Keizer en den Koning van *Frankrijk*, te *Rastad*, gesloten. Daarop volgde, den 26 Junij, de Vrede tusschen *Hunne Hoog Mogenden* en FILIPS DEN V, Koning van *Spanje*. Daarna begon men zich van wederzijde, met kracht 'er op toe te leggen, om de zaaken, tusschen Keizer KAREL DEN VI en den *Staat*, op een vasten voet te brengen; dit geschiedde op gemelden dag en jaar, door het genoemde *Barriere Tractaat*. De Inhoud daar van was deeze:

„ Gelijck het den almachtigen Godt behaaght heeft de vreede seedert eenigen tijdt aan Europa te verleenen, en dat niets wenschelijker noch noodtsaackelijcker is over al, soo veel als doenlijck is, de algemeene ende openbaare rust en vreede te herstellen en te verseekeren, en dat haar Hoogh Mogende de Heeren Staten Generaal der vereenighde Provintien, haar verbonden hebben, de Nederlanden aan sijn Keijserlijcke en Catholijcke Majesteit Karel de VI. over te leveren; in gevolge van het geene gestipuleert en gearresteert is, bij het Tractaat, in den Hage den sevenden September seventien hondert een geslooten, tusschen sijn Keijserlijcke Majesteit Leopoldus, glorieuser gedaghtenisse, sijne Majesteit van Groot Brittannien, Willem de derde, meede glorieuser gedachtenisse, en de Heeren Staten Generaal, dat de voornoemde Machten te samen over een komen souden, wegens het geene haare wederzijdsche interessen betrefte, ende particulierlick aangaande de maniere, waar-op men de rust in de Nederlanden soude konnen vaststellen, om te dienen voor een Barriere voor Groot-Brittannien, en voor de vereenighde Provintien, ende ten aansien van de Commercie van de Inwoonders der voorschreeve Nederlanden, van Groot-Brittannien, ende die der vereenighde Provintien; ende dat jegenwoordig sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteijt Karel de sesde, aan wien de voorschreeve Nederlanden bij dat Tractaat sullen worden overgegeeven, sijne Majesteit van Groot-Brittannien George, beide jegenwoordig regeerende, ende beide wettige Erfgenaamen en Successeurs van den voornoemden Keijser en van den Koning, en de Heeren Staaten Generaal der vereenigde Provincien, handelende daar in door de selve oorsprongen van vriendtschap, en met de zelve intentie

om

om de voorschreeve onderlinge ruste te besorgen ende vast te stellen, ende hoe langs hoe meerder eene naauwe verbintenisse vast te stellen, hebben ten dien einde genomineert, gecommitteert ende aangesteldt tot haare Ministers ende Gevolmachtigden, te weeten, sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteijdt, den Heere Joseph Lothaire, Grave van Kingsegg, sijn Kamerheer, Raadt van oorlog, en Luitenant-Generaal van sijne Legers; sijne Majesteijt van Groot-Brittannien, den Heere Willem Cadogan, Schiltknape, sijn Envoijé extraordinaris bij haar Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal der vereenigde Provincien, Gedeputeerde in het Parlement van Groot Brittannien, Meester van de Kleerkamer, ende Lieutenant-Generaal van sijne Legers, ende Collonel van het tweede Regiment Guardes; en de Heeren Staaten Generaal, de Heeren Bruno van der Dussen, Oudtburgermeester, Raadt ende Raadtpensionaris van de Stadt Gouda, Heemraadt van Schielandt, Dijckgraaf van de Crimpenerwaart; Adolph Hendrick Grave van Reghteren, Heere van Almelo en de Vrieseveen, &c. Præsident van de Heeren Staaten van de Provincie van Overijssel, Drost van het Quartier van Zallandt, Scato Gochinga, Raadtsheer van de Stadt Groeningen; ende Adriaan van Borsselen, Heere van Geldermalsen, &c. Raadt van de Stadt Vlissingen; de drie eerste gedeputeert ter Vergaderinge van de Heeren Staaten Generaal wegens de Provincien van Hollandt en Westvriesland, Overijssel en Groningen en Ommelanden, ende de vierde gedeputeert in den Raadt van Staaten der vereenigde Provincien; welcke vergadert zijnde in de Stadt van Antwerpen, die met gemeene toestemminge genomineert was tot een plaats van het Congres, ende hebbende haare volmagten uitgewisselt, waar van de Copien in het ijnde van dit Tractaat sullen geinsereert werden, zijn na verscheijde conferentien over een gekomen, van weegen ende in de name van sijne Keijserlijcke en Catholijcke Majesteijt, van weegen sijne Majesteijt van Groot-Brittannien, en van weegen de Heeren Staaten Generaal, in dier maniere, soo als hier volgt:

„ Art. I. De Staaten Generaal der vereenigde Provincien sullen aan sijne Keijserlijcke en Catholijcke Majesteijt uijt kragte van de groote Alliantie van den jaare seventien hondert een ende de verbintenisse waar in de selve sedert getreeden zijn, immediatelijck

lijck na de uitwisselinge der Ratificatien van dit tegenwoordig Tractaat, overleeveren alle de Provincien en Steeden van de Nederlanden en Dependentien, soo wel die, dewelcke bezeeten zijn geweest bij den overleeden Koning van Spaigne, Karel de tweede, glorieuser gedagtenisse, die geene, die nu gecedeert worden door den overleeden alderchristelijckste Koning, meede glorieuser gedaghtenisse, welcke Provincien en Steeden te samen, soo die, dewelcke men door dit tegenwoordig Tractaat overgeven sal, als die geene, die reedts overgelevert zijn, van nu af aan niet zijn, noch uijtmaacken sullen in het geheel ofte ten deele, dan een eenigh onverdeelbaar, onvervreemdelijck, en onveranderlijk Domain, het welck noijt van de Staaten van het Huijs van Oostenrijck in Duijdtsland gesepareert sal worden, om bij sijne Keijserlijcke en Catholijcke Majestei t en sijne Succesfeurs en Erfgenaamen genoten te worden tot een volkomen onwederroepelijcke souverainiteijt en eijgendom; te weeten, ten opsichte van de eerste Provintien, soo als den overleeden Koning Karel de tweede, glorieuser gedachtenisse, die genooten heeft, of hadt moeten genieten, conform het Tractaat van Rijswijck ende ten opsichte van de andere Provintien, op de maniere ende conditien, soo als deselve aan de voornoemde Heeren Staaten Generaal gecedeert en overgegegeeven zijn, door den overleden Alderchristelijckste Koning, glorieuser gedachtenisse in faveur van het Alderdoorluchtigste Huijs van Oostenrijck, ende sonder andere lasten ofte hipotecatien, van wegen de Staten Generaal, en tot haar voordeel geconstitueert.

„ II. Sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteijt belooft ende verbindt sich, dat geen Provincie, Stadt, Plaatse, Sterckte ofte Landt van de voorschreeve Nederlanden, sal mogen worden gecedeert, overgebragt ofte vervallen aan de Kroon van Vranckrijck, nochte aan eenig Prins ofte Princesse van het Huijs ofte Linie van Vranckrijck, noch aan ijmandt anders, die geen Succesfeur, Erfgenaam ofte Posfesfeur sal sijn van de Staten van het Huijs van Oostenrijck in Duijtslant, het zij door gifte, koop, verwisselinge, Huwelijcks Contract, Erfenisse, Testamentaire succesfie, ofte *ab intestato*, noch onder eenig ander titul ofte pretext het oock zoude mogen weesen, soodanig dat geen Provintie, Stadt, Plaatse, Fortresse, nog Territoir van de voor-

schree-

fchreeve Nederlanden, fal mogen onderworpen worden aan eenig ander Prins, dan alleen aan de Succesfeurs in de voorfchreeve Staaten van het Huis vau Oostenrijk, behalven het geene, het welck reedts gecedeert is aan den Koning van Pruisfen, ende van het geene, het welk voor dit tegenwoordige Tractaat aan de voornoemde Heeren Staaten Generaal fal gecedeert werden.

„ III. Gelijck de feeckerheid van de Oostenrijkfche Nederlanden voornamentlijk afhangen fal van het getal der Troupes, die men fal konnen hebben in de voornoemde Nederlanden, ende in de Plaatfen, die de Barriere fullen formeeren, die belooft is aan de Heeren Staaten Generaal bij de groote Alliantie; foo zijn fijne Keizerlijke en Catholijcke Majefteit, ende haar Hoog Mog. overeengekomen, yeder tot haar eigen kosten, altoos te onderhouden een Corps van dertig duifent tot vijf en dertig duifent Man, waar van fijne Keijferlijcke ende Catholijcke Majefteit geeven fal drie vijfde parten: Welverftaande, dat indien fijne Keiferlijcke ende Catholijke Majefteit fijn contingent vermindert, het in de magt der vernoemde Staaten Generaal fal zijn, het haare meede naar proportie te verminderen.

„ Ende foo ras als apparentie van oorlog, ofte attacque fal ontftaan, fal men het voornoemde Corps tot veertig duijfent Man vermeerderen, volgens de zelve proportie, ende in cas van effectiven oorlog, fal men nader overeenkomen over de magten, die alsdan nodig fullen geoordeelt werden.

„ De repartitie der voornoemde Troupes in tijd van vrede, voor foo veel als aangaat de Plaatfen ter bewaaringe van de Troupes van haar Hoog Mog. gelaten, fal door haar allen gedaan werden; ende de repartitie van de rest door den Gouverneur Generaal der Nederlanden, gevende malkanderen wederzijdts kennisfe van de difpofitien, die fij gemaackt hebben.

„ IV. Sijne Keiferlijke ende Catholijke Majefteit accoordeert aan de Staaten Generaal privaat Guarnifoen van haare Troupes in de Steeden ende Kasteelen van Namen ende Doornick, ende in de Steeden van Meenen, Veurne, Warneton, Yperen ende het Fort de Knocke; ende verbinden haar de Staaten Generaal in de voornoemde Plaatfen geen Troupes te leggen, die, hoewel in haare foldijen ftaande, fouden mogen weefen van een Prins of Natie die in oorlog is, ofte fuspect van te zijn in verbintenisfe

con-

contrarie aan de interessen van sijne Keijserlijke ende Catholijke Majesteijt.

„ V. Men is geconvenieert, dat in de Stadt van Dendermonde gemeen Guarnisoen sal zijn, het welck voor jegenwoordig sal bestaan uit een Battaillon Keiserlijcke Troupes ende een Battaillon van die van de Staaten Generaal, en soo in het vervolg noodtsaackelijck mogt zijn, het voorsz. guarnisoen te vergrooten, sal de voorsz. vergrootinge egaal geschieden van wederzijdts Troupes, ende met een gemeen concert.

„ Den Gouverneur sal van wegens sijne Keiserlijke ende Catholijke Majesteit aangestelt werden, dewelcke soo wel als de Subalterne, den eed aan de Staaten Generaal sullen presteeren, van nooit iets te sullen doen, nochte in die Stadt toe te laaten, het geene aan haaren dienst præjudicabel zoude konnen zijn, in opsichte van de conservatie van de Stadt en van het Guarnisoen, en sal uit kragte van den voorsz. eed gehouden zijn, vrije passage te geeven aan haare Troupes, wanneer en soo dickmaals als de selve sullen begeeren, behoudens dat het alvoorens versogt zij, ende dat sulks niet is dan voor een matig getal te gelijk, alles volgens het formulier, waar op men overeengekomen is, en het geene in het einde van dit Tractaat geinsereert sal werden.

„ VI. Sijne Keiserlijcke ende Catholijcke Majesteit staat ook toe, dat in de Plaatsen, hier vooren geaccordeert aan de Staaten Generaal, om daar in haar privaat guarnisoen te houden, soodanige Gouverneurs ende Commandanten, en andere Officieren, die den grooten Staf uitmaacken, sullen mogen stellen, als sij dienstig oordeelen sullen, op conditien, dat de selve niet tot laste van sijne Keiserlijcke en Catholijcke Majesteit sullen sijn, noch van de Steeden ende Provintien, als alleen van behoorlijk logement en de emolumenten, komende aan de Fortificatien, ende dat het geen Persoonen zijn die onaangenaam, ofte suspect zijn bij sijne Majesteit, om particuliere redenen daar toe te allegeeren.

„ VII. Welcke Gouverneurs, Commandanten ende Officieren, volkomentlijck en privativelijck dependeren ende onderworpen zullen zijn alleen aan de orders ende judicature van de Staten Generaal, ten respecte van het geene de defensie, bewaaringe, seeckerheijdt, en alle andere militaire saken van haare Plaatsen be-

betreft, doch sullen de voornoemde Gouverneurs soo wel als de Subalterne, gehouden zijn den eedt aan sijn Keijserlijcke en Catholijcke Majesteijt te presteeren, van de voorschreeve Plaatsen getrouwelijck te bewaren voor de Souverainiteijt van het Huijs van Oostenrijck, en haar in geen andere saacken in te laaten, volgens het Formulier, daar over men overeengekomen is, ende het welck aan het eijnde van dit Tractaat geinsereert sal werden.

„ Art. VIII. De Generaals, soo in de Steeden, alwaar guarnisoen van sijne Keijserlijcke en Catholijcke Majesteijt is, als in, die geene, die aan de bewaringen van de Troupes van haar Hoog Mog. toevertrouwt zijn, sullen malkanderen wederzijdts de gewoonlijcke eere bewijsen, volgens haar caracter en de wijse van ijders dienst, ende bij aldien den Gouverneur Generaal van de Nederlanden komt in de Plaatsen aan de bewaringe der Troupes van haar Hoog Mog. toebetrouwt, sal men hem de eere geeven, die hij gewoon is te ontfangen in de Plaatsen van de guarnisoenen van sijn Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteijt, en sal selfs aldaar het woordt mogen geeven: Alles sonder prejuditie van het sesde Articul.

„ En de Gouverneurs, ende in haar afzijn de Commandanten, sullen aan den voornoemden Gouverneur generaal kennisse geeven van de dispositien door haar gemaackt, voor de seeckerheijdt ende bewaringe van de Plaatsen aan haar voorsorge toebetrouwt, en sullen behoorlijck reguard hebben op de verwisselingen, die den Gouverneur Generaal oordeelen moghte daar van gedaan te moeten werden.

„ Art. IX. Sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteijt vergunt aan de Troupes van de Staaten Geneeraal over al, daar de selve in Guarnisoen sullen zijn, de oeffeninge van de Religie, maar dat in particuliere ende bequaame Plaatsen, geproportioneert na het getal van het Guarnisoen, welcke de Magistraaten sullen aanwijsen, en onderhouden in ijder Stadt en Plaatse, alwaar reedts geene aangeweesen zijn, en op welcke Plaatsen men niet sal mogen geeven eenig uijterlijck teeken van een Kerck, en sal men van weederzijden scherpelijck belasten aan de politieke en militaire Officieren, gelijck meede aan de Kerckelijcke, en aan allen die het aangaan mag, alle occasie van schandaal en krakeeel, welcke op het subject van de Religie soude konnen opkomen, te weeren,

ren, en soo wanneer eenig dispuijt of zwarigheijdt sal komen, sal men de selve wederzijdts in vriendtschap uijt de weg ruijmen.

„ En wat de Religie aangaat, ten opsichte van de Inwoonders van de Oostenrijcksche Nederlanden, sullen alle dingen zijn en blijven op dien zelven voet, soo als die waren gedurende de regeeringe van Koning Karel de tweede, glorieuser gedachtenisse.

„ X. Alle Munitien van oorlog, Artillerije, Wapenen van de Staaten Generaal, als meede de Materiaalen tot de Fortificatien, de Graanen in tijden van gebreck, de Vivres om in het Magazijn te leggen, als wanneer apparentie van oorlog zijn sal, en daarenbovin de Laakenen en toestel tot Kleedinge der Soldaten, die men sal bewijsen tot dat gebruijck te moeten werden geëmploijeert, sullen vrij passeeren, sonder eenig reghten of tollen te betaalen, door middel van Pasporten, die gevordert en toegestaan zullen worden op de geteekende Specificatien, onder conditie echter, dat soo op het eerste Comptoir van sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteijt, alwaar de voorschreeve Provisien, Materiaalen, Waapenen en Montuuren, passeeren sullen, als op die Plaats alwaar de selve ontlaaden sullen moeten werden, de Scheepen ende andere Voitures na behooren sullen mogen werden gevisiteert, om te beletten dat men daar geen andere Koopmanschappen onder menge, en om alle fraude ende abuijs voor te komen, tegen dewelke het vrij zijn sal soodanige precautien te neemen, als men in vervolg van tijden en bij expirentie noodig oordeelen sal, sonder dat aan de Gouverneurs en haar Subalternen gepermitteert sal zijn, waar in het ook soude mogen zijn, het effect van dit Articul te beletten.

„ XI. De Staaten Generaal sullen haare Guarnisoenen en de dispositie van de Troupes in de Steeden en Plaatsen aan hare bewaaringe privativelijck toevertrouwt, mogen veranderen, soo als de selve sullen konnen goetvinden, sonder dat men de passage der Troupes sal mogen beletten of tegenhouden, die sij van tijdt tot tijdt daar na toe sullen senden, of van die geene, die sij daar uijt sullen trecken, onder wat pretext het ook soude mogen weesen, sullen selfs de voornoemde Troupes, indien de noodt sulcks soude vereisschen, vermogen te passeeren door alle de

Stee-

Steeden van Brabandt en Vlaanderen, en door het geheele platte Landt Bruggen te leggen, soo over het Canaal tusschen Brugge en Gent, als over alle andere Canaalen, en over alle Rivieren, die sij op haar routes sullen ontmoeten, onder conditie nochtans, dat het Troupes sullen zijn van een Prince of van een Natie, niet in oorlog zijnde met sijne Keiserlijcke en Catholijcke Majesteijt, nochte suspect aan eenig engagement of verbintenisse contrarie sijne interessen, soo als hier boven in het vierde Articul is ter nedergestelt en na dat alvoorens kennisse sal gegeeven zijn, en versoeck gedaan aan den Gouverneur Generaal der Nederlanden, met den welcken men reguleeren sal de routes en andere saaken door ijem andt die daar toe Commissie van haar Hoog Mog. hebben sal.

„ Men sal het Reglement, door de Staaten Generaal gemaakt op den doortogt der Troupes, observeeren, soo als het selve in haar eigen Landt is geobserveert.

„ En de Staaten Generaal sullen de voornoemde verwisseling van Guarnisoen, gelijck meede de noodige dispositien daar toe, tragten te doen op soodanige wijse dat sulcks zij, soo min als zijn kan tot laste en incommoditeijt van de Inwoonders.

„ XII. Gelijck de gemeene verseekentheijt in tijden van oorlog, ofte in een imminent gevaar van oorlog, dat de Staaten Generaal haare Troupes senden in de Plaatsen, die sig het meeste ge-exponeert bevinden in pericul van aangetast of overvallen te werden, is tusschen sijne Keijserlijcke en Catholijcke Majesteijt en de Staaten Generaal geconvenieert, dat soo veel van haare Troupes in de voornoemde Plaatsen sullen ingenomen werden, als noodigh zijn soude voor haare defensie, soo wanneer het geval baarblijckelijck komt te exteeren, welverstaande dat sulcks geschiede met kennisse en concert van den Gouverneur van de Nederlanden.

„ XIII. De Staaten Generaal sullen op haar eigen kosten vermogen te doen fortificeeren de bovengemelde Steeden ende Plaatsen, het zij met nieuwe Wercken, of repareeren van de oude, de selve onderhouden, ende in het generaal voorsien met alles het geene sij noodigh sullen oordeelen tot haare securiteijt ende bescherminge der voornoemde Steeden en Plaatsen; behoudens, dat sij geen nieuwe Fortificatien sullen mogen aanleggen, sonder al-

alvoorens kennisse gegeeven te hebben aan den Gouverneur Generaal der Nederlanden, ende sijn advis en considerartien daer over gehoort te hebben, en sonder dat men die sal mogen brengen tot laste van sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteijt, ofte van het Landt als met toestemminge van sijne Majesteit.

„ XIV. Voor de seekerheijt van de communicatie tusschen de vereenighde Provintien, en de Steeden en Plaatsen van de Barriere, sal sijne Keijserlijcke en Catholijcke Majesteit sorgh dragen, dat de Brieven en Bodens, soo ordinaire als extraordinaire, vrij sullen mogen passeeren, om te gaan en te komen in de Steeden en Plaatsen van de Barriere, en door Booden die van de andere Landen, op conditie dat de voornoemde niet sullen vermogen meede te neemen eenige Brieven ofte Pacquetten der Koopluijden, ofte andere Particulieren, de welcke soo voor de Plaatsen van de Barriere, als voor alle andere Plaatsen sullen moeten bestelt worden uijt het Postcomptoir van sijn Keiserlijcke en Catholijcke Majesteijt.

„ XV. Wat aangaat de Artillerije, Magazijnen en Provisien van oorlog, die haar Hoog Mog. hebben in de Steeden en Plaatsen, die sij aan sijne Keiserlijcke ende Catholijcke Majesteit overgeeven, sal het haar vrij staan de selve te vervoeren, sonder eenig belet, ende sonder eenige rechten of tollen te betaalen, soo wel die geene, die sij aldaar selfs hebben doen brengen, als de Artillerije geteekent met haare Waapenen, in den laatsten oorlog verlooren, en die haar andersints toebehooren, welcke sij gevonden sullen hebben in de voornoemde Plaatsen, ten waare dat sijne Keiserlijcke en Catholijcke Majesteit geneegen mogte weesen de voorschreeve Artillerije en Munitien van oorlog voor sijne rekening te neemen, ende met haar Hoog Mog. over een quam weegens den prijs voor de overleeveringe de Plaatsen.

„ Ende wat aangaat de Artillerije ende Munitien, die tegenwoordig in de Plaatsen zijn, aan de bewaaringe van de Troupes van de Staaten Generaal toevertrouwt, sullen in haar bewaaringe en directie gelaaten werden, volgens de Inventarissen, die wederzijdts gemaackt ende geteekent sullen werden, voor de uitwisselinge der Ratificatien van dit tegenwoordig Tractaat, sonder dat gepermitteert zal zijn de zelve elders te transporteeren, als met gemeen consent; en zal den eigendom daar van blijven aan sijne

Kei-

iserlijcke en Catholijcke Majesteit, voor soo veel als 'er in de oornoemde Plaatsen gevonden is, ten tijde van haare cessie overleeveringe.

„ XVI. In gevalle dat de Provintien van de Oostenrijksche derlanden geattaqueert werden, ende dat het gebeuren mogt t geene Godt verhoede) dat de Leegers der vijanden in Braint indrongen, om aldaar te ageeren, ende een belegeringe onderneemen van een Plaats in de voornoemde Provintien, te van een van die, dewelcke de Barriere uitmaacken, sal t haar Hoog Mog. gepermitteert zijn, met haare Troupes te setten, ende possessie te neemen van de Steeden en Plaatsen den Demer, van de Schelde tot aan de Maze, oock al-r Retrenchementen, Linien en Inundatien te maken, om verderen voortgang der Vijanden te beletten, soo veel als reden van oorlog sal vereischen: behoudens, dat alles geiede met concert van den Gouverneur Generaal van de Nederlanden.

„ XVII. Gelijk het bij de ervarentheid van den voorgaanden rlog blijkt, dat om de Frontieren van de Staaten Generaal in anderen in seekerheid te stellen, men verscheide soo conside-le Corpsen van Troupes, aldaar heeft moeten laaten, dat het ger daar door seer wierde verswackt; om dit inconvenient or te komen, ende om beter in het toekomende de Frontieren verzeekeren, cedert sijne Keiserlijke ende Catholijcke Majeit aan de Staaten Generaal zoodanige Forten, en soo veel Teroir in Oostenrijcks Vlaanderen, grensende aan haare voorschree-Frontieren, als men van nooden zal hebben, om de noodige ndatien te doen, en om die wel te dekken van de Schelde t aan de Zee toe, op zoodanige Plaatsen alwaar deselve thans t volkomen verseekert zijn, en alwaar dezelve het niet zou-n konnen zijn door de Inundatien alleenig op de Landen aan Staaten Generaal bereids toebehoorende.

„ Ten dien einde aggreëert en approbeert sijne Keiserlijcke en tholijcke Majesteit, dat voor het toekomende de Limiten van Staaten Generaal beginnen sullen, van de Zee tusschen Blancburg en Heist, aan die zijde daar geen Duinen zijn, mits dat zelve aldaar niet zullen doen bouwen, noch toestaan dat gewt werden eenige Dorpen of Huisen bij de Voorsposten, nog

niet sullen dulden eenig establissement van Visschers, noch eenige Sluisen aan de Zee te maaken.

„ Ende belooven daarenboven haar Hoog Mog., dat bij aldien sij mogten goedvinden eenige Fortificatien aan het Hooft van haar nieuwe Limiten te doen maacken, sij zorge sullen draagen de streckte van den Dijk niet te verminderen, en sullen sig niet alleen belasten met de extraordinaire kosten, die ter occasie van de voornoemde Fortificatien souden konnen veroorsaackt werden, maar zelfs de Inwoonders van het Oostenrijks Vlaanderen dedommageeren van alle schaaden, die sij zouden komen te lijden, bij aldien de Zee door de voornoemde Fortificatien eenige Inundatien quam te maaken.

„ Men sal van de bovengemelde Post een rechte Linie treeken op het Goteweegje, van waar de Linie loopen sal tot Heijst, van Heijst sal die gaan op den Driehoeck ende Swartesluis, van daar op het Fort St. Donaas, welck sijne Keiserlijcke en Catholijcke Majesteit aan haar Hoog Mog. cedeert in eigendom en souverainiteit, (mits dat de Deuren van de Sluijsen in het voornoemden Fort in tijdt van vrede afgenomen sullen zijn en blijven) en cedeert van gelijken het Terrain, aan het noorden van de bovengemelde Linie geleegen.

„ Van het Fort St. Donaas sullen de nieuwe Limiten van de Staaten Generaal sig uitstrecken tot het Fort St. Job, waar van daan men weder sal komen tot de oude digt bij de Stadt van Middelburg; welke Limiten men volgen sal langs den Zijdlingsdijk tot aan die streece, alwaar de Eekeleose Watergang en Waterloop in eene Sluis te saamen loopen.

„ Waar na men volgen sal den Graaf-Jans-Dijck tot het Dorp van Bouchoute, (aan de geintresseerends van de Sluijsen, staat men toe dezelve te stellen, alwaar die van te vooren geweest zijn) ende van Bouchoute voorschreeve sal men de rechte Linie continueeren, om weder te komen tot de oude Limiten van de Staaten Generaal.

„ Sijne Keiserlijcke en Catholijcke Majesteit geeft aan de Staaten Generaal oock over in volle en volkomen souverainiteit het Territoir geleegen aan de noordzijde van de voorschreeve Linie.

„ En gelijk het tot haare volkomen verseekerheid nodig is

da

dat de inundatie vervolgd van Bouchoute tot aan het Canaal van Sas van Gent, langs Graaf Jans-Dijck, ſal het haar Hoog Mog. in tijdt van oorlog gepermitteert zijn, de ſluiſen, die in de Graaf Jansdijk en Zijdlingsdijk te beſetten, en te doen fortificeeren.

„ Ten opzichte van de Stad van Sas van Gent, ſullen de limiten uitgeſtreckt zijn ter diſtantie van twee duiſent geometriſche paſſen, behoudens dat geen Dorpen in die uitgeſtrecktheid begreepen zijn.

„ Ende tot conſervatie van de beneden Schelde, ende de communicatie van Staats Braband en Vlaanderen, ſedert ſijne Keiſerlijcke en Catholijcke Majeſteit in volle en volkomen eigendom en Souverainiteit van de Staaten Generaal het Dorp en Polder den Doel, als mede de Polders van St. Anne en ketenesſe.

„ En gelijk het in tijdt van oorlog tot meerder ſeeckerheid noodig zijn ſal, inundatien te maacken, door de Sluiſen, tusſchen de Forten Marie en de Peerle, ſal ſijne Keiſerlijcke en Catholijke Majeſteit ſoo ras de Barriere geattaqueert ofte den oorlog begonnen ſal zijn, aan haar Hoog Mog. overgegeeven de bewaaringe van het Fort de Peerle en die van de Sluiſen; Welverſtaande dat den oorlog komende te cesſeeren, ſij die Sluijſen en het voorſz. Fort de Peerle weder ſullen overgeeven aan ſijne Keiſerlijke en Catholijke Majeſteit, als mede die geene, die ſij in beſit ſullen hebben in de Graa-Jans-Dijck en in de Zijlingsdijck.

„ De Staaten Generaal ſullen in vreedenstijden geene inundatien mogen maacken, en vermeijnende in tijdt van oorlog verobligeert te zijn die te maaken, ſullen ſij preallable kennisſe daar van geeven aan den Gouverneur Generaal van de Nederlanden, ende ſullen deswegen concerteeren met de Generaals, de Legers in de Nederlanden commandeerende. Belovende daarenboven, det bij aldien ter occaſie van overgifte van eenige Sluiſen, (waar van de Inwoonders van Oostenrijks Vlaanderen in vreedenstijdt haar vrij gebruik behouden ſullen) ſij eenige ſchaade ofte præjuditie quaamen te lijden, ſoo door de Commandanten als door andere militaire Officieren, dat de Staaten Generaal aanſtonds niet alleen daar in ſullen voorſien, maar oock dat ſij de Geintresſeerden ſullen dedommageeren.

„ En vermits men door deeſe nieuwe ſituatie der limiten, de

Comptoiren tot voorkominge van fraudes sal moeten verandere waar bij syne Keiserlijcke en Catholijcke Majesteit en haar Ho Mog. egalijck geinteresseert zijn, sal men wegens de Plaatse tot oprechtinge van de voorsz. Comptoiren, de nadere prec den die men oordeelen sal te moeten nemen, overeenkomen.

„ Daarenboven is bij dit Articul gestipuleert, dat een ju waarderinge voor de ratificatie van dit jegenwoordig Tractaat gemaackt werden van de inkomsten, die den Souverain tre van de Landen, die bevonden sullen werden aan haar Hoog Mo door dit Articul overgegeeven te zijn, gelijk mede van dat g ne, het welck den Souverain geprofiteert heeft door de verni winge der Octroyen, op dien voet soo als dezelve sedert der jaaren herwaards geaccordeert zijn, om afgetrocken en gedel queert te werden op de jaarlijksche subsidie van vijf honderr d sent rijksdaalders.

„ En de Catholijcke Roomsche Religie sal in alle de boven noemde gecedeerde Plaatsen geconserveert en gemaintineert zij alles op den voet, soo als die actueelijk is geëxerceert gewee ten tijde van Koning Karel de tweede, glorieuser gedachtenis ende sullen van gelijcken oock alle privilegien van de Inwoo ders geconserveert ende gemaintineert blijven.

„ Het Fort Rodenhuisen sal geraseert werden, en de differe ten, wegens het Canaal van Brugge, sullen gelaaten werden a de uitspraack van neutrale Arbiters, wederzijds daar toe te ve kiezen. Welverstaande dat door de overgifte van het Fort S Donaas, die van de Stadt van Sluis geen meerder recht op he voorsz. Canaal sullen hebben, als voor deeze overgifte.

„ XVIII. Sijne Keiserlijcke ende Catholijcke Majesteit cede voor eeuwig in volle ende volkomen souverainiteit ende eige dom aan haar Hoog Mog. de Staaten Generaal in het Overqu tier van Gelderlandt, de stadt Venlo met sijn distrikt, ende h Fort St. Michiel; daarenboven het Fort van Steevenswaart m zijn Territoir ende distrikt, als meede soo veel terrain als noodig zijn zal, om haare Fortificatien aan deeze zijde van de Maze te vergrooten; ende belooft sijne voornoemde Majesteit nooit niet te sullen doen bouwen, nochte toe te laaten dat een ander bouwe eenige Fortificatien, onder wat naam het ook zij, op de distantie van een halve mijl van de voorschreeve Fortresse.

„ Sij-

„ Sijne Keiserlijcke ende Catholijcke Majesteit cedert daarenboven aan de Staaten Generaal het Ampt van Montfort, bestaande (uitgesondert de Dorpen Swaalent ende Elmt, die hij aan sich behoudt,) in de kleine Steeden Nieuwstad en d'Echt, met de volgende Dorpen, te weeten, Ohe en Lack, Roosteren, Bragt, Beesel, Belsen, Vlodorp, Postert, Berg, Linde en Montfort, om door de voornoemde Staaten Generaal gepossideert te werden, op die maniere, soo als sijne Majesteit Karel de tweede, glorieuser memorie, dezelve geposfideert en genooten heeft, met de Prefecturen, Vleeken, Leenen, Landen, Fondsen, Inkomsten, Renten, Revenues, Tollen, van wat naturen die oock mogen zijn, Subsidien, Contributien en Collecten, Leenrechten, Domainen, ende alle anderen behoorende aan de hier bovengenoemde gecedeerde Plaatsen: Alles nochtans buitens prejudicie ende behoudens alle recht, die aan sijne Majesteit den Koning van Pruisfen zoude mogen competeeren: Ende dat niet tegenstaande alle exceptien, pretensien, ofte contradictien, gedaan, of noch te doen, om de Staaten Generaal in de vreedige posfesfie van de bij dit Articul gecedeerde Plaatsen te ontrusten. Alle Pacten, Conventien ofte Dispositien, contrarie aan dit tegenwoordige Articul, nul zijnde ende van geender waarden: Behoudens dat deeze overgifte gedaan werdt met deeze expresse clausul, dat de Statuten, oude gebruicken, ende generalijk, alle privilegien, civile ende ecclesiasticke, soo ten respecte van de Magistraaten en van de Particulieren, als van de Kercken, Conventen, Kloosters, Schoolen, Kweekschoolen, Hospitalen, en andere publicque Plaatsen, met alle haare ap- en dependentien, gelijk mede het Bisschoplijk recht van den Bisschop van Roermonde, en generalijk alles ten regaarde van de rechten, vrijheden, immuniteiten, bedieningen, gebruiken, ceremonien; ende de oeffeninge van de Catholijcke Religie sal geconserveert zijn en blijven, sonder eenige veranderinge of nieuwigheeden te maken, direct of indirect, in alle Plaatsen hier boven gecedeert, op die wijze als ten tijde van Koning Karel de tweede, glorieuser memorie, en soo als men zulks wederzijds breder sal uitleggen, bij aldien over dit subject eenig dispuit mogt ontstaan: Ende sullen geen charges van

Magistratuure of van de Politie mogen gegeeven werden, dan aan Persoonen die van de Catholijke Religie zijn.

„ Het recht van collatie der benificien, het geene tot nu toe aan den Souverain is, sal van nu af aan behooren aan den Bisschop van Roermonde, op conditie dat de voorsz. beneficien niet sullen mogen gegeeven werden, als aan Persoonen die de Staaten Generaal om particuliere reedenen, niet onaangenaam sullen sijn.

„ Is meede gestipuleert, dat de Staaten Generaal niet sullen pretendeeren door de overgifte van de Stadt, Echt verkreegen te hebben eenigh recht van judicature of van appel, ten opsichte van het Cappittel van Thorn, of andere Landen van het Keijserrijck, en het sal sijne Keijserlijcke en Catholijcke Majesteijt, vrij staan, soodanigen Plaats te nomineren, als hij best oordeelen sal tot de voorsz. judicature ofte appel.

„ En vermits de Inwoonders van dat gedeelte van het Overquartier, het geene komt overgeeven te werden, haare Procesen in cas d'appel, niet meer sullen konnen brengen aan het Hof van Roermonde, sal het haar Hoogh Mog. vrij staan een *Hof van* appel voor haare Onderdanen op te rechten, in seodanigh een Plaats van de Provincie, als sij daar toe best sullen oordeelen.

„ Vorders is noch overeengekomen, dat de rechten van inkomen ende uijtgaan, die langhs de Maze geheeven werden, *niet* sullen verhooght nochte vermindert werden in het geheel ofte ten deelen, als met gemeen consent; van welcke rechten sijne Keijserlijcke en de Catholijcke Majesteijt voor sijn profijt sal trecken die geene, die te Roermonde ende tot Navaigne geheeven werden; en de Heeren Staaten Generaal die geene, die tot Venlo geheeven werden.

„ En gelijck de voorsz. rechten op de Maaze in het generaal, gelijck meede die op de Schelde bij subsidie geaffecteert zijn tot betaalinge van twee distincte renten, te weeten, een van tachtigh duijsent en een van twintigh duijsent guldens 's jaars, uit krachte van de Transactie, gepasseert ende gesloten den ses en twintighsten December sestien hondert seven en tachtigh, met den overleeden Koning van Engelandt Willem de derde, is men geconvenieert, dat haar Hoogh. Mog., ter oorsaacke van de be-

veel

voorgenoemde cessie, aan sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteijt sullen te gemoet komen in de betaalinge der voorschreeve renten ende andere schulden, die daar op jaarlijcks moghten gehijpothequeert zijn, ende na proportie van de inkomsten van de inkomende en uitgaande rechten, die sij ontfange sullen, alles volgens de constitutien selfs der voorsz. renten.

„ Ende belangende de schulden en lasten op de Generaliteijt van het Overquartier gemaakt en geconstitueert, sullen de Staaten Generaal meede concurreeren in de betaalinge van deselve voor haar quote, volgens de proportie gebraght op der matricule van het geheele voornoemde Overquartier.

„ Alle Documenten en Papieren, raackende het Overquartier van Gelderlandt, fullen als voor deesen blijven in de Archiven tot Roermonde; maar men is geconvenieert dat een Inventaris of Register sal gemaackt werden door Commissarissen van sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteijt, sijne Majesteijt van Pruissen, en de Heeren Staaten Generaal, en sal Copie authenticq van den voorsz. Inventaris gegeeven werden aan ijder der drie Machten, om altijdt vrij acces te hebben tot alle de Papieren en Documenten, die sij souden mogen noodigh hebben, voor dat gedeelte dat de selve souden mogen noodigh hebben, voor dat gedeelte dat de selve in het Overquartier van Gelderlandt besitten, en waar van haar Copie autenticq ter eerster requisitie sal gegeeven werden.

„ XIX. In consideratie van de groote kosten en extraordinaris depences, waar aan de Staaten Generaal indispensabel gehouden zijn, soo om het groot getal der Troupes te onderhouden, welcke sij door dit jegenwoordigh Tractaat verbonden zijn te houden in de Steeden, hier vooren genoemt, als om te hulp te komen aan de swaare lasten, volkomentlijck noodigh tot onderhoudt en reparatie van de Fortificatien van de voornoemde Plaatsen, ende om de selve te voorsien van Mont- en Oorloghs-Munitien, verbindt ende belooft sijne Keiserlijcke en Catholijcke Majesteijt jaarlijcks aan de Staaten Generaal te sullen doen betaalen de somme van vijf hondert duijsent Rijxdaalders, ofte twaalfmaal honderd en vijftig duizenzent guldens, Hollandts geldt, boven de inkomsten van het gedeelte van het Overquartier van Gelderland, door sijne Keiserlijcke Catholijcke Majesteit aan de Staaten Gene-

raal in eijgendom gecedeert, bij het achtiende Articul van dit jegenwoordigh Tractaat, als mede boven de kosten van Logementen der Troupes, volgens het Reglement in den jaare sestien hondert acht en negentigh gemaackt, soo als men daar over in het bijsonder over een komen sal; welke somme van vijf hondert duijsent rijcksdaalders, ofte twaalfmaal honderd en vijftigh duisent guldens Hollandts, sal gevestight ende gehijpothequeert zijn, soo als die door dit tegenwoordig Articul gevestight ende gehijpothequeert is, in het generaal op alle de inkomsten van de Oostenrijksche Nederlanden, daar onder begreepen de Landen door Vranckrijck gecedeert, en specialijck op de beste en liquidste inkomsten van de Provincien van Brabandt ende van Vlaanderen, ende op die van het Landt, Steeden, Castelenijen endependentien door Vranckrijck gecedeert, soo als men omstandiger geconvenieert is door een separaat Articul, soo wel weegens het hijpotheecq, als wegens de middelen en termen om die te heffen.

„ En sal de voorsz. betaalinge van de subsidie van vijf honderd duijsent rijcksdaalders, of twaalfmaal honderd en vijftigh duijsent guldens Hollandts, beginnen met den dagh van de teeckeningh van dit tegenwoordigh Tractaat, waar van sullen afgetrocken werden, *pro rato* van den tijdt, de inkomsten van de Steeden, Castelenijen en Dependentien, door Vranckrijck gecedeert; verscheenen sedert den voorsz. dag, tot den dagh toe, dat de voorsz. Landen aan sijne Keijserlijcke en Catholijcke Majesteit sullen overgeleevert zijn, voor soo veel als de Staaten Generaal de selve sullen ontfangen hebben.

„ XX. Sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteit bevestigt ende ratificeert door dit Articul de Capitulatien aan Provincien ende Steeden van de Nederlanden, voor deezen de Spaansche genaamt, geaccordeert, ten tijde van haare reductie onder de gehoorsaamheid van sijne voornoemde Majesteit, gelijck meede de generaale administratie van het voorschreeve Landt, aldaar geexerceert door Groot-Brittannien, ende de Staaten Generaal der vereenighde Provincien, hebbende gerepresenteert den legitimen Souverain door haare Ministers, die tot Brussel geresideert hebben, ende door den Raadt van Staate, gecommitteert tot het generaal Gouvernement der voorschreeve Nederlanden, in gevolge van de macht en Instructien, aan haar gegeeven, ende van

de

de requisitien, die haar van weegen de twee Mogentheeden zijn gedaan, soo in materie van Regale, van Justitie, van Politie, als van Finantie, gelijck meede de particuliere administratie van de Staaten der Provincien, van de Collegien, Steeden en Gemeenschappen ten platten Lande, als van de souveraine Hoven van Justitie, ende andere Hoven ende Subalterne Rechteren: Welcke Acten van Politie, Regale, Justitie, en Finantie blijven en behouden sullen haar geheel en volkomen effect, volgens den inhoude der voorsz. Acten, en geweesen Sententien; alles op den selven voet, als of de selve door den wettigen Souverain van het Land, en onder sijn gouvernement gemaackt waaren geweest.

„ XXI. Alle het geene in het voorgaande Artikul begreepen is, sal oock geobserveert, geratificeert en gemaintineert werden van de kant van sijne Keijserlijcke en Catholijcke Majesteijt, ten reguarde van het Overquartier van Gelderlandt, en van de Landen van Vranckrijck geconquesteert, (waar van Koningh Karel de tweede, glorieuser memorie, bij zijn overlijden niet in possessie was) ten respecte van alle de dispositien, gemaackt in den naam en van weegen de Staaten Generaal der vereenighde Provincien.

„ En wat de Beneficien en Kerckelijcke waardigheeden aan gaat, die geene die daar meede zijn voorsien geweest, en die haar in de possessie bevinden, sullen niet mogen werden afgeset, en die geene die noch niet in de possessie zijn, sullen daar in gestelt werden, sonder dat men daar tegen sal vermogen eenige oppositie te doen, als bij weegen en volgens de ordre van de Justitie, vermogens de Wetten en gewoontens van het Landt.

„ XXII. Zijne Keiserlijke en Catholijke Majesteit erkent ende belooft de Obligatien te voldoen, die van wegen zijne Catholijcke Majesteit, Karel de tweede, glorieuser memorie, gepasseert zijn, tot opneeminge van het geldt, het welk haar Hoog Mog. voor sijne voornoemde Majesteit hebben doen negotieeren, waar van de Lijste aan het einde van dit Articul gevoegd is; ende alzoo men aan de Staaten Generaal noch niet overgegeven heeft de Obligatien van de Staaten der Spaansche Nederlanden, ter somme van tweemaal honderd duisend guldens 's jaars, door haar te fourneeren tot betalinge van de interessen ende rembourse-
ment

ment van een capitaal van een millioen vier honderd duisend guldens, op interest geligt in het jaar sestien honderd acht en negentigh, om gebruickt te werden tot noodzaakelijkheeden der Frontieren van de voorschreeve Spaansche Nederlanden, ende van vier jaaren interest, beloopende de somme van twee honderd vier en twintig duizend guldens, waar mede het voorsz. capitaal van een millioen vier honderd duisend guldens is verhoogt, welcke Obligatie den voornoemden Koning Karel de tweede, glorieuser memorie, beloofd had te doen overleeveren, zonder dat zulks geschiedt is. Zijne Keiserlijcke en Catholijcke Majesteit belooft bij deesen door de Staaten van de Provincien van de voorschreeve Nederlanden, de Obligatien te doen passeeren, en deselve aanstonds daarna te doen leeveren aan de voornoemde Staaten Generaal conform den inhoud van de voorschreeve Obligatien van sijne Catholijke Majesteit, van den dertigsten *Meij* sestien honderd acht en tnegentig, op de eerste convocatie der Staaten, ofte ten langsten binnen twee maanden na de uitwisseling van dit Tractaat.

„ *Memorie van de negotiatien, gedaan ter requisitie van zijne Koninghjcke Majesteit Karel de tweede glorieuser gedachtenisse.*

„ De eerste negotiatie is geweest van een millioen vijf honderd vijf en seventig duisend guldens, op de inkomende ende uitgaande rechten van het Fort Marie, tot vijf ten honderd, gedaan bij Acte van den dertienden December sestien honderd tnegentig	1575000 - 0 - 0
„ De tweede is geweest van vijf honderd vijf en twintig duisend guldens, tot vijf ten honderd, op dezelve fonds geligt, bij Acte van den een en twintigsten Maart sestien honderd een en tnegentig. . .	525000 - 0 - 0
„ De derde is geweest van vijf honderd seven en festig duisend guldens, tegens vijf ten honderd op de inkomsten van het Overquartier	

tier

tier van Gelderland, gedaan bij Acte van den vijftienden Januarij festien honderd twee en tnegentig. . . . 567000 - o - o

„ De vierde en vijfde negotiatien van vijf honderd duisend guldens, ende van twee honderd duisend guldens zijn gedaan conform twee Actens van den vierden en twee en twintigsten Meij festien honderd drie en tnegentig, op de inkomende ende uitgaande rechten van het Fort de Marie tegens ses ten honderd . . . . 700000 - o - o

„ De sesde is geweest van ses honderd vijf en festig duisend guldens op dezelve fondts tot vijf ten honderd, geligt bij Acte van den elfden April festien honderd vijf en tnegentig . . . . 665000 - o - o

„ De sevende is geweest van een millioen vier honderd veertig duisend guldens op dezelve fonds tot vijf ten honderd, geligt bij Acte van den vier en twintigsten November festien honderd vijf en twintig . 1440000 - o - o

„ De aghste, negende ende tiende somme van vier honderd duisent, van een honderd duisend, en van drie honderd guldens, zijn geligt geweest bij Acte van den tienden December festien honderd vijf en tnegentig, van den twaalfden September festien honderd fes en tnegentig, en van den sesden Maart festien honderd seven en tnegentig, tot vijf ten honderd, op de inkomsten van de Marie, ende de Domeinen van de Provincie van Luxemburg, bedraagende samen. . . . . 800000 - o - o

„ De elfde somme van vijf honderd duisend guldens, is geligt bij Acte van den dertigsten April festien honderd fes en tnegentig, tot fes ten honderd op de inkomsten van de Prevosté van Mons . . . 500000 - o - o

„ De

„ De twaalfde fomme van een millioen vier honderd duifend guldens tegens vier ten honderd, is geligt geweest op de fubfidien van de Provincien van de Nederlanden, op de remifes van Spagne, ende bij fubfidie op de inkomften van de Marie. Item noch twee honderd vier en twintig duifend guldens voor vier jaaren intereft van het capitaal, conform den teneur van de Obligatie van den dertigften Mei fesrien honderd acht en tnegentig, bedraagende dus in het geheel een millioen fes honderd vier en twintig duifend guldens . 1624000 - 0 - 0

„ XXVIII. Van gelijken erkent, approbeert ende confirmeert, fijne Keiferlijcke ende Catholijcke Majefteit alle de lichtinge van geld, (waar van de Lijfte aan het einde van dit Articul is gevoegd) welke men genoodfaakt geweest is te doen, tot betaalinge van feer veel indispenfable noodfaackelijckheden tot confervatie van de Spaanfche Nederlanden, ende tot het onderhoud van de Troupes van fijne Keiferlijcke ende Catholijcke Majefteit, geduurende het provifioneel Gouvernement van Groot-Brittannien ende de Staaten Generaal der vereenigde Nederlanden, ende gedaan door haar Hoog Mog., met concert van fijne Majefteit van Groot-Brittannien, belovende zijne Keiferlijcke ende Catholijcke Majefteit defelve te voldoen, ende de voorfchreeve negotiatien wettelijck te doen regiftreeren, ter Kameren ven Finantien ende Reekeningen, ende daar van Acte in forma te doen leveren aan haar Hoog Mog., ende het capitaal en interest te doen betaalen uit de fondfen ende hypotheecquen, foo principaale als fubfidiare, ten dien einde geaffecteert, fonder dat fijn Keiferlijcke ende Catholijcke Majefteit fal vermogen eenige veranderinge toe te brengen, ten zij met toeftemming van de Staaten Generaal, in de directie ofte adminiftratie van de hijpotheecquen, op de welcke de negotiatien gedaan zijn, maar dat hij die laten zal aan haar Hoog Mog. conform den teneur van de Obligatien, ende bij aldien die fondfen niet fuffifant genoeg zouden zijn, fal het geene

hier aan manqueeren zal, gesuppleert werden, door de Staa-n van de voorschreeve Oostenrijksche Provincien.

„ *Memorie van negotiatien gedaan geduurende het provisioneel Gouvernement van sijne Brittannische Majesteit aan haar Hoog Mog. in de Nederlanden.*

In den jaare seventien honderd seven zijn gelicht drie honderd duisend guldens tot vijf ten honderd, op de Posterije, ende gedestineert om aan den Koning na Barcelona te werden gesonden. Noch vier honderd duisend guldens tot vijf ten honderd, op de inkomende ende uitgaande rechten in Vlaanderen, gedestineert tot noodsaaklijkheden in de Nederlanden. De interessen van de voorsz. vier honderd duisend guldens, zijn geassigneert geweest op de Posterijen	700000 - 0 - 0
„ In de maand van Februarij van den jaare seventien honderd negen zijn gelicht geweest twee honderd en vijftig duisend guldens tot vijf ten honderd, op de rechten van de Marie, tot onderhoud van de Keiserlijke en Paltzische Troupes .	250000 - 0 - 0
„ In de maandt van Meij seventien honderd negen is gelicht geweest een somme van vijf honderd duijsent guldens tot vijf ten honderd, op de selve conditien, fondsen en tot het selve gebruijck . .	500000 - 0 - 0
„ In de maandt van Augustus is noch gelight een somme van tien honderd duijsent guldens tot vijf ten honderd, op de selve conditien, fondsen, en tot het selve gebruijck	1000000 - 0 - 0
„ In den jaare seventien hondert tien is genegotieert geweest een somme van drie hon-	

den

dert duijsent guldens tot ses ten hondert, op de inkomsten van de Posterije, om de kosten van de Keijserlijcke ende Paltzische Troupes in dienste van sijne Keiserlijcke en Catholijcke Majesteijt te helpen dragen 300000 - 0 - 0

„ Item op de rechten van inkomen ende uijtgaan in Vlaanderen een somme van vier hondert duijsent guldens, om te subvenieeren aan de onkosten van de Keijserlijcke Troupes, tot ses ten hondert, te weeten, vijf ten hondert, te vinden op de rechten in Vlaanderen, ende een ten hondert op de inkomsten van de Marie . 400000 - 0 - 0

„ Noch op de selve fondts, ende tot ses ten hondert, te weeten, vijf ten hondert, op de inkomende ende uijtgaande rechten in Vlaanderen, ende een ten hondert op de inkomsten van de Marie, een somme van drie hondert duijsent guldens, om de kosten van de Keijserlijcke Troupes te hulp te komen . . . . . . 300000 - 0 - 0

„ Noch op de selve fonds, ende tot ses ten hondert, te weeten, vijf ten honderd op de inkomende ende uijtgaande rechten in Vlaanderen, ende een ten honderd op de inkomende van de Marie, een somme van drie hondert veertigh duijsent ses hondert vijf en twintigh guldens, om de kosten van de Keijserlijcke Troupes te helpen draagen 340625 - 0 - 0

„ Noch op de inkomsten van de Marie, tot vijf ten honderd, een somme van drie honderd duijsent guldens, om de kosten van de Keijserlijcke Troupes te hulp te komen . . . . 300000 - 0 - 0

„ In de maandt van Maart seventien honderd elf, is gelicht geweest een somme van drie honderd duijsent guldens, tegens ses ten honderd, op de inkomsten der Posterije,

om

om de kosten van de Keijserlijcke Troupes te helpen draagen . . . 300000 - 0 - 0

In de maandt December seventien honderd twaalf, is op de Marie genegotieert geweest twee hondert aght en twintigh duijsent drie honderd en dertigh guldens, tot vijf ten honderd, tot voorsieninge der noodtsaakelijckheden van Mons, St. Gelain en Ath . . . . 228330 - 0 - 0

„ Maackende deese voorschreeve lichtingen in het geheel de somme van vier millioenen ses honderd en aghtien duijsent negen honderd en vijftigh guldens. Welckers emploij, soo wel als van de somme van vijf honderd en vijftigh duijsent guldens, die de Ontfangers van de inkomende ende uijtgaande rechten in Vlaenderen in Wisselbrieven aan de Staten Generaal gefourneert hebben in den jaare seventien honderd tien, van honderd duijsent guldens, die sij ontfangen hebben van den Ontfanger der Mediaaten, en van vijf honderd duijsent guldens, *salvo errore calculi*, die sij ontfangen hebben van de derde Kamer van den Raadt van Vlaanderen, is geverifieert geweest aan den Minister Plenipotentiaris van sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteijt, soo als dat veel particulierder geëxpliceert is door sijne declaratie, gestelt onder den Staat van negotiatien ende gefourneert geldt, ende van het gebruijck der voorschreeve penningen, op den selven dagh geteekent.

„ XXIV. Men sal, soo ras zijn kan, procedeeren tot de liquidatie van de betalingen, gedaan van de interesten ende van het capitaal der beleeningen, in de twee voorgaande Articulen gemeldt, in welcke liquidatie tot laste van haar Hoog Mog., niets sal gebraght worden, als al dat geene dat effectivelijck ende reeelijck betaaldt sal bebonden worden, uijt kragte van de voorsz. Obligatien, en sonder dat men van de zijde van sijne Keijserlijcke en Catholijcke Majesteijt tegens de betaalinge der voorsz. interessen sal konnen maacken eenige difficulteijt ofte pretensie van rabat ofte diminutie, ter oorsaake van geen possessie der Hijpotheecquen, confiscatien in tijden van oorlogh, depravatie der Hijpotheecquen, ter saacke van verminderinge der inkomende en-

ende uijtgaande rechten, ofte eenigh ander oorsaack ofte pretext.

„ Ende sonder dat men ter saake van deeze liquidatie van wegen sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteit sal vermogen de betalingh op te houden, voor de wederkrijginge der interessen ende termijnen van remboursement, waar in sal gecontinueert werden conform de conditien in de Obligatien vervat, tot dat het blijcken sal, dat alle de beleeningen ende interessen van dien, volkomen voldaan ende wederom gegeeven sullen zijn, waar na de Hijpotheecquen wettelijck sullen ontlast ende gerestitueert werden.

„ XXV. Wijders zijn bij dit tegenwoordige Articul geratificeert ende geconfirmeert de Contracten van het Broodt, Water ende Fourage, der Keijserlijcke en Paltzische Troupes, gemaackt door de Ministers der twee Machten tot het gouvernement der Nederlanden, ter requisitie der voornoemde Ministers; ende zijn ook van gelijcke geconfirmeert en geratificeert alle de betalinge reeds op dat subject gedaan, door den Raadt der Financien, en de ordres door den voornoemden Raadt gegeven, om het restant van het geene schuldigh is voor het voorsz. Broodt, Fourage en Wagens, te assigneeren op de rechten van Encrescence van de vier Specien, in gevolge van de Requisiten van den Raadt van Staate, sonder dat de voorsz. rechten van Encresence mogen gediverteert werden tot andere gebruijcken, onder wat pretext het oock soude mogen zijn, voor en aleer dat de Aannemers die het voorsz. Broodt, Fourage en Wagens, geleevert hebben, volkomen zijn, volgens den inhoude van haar Contract; in gevolge van de requisitien der Ministers der twee Mogentheeden, ende van de ordres van den Raadt van Staate, en van die van de Finantien.

„ XXVI. Belangende de Commercie, is men over een gekomen, dat de Schepen, Koopmanschappen ende Waaren, komende uijt Groot-Brittannien, en uijt de vereenighde Provincien, in de Oostenrijcksche Nederlanden inkomende, soo wel als de Scheepen, Koopmanschappen ende Waaren, uijtgaande uijt de voornoemde Nederlanden, na Groot-Brittannien, ende na de vereenighde Provincien, geene rechten van inkomen en uijtgaan sullen betaalen, als op den selven voet soo als men de selve jegen-

genwoordigh heft, en particulierlijck soodanige, als die voor de tekeninge van dit tegenwoordigh Tractaat gereguleert geweest zijn, volgens de requisitie aan den Raadt van Staate tot Brussel gedaan, door de Ministers der twee Mogentheeden, in dato den sesden November, ende dat alles alsoo blijven continueeren ende subsisteeren sal, generalijck op den voornoemden voet, sonder dat men eenige veranderinge, vernieuwinge, verminderinge ofte vermeerderinge daar in sal mogen maacken, onder wat pretext het oock soude mogen zijn, tot dat sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteijt, sijne Brittannische Majesteijt, ende de Heeren Staaten Generaal anders sullen over een komen, door een Tractaat van Commercie te maacken soo ras als mogelijck zijn sal, blijvende voor de rest de Commercie, ende alles het geene daar van dependeert tusschen de Onderdaanen van sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteijt in de Oostenrijcksche Nederlanden, ende die van de vereenighde Provincien in het geheel ende ten deele op den gestabileerden voet, en op de maniere begreepen in de Articulen van het Tractaat, gesllooten tot Munster den dertighsten Januarii sestien honderd acht en veertigh, tusschen sijne Majesteijt den Koningh Philippus de vierde, glorieuser memorie, ende de voornoemde Heeren Staaten Generaal, raackende de Commercie, welcke Articulen voor dit jegenwoordigh Tractaat komen geconfirmeert te werden.

„ XXVII. Dat de Fortificatien, ende alle de Wercken van de Citadelle van Luijck, gelijk mede die het Kasteel van Huij, met alle de Forten ende Wercken sullen gerafeert en gedemolieert werden, sonder dat dezelve ooit weder herbouwd ofte hersteld mogen werden, welverstaande dat de voorschreve demolitie sal gedaan werden op kosten van de Staaten en het Land van Luijck, aan wien de Materialen sullen blijven, om verkogt en elders vervoert te werden; alles volgens de ordre, en onder de directie van de Staaten Generaal, die ten dien einde bekwaame persoonen zullen zenden, om de directie der voornoemde demolitien te hebben, waar aan men immediaat na de teekeninge van dit tegenwoordig Tractaat, en die men zal eindigen binnen drie maanden, ofte eerder soo sulks doenlijk is ende dat ondertusschen de Guarnisoenen van de Staaten Generaal uit de voornoemde plaatsen

ſen niet ſullen werden getrocken, voor dat de demolitie gedaan zij.

„ XXVIII. En tot beter verſeekering en executie van dit jegenwoordig Tractaat, belooft en verbind zig zijne Brittannifche Majeſteit het zelve te confirmeeren en te garandeeren in alle ſijne deelen en Articulen, gelijk hij het zelve confirmeert en garandeert bij deezen.

„ XXIX. Dit tegenwoordig Tractaat ſal door ſijne Keiſerlijcke en Catholijcke Majeſteit, door zijne Brittanniſche Majeſteit, en door de Heeren Staaten Generaal der vereenigde Provincien, geratificeert en geapprobeert werden, en de Brieven van ratificatie ſullen binnen den tijd van ſes weecken overgeleverd werden, of eerder indien het doenlijk is, te reekenen van den dag der teekeninge.

„ Tot bevestiging van het geene voorſz. is, hebben wij gevolmachtigde Miniſters van zijne Keiſerlijcke en Catholijcke Majeſteit, van ſijne Brittanniſche Majeſteit, en van de Heeren Staaten Generaal, uit krachte van onze reſpective Volmachten, in bovengemelde namen deeze jegenwoordigen met onſe ordinaire handteekeninge onderteekent, en op dezelve doen drucken de Cachetten van onſe Wapenen.

„ Gedaan tot Antwerpen den vijftienden November ſeventien honderd vijftien.

„ Geteekent,

L. C. van Kinigſegg. (L. S.)

W. Cadogan. (L. S.)

B. v. Dusſen. (L. S.)

Graaf van Rechteren. (L. S.)

S. L. Gockinga. (L. S.)

Adr. van Borsſele tot Geldermalſen." (L. S.)

„ Se-

„ *Separaat Articul.* Gelijk in het negentiende Articul van t Tractaat van Barriere voor de Staaten Generaal der vereenig- Provincien, in de Oostenrijksche Nederlanden deesen vijftien- n November seventien honderd vijftien gesllooten, tusschen e Keiserlijke en Catholijcke Majesteit, sijne Brittannische Ma- teit, en de voornoemde Heeren Staaten Generaal, men gecon- nieert is, sich veel omstandiger te expliceeren op het subject r hijpothequen, en de middelen om de subsidie, hier vooren meld, te bekomen, door een separaat Articul, sijne Keiserlijke Catholijke Majesteit om de betaalinge van de voorschreeve bsidie van vijf honderd duisent rijksdaalders, ofte twaalfmaal onderd en vijftig duisent guldens, Hollands geld, jaarlijks ge- ccordeert en beloofd bij het voorschreeve Articul, soo veel te meer te verseekeren en te faciliteeren, assigneert specialijk op de Plaatsen, Steeden, Castelenijen ende dependenten voor Frankrijk gecedeert, jaarlijks een somme van ses honderd en tien duisend guldens, Hollands geldt, volgens de onderstaande Reparatie na- mentlijk:

„ Op de Stad Doornick . .	55000 - 0 - 0
„ Op de Castelenije van Doornick gesegd het Doernikfche . . .	25000 - 0 - 0
„ Op de Stad en Roede van Meenen .	90000 - 0 - 0
„ En op het gedeelte van West-Vlaanderen, dat door Vrankrijk gecedeerd is, te ver- deelen over de Steeden, Castelenijen ende Dependentien, volgens het transport van Vlaanderen	440000 - 0 - 0
„ En het resteerende, op de subsidien van de Provincie van Brabandt een derde, uit- maakende een somme van . .	$213333\frac{1}{3}$ - 0 - 0
„ En op die van de Provincie van Vlaande- ren twee derde, uitmaakende een somme van	$426666\frac{2}{3}$ - 0 - 0

maakende de voorsz. respective sommen te samen, de boven- staande totale somme van vijf honderd duisend rijksdaalders, of twaalfmaal honderd en vijftig duisend guldens, Hollands geldt.

„ De portie van de Provintie van Braband is geassigneert op

het contingent van de feeven Quartieren van Antwerpen, en de andere Diftricten van Brabandt in de fubfidien van die Provincie; en de portie van de Provinçie van Vlaanderen op het contingent van het Land van Waas, daar onder begreepen Beeveren, het land van Oudenborg, het Vrije van Brugge, het Land van Aalst, en van de Stad en Lande van Dendermonde, in de fubfidie van die Provintie.

„ Ende om de reguliere betaalinge der voorfchreeve refpective fommen foo veel te meer te verfeekeren, belooft ende verbind fig fijne Keiferlijcke en Catholijcke Majefteit, dat de betaalinge van drie tot drie maanden fal gefchieden, te beginnen van den dag van de teekeninge van dit tegenwoordig Tractaat, te betaalen op het verval van den termijn, ende bij gebreck van de voorfchreeve betaalinge op het einde der voorfchreeve drie maanden, foo ordonneert fijne Keiferlijke en Catholijcke Majefteit van nu af aan, en door dit Tractaat, aan de Staaten van de Provincien, en Departementen, en de Ontfangers der fubfidien, foo ordinaris als extraordinaris, gelijk mede van fijne rechten en Domeijnen, waar uit de betaalinge gefchieden moet, conform de bovenftaande repartitie, dat zij uit krachte van dit Articul, en op een Copie van dien, geduuriglijk fullen hebben te betaalen op ieder vervaldag, en zonder uitftel, aan den Ontfanger Generaal van de voornoemde Staaten Generaal, ofte aan zijne Ordres, de fomme hier boven gemarqueert, en zonder andere ordre ofte asfignatie af te wagten, moetende dit Articul hier dienen tot order en asfignatie, foo voor nu, als voor het toekomende; en zal de voorfz. betaalinge haar in rekening geleeden werden, tot laste van zijne Keiferlijcke ende Catholijcke Majefteit, gelijk of het door hem zelfs gedaan was.

„ Bij gebrek van dien, ofte wel bij aldien de voornoemde Staaten met de noodige promptitude de fubfidien niet en accordeeren, fullen de Staaten Generaal vermoogen te procedeeren tot middelen van conftrainte ende executie, ende felfs bij middel van feijten tegens de Ontfangers, Staaten ende Domeinen van de voorfchreeve Provincien ende Departementen, welke zijne Keiferlijcke Majefteit daar in onderwerpt, uit krachte van dit Articul, alles zonder præjuditie van het recht van haar Hoog Mog. op de an-

-dere revenues van den Souverain, boven de subsidien der -ovincien, gelijk zijn de rechten van inkomen ende uitgaan, -posten, Tailles, Tollen ende andere Domeijnen.

„ Daarenboven is men over een gekomen, dat de betaalinge -r voorsz. subsidie niet sal kunnen uitgesteld werden, noch -inder geresuseert, onder pretext van compensatien, liquida-ien, ofte andere pretensien, van wat naam ofte natuure die -ok zouden mogen weezen.

„ Ende zal dit separaat Articul dezelve kragt hebben als het -oorschreeve Tractaat van Barriere zelfs, en alles, als of het van -oord tot woord daar in geinsereert was geweest, en zal binnen -e selve tijd geratificeert werden als dat Tractaat.

„ Tot bevestiging van het geene voorsz. is, hebben wij ge-volmachtigde Ministers van sijne Keiserlijcke en Catholijcke Ma-jesteit, van sijne Brittannische Majesteit, en van de Heeren Staa-ten Generaal, dit tegenwoordig Articul onderteekent, en daar op doen drukken de Cachetten van onse Wapenen.

„ Gedaan tot Antwerpen den vijftienden November seventien honderd vijftien."

„ Geteekent,

L. C. van Kinigsegg. (L. S.)

W. Cadogan. (L. S.)

B. v. Dussen. (L. S.)

Graaf van Rechteren. (L. S.)

S. L. Gockinga. (L. S.)

Adr. van Borssele tot Geldermalsen. (L. S.)

BARSINGERHORN, en daar onder KOLHORN. Deszelfs Rechtsban strekt, ten Noorden, aan de Zuiderzee, ter Z. O. aan de Banne van *Winkel*, *Nieuwe Nieuwdorp* en *Haringhuizen*, en ten Westen aan die van *Schagen*. *Barsingerhorn* werd, met *Haringhuizen*, in 't jaar 1415, door Hertog WILLEM van *Beijeren*, tot eene Stad verheven, onder den naam van *Barsinger-horn*;

horn; welk recht, naderhand, door den Heer VAN SCHAGEN, bevestigd is. *Barsingerhorn* en *Kolhorn* worden begroot op 983 Morgens en 190 Roeden lands; het getal der huizen, in de eerstgemelde plaats, was, bij de laatste opneeming, 222. De Baljuw zit 'er over 't *Crimineele*, en in 't *Civiele* als Schout met zeven Schepenen te recht. Het Dorp, welk deezen naam draagt, beslaat, in de lengte, een streek van 700 Roeden, die meest al betimmerd is. In het jaar 1622 is aldaar een fraai Raadhuis gesticht. Behalven de Gereformeerde Kerk, zijn 'er twee vergaderplaatsen voor de Doopsgezinden. Ook hebben de Gereformeerden en Doopsgezinden 'er ieder een Weeshuis.

BART. (*Jan*) Schoon van geringe ouders, te *Duinkerken*, geboren, heeft deeze, door dapperheid, zijnen naam vereeuwigd. Zijn Vader, die een Visscher en reeds met een talrijk huisgezin belaaden was, zag het zelve, in het jaar 1650, door de geboorte van deezen zijnen Zoon JAN, en naderhand nog met eenen, KASPER, vermeerderd. De behoeftigheid van zijnen staat gedoogde niet, dat hij zijne Zoonen iets anders deed leeren dan visschen, zonder zelfs te denken, om hen in de allernoodzaaklijkste kunsten, leezen en schrijven naamlijk, te doen onderwijzen. Het is niet zeker, of BART een anderen naam gehad hebbe, dan of hij dus, naar zijnen Vader BART, genaamd is geworden; maar dit is zeker, dat hij bij geen anderen naam bekend geweest is. Hij van eene geaartheid zijnde, die tot grooter bedrijven, dan de behandeling van het vischwand, geschikt was, verliet het huis en de plaats zijner geboorte, ging naar *Holland* en verhuurde zig aldaar voor scheeps jongen. Onder den vermaarden Zeeheld M. A. DE RUITER, werd hij, van jongen, een zeer bekwaam zeeman. Met den oorlog, welken LODEWIJK DE XIV, in het jaar 1672, den Staaten aandeed, vonden deeze zig verpligt, wilden zij twee zulke magtige vijanden, als *Frankrijk* en *Engeland*, het hoofd bieden, uitteezien naar mannen van uitmuntende bekwaamheid. BART was een van hun, wien aanzienlijke bedieningen werden aangeboden. Naauwlijks een en twintig jaaren oud zijnde, en geene andere opvoeding, dan die eens zeemans, genooten hebbende, weigerde hij het aanbod, en was eerlijk genoeg, tegen zijn Vaderland, noch tegen zijnen Koning te willen vechten;

JEAN BART.

ten; hij nam de vlucht, keerde naar *Duinkerken*, en begon de kostwinning zijner ſtadgenooten; dat is, hij werd een' *Kaaper*. In dien nieuwen dienst kweet hij zig zo dapper, dat hij wel haast onder de zijnen uitmuntte. Het ſchip, waar op hij zig bevond, keerde zelden zonder prijzen te rug; en de Kapitein verklaarde openlijk, dat zijn geluk aan JAN BART, die door zijn voorbeeld alle anderen gaande maakte, inzonderheid moest toegeſchreeven worden; deeze roem verſpreidde zig zelfs tot in 't Hof van Koning LODEWIJK.

Door ter Kaap te vaaren, had hij voor zig zelven zo veel gewonnen, dat hij, in 1675, voor zijne eigen rekening, een Galjoot uitrustte; hij wapende het zelve met twee ſtukken kanon, en 36 Man. Op zijnen eerſten togt, ontmoette hij, bij *Texel*, een Fregat van 18 ſtukken en 60 man, klampte het aan boord, overwon het, en bragt het te *Duinkerken* op. Deeze en andere gemaakte prijzen ſtelden hem in ſtaat, deel in eene Kaapreederij te neemen. Deeze een Fregat van tien ſtukken, waar over hij het bevel aanvaard had, uitgerust hebbende, was het zelve naauwlijks buiten de Haven van *Duinkerken*, of het ontmoette een *Hollandsch* Fregat, *de Hoop* genaamd, voerende 12 ſtukken; BART tastte het aan, en overwon het na eenige uuren vechten. Daarna ondernam hij eenen kruistogt naar de *Oostzee*, alwaar hij op een aanzienlijke Koopvaardijvloot, begeleid door twee Fregatten, het een van twaalf en het ander van achttien ſtukken, aanviel; het laatſte Fregat taste hij eerst aan, veroverde het, ſloeg het ander op de vlucht, vernielde een gedeelte der vloot, en overweldigde het overſchot. Hier door een ſchrik voor zijne vijanden geworden zijnde, deed zulks den moed zijner Medereederen niet weinig aanwasſen: waarom zij vijf Schepen uitrustten. Het Schip, waar over BART het bevel voerde, was de *Overwinning* genaamd. Op den 23ſten Maart des jaars 1676 daar mede in Zee geſtoken zijnde, vermeesterde hij een *Hollandsch* ſchip van 10 ſtukken, en zond het naar *Duinkerken*; het werd op 50,000 kroonen geſchat. Eenige dagen daarna vervielen onder zijn bereik agt Koopvaardijſchepen, die van *Londen* kwamen, begeleid wordende door drie Oorlogſchepen, het eene een *Zeeuwsch* ſchip van achttien, en de twee anderen

Oostenders, een van vier, en het andere van agt en twintig stukken. Zo ras hij dezelve in het gezicht had, gaf hij een zijner Fregatten order de Koopvaardijschepen aan te tasten. Hij zelf viel, zonder zig lang te bedenken, op de drie Oorlogschepen aan, enterde het *Zeeuwsche* schip, felde, met eigen hand, den Kapitein, en noodzaakte het verbaasde scheepsvolk zig over te geeven. Daarop haastte hij zig om het *Oostendesche* schip van 28 stukken op de vlucht te jaagen, gelijk het andere ook geweeken was. Jan Bart keerde dus, als moedig overwinnaar, met het *Zeeuwsche* Oorlogschip en acht Koopvaardijschepen, in *Duinkerken* te rug.

In de maand Meij des volgenden jaars, ontmoette hij, met zijn Esquadertje, zestien schepen, die, met koopwaren geladen, van *Holland* naar *Engeland* stevenden, begeleid wordende door een Fregat van 24 stukken. Het Fregat werd door hem, volgens zijne gewoonte, eerst aangetast. De Kapitein van het zelve verweerde zig zeer lang en hardnekkig. Bart werd hier op als buiten zig zelven vervoerd; zijnen moed verdubbelende, maakte hij zig, na een gevecht van drie uuren, van het Fregat, als ook van de meeste Koopvaardijschepen meester. In de maand September van het zelfde jaar, geraakte hij slaags met een Fregat van 36 stukken, dat geschikt was ter beveiliging van eenige Koopvaardijschepen. Ook dit, met zijne onderhebbende schepen, onderging het zelfde lot, uitgezonderd dat hij deezen buit in *Frankrijk* opbragt. Lodewijk de XIV, veel van dit laatste voorval hebbende hooren spreeken, zond, ter verdere aanmoediging, den Zeeman een gedenkpenning, hangende aan een gouden keten.

In Maart van het Jaar 1678, stak hij, met een nieuw Schip van veertien stukken, *de Dauphijn* genaamd, in Zee. Weinige dagen had slegts zijn togt geduurd, of het Schip *Schiedam*, voerende twee-en-dertig stukken, dat voor *Texel* als Kustbewaarder diende, kwam op hem af, met oogmerk om hem te neemen. Bart toonde terstond, dat hij noch de meerderheid van het geschut, noch die van de manschap schroomde. Naauwlijks waren zij aan elkander, of hij gaf order om te enteren. Hij zelf deed alles; gebood, vocht en kreeg verscheidene wonden; ondanks-

de-

dezelve, versloeg hij al wat hem voorkwam; zelfs viel hij op den Kapitein aan, doodde hem, en maakte zig meester van het Schip.

Nog in het zelfde Jaar trad BART in dienst des Konings van *Frankrijk*; te ligter besloot hij daartoe, om dat, na het sluiten van den vrede, met de Kaaperij niets te haalen was. LODEWIJK gaf hem het bevel over een Schip van veertien stukken, met order om jacht op de roovers van *Salé* te maaken. Een van die, voerende zestien stukken en veertig man, bragt hij te *Toulon* op. Op het getuigenis, 't welk VAUBAN, wegens BART, aan den Koning gaf, werd hij door zijne Majesteit verhoogd.

Na dat *Spanje*, niettegenstaande deszelfs onmagt, in het jaar 1686, den oorlog aan *Frankrijk* verklaard had, voerde BART het bevel over een Fregat, en kruiste daar mede in de Middellandsche Zee. Aldaar overmeesterde hij een Schip van die Natie, bemand met 320 Soldaaten, en bragt het te *Brest* op. Weinig tijds daarna bevond hij zig bij de Vloot, onder bevel van den Heer D'ABLIMONT, waarmede hij de *Spaansche* Vloot, voor *Cadix*, naderde. In het gevecht bedreef hij wonderen; en, schoon reeds gewond, veroverde hij twee *Spaansche* Schepen.

In 't jaar 1689 voerde hij het bevel over een Fregat van 24 stukken, en vertrok daarmede, in gezelschap van den Ridder FORBIN, die een Fregat van 16 stukken onder zig had, naar *Duinkerken*, ter geleide van eenige Koopvaardijschepen, die naar *Brest* moesten. Zij overmeesterden op dien togt een *Hollandschen* Kaper, die zo lang gestreden had, dat 'er bijna niets van het Schip overgebleeven was. Op hunnen tweeden togt, naar *Havre*, ter dekking van twintig Koopvaarders, in 't midden van 't Kanaal zijnde, ontmoetten zij twee *Engelsche* Schepen, die alle zeilen bijzetteden, om de Vloot te onderhaalen. FORBIN wilde dezelven ontwijken; doch BART verklaarde, gezworen te hebben, nooit voor een' vijand te zullen wijken: en vermits hij het bevel had, moest FORBIN gehoorzaamen. Drie der grootste Koopvaarders werden met Matroozen van de anderen bemand, en ontvingen bevel om een van de *Engelsche* aantetasten, en het zelve werk te verschaffen, terwijl zij met het andere bezig zouden zijn. BART, wien FORBIN bevolen had hem te ondersteunen,

nen, liep, met volle zeilen, op zijne vijanden aan; doch de wind ftilde in een oogenblik; waardoor hem de voorgenoomen aanval mislukte. Zijn boegfpriet raakte vast in de hoofdtouwen van den Engelsman: FORBIN hielp hem daadlijk; hij maakte zig los, en zij bragten 't voorts zo verre, dat het volk op het *Engelſche* Schip, Dek en Kampanje moest ruimen. Toen het nu op het punt was van zig overtegeeven, kreeg het hulp van het andere Schip, doordien de Koopvaardijſchepen hunnen pligt niet betrachtten. Het gemelde Schip viel op beide de *Franſche* Schepen aan. BART en FORBIN vochten als Leeuwen, tot zo lang, dat hun meeſte volk geſneuveld en zij beiden gewond waren. Dus buiten ſtaat van verweering gebragt zijnde, gaven zij zig over; zij werden te *Plijmouth* binnen gebragt, en aldaar in naauwe gevangenis bewaard. Hier ſpitsten zij hun verſtand zo lang, tot dat zij door middel van een klein vaartuig ontkwamen. Bij hunne terugkomst begaf FORBIN zig naar het Hof, alwaar hij, na den Koning van alles verſlag gedaan te hebben, eerlijk beloond werd; doch hij was edelmoedig genoeg aan zijne Majeſteit te verklaaren, dat de belooning meer BART, dan hem toekwam; waarop de dappere BART het zelfde eereloon ontving.

De Graaf DE TOURVILLE, in het Jaar 1690, doór Koning LODEWIJK, tot Vice-Admiraal zijnde aangeſteld, werd BART onder hem geplaatst, en aan hem het bevel over een Schip van 40 ſtukken en 220 man gegeeven, met order om zig daarmede bij de Vloot te *Brest* te voegen. Den 23ſten Junij liepen zij in Zee, en kwamen den 29ſten onder *Engeland*. Op den 4 Julij beſpiedde JAN BART, als een Viſſcher verkleed, in een klein Vaartuig, de Vloot, die uit zeven en vijftig Oorlogſchepen en dertig kleinere Vaartuigen, zo Fregatten als Kotters, beſtond, leggende boven den wind, op eene rij geſchaard, en ſlegts een halve kabellengte van elkander. De *Hollanders* hadden de voorhoede; de *Engelſche* Admiraal van de roode Vlag had den middentogt, en die van de blaauwe Vlag de achterhoede. TOURVILLE maakte, op dit bericht, zig vaardig tot den ſlag. De *Hollanders*, die het grootſte deel in het gevecht hadden, leden ook het meeſte nadeel; want zes der voornaamſte Schepen werden Mastloos geſchooten, anderen op ſtrand gejaagd.

Na het gevecht, liepen de twee vereenigde Vlooten de *Teems* op.

op, om zig van haare bekomene schade te herstellen. De Staaten bericht van het geleedene nadeel bekomen hebbende, wapenpenden terstond veertien groote Schepen, ('t welk toen veel spoediger dan tegenwoordig ging) en deeden dezelven naar *Engeland* zeilen, om zig bij de Vloot te voegen. Terwijl TOURVILLE zijne Schepen mede herstelde, kruiste BART, (1691) met twee Schepen, op de *Hollandsche* Kusten, en overviel aldaar de Haringbuizen, van welken agt of negen verbrand werden, na dat FORBIN het Oorlogschip, dat tot derzelver geleide diende, overmeesterd had. Gelukkig nog, dat twee honderd andere Buizen zig in *Engeland* wisten te bergen. Op dien togt met dit bedrijf niet vergenoegd, ontmoette hij, op de terug reize naar *Duinkerken*, twee *Engelsche* Schepen, die 450 *Deensche* Soldaaten naar *Engeland* voerden; hij viel dezelven onverwagt aan, en overmeesterde ze bijna zo spoedig, als hij ze aangevallen had. Even gelukkig slaagde hij in het afhaalen van twee Schepen van de *Elve*, geladen met Buskruid, Koper, Lood, Wapens, Graanen, enz. Terwijl hij op dezelve wachtte, rantsoeneerde hij, om niet leedig te zijn, eenige Groenlandsvaarders, voor duizend *Fransche* Kroonen; met dit Rantzoen, en met de twee gemelde Schepen, zeilde hij ongestoord naar *Brest*.

LODEWIJK DE XIV, ligt bevroedende, dat *Holland* en *Engeland* alle magt bijeen zouden brengen, om het nadeel, dat zij, in het voorgaande Jaar, geleden hadden, te herstellen, gaf order aan TOURVILLE, om zig mede ten spoedigsten gereed te maaken. BART kreeg, onder die Vloot, het bevel over een Schip van 66 stukken en 400 man; doch in dat Jaar niets aanmerkelijks tusschen de vijandlijke Vlooten voorvallende, begaf hij zig naar *Duinkerken*, welke stad, in het Jaar 1694, door de Bondgenooten, geblokkeerd en hevig gebombardeerd werd. BART niet kunnende dulden, dus opgesloten te zijn, ondernam alles, om zig daaraan te onttrekken. Hij openbaarde zijn voorneemen aan den Minister der Zeezaaken, den Heer PONT CHARTIN, die 'er terstond genoegen in nam, en het geen 'er toe vereischt werd, bezorgde; doch naderhand van besluit veranderende, beval hij de uitvoering te staaken.

Op nader bericht van BART, herhaalde hij de reeds geevene orders. BART, de uitrusting, volgens zijn plan, voltooid hebben-

bende, ging 's nachts onder zeil, en voer, met de bijhebbende vaartuigen, door de tusschenwijdte der *Engelsche* Schepen heen, geevende aan wederzijden de laag. Hij won de ruime Zee, zonder dat zijne vijanden bedacht geweest waren hem aantetasten; met het aanbreeken van den dag, was hij reeds uit hun gezicht. Tegen den avond ontdekte hij vier Schepen, die met hem één Cours hielden; in 't eerst meende hij dat zij van de Vloot, die *Duinkerken* blokkeerde, waren afgezonden; doch bij nader onderzoek bleeken het drie rijk geladene Schepen te zijn, die uit *Engeland* naar *Rusland* bestemd waren; en door een Oorlogschip gedekt werden. Geduurende den nagt hield hij zig digt bij hen; met het aanbreeken van den morgen, tastte hij het Oorlogschip aan, en overmeesterde het, benevens de drie anderen.

Na deeze en meer andere Heldendaaden verricht te hebben, keerde hij, nevens den Ridder FORBIN, naar *Duinkerken*, alwaar zij order bekwamen, zig aan het Hof te vervoegen, om zig te verantwoorden op de klagten, door *Denemarken* tegen hen ingebragt. Schoon het eigenlijk tot ons bestek niet behoort, zullen wij hem, echter, derwaarts volgen, om den Leezer daar uit 's mans geaartheid te doen kennen. FORBIN was dan zo haast niet aan het Hof verscheenen, of de Koning vraagde naar JAN BART; zeggende dien man te willen zien. Op bekomen bevel, begaf BART zig des morgens ten Hove, en deed zig aandienen om bij den Koning ingeleid te worden; doch te vroeg gekomen zijnde, vertoefde hij in een der vertrekken, haalde zijn pijp uit den zak, floeg vuur en begon te rooken. Allen die aldaar tegenwoordig waren, verwonderden zig over deeze floutheid; de Wacht wilde hem noodzaaken van daar te gaan, zeggende dat het niet geoorloofd was, in de vertrekken des Konings te rooken; doch hij antwoordde zeer kort: *Ik heb in den dienst van den Koning mijnen Meester deeze gewoonte aangenomen; zij is mij onontbeerlijk geworden; en ik geloof dat hij veel te rechtvaardig is, om kwalijk te neemen, dat ik daaraan voldoe;* en ging dus met rooken voort.

Dewijl hij zig nog nooit aan 't Hof vertoond had, was hij 'er ook bij niemand bekend, dan bij den Ridder FORBIN, die zig, echter, wel wachtte te zeggen, dat hij 'er hem gebragt had. Den Koning werd hierop aangediend, dat 'er een man was, flout ge-

genoeg om in zijne vertrekken te rooken, en die weigerde heen te gaan. LODEWIJK zeide daarop al lachende; *Het zal* JAN BART *zijn; laat hem begaan.* Binnen komende, werd hij door zijne Majesteit minnelijk ontvangen; zeggende: JAN BART, *het is u alleen geoorloofd te rooken.* Op den naam van JAN BART en 's Vorsten minnelijke bejegening, stonden alle de Hovelingen opgetoogen, in de beschouwing van dien zeldzaamen mensch. De Koning was naauwlijks vertrokken, of ieder vraagde BART, hoe hij het tog gemaakt hadde, om door de Blokkaade van *Duinkerken* te komen? Hij plaatste hen allen op een rij, en dreef hen uit den weg, door stooten met zijne elleboogen en vuisten; ging midden door hen heen; keerde weder, en zeide: *Zie daar hoe ik gedaan heb.* Sommigen kwamen lachende bij den Koning, en verhaalden hem het voorgevallene. LODEWIJK zig met hem willende vermaaken, deed hem roepen; en hem in verlegenheid meenende te brengen, zeide zijne Majesteit: *zeg mij, hoe zijt gij door de Engelsche Vloot gekomen?* BART beantwoordde de vraag des Konings met de taal van een' Zeeman, dat is, met krachtige bewoordingen. De Hovelingen verwonderden zig daarover; doch de Koning zeide hun: *Hij spreekt wel wat onbeschaafd, maar handelt in mijne zaak dapper.* Vervolgens op zijne Hovelingen ziende, voegde hij 'er bij: *Is 'er onder u lieden wel iemand, die doen kan 't geen hij doet?* waarop zij, met eene buiging, die *neen* te kennen gaf, moesten antwoorden. De Koning beschonk hem met eene erkentenis van duizend Kroonen, te betaalen uit de Koninglijke Schatkamer; bij de ontvangst daarvan, speelde BART geen minder belachelijken rol.

Dan wij volgen hem weder op de Zee, waarvoor hij geboren scheen te zijn. Zonder alle zijne bedrijven stukswijze te melden, moeten wij hier aanmerken, dat in het Jaar 1694, agt Staatsche Oorlogschepen eene Graanvloot, uit de *Oostzee* naar *Frankrijk* bestemd, veroverd hebbende, dezelve tot op de hoogte van *Texel* bragten, alwaar BART, die zes Oorlogschepen bij zig had, 'er de handen aan floeg. Drie van gemelde agt Schepen overweldigde hij; de overigen deed hij vlugten, en bragt de Graanschepen behouden in de Haven van *Duinkerken.*

Terstond na zijne aankomst aldaar, deed hij, door zijnen Zoon, den Koning kennis geeven van het behaalde voordeel.

De

De boodſchapper bekwam tot vergelding een hooger trap in den Zeedienst; en zijnen Vader werden brieven van Adeldom verleend.

Hij nu Ridder geworden zijnde, viel, in 't Jaar 1696, op een *Hollandſche* Vloot aan, die met Graanen uit de *Oostzee* kwam, veroverde de Fregatten, die ten geleide dienden, en nam of vernielde een aanmerkelijk getal Koopvaardijſchepen. In het volgende Jaar werd hij, door SOBIETSKIJ, Koning van *Poolen*, tot Bevelhebber van een Esquader, dat te *Duinkerken* lag, aangeſteld.

De ontwerpen, die hij, bij den ontſtaanen oorlog, in het Jaar 1702, beraamd had, werden door den dood verijdeld; hij overleed op den 27 April van het gemelde Jaar.

Laat ons met de volgende kenſchets van deezen Held afſtappen. Hij wordt beſchreeven als groot en wel gemaakt van leden; had een ſtout voorkomen; en zijn gantſche gedaante ſcheen geſchikt om de moeijelijkheden der Zeevaart te verduuren. Alle zijne trekken waren regelmaatig; hij had een aangenaam gelaat, een bloozende koleur, groote levendige oogen en blond hair; was maatig; ſprak weinig; bezat een gezond oordeel, ſchoon onbeſchaafd, en was voor den omgang met de wereld niet geſchikt. Zijne geaartheid was die van een' Zeeman, zijnde altoos werkzaam, ijverig, een vijand van rust en ledigheid. Hij onderſteunde zijne waardigheden door een' moed en dapperheid, die den toets konden doorſtaan, en beſtuurde dezelve door voorzichtigheid. Des noods durfde hij de grootſte gevaaren trotzeeren; doch ontweek dezelve, als 'er roem noch voordeel bij te behaalen was. De overwinning, die hij, in het jaar 1694, behaalde, bevrijdende, door het herneemen van de Graanvloot, *Frankrijk* van hongersnood, maakte alleen zijnen roem onſterfelijk. De naam van JAN BART was een ſchrik op den Oceaan. Doorgaans was hij gewoon, van de vijanden, daar hij tegen ſtreed, de eerſte laag afte wachten, en niet te ſchieten, dan onder het bereik van een Piſtoolſchoot, en dan terſtond tot de entering over te gaan. Dit meenden wij te moeten zeggen van hem, over wien wij ons billijk verwonderen, ſchoon hij den Staat onnoemelijke ſchatten ontweldigd heeft, op dat zijn voorbeeld van dapperheid en moed tot een ſpoor ter navolginge moge verſtrekken

ken aan hun, die zig hebben overgegeeven om hun Vaderland te verdedigen en te beschermen.

Zijn gantsche levensloop, uit het Fransch vertaald, is, met dit zelfde oogmerk; 1781, *te* Rotterdam *in 't licht gegeeven.*

BARTEL ENTES, een man, die zig, ten voordeele der Nederlanden, in den aanvang der *Spaansche* beroerten, ten schrik van *Spanje*, geen minder naam gemaakt heeft dan BART; zie ENTES: (*Bartel*)

BARTHOLDUS VAN OOIJEN, de XXIste Abt van *Egmond*; zie OOIJEN (*Bartholdus van*)

BARTHOLDUS, (*Wilhelmus*) of *Bartholdi*. In weerwil der Klasfis van *Hoorn*, en van andere Predikanten, werd deeze, door de Magistraat, tot Predikant binnen die stad aangesteld. Na dat hij eenige maalen den Kansel beklommen had, moeiden de Predikanten zig daar mede, in het jaar 1576, en begeerden van Prins WILLEM, hij zoude met zijn gezach daar tusschen komen, en BARTHOLDI, nevens zijne voorstanders, bij zig ontbieden. Doch de Heer VAN ALDEGONDE, van wiens raad Prins WILLEM zig veeltijds bediende, ontraadde dit den Vorst, en oordeelde het beter, een' zachter weg in te slaan: naamlijk, het inleeveren van een vertoog, waar door, zijns bedunkens, de Magistraat gemaklijker tot reden zou te brengen zijn, dan door het oefenen van gezach, waar uit hij vreesde, dat, veelligt, groote geschillen zouden ontstaan, die ten nadeele van de goede zaak, tot krenking van 's Prinsen achtbaarheid, en tot vermindering der kerklijke tucht zouden kunnen strekken. De Heer ALDEGONDE schreef hier over aan ADRIAAN VAN DER MIJLEN: *Gij weet hoe gehaat de naam van Consistorie, van Klassis en bijna van Religie is.*

Door tusschenkomst van zulk een' raadsman, bedaarden de Kerklijken, en BARTHOLDI bleef in zijnen dienst.

BRANDT, *Hist. der Reform.* I. Deel, bl. 555.

BARLÆUS, (*Gaspar*) doorgaans genaamd GASPAR BELGIAE, of

de Nederlander, om dat hij te *Goes*, in *Zeeland*, geboren was, werd, schoon uit geringe ouders gesprooten, te *Leuven*, ter beoeffeninge van de Godgeleerdheid, gezonden. Eenige jaaren daarna verliet hij het School van MINERVA, en trad in dat van MARS, onder Keizer KAREL DEN V. In het jaar 1546 keerde hij weder tot de Letteroeffeningen, en vertrok, twee jaaren laater, met FRANCISCUS XAVERIUS naar de *Indiën*, ter bekeering van de Heidenen, of ter verzameling van schatten. Als Provinciaal van de order der *Jesuiten* stierf hij te *Goa*, in 1553.

VAL. AND. LA RUE, *Geletterd Zeeland*, p. 392.

BASNAGE, (*Jacobus*) wiens Vader Advocaat voor het Parlement van *Rouaan* was, werd geboren, den 8sten Augustus 1653. De eerste gronden zijner studien leide hij te *Saumur*, onder den vermaarden TANAQUILLUS FABER, die hem, om zijn vlug begrip, zeer beminde. FABER, weet men, had niet veel op met de Kerklijken; en ziende dat BASNAGE genegen was, die orde te ombelzen, raadde hij hem zulks ten sterksten af; doch des jongelings neiging was sterker dan FABERS raad. BASNAGE der Taalen kundig zijnde, begaf zig naar *Geneve*, en beoeffende aldaar, onder CHOVET, de *Filosophie*; onder MESTERAT en TURRETIJN de Godgeleerdheid; welke laatste wetenschap hij verder voortzette onder JURIEU, te *Sedan*. De laatste was een man van goed verstand, maar weinig toegevende: BASNAGE hoorde vlijtig zijne lessen, doch volgde meer de geaardheid van BEAULIEU, die veel gemaatigder was. JURIEU, hier door getroffen, gaf hem, toen hij zig als Proponent aangaf, tot straf, de allerzwaarste Proeftexten; niettemin voldeed BASNAGE zo wel, dat zijn meester niet kon nalaaten hem te roemen. In 't jaar 1676 werd hij Predikant te *Rouen*, in plaats van LE MOINE, die als Hoogleeraar naar *Leiden* beroepen was. BASNAGE trad aldaar in huwelijk met de dochter van CH. DU MOULIN, Predikant te *Chateaudun*, en kleindochter van den alombekenden P. DU MOULIN. In het jaar 1684 werd de kerk te *Quivellij*, welke door die van *Rouen* gebruikt werd, geslooten, onder voorwendsel, dat de Gemeente de order des Konings overtreden had. BASNAGE verzocht verlof, zig met zijn gezin naar *Holland* te mogen begeeven; na lang aanhouden werd hem dit, door een brevet, getekend met de eigen hand des Konings, toegestaan. In

In 1691 werd hij te *Rotterdam*, op een behoorlijk jaarlijksch pensioen, tot Leeraar in de *Fransche* Gemeente aangesteld. Aldaar geraakte hij in twist met den Predikant JURIEU, die zijn vrouws zuster getrouwd had; doch hij wachtte zig, daar van iets door den druk gemeen te maaken: houdende hij zig liever aan zijne letterbezigheden, en in het gezelschap van geleerde Mannen. Dit maakte hem zijn verblijf aldaar zo aangenaam, dat hij, wat moeite zijn zwager hem ook veroorzaakte, echter niet kon besluiten, *Rotterdam* te verlaaten, om de beroeping, die te *Leiden* op hem gevallen was, te aanvaarden.

In het jaar 1703 hadden de beide behuwd-broeders een zeer hevig gesprek over het bidden in de Kerk, voor die van *de Sevennes*, welke de wapens hadden opgevat; JURIEU merkte dit aan als een wettigen oorlog: doch BASNAGE hield het tegendeel staande, en verklaarde te zullen wachten, met in 't openbaar voor hen te bidden, tot dat de souverain hem zulks beval.

In het volgende jaar geraakte hij in kennis met den Broeder van den Marquis DE TORCIJ, die den naam voerde van den Ridder CROISSIJ, welke, als krijgsgevangen, in den slag bij *Hochsted*, over *Rotterdam* naar *Engeland* gevoerd werd. De beleefdheid, die hij aan dien Heer en deszelfs Gezelschap beweezen had, bragt hem in kennis met den gezegden Marquis DE TORCIJ, die, eenige jaaren daarna, in *den Haag* kwam, om voorslagen van vrede te doen. De achting, welke de Raadpensionaris HEINSIUS hem toedroeg, was oorzaak dat hij, in het jaar 1704, als *Fransch* Predikant in de Hofplaats beroepen werd. De grootè reden, die hem bewoog, dat beroep te aanvaarden, was, dat hij dacht den *Fransche* Vlugtelingen van meer dienst te kunnen zijn. HEINSIUS schatte hem niet alleen hoog als Predikant, maar toonde ook, dat hij in Staatzaaken veel vertrouwen in hem en zijne bekwaamheid stelde; hij zond hem met den *Franschen* Ambassadeur D'UXELLES naar 't Congres te *Utrecht*, ter behandeling van zaaken van het grootste gewigt. Zijne bekwaamheid was buitenlands bekend. De Cardinaal BOUILLION, als vluchteling in *Holland* zijnde, vertrouwde hem alle zijne zaaken. De Abt DU BOS, naderhand Kardinaal, in 1716, als Buitengewoon Gezant van *Frankrijk*, had order van den Hertog VAN ORLEANS, zig bij BASNAGE te vervoegen, en van zijnen raad gebruik te maaken.

De Abt gaf hem niet alleen van alles kennis, maar arbeidde ook met hem, om de alliantie tusſchen *Frankrijk* en *Engeland* tot ſtand te brengen. Eene menigte brieven, door den Abt aan hem geſchreven, bewijst de verpligting, die *Frankrijk* erkende hem desaangaande verſchuldigd te zijn. De Regent liet het niet bij Complimenten, maar toonde zijne verpligting met 'er daad, door hem niet alleen alle zijne goederen, die hij in *Frankrijk* gelaten had, te doen toekomen, maar bezorgde hem daarenboven een vast jaargeld.

Basnage bezat bij eene groote geleerdheid, een gezond en ſterk lichaam. Zijn geheugen was uitmuntend. Weinig van ziekte wetende, trof dezelve hem, daar mede bezocht wordende, zo veel te ſterker. In 1722 kwijnde hij aan een maagziekte; daarna werd hij door de Geelzucht aangetast, zijnde toen in het 71ſte jaars zijns ouderdoms, en voorneemens zijne *Kerklijke Historie*, in de *Franſche* taal, te doen herdrukken; waar van het Eerſte Deel met de negende eeuw begint. Men had langen tijd bij hem aangehouden om dit werk vroeger te doen beginnen; doch de arbeid, die daar aan vast was, en zijne hooge jaaren, veroorzaakten, dat de Doctoren, reeds voor eenigen tijd, hem het ſtudeeren hadden verboden. Op den 3den van de maand December, 1723, verklaarden zij, dat 'er geene herſtelling zijner gezondheid overig was; hij overleed op den 25ſten van gemelde maand.

's Mans geaartheid was ongeveinsd, gelijk uit zijne ſchriften kenbaar is. Hij was mededeelzaam, en gedienſtig jegens behoeftigen; vriendhoudend, zachtmoedig, en zeer verdraagzaam. Bayle, die volmaakt de kunst verſtond om iemand naar de waarde zijns arbeids te ſchatten, noemde hem, toen hij ſlegts 19 jaren oud was, *eene levende Bibliotheek*. Het is, zegt hij, een Man, in de gedaante van een' jongeling, niet alleen wegens zijne groote geleerdheid, maar ook om zijne oprechtheid en edelmoedigheid. Meer tot zijn lof te zeggen, zou overbodig zijn, daar zijne ſchriften alles afdoen. Van alle deezen hier een verſlag te geeven, zou eene ganſche Historie op zig zelve uitmaaken: des zullen wij alleenlijk van die, welke tot onze Vaderlandſche Geſchiedenisſen betrekking hebben, gewaagen. Deeze zijn zijne *Annales des Provinces Unies*, (Nederlandſche Jaarboeken)

en) welke, op last der Edele Gr. Mogende Heeren Staaten, die hem tot hunnen Historie-Schrijver aangesteld hadden, vervaardigd werden. BASNAGE had dien arbeid niet aangenomen, dan op zekere voorwaarden, hier in bestaande, dat hem toegang tot de Registers van Staat zou verleend worden, en hij ongeveinsd de waarheid zou mogen melden. Dit hem toegestaan zijnde, kwam, in 1717, het Eerste Deel in 't licht, dat greetig gezocht werd, en meer goedkeurders dan berispers vond. Wat aangaat de beschrijving van de Regeering der Zeven Provintien, daarin had hij hier en daar misgetast; doch zulks deeden ook zijne berispers. BASNAGE, verre van zo stijfhoofdig te zijn, zijne gebreken niet te willen erkennen, of verbeteren, deed zulks voor zijnen dood, in een uitvoerig bericht, en voegde daar bij eene Verhandeling over de *Batavieren*, die met vrucht geleezen kan worden. Deeze Verhandeling plaatste hij voor het Tweede Deel, dat in 1719 te voorschijn kwam. 't Gemelde Tweede Deel bevat een verhaal van het gebeurde van 1646—1667: een tijdstip, waarin veele gewigtige gebeurtenissen voorgevallen zijn. Op 't jaar 1648 ontmoet men daarin de *Munstersche Vredehandeling*, waarbij Neerlands Vrijheid bezegeld is geworden; gedurende welke onderhandeling de Prinsen VAN CONDÉ en FR. HENDR. V. ORANJE stierven. Over den laatsten drukt de Schrijver zig dus uit: *dat 'er de Staat niet veel bij verloor, om dat hij zieklijk was*, en schrijft 's Prinsen ongemakken en dood toe aan een naijver, dien hij tegen zijnen Zoon, naderhand WILLEM DEN II, voedde. Het jaar 1649 was vermaard door den dood van KAREL DEN I, zijnde *Frankrijk* boven dien vervuld met binnenlandsche beroerten; en de Staaten hadden geschil met den Keurvorst van *Keulen* over *Rhijnberg*. Niet min berucht was het jaar 1650, door den onbezonnen toeleg van WILLEM DEN II op *Amsteldam*; welk geval door BASNAGE wel uitvoeriger, doch bij andere geschikter en meer met de waarheid overeenkomstig beschreeven is. Verder vindt men in de jaaren 1653 en 1654 den oorlog en vrede met CROMWEL, en vervolgens de komst van KAREL DEN II in *'s Hage*; zijnde alles doormengd met veele zaaken, die vreemde Landen en Hoven meer dan de Nederlanden betreffen.

Zijne Afbeelding is door VAN GUNST in 't koper gebragt.

BASSON, (*Adrianus*) was een Rechtsgeleerde, en Neef van den *Goudschen* Pastoor JAN FRANSZ BASSON. In zijne geboortestad *Gouda*, gaf hij, in 1665, zijne *Consilia* in 't licht.

WALVIS, *Beschr. v. Gouda*, bl. 324.

BASTINGIUS, (*Jeremias*) Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, op de Academie te *Leiden*, was geboren 1554, te *Iperen* in *Vlaanderen*. Zijne ouders, om den Godsdienst uit *Gent* verdreeven zijnde, namen de wijk naar *Leiden*; hun Zoon studeerde te *Breemen*, *Geneve* en *Heidelberg*, en was uitmuntend bekwaam in de taalen. Eerst werd hij als Predikant te *Antwerpen* beroepen; na de verovering daar van, door PARMA, 1585, vertrok hij naar *Dordrecht*. Naderhand te *Leiden* tot Hoogleeraar beroepen zijnde, overleed hij kort daar, den 26sten October 1598, nalaatende eenige Werken, onder anderen een over den Catechismus.

Zie MEURSIUS, *Ath. Bat.*

BAT. In de Blaffert der *Utrechtsche* Bisschoppen, betreffende hunne Geestlijke Jurisdictie over de Kerken, Kapellen en Kloosters in *Zeeland*, word *Bat* gesteld onder de Diaconij van *Zuid-Beveland*. M. VAN DER HOUVE plaats het onder de verdronkene Dorpen, in de Oostwatering van *Zuidbeveland*; waarin ook de stad *Remerswaal* gelegen heeft, die, in 't jaar 1532, door inbraak en overvloeijing der Zee, te niet gegaan is. SMALLEGANGE zegt 'er dit van: „ Wat verder van *Rilland*, naar de „ *Mosselkreek* heene, leit de oude Ambachtsheerlijkheid van „ *Bat*, waar omtrent een groote Toren gestaan heeft, daar nog „ eenige overblijfzels van gezien worden, *Batzen Toren* ge„ naamd." In den Bladwijzer zegt hij: „ *Bat*, een oude Heer„ lijkheid in het verdronken *Zuid-Beveland*."

BATAVIA, is de aloude en bekende naam van dat gedeelte der Nederlanden, 't welk, vóór CHRISTUS geboorte, door de *Batavieren* bewoond werd. Oneindige moeite hebben de Schrijvers zig gegeeven om te onderzoeken, of het Land zijnen naam van die volken, dan of deezen den naam van het Land ontleend hebben. Niet minder hebben zij zig afgesloofd, om den waaren oor-

oorſprong van het woord zelf te vinden. Doch allergrootst is hun verſchil, over de vraag, welke Landſchappen 'er al of niet onder behoord hebben. Aan hun, die zig in deeze zaaken geoefend hebben, zijn de twisten, die CLUVERIUS en PONTANUS daarover gehad hebben, bekend. Onder de oude *Hollandſche* Schrijvers vindt men 'er, die den naam van *Batavia* afleiden van BATO, welke de Zoon van den Koning der *Katten*, nu *Hesſen*, zou geweest zijn, en lang vóór de geboorte van CHRISTUS geleefd hebben; ſtellende zij, dat het Land, alwaar hij en de zijnen zig nedergezet en vermenigdvuldigd hebben, den naam van *Bato's Haven* (nu *Gelderland*, *Holland* en een gedeelte van *Utrecht*) gekreegen heeft. Want, volgens hunne gedachten, moet de naam van *Have* betekenen *'t goede land*, het *bezit van Bato*, en die naam zou naderhand, naar den *Latijnſchen* tongval, verbogen zijn in BATAVIA. Anderen willen, dat het dus genaamd werd, naar BATO's *Auwen*, BATO's *Velden*: want het *Duitsch* AUW betekent *Veld*. Zij, die verder gaan, zeggen dat, door deezen BATO, *Battus*, *Batavus*, en door de zijnen, *Batavodurum*, (nu *Wijk te Duurſteede*) als ook *Batenburg*, gebouwd zou zijn. Minder tegenſpraak ontmoet het zeggen, dat de *Bataviers* ſtichters van die beide plaatſen, dan de ſtelling, dat gemelde BATO een Prins der *Katten* of *Vermanduuren* zou geweest zijn. Zij, die alles wat men van hem vertelt, voor beuzelingen houden, beroepen zig daarop, dat hij bij TACITUS niet genoemd wordt, ſchoon deeze, meer dan eens, melding maakt van *Batavi Virtute Praecipui*, d. i. *Bataviers de voornaamſten in Heldhaftigheid*. Wij willen 'er geen Harnas om aantrekken, of het Land den naam van dien, bij zijne Stiefmoeder gehaaten en verdreevenen Prins, dan of het denzelven van elders zou gekreegen hebben. Want ſchoon TACITUS, in het geen ons van hem is ter hand gekomen, van BATO niet ſpreekt, zou het, echter, mogelijk zijn, dat in zijne verloorene Schriften melding van hem gemaakt wordt. Maar wie zal die *mogelijkheid* bewijzen *waarheid* te zijn? Liever voegen wij ons dan bij anderen, die, uit den ſchat, door TACITUS nagelaaten, met zekerheid putten. Den naam oorſprongelijk te ſtellen van de *Katten*, of eenigen van hun, die, van boven afgekomen, het Land *Baat-Haven*,

een goede Haven, genoemd hebben, om dat zij het land goed vonden, en 'er, door invordering van tol- en haven-gelden, voordeel van konden trekken, is zo verre van den weg afgeweeken, dat het, zo als men bij SCHRICK wel meer zaaken vind, geene aanmerking verdient. Doch, om met van LEEUWEN en *Jonkheer* VAN DER HOUVE, de *Katten*, of de van hun afkomstige *Batavieren* geheel te verwerpen, en den naamsoorsprong aan de gelegenheid des Lands toeteschrijven, zonder hier alle hunne uitgedachte naamspeelingen bij te brengen, zou mogelijk niet zonder grond zijn, mids dan op vaster gronden van zekerheid, dan door de beide bovengenoemde Mannen gedaan is, beweezen werd, dat het Land den naam van *Batavia*, reeds vóór de aankomst dier Volken, gedraagen heeft.

Ik voor mij geloof dan liever met anderen, dat de *Katten* den naam *Batavia* aldaar gebragt dan gevonden hebben, en dat de *Romeinen* het naderhand, naar hun, het *Insula Batavorum*, *Batavisch Eiland*, genoemd hebben; welke naam nog heden in de *Betuwe* over gebleeven is. Dit gevoelen steunt hoofdzaaklijk op het getuigenis van TACITUS, die zegt „ dat de *Batavi* eertijds een gedeelte van het geheele lichaam der *Katten* uitmaakten; doch dat zij, door een inwendigen huistwist en tweespalt, met meer anderen, in 't land, of in de landen der *Katten* woonende, zig van daar begeeven, en nedergeslagen hadden in dat land, het welk naderhand door de *Romeinen* voor een gedeelte van hun rijk gerekend werd." Zijne woorden zijn allerduidelijkst, als hij zegt: zij bewoonen het Eiland aan den Rhijnstroom: weleer woonde dit volk in der *Katten* gebied: maar door een tweespalt vertrok het Volk, (wat Volk? *Batavus Populus*, *'t Batavisch Volk*,) uit der *Katten* gebied, en sloeg zig in ons land, of Eiland neder. Waaruit blijkt, dat dit Volk den naam van *Batavus Populus* reeds had, eer het zig op dat Eiland nedersloeg. Geene melding vindt men gemaakt, of zij het land ledig vonden, dan of het reeds bewoond was. Dat het te vooren onbewoond zou geweest zijn, is niet wel gelooflijk, schoon het op dien tijd ledig was; mogelijk dat de voorige bewooners het hebben verlaaten, uit eene hun aangeboren zucht, om zig nu hier, dan daar nedertezetten; of mogelijk zijn zij 'er toe genoodzaakt geworden

worden, door overstroomingen of andere redenen. Dan dit alles is niets dan gissingen, vermits men van geene voorige Bewooners gewag gemaakt vindt.

Het komt ook niet onwaarschijnlijk voor, dat de *Romeinen*, met weinig moeite, het woord *Batavi* hebben kunnen vormen of buigen van *Bet-auwe*, *Baat-Ilave*, daar het Volk zelf hun dien naam in den mond'gaf, schoon zij, in hunne eigen taal, geen *Batavi* of *Batavieren* zijn genoemd geweest. Wij hebben zo even gezegd, dat de naam *Batavia* alleenlijk in de *Betuwe* over gebleeven is; doch MONTANUS, in zijne aantekeningen op GUICIARDIJN, stelt zig daartegen, zeggende dat de *Betuwe* niet onder *Batavia* kan betrokken geweest zijn, en bedient zig van de woorden van J. CÆSAR en PLINIUS, die het Eiland zo eng beperken, dat 'er de *Betuwe* niet onder kan betrokken worden: om reden dat *Batavia* een Eiland, door den *Rhijn* besloten, en dat zig aan beide zijden in den Occeaan ontlast, genoemd wordt; hebbende alvoorens de *Maas* in den eenen arm van den *Rhijn*, nu de *Waal* geheten, ontvangen. Volgens dit getuigenis van JULIUS CÆSAR, dat *Batavia* begint, daar de *Maas* in de *Waal* valt, en zig tot aan de Zee uitstrekt, maakende 80,000 passen; trekt MONTANUS het gevolg, dat men de *Betuwe* daar onder niet begrijpen kan. PONTANUS stelt zig ten allersterksten daar tegen, en zegt, na eenige krachtige bewijzen bijgebragt te hebben, dat men daaruit zeer gemaklijk zien kan, hoe dezulken (waaronder AURELIUS GOUDANUS) misgetast hebben, die een onderscheid poogden te maaken, tusschen de Hedendaagsche *Geldersche Betuwe*, en ons *Oud Batavie*; welk *Batavie* zij zeggen alleenlijk te bestaan in het nedergedeelte des Eilands, dat door de *Deenen* en *Noormannen* naderhand *Holland* genaamd is geworden. PONTANUS, echter, ontkent niet, dat de *Geldersche Betuwe* een Eiland is, tusschen de *Waal*, den *Rhijn* en de *Lek* gelegen: maar houd staande, dat dit Eiland mede een groot stuk of gedeelte van het *Oud Batavie* is. Doch MONTANUS begaat veele misslagen, zo als men in zijne aanwijzingen op COMMELIJN zien kan: want alles, wat hij daar van de Steden zegt, strijdt duidelijk tegen TACITUS, die van geen Stad, dan van 't *Oppidum Batavorum*, dat *Nijmegen*, en van *Batavodurum*, dat toen slegts een vlek

of dorp was, melding maakt. Wij zullen hier op laaten volgen, het geen bij den Heer ALTING van de *Batavi* gezegd word.

De CATTEN (*Cadi*) een zeer groot, schrander en strijdbaar Volk van *Neder-Germanien*, of *Nederduitschland*, zijnde geweest, de laatste van de geenen, die gelegen waren tusschen den *Oceaan*, of de *Noordzee*, en de *Main*, waarvan de eene in den *Rhijn*, en de ander in de *Elve* valt; een volk, dat zig beroemt, de *Romeinen* te ondergebragt te hebben. Deezen zijn bij verzachting van uitspraak, ook *Hatten*; *Hatti*, en *Cassen*, *Hassen* of *Hessen* genaamd. Een groot deel van hun zijn geweest de BATTEN (*Batti*), woonende aan de Rivier *Andra* of den *Eder*; gelijk daarvan groote waarschijnelijkheid is, in de plaatzen BATTENBERG en BATTENHAUSSEN, welker naam zo beroemd is geweest, dat nog zelfs ten tijde van STRABO dit gantsche Volk dan eens *Catten*, dan eens *Batten* genoemd werd. Deezen door een Inlandschen tweespalt verdreeven, hebben, volgens TACITUS, de uiterste zoomen van den *Gallischen Bodem*, zonder bewooners liggende, en te gelijk het Eiland tusschen de verdronken landen (*Vada*), ingenomen, en hebben van die Landen, die in de *Duitsche Taal* AWEN heeten, buiten twijffel den nieuw gemaakten naam van *Batauwers* gekreegen; dit is de rechte en oorspronglijke grondnaam van dit zeer beroemde Volk: al wat hier van afwijkt, is niet dan zotte praat. Nopens den tijd van hunne verhuizing herwaarts, vind men niets beschreeven. CÆSAR immers spreekt van de *Bataviers*, tusschen *Waal* en *Rhijn*, even gelijk hij spreekt van de *Lingons* aan den oorsprong van de *Maas*, en van de *Leponters* aan dien van den *Rhijn*, zonder 'er iets bij te voegen; waaruit men eenig vermoeden kan hebben, dat zij aldaar onlangs na hem gekomen waren: waaruit men dan moet opmaaken, dat hij hun voor oude Volken houd; en misschien onder van naam dan de *Germannen*, die niet lang vóór den tijd van CÆSAR eerst in *Gallien* gekomen waren.

Het land nu der *Batavers* is vast land, of ook een Eiland. Het vaste land noemt TACITUS *den uitersten zoom van den Gallischen Bodem*, *of een kleine streek van den oever*; verstaande daar door den slinker oever van den *Waalstroom*, waar op de stad der *Batavieren* (*oppidum Batavorum*), welke door CIVILIS bij *Vetera* (nu *Zanten*), na dat hij van de *Romeinen* in een'

veld-

veldslag overwonnen was, eer hij naar het Eiland week, in brand gestoken werd. PLINIUS noemt, behalven de *Bataviers*, die hij even te vooren in het Eiland geplaatst had, nog andere naast de *Gugernen* gelegen. 't Geen men begrijpen moet, dat binnen deezen *Gallischen* Zoom begreepen geweest is, al het land dat zig van de *Gugernen*, of tusschen de beide rivieren uitstrekt, tot daar de *Maas* en *Waal* zig met elkander vereenigen; dat is, tot aan *Geervliet*, toe, naamlijk een klein gedeelte van *Kleefsland*, het Rijk van *Nijmegen*, *Maas*, *Waal* en *Bommel*, *het land van Altena*, *Dordrecht*, *het land van Strijen* en *Putten*, en wat daar onder behoort. CÆSAR heeft eerst dit Eiland der *Batavieren*, met weinige woorden, zeer net beschreeven. *Een gedeelte van den Rhijn* (zegt hij) *de Waal genaamd, maakt het Eiland der Batavers, en valt niet meer dan* 80,000 *schreeden daar van daan, in de Noordzee* (*Oceaan*). En SERVIUS schrijft bijna het zelfde: *de Rhijn maakt, daar hij nu de Waal* (of *Wahal*) *wordg noemt, het eiland der Batavers.* Dus maakt dan de Waal *het voorste van het Eiland*, dat is daar zij zig van den Rhijn scheidt; en na 80,000 schreeden, *daar zij in de Maas* of den *Oceaan* stort, *het achterste of het einde*; zijnde het overige besloten, door den anderen arm of kil, die den naam van den *Rhijn* behoudt, wordende van vooren bepaald door de Noordzee. TACITUS omschrijft het aldus: „ De Rhijn verdeelt „ zig bij de voorste, of 't begin van het land der Batavieren, „ als in twee stroomen, en behoud dien sterken loop, zo als hij „ Germanien voorbij strijkt, tot dat hij in den Oceaan stort. Naar „ den Gallischen oever, daar hij veel breeder is, en zachter „ vloeit, wordt hij van de bewooners *Vahales* genaamd; een „ weinig daar na verandert hij deezen naam ook in dien van „ *Maas*, met wiens zeer wijder en breder mont hij in den Oce- „ valt." Laat ons het nog eens herhaalen. Het Eiland der *Batavieren* wordt van vooren door den Oceaan, en van achteren, aan de beide zijden, van den Rhijn bespoeld, en is daarom het Eiland van den Rhijnstroom genoemd. PLINIUS noemt dit, onder alle de Eilanden, die aan den Rhijn liggen, het ALLERVOORNAAMSTE; doch voegt 'er bij, dat de *Batavieren* het met de *Caninefaten* gemeen hebben. D. CASSIUS noemt het zelve *Batavia*,

zon-

zonder dat een van hun de grenzen rondsom bepaalt. CAESAR geeft 'er, gelijk wij gezien hebben, alleenlijk de lengte van op; doch de breedte is door niemand van de ouden bepaald, zelfs niet langs het strand, om dat het meest overal onzeker en moeijelijk zou geweest zijn, de meeting daar van te onderneemen. Langs de Noordzee, daar het Eiland op zijn breedste is, strekt het zig niet verder uit, dan tot 22000 schreeden; dat is, vijf gemeene Duitsche Mijlen en een half van *Katwijk*, tot aan de *Maas* uitsteekenden westerhoek, hebbende bijna het vaste land dezelfde lengte; doch daar het op zijn breedste is, is het niet veel meer dan zes duizend schreden, d. i. anderhalve gemeene Duitsche mijl, of twee uuren gaans; doch het grootste gedeelte is nog zo breed niet. Binnen deeze paalen ligt dat klein gedeelte van *Gallie*, zo als TACITUS het noemt, en 't welk alleen in de Reiskaart van PEUTINGER, *Batavia* genoemd wordt.

Hier bij zouden verder nog eenige aanmerkingen van verscheidene geleerde Mannen gevoegd kunnen worden; van welke de voornaamste is, dat de naam *Batavia* niet gebruikt is geworden, bij iemand der oudste *Latijnsche* Schrijvers; voorts ook de verschillende gedachten over de ligging en uitgestrektheid des lands, en wat des meer zij; doch het voornaamste boven reeds gemeld zijnde, laaten wij het overige op zijn plaats.

BATAVIA, de Hoofdstad van *Neerlands Indiën*, is gelegen op 5 graaden, 50 minuten zuiderbreedte, aan den binnenkant en de noordzijde van 't Eiland *Java*, op een effene, doch moerassige vlakte. Van vooren of ten Zuiden is dezelve van eene Eilandrijke Zee, en van achteren ten Noorden, van schoone bosschen en hemelhooge bergen omringd. De stad, in het midden, door eene rivier, in de lengte doorsneden, en in twee wijken verdeeld, legt in een vierkanten muur van Kareelsteenen beslooten, zijnde met twee-en-twintig bolwerken versterkt, als *Amsteldam*, *Middelburg*, *Delft*, *Rotterdam*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Vianen*, *Gelderland*, *Catzenellebogen*, *Oranje*, *de Nieuwe Poort*, *Hollandia*, *Diest*, *Nassau*, *Zeeland*, *Utrecht*, *Friesland*, *Overijssel*, *Grooningen*, *Zeeburg*, *Kuilenburg* en *Middelpunt*. De barmte onder de muur is met dikke schaalen beschoeid, en werd, in 1670, met een hegge van witte Hagendoorn, van drie

drie voeten breed, omtrent vier voeten van den muur af, beplant.

De Stad heeft in haare muuren vier Poorten: twee aan de Zuidzijde, zeer kostbaar en kunftig gemaakt; draagende de eerfte den naam van *Nieuwe*, de tweede van *Diest*, de derde van *Rotterdammer*, en de vierde dien van de *Utrechtfche Poort*. Verder is dezelve, naar maate haarer uitgeftrektheid, genoegzaam verfterkt.

Voorheen werd de Stad, door de *Javanen* en *Chineefen*, *Kalappa*, naar zekeren vruchtboom *Kalapas*, genoemd. De *Indiaanen* noemen dezelve ook wel *Jakatra*; welke benaming mede afkomftig van zekeren Boom, bij de *Indiaanen Jakkas*, en bij de *Hollanders Schroofzak* genoemd. Niet lang vóór de komst der *Mahomedaanen*, was de Stad een open vlek, en door Heidenen bewoond; daarna werd zij het eerst met bamboezen verfterkt, en is eindelijk tot een Stad aangegroeid; waartoe de Oorlog der Inwooners tegen den Koning van *Bantam* veel heeft toegebragt.

Na dat de *Hollanders* 'er zig meester van gemaakt hebben, zo als, op het Art. van de O. I. COMPAGNIE, omftandig zal verhaald worden, is deeze Hoofdftad met een meenigte voortreffelijke Gebouwen verrijkt geworden; de voornaamften, zo Kerklijke als Wereldlijke, zijn deeze: de Kruiskerk; het Raadhuis; Gasthuis; Spinhuis; de Vleeschhallen; Stadspaardeftallen; *Chineefche* Ziekenhuis; Weeshuis; Stads Meesters en Kunftenaarshuis; eene menigte Compagnies Pakhuizen; Lijnbaanen; Visch- en andere Markten; Latijnfche School, enz. Boven die allen munt in pracht en grootheid uit, het Huis van den Gouverneur, of het Binnen-Kasteel. Verder heeft men buiten de ftad, de Steenbakkerijen; het Lazarushuis; de Wasbleekerijen, en eenige Forten. Het binnenfte gedeelte der Stad is door 15 Grachten doorfneden, en met agt ruime ftraaten voorzien.

Het Beftuur, zo wel van deeze Stad als van gantsch *Indiën*, is gefchikt naar den vorm der Regeering van Nederland. De eerfte en hoogfte Raadsvergadering beftaat 'er uit de *Raaden van Indiën*, waarvan zijne *Excellentie de Gouverneur Generaal* altoos *Prefident* is. De tweede Raadsvergadering beftaat in *negen Perfoonen*, buiten den *Prefident*, die doorgaans Raad

van

van *Indiën*, en in die waardigheid Groot-Zegelbewaarder is. De derde Raadsvergadering bestaat uit de bijeenkomst der *Schepenen*, die uit negen bestaan, waaronder twee *Chineesen* zijn. Verder zijn 'er *Weesmeesteren*, *Bevelhebbers van kleine zaaken*, *Burger Krijgsraad*; alle welke Collegiën voorzien zijn van Secretarisfen, Boden, Deurwaarders, enz. Eindelijk is 'er de *Kerkenraad*. Deeze mannen hebben onder hun bestuur eenige duizenden menschen, van allerleije natiën; want men vindt aldaar, buiten de *Hollanders* en *Chineesen*, *Maleijers*, *Amboneeschen*, *Mooren*, *Javanen*, *Makassaaren*, *Mardijkers* of *Toepassen*, *Tunereesen*, *Bougis* en andere; alle welke Volken, buiten de *Hollanders*, een groot getal weerbaare Mannen uitmaaken. Dan hoe groot dit aantal ook zij, is, echter, het Eiland *Java* Boom-, Vrucht-, Visch- en Vee-rijk genoeg, niet alleen om dezelve te voeden, maar bovendien in staat eene menigte van het overschot voor ons en andere te missen, en jaarlijks met geheele scheepsladingen af te laaten haalen.

Wat aangaat de Rampen, die deeze Stad, en met haar de gansche O. I. MAATSCHAPPIJ, zedert het jaar 1618, zo door de *Inboorlingen*, als *Engelschen*, *Chineezen*, enz. heeft doorgestaan, zal op het reeds gemelde Art. van de O. I. COMPAGNIE gemeld worden, en ook een gedeelte bij de Levensschets van den *Gouverneur Generaal*, ieder ter behoorlijke plaatse.

Zie van dit BATAVIA breder, *Verhaal en Opkomst van de* O. I. C. NIEUHOF, *Zee- en Land-Reizen*; *Opkomst*, enz. *van Batavia*, en andere *Reisbeschrijvingen*.

BATAVIEREN. Deeze zijn de Natie, welke, gelijk uit het Art. BATAVIA blijkt, een gedeelte der *Katten*, nu *Hessen*, uitmaakten. Het is bekend, dat 'er onder de Geleerden en Oudheidkundigen, over hunnen oorsprong veel getwist is. H. JUNIUS, en met hem CELLARIUS, houden staande, dat dezelve van de *Germaanen* is. CLUVERIUS, daarentegen, schrijft dien toe aan de *Galliën*. TACITUS is, wat dit betreft, zig zelven niet gelijk: want in zijne *Historien*, IV Boek, Cap. 32. noemt hij de *Caninefaten en Batavieren, een klein gedeelte der Galliën*; doch elders geeft hij duidelijk te kennen, dat hij die volken onder de *Germaanen* rekent. In zijne *Hist.* IV Boek, Cap. 14. zegt hij: „ *Zij hadden*

„ *den puik van Ruiters en Voetvolk*, *en de Germanen tot* „ *Bloedverwanten*." Zeker is het, dat zij van Duitsche Afkomst zijn; en dat zij een gedeelte der *Katten* waren, blijkt nog nader uit het verhaal, door TACITUS ons nagelaten, wegens den twist, die onder hen ontstaan was, en wel bepaaldelijk tusschen de *Katten* en *Hermonduuren*, over het bezit eener Rivier, die zeer veel zout uitleverde. Doch DOUZA is van gedachten, dat gemelde twist, langen tijd na den uittogt der *Batten*, of *Batavieren*, ontstaan zou zijn. En als men voor waarheid aanneemt, dat de *Batavieren*, reeds ten tijde van JULIUS CÆSAR, bezitters van het Eiland waren, gelijk met grond vastgesteld kan worden, dan heeft JUNIUS zig hier in voorbij gezien, vermits de twist om de Zoutrivier, gelijk anderen willen, eerst onder de Regeering van NERO is voorgevallen. Den tijd, waarin de *Batavieren* hier te Lande zouden gekomen zijn, houdt men geweest te zijn meer dan zestig of zeventig jaaren vóór onze gewoone tijdrekening. De reden daarvan wordt aldus voorgesteld: dat 'er twist ontstaan was, tusschen de *Katten* en hunne nabuuren de *Serbsten*, of *Cheruschen* en *Hermonduuren*, welke laatsten zig zamen verbonden hadden, om een gedeelte der *Katten*, en wel de *Batten* of *Battavieren*, die toen hunne woonplaats aan de Rivier de *Andrana* hadden, van daar te doen verhuizen; dat de *Batavieren*, die de wapenen, ter eigen verdediging, reeds aangegord hadden, door hunne Priesters van het gebruiken derzelven te rug gehouden waren, brengende hun de kleinheid hunner magt onder het oog: met bijvoeging, dat, ware het hun om eene vrije woning te doen, daar lag een onbewoond land, tusschen de uitwateringen van den *Rhijn*, tot aan den Oever der Noordzee, dat Bosch-, Vee- en Visch-rijk genoeg was, om hun en hunne Kinderen te voeden.

Het gedaane onderzoek, met het gezegde der Priesteren, in alle deelen overeenstemmende, waren zij terstond gereed, deeze nieuwe woonplaats te betrekken. Ik voor mij twijfel geen ogenblik, of de Kunstschilder L. F. DE BOURG heeft, in zijne tekening van het eerste Vignet, in van LOON's *Aloude Historie*, de waarheid van den overtogt deezer Volken beter getroffen en bewaard, dan in dat, welk hij voor de *Vaderlandsche Historie* van WAGE-

NAAR

NAAR vervaardigd heeft; ten minsten het eerste voldoet meer aan de echtheid van het verhaal, dan het tweede, schoon dit naar de kunst mogelijk sierlijker is. Ik vraag alleen, of men gelooven kan, dat de *Batavieren* baalen en pakken, gelijk wij nu gewoon zijn, maakten? Waar men bewijs vindt dat zij ladders, hamers en ander gereedschap gebruikt hebben, ter vervaardiging van zwaare gebouwen? met één woord, of de kunstige afbeelding wel voldoe aan het verhaal, waarvan de prent tot opheldering moest dienen? De eerste aftekening dan voldoet aan de beschrijving, die wij desaangaande van de beste Schrijvers kunnen ontleenen; bestaande hier in, dat zij, in schuiten, gemaakt van uitgeholde Boomen, of wel op aaneengehechte Vlotten, met hunne Wijven, Kinderen, Vee en Goederen, den togt ondernemende, den *Rhijn* afzaktten, en dus bezit van het Eiland namen.

Het is zeker, dat zij met geene vreemde huwelijken, althans niet met eenige andere uitheemsche volken bevlekt, maar altijd een eigen zuiver volk, en dus elkander gelijk geweest zijn. Hieraan wordt toegeschreeven, dat zulk eene groote menigte van Menschen, allen een zelfde lichaamsgestalte hadden: want zij worden beschreeven, als hebbende een wreed gezicht, hemelsblaauwe oogen, goudgeele hairen en groote lichaamen. Deeze hunne natuurlijke gedaante verschafte aan het heir van JULIUS CÆSAR, aan het welk dusdanig bericht door de *Franken* gegeeven werd, eene groote verbaasdheid; het maakte hen vreesachtig voor groote kloeke Mannen, van eene zwaare en rijzige gestalte; Mannen van ongelooflijke dapperheid en geoefend in de wapenen. Zij hadden, indedaad, meer dan eens tegen hen gestreeden; doch zij betuigden ook, dat hun schrikbaarende opslag van oogen niet te verdragen was. Door deeze en dergelijke omschrijvingen hebben ondertusschen de dwaaze denkbeelden, als of de *Batavieren* Reuzen geweest waren, bij veelen ingang en geloof gevonden; en zij, die dat denkbeeld wilden voortplanten, bedienden zig van bewijzen, daar toe ontleend van hunne gebouwen, grafsteden en van alles wat slegts groot, grof en sterk was. Doch hadde men alleen met de natuur raad genomen, en hunne onvermoeide levenswijze, hun-

hunnen onophoudelijken arbeid in den krijg, hun gewoon voedsel, en boven al hunnen afkeer van het vermengen met andere Natien, als mede den leeftijd, op welken zij zig in het huwelijk begaven, en hunnen afkeer van de hoererij en onkuischheid, gadegeslagen, dan had men ligt de forsheid en grootte hunner lichaamen kunnen beschouwen, zonder hen, uit verbaazing daar over, tot Reuzen te maaken. Dit bevestigt TACITUS, als hij zegt, dat zij zig gemeenlijk geneerden met slegte spijzen, wilde appelen, versch wild gedierte, en geronnen melk.

Dat zij hunne kinderen onachtzaam opvoedden, was oorzaak dat zij daardoor opgroeiden, tot zulk eene grootte, dat de *Romeinen* 'er zig over verwonderden. En wil men beproeven, of deeze reden hadden, om op de eerste beschouwing voor hen vervaard te zijn, men vertegenwoordige zig een Man van forsche gedaante, hebbende, in een heldhaftig voorhoofd, onder dik gehairde winkbraauwen, en tusschen zwaar kronkelende blinkend goudgeele hairlokken, heldere hemelblaauwe oogen, (iets zeldzaams in *Italie*), en onder aan den kin een langen baard, zijnde de bovenlip mede door een forschen knevelbaard gedekt, en stelle dan zulk een hoofd op dat grove lichaam, waar van de huid door de lucht verhard en bruin geworden was. De goudgeele hairlokken waren bij hen in groote achting, en een eigen kenmerk; zodanig, dat de Keizer CALIGULA, aan de *Franken*, die hij te *Rome* voor echte *Batavieren* wilde doen doorgaan, gebood, hunne hairen geelkronkelend te maaken. Ook waren zij niet gewoon het hair te korten, voor dat zij eene roemruchtige overwinning behaald hadden: waar van wij in CIVILIS een voorbeeld zullen vinden; uit wiens gewoonte wij ook leeren, dat het hair niet onachtzaam, maar dat de *Batavische* hairlok, op een bevallige wijze, gedragen werd. De *Romeinen* zelve vonden naderhand, in die wel opgetooide hoofden, zo veel vermaaks, dat zij dezelven als sieraaden deeden boetseeren. Ja, 'er zijn voorbeelden, dat zij dusdanige afbeeldsels aan de steelen hunner lepels lieten gieten, of uitbeitelen. Zie het geen SMIT of SMETIUS 'er van zegt, bl. 451.

Wat de *kleeding* der *Batavieren* betreft, desaangaande dient onderscheid gemaakt te worden tusschen hun huislijk en oorlogs-

gewaat; tusschen dat der voornaamsten en minderen, zo wel als tusschen dat der Mannen en Vrouwen.

Tusschen de laatstgemelden wordt men geen ander onderscheid gewaar, dan dat de Vrouwen meest al met linnen, veelijds met purpere banden of ruiten beschilderd, bedekt gingen. Dan de vraag is, van waar zij deeze bekleedsels hadden, daar zij, volgens de eenpaarigste berichten, geen koophandel met andere Natien dreeven, en ik ook tot heden toe niet heb kunnen naspooren, dat de kunst van dit linnen te vervaardigen onder hen in gebruik was? Mijne gedachten dan voor een beter geevende, zou ik liefst het daar voor houden, dat dit dekzel des lichaams, door de Vrouwen gebruikt, eerst in zwang geraakt is, na dat zij tot grootere gemeenschap met de *Romeinen* gekomen waren. Niettemin, het zij dan met linnen of vellen gekleed, was haare gewoonte, het bovendeel van den borst en armen ongedekt te laaten.

De Mannen droegen doorgaans een *Kasjak*, of, zo als TACITUS het noemt, een *Sagum*, dat op dezelfde wijze gemaakt was, als de lederen wapenrokken der *Romeinen*. Dit *Kasjak* sloot zeer naauw om het lichaam, en wel zo eng, dat men door het zelve alle de gewrichten kon zien. Het *Kasjak* had een nederhangenden slip, die rondsom de heupen tot aan de knieën nederwaards hing; bedekkende de schaamdeelen en de dijen. Onder het *Sagum* droegen ze geene andere klederen of linnen. Het onderscheid tusschen de meer en min vermogenden bestond hier in, dat de laatsten in het draagen van *Kasjakken*, van beesten vellen gemaakt, zeer onachtzaam waren; zijnde de anderen daarop zeer keurig; hunnen pronk daar in stellende, dat dezelven door ingewerkte velletjes van andere dieren versierd waren, waar toe door hun gebruikt werden, de vellen van Zeehonden, en andere daar te lande gevonden wordende jachtdieren, als *Herten*, *Vossen*, *Wolven* en *Dassen*.

Men stelle zig, volgens de onderscheidene gemaakte afbeeldingen, een of meer *Batavieren* voor, omhangen met den huid van een Oos, Koe, Hert of ander beest, waar van het vel des kops, met hoornen en al, hun tot een muts verstrekte, en de huid, bij gebrek van haak of doorn, met de voorste pooten door-

gen-

J. Buys, inv. et delin. — Reinr. Vinkeles, sculp.

KLEDING EN WAPENRUSTING DER BATAVIEREN.

eengeſtrengeld of toegeknoopt, op de borst hangende; voorts, ter voltooijing van dien opſchik, den ſtaart achter aan ſleepende: en zeg mij dan, of zodanig een opſchik niet veel eer een gehoornd Monſter, dan een mensch vertoonde. Wij zullen, ter beſtrijding van dergelijke afgebeelde monſters, niet zeggen, dat de *Romeinen*, van deeze ſchrikbaarende kleding, geene melding maaken, maar het den Lezer beoordeelen laaten, of een volk, dusdanig toegeſteld, vlug en vaardig ten oorlog zijn kon: ſchoon ik gaarne beken, dat men deeze kleeding niet geheel en al verwerpen kan, wanneer men hunne Helmetten of hoofddekzels, waar van zij zig, in plaa's van ijzeren, bedienden, beſchouwt; met welke gevleugelde Helmet CIVILIS en andere Helden afgebeeld worden. Men gelooft ook niet zonder reden, dat de *Batavieren*, in navolging der *Scijthen* en oude *Grieken*, zig van de vellen der dierenhoofden bediend, en dezelven, in den ſtrijd, voor hoofddekzels gebruikt hebben. 't Geen ons te meer hier in bevestigt, is, dat men leest, *dat de Cimbren en Duitſchers hunne helmen met vreeslijke opgeſpalkte dierenmuilen bekleed hadden, als Wolven, Vosſen, Wilde Zwijnen, Beeren, Rammen, Osſen, Zeehonden.* Deeze dieren van hunnen eigen landaart zijnde, is het niet meer dan waarſchijnelijk, dat zij van de koppen derzelven, en bijzonder van die van *Osſen* en *Rammen*, ieder naar zijne zinnelijkheid, gebruik zullen gemaakt hebben. Doch hoe waarſchijnlijk dit zij, zo onwaarſchijnlijk is het, dat de *Batavieren* zig met een geheelen huid zouden omhangen hebben. CÆSAR zegt: *hunne kleeding was dikwerf zo klein, dat een groot gedeelte hunner lichaamen naakt en bloot bleef*; en op een andere plaats: *hunne klederen waren vellen en kleine omhangzelen van vachten, der Schapen en Geiten.* Dusdanig was ook de kleeding der allereerſte volkeren, *Gen.* III: vs. 21. Dat zij de kunst verſtonden, om die vellen dun en lenig te maken, blijkt hieruit, dat dezelve, gelijk reeds gezegd is, *zo eng om hun lichaam ſlooten, dat de gewrichten daar door kenbaar*, en daarenboven met invlegtſels kunſtig verſierd waren; 't welk met geen mogelijkheid aan ruwe onbearbeide osſenhuiden kon geſchieden. Nogthans moet men hier bij in aanmerking neemen, dat deeze enge of nette kleeding, volgens TACITUS, eigen was aan de meerderen; en gevolgelijk moet die der minderen ruimer

of losser om 't lijf gehangen hebben. Dat hier in onder hen eenige orde plaats had, blijkt nog klaarder, aangezien hunne Priesters, of *Druïden*, met veelverwige klederen gekleed waren. Ook bedienden zij zig, ten oorlog optrekkende, van een ruimer soort van Kolders, zo dat doorgaans de schouders, de hals, borst, armen en beenen bloot bleeven; dit dagt hun noodzaaklijk, om ze tegen lucht en weder meer gehard te maaken.

Hunne wapenrusting bestond voornaamlijk in een *Schild*, een *Pfriem*, en eene *Zwaarddagge*; zijnde dit doorgaans het Huwelijksgoed, dat de Bruid aanbragt. Hunne *Schilden* waren meestal van teenen gevlochten, vervolgens met koehuiden overtoogen, en met allerleije verwen beschilderd; welke soort van teenen schilden meest alle andere volken, behalven de *Romeinen*, hadden. Want AMMIANUS MARCELINUS zegt: *Zij dekten zig met schilden van teenen, vast in een gevlochten, en met digte ruwe vellen bekleed.* Deeze schilden hadden doorgaans die hoogte, dat zij 'er op konden rusten; welke hoogte des te noodzaakelijker was, om dat zij gewoon waren, ten einde aan hun gewoon krijgsgeschreeuw een sterker geluid te geeven, met den mond daarop te leggen. Dat het hunne gewoonte was, groote schilden te hebben, blijkt uit het verhaal van de hulp, die zij CÆSAR toebragten, waarin de overwinning aan de groote schilden, die zij, in tegenoverstelling van de *Britten* hadden, wordt toegeschreeven. Dan de hoegrootheid derzelven te bepaalen, is niet mogelijk, aangezien dezelven verschillende, en geschikt waren naar de kloekheid hunner gestalte. Een groot schild had bij de *Romeinen*, volgens POLIJBIUS, „ de breedte, over den bult „ of holte gemeeten, van twee en een halven voet, en de leng„ te van vier voeten." LUCIUS tekent aan, dat zij met hun hoofd op den boord van het schild stonden te slaapen; waar uit, als wij de afbeelding daar van met oplettendheid gadeslaan, blijkt, dat zij de gewoonte moeten gehad hebben, dezelven van die hoogte te maaken, dat ze, op den grond gezet, zig tot de hoogte der Elleboogen, of een weinig daarboven hebben uitgestrekt. Hier bij nu de forsse gedaante der *Batavieren* in aanmerking neemende, zal men, bij de beschouwing van de verschillende afbeeldingen daar van, zig niet verwonderen, zo als ik menigmaal gezien heb, over hun, aan welken ik dezelve vertoonde. Met

zo-

zodanig *Schild* en *Pfriem* (*Framea*) (zijnde, volgens TACITUS, „ een halve fpiesſe, hebbende op het einde een kort ſmal ijzer, „ en zijnde van zodanige ſcherpte en dienst in den oorlog, dat „ zij met dat geweer, al naar de gelegenheid het vereischte, van „ verre en van nabij wisten te vechten. Ja, zegt hij verder, de „ Ruiters vergenoegen zig, wanneer zij alleenlijk een zodanig „ Schild en Pfriem hebben,)" waren de *Batavieren*, het zij te voet of te paard gewapend. Somtijds, echter, waren zij ook nog voorzien van een ſoort van *Zwaarddaggen* (*Gladii*) die zeer veel overeenkomst hadden met dat ſoort van pooken, die nog in de XV Eeuw in gebruik waren. In deeze hunne kleeding en Wapenrusting, vindt men de *Batavieren* zeer fraai afgebeeld, op de groote plaat, in van LOONS *Aloude Historie*.

Vóór hunnen omgang met de *Romeinen*, ſchijnen zij geen denkbeeld van bemuurde Steden gehad te hebben; zij bouwden houten hutten, op eenigen afſtand van elkander, ieder daar de plaats hem best behaagde. Zulks een huis was van een ruim veld voorzien; geen de minſte bouworde was bij hen bekend. Zie TACITUS, *Zeden der Germaanen*, Cap. XVI. *en vergelijk daar mede, het geen wij van de tweede tekening van de* BOURG *gezegd hebben.* Deeze hutten of huizen waren doorgaans van ſtroodaken voorzien, en ſtonden op zekere hoogten, naderhand *Vliebergen*, *Terpen* of *Torpen* genaamd, om voor de overſtrooming des waters veilig te zijn. Het eenigſte ſieraad was, dat dezelven van binnen met eenige blinkende aarde beſtreeken waren.

Wat hunne geaartheid aanbelangt; doorgaans vindt men dezelve omſchreeven, als geheel afkeerig van onmenschlijke wreedheid en wraakzugt, doch moedig en ijverig in de verdediging hunner vrijheid en algemeenen welvaart; gastvrij, openhartig, kuisch, eerlijk en getrouw aan hunne verbonden. Het deugdzaame van hun Charakter, vóór dat zij door de *Romeinen* verbasterd waren, omſchrijft TACITUS met weinige woorden, als hij zegt: *Dat bij hun de goede zeden van meerder kracht zijn, dan elders de goede wetten.* Onder het Godsdienſtig aankweeken van het natuurlijk en ingeſchapen denkbeeld, van een eeuwig onbegrijpelijk Opperwezen, dat door geen aardsch vernuft te bevatten is, namen zij alle de pligten der menschlijkheid in acht, beledigende niemant, dan die hen beledigde. En ſchoon een ingeſchapen heldenmoed

hen ten oorloge deed neijgen, onderzochten zij altoos, vóór den aanvang des strijds, of dezelve rechtvaardig of onrechtvaardig was. Nimmer zag men hen landen in bezit neemen, dan die hen door het recht der Natuure, als eerste bezitters daar van, toekwamen; uit welke grondbeginselen de vermaarde HUGO GROTIUS *de Vrijheid onzer Republiek* heeft afgeleid. Dan het geen hier bij onze bijzondere opmerking verdient, is, dat men geene voorbeelden onder hun vind, dat zij ooit meer begeerd hebben, dan in de rechtmaatige bezitting hunner landpaalen te blijven; ja zelfs verkoozen zij, in de allervoordeeligste gelegenheden, om over andere volken te kunnen heerschen, een getrouw Bondgenootschap boven de Opperheerschappij; en dit (uitgenomen de bezitneeming van de *Indiën*) is ook altoos, tot op heden, het doelwit onzer Republiek geweest. De voorbeelden daar van in onze Staats-Regeering zijn menigvuldig, en zullen ons bij veele omstandigheden van zelven te vooren komen. Dat dit onder de *Batavieren* plaats had, ziet men in het gedrag van CIVILIS: want als deeze de *Tiersche*, *Frankische*, *Langresche*, *Drentische* en andere Volken te onder gebragt had, overheerschte hij hen niet, maar liet alle die volken onder hunne eigene Oversten en vastgestelde Regeering; haakende hij naar geen meer invloed op hen, dan om hun getrouwe Bondgenoot en Beschermer te zijn. Hij of de zijnen, wel verre van zig, door hunne eigen magt, eenig gezach aantemaatigen, vonden alleenlijk hun doel in den bijstand, dien zij hun verleenden. De *Romeinen* noemden hen hunne *Vrienden en Bondgenooten*. Bij alle hunne veldslagen, en de daar bij behaalde overwinningen, ontmoet men nimmer *Batavier*, verhit op roof of buit; nimmer ziet men hen bezoedeld met het bloed hunner vijanden, geplengd na de overwinning, uit een afschuwelijke of spoorlooze zucht tot moorden, schoon zij, met leeuwenmoed, in den strijd alles nedervelden. Geen *Batavier* begeerde meer, dan zijn rechtmaatig deel van den bekomenen buit. De grootste schande onder hen, was het breeken van het eens gegeeven woord, ook zelfs aan de overwonnenen: dit ontstak CIVILIS, na de overgave van *Vetera* (Zanten,) in toorn, tegen zijnen Bondgenoot CLASSICUS, die de *Romeinen* tegen den gedaanen Eed ombragt. Ja, zelfs wanneer een van hun zijne vrijheid in het spel verlooren had, gingen zij liever in slavernij, dan

dan oneerlijk vrij te blijven. De *Kuisheid* was eene hunner grootste deugden. Eene Vrouw, die het huwelijk schond, dat bijna nooit onder hen gebeurde, of eene maagd, die zig in eene oneerlijke verkeering te buiten gegaan had, moest, ter haarer schande, met afgesnedene hairen gaan; de Mannen en Jongelingen stonden mede hieraan bloot; aan deezen was het ook niet geoorloofd, vóór een bepaald getal van jaaren bereikt te hebben, zig in den Echt te begeeven. De *Gastvrijheid* was onder hen een algemeene en eerste wet, en de dankbaarheid voor genotene weldaaden de tweede. De zucht voor eene Edele Vrijheid was hunne heerschende drift. De begeerte naar goud en schatten vond bij hen geen plaats; en hier door was alle woeker en gierigheid onder hen onbekend. Hunne hoofdgebreken bestonden in liefhebbers te zijn van het spel en van een stevigen dronk. Tegen de luijaarts, de blohartigen, de ongetrouwheid en ongodsdienstigheid, waren straffen onder hen uitgedacht, naar evenredigheid der misdaaden.

Wat aanbelangt hunne *spijze* en *drank*, weinig bekommerden de *Batavische* Mannen zig met het huisbestuur of den Landbouw. Al de zorg daarvoor rustte op de Vrouwen en oude Mannen, die onbekwaam waren om oorlog te volgen. Dus was hunne spijze ook zeer eenvoudig, bestaande meest in wilde Appelen, Melk, Boter en Kaas, en zomtijds eenig wild of tam Vee; ook kookten zij pappen van wilden Haver en Garst. Hunne drank bestond uit een afkooksel van Garst, of andere Graanen, dat in den smaak veel naar wijn zweemde. De Lange, in zijne *Verhandeling* over de *Batavieren*, meent dat het veel overeenkomst had met de *Moutwijn*.

Reeds hebben wij gezegd dat de jongelingen, niet vóór een bepaald getal van jaaren bereikt te hebben, zig in den Echt mogten begeeven; zelden, of liever nooit, gebeurde zulks onder de twintig; en op hoe meerder jaaren zij dit deeden, des te meerder werden zij geacht. Als 'er een huwelijk moest voltrokken worden, zocht men een paar van gelijke grootte en ouderdom; en als dan geschiedde de voltrekking in het bijzijn der wederzijdsche Bloedmagen, die het Huwelijksgoed van den Bruidegom aan de Bruid bragten; bestaande het zelve in geene schatten, of sieraadjen, maar in een *Koppel Osfen*, een *getoomd Paard*, een

Zwaarddagge, Schild en Pfriem. Het geen de Bruid aanbragt, had zelden veel te beduiden; het voornaamste, dat bij de ontvangst deezer gifte van haar gevorderd werd, was, dat zij beloofde, den man, haar toegeschikt, in vrede en oorlog te zullen verzellen; getrouwlijk met hem lief en leed te zullen dragen; en dat zij, als eene goede moeder, haare eigen kinderen zoogen en voeden zou; waar voor aan haar zo wel als aan den Man, alle de goederen, die zij hadden of krijgen mogten, in eigendom behoorden.

Met zo weinig omstandigheids hun huwelijk vergezeld was, zo eenvoudig waren zij ook in het begraaven van hunne dooden. Alleenlijk zag men het Lijk van een' Man, die zig in den oorlog vermaard gemaakt had, met paard en wapenen op een hoogen houtstapel verbranden. Voor de Vrouwen werd het treuren, en voor de Mannen het aandenken eens overledenen loflijk gehouden. Hun getreur was kort, en de smerte werd langzaam geheeld.

Met alle Volken, bij welke het licht des Euangeliums nog niet opgegaan was, hadden zij dit gemeen, dat zij verslaafd aan den dienst der Afgoden waren; de *Zon*, de *Maan* en het *Vuur* waren de voornaamsten, die zij eerden: verder MERKURIUS, onder den naam van WODAN; HERKULES, onder den naam van MAGUSANES; de Godinne NEHALENNIA en meer anderen, doch die zij waarschijnelijk eerst naderhand van de *Romeinen* hebben leeren kennen; gelijk deeze hun ook geleerd hebben, het bouwen van Tempels en Altaaren. Men heeft reden om te vermoeden, dat zij hierin, door gemelde *Romeinen*, meer bedorven dan verbeterd zijn geworden; want van ouds hielden zij het voor onbetamelijk, de onsterfelijke Godheid door eene menschlijke gedaante aftebeelden, of binnen muuren en wanden te besluiten. Hunne gewijde Bosschen dienden hun tot plaatsen, alwaar zij hunnen Godsdienst oefenden; daarin offerden zij hunne Dieren, en ook wel Menschen; welke offerdienst door hunne Priesters verricht werd. De Bijgelovigheid, die hun sterk beheerschte, was oorzaak, dat die offeraars veel gezach over hen hadden. Behalven deeze hadden zij een soort van Waarzegsters, of zogenaamde *Wittewijven*, welke zij, in gewigtige gevallen, raadpleegden. Uit de historie van den onder hun vermaarden VELLEDA ziet men, hoe

hoe veel geloofs zij aan derzelver uitspraak gaven; uit de vlugt der Vogelen en het gebriesch der Paarden maakten zij deeze voorspellingen op. De Wichelarij, het Lot werpen, en meer andere zaaken geeven dit alles ten overvloede te kennen. De bezigheid der *Barden* of Zangers onder hen, is reeds op het Art. BARDEN gemeld. Ook waren zij niet vrij van oeffeningen, die voor een Christen ongeoorloofd zijn. Schoon onkunding in de toerichting der *Romeinsche* Schouwspelen, was, echter, onder hen een zogenaamd vermaak in gebruik; daarin bestaande, dat eenige Jongelingen, naakt, tusschen zwaarden en speeren sprongen; hij, die met de grootste behendigheid en het minst beschadigd zig daaruit wist te redden, genoot den roem, de aanschouwers meest vermaakt te maaken.

Laat ons overgaan tot de wijze, waarop de *Batavieren* gewoon waren, de bestuuring van hun Gemeenebest in te richten. In hunne Vergaderingen werden de voornaamsten, zo wel met betrekking tot de Jaaren, edelheid, oorlogsroem als welsprekendheid gehoord, doch meer om raad te geeven, dan om te gebieden. In gemelde Vergaderingen verscheenen die achtbaare mannen gewapend, en namen plaats, zonder onderscheid van rang of ouderdom. Gezeeten zijnde werd 'er beraadslaagd over Vrede of Oorlog, over het verkiezen van eenen Veldoverste (Heirvoerder), over doodstraffen en andere zaaken, het Gemeenebest betreffende.

Ieder was bevoegd, in zodanige Vergadering voortedragen, wat hij ten nutte van 't algemeen goeddacht; met meerderheid van stemmen werd daarop een besluit genomen. Een voorbeeld daarvan vindt men in de voorstelling van CLAUDIUS CIVILIS, wegens den aanvang van den Oorlog tegen de *Romeinen*; naar welk besluit de voornaamsten van het Volk de dappersten van 't gemeen verzamelden, TACITUS, Hist. B. IV. Cap. 14; wordende door het gemeen aldaar bedoeld, die ingezetenen, aan welke, bij de Vergadering, de wapenen toebetrouwd waren, en die, als leden van 't Gemeenebest, stem hadden om den Oorlog wettig of onwettig te verklaaren. Uit zodanige vergadering werden geweerd, zij, die zig lafhartig in den oorlog gedraagen hadden; ook die, welke hun schild in den strijd hadden achtergelaten: want de zodanigen hielden zij voor verraders van het Gemeenebest, als heb-

bende zig aan den vijand blootgesteld. De verkiezing van een Veldoverste of Hertog geschiedde of voor één jaar, of voor den bepaalden veldtocht: de reden daarvan wordt ons door CÆSAR gemeld, als hij zegt; „ dat de *Batavieren* en *Duitschers* vóór ze„ den gaven, dat zulks geschiedde, ten einde dat zij, door het „ lang bezit der gebiedende magt, niet zouden verlokt worden, „ en den last van den Oorlog in dien van den Landbouw veran„ deren; dat zij geen groote landstreek zouden begeeren, en dat „ de magtigen de zwakken niet uit het bewind zouden stooten; „ dat zij niet zorglijk zouden bouwen, tegen koude of hitte; en „ dat geene begeerte naar Geld onder hen zou ontstaan, waar„ door Partijschap, twisten en oneenigheden konden veroorzaakt „ worden; bovenal om het volk vergenoegd te doen blijven, „ ziende dat hunne goederen met die der magtigsten gelijk gesteld „ werden." Op het Art. ARMINIUS, der *Cheruschen* Veldheer, hebben wij gezien, hoe onaangenaam het voor 't Volk ware, toen hij het Veldheerschap, om zijne gedaane diensten, voor zijn leven behouden wilde.

Dan laat ons voortgaan, en zien waarin de magt van zulk een' Veldheer bestond. In 't Lands algemeene Vergadering had hij de magt niet om te gebieden, maar wel om ten beste te raden. Zijne magt of Opperbevel in het voeren van den Oorlog was mede bepaald; waarvan CÆSAR getuigt, dat zijn gebied zodanig was, dat het volk over hem geen minder magt had, dan hij over het volk; (versta hier door het Volk de ingezetenen, waarvan wij boven gesproken hebben). Op deeze magtsbepaaling acht geevende, ziet men ligtlijk hoe oneigen het is, gelijk wij meermaals aangemerkt hebben, aan die Hertogen of Veldoversten den naam van *Koningen* te geeven. Wij herhaalen hier het geen wij elders gezegd hebben, hoe CIVILIS zig zelven tegen de magt der Koningen van het Oosten verzet heeft.

Bij de gewoone groote jaarlijksche Volksvergadering, werd uit ieder District, of Landsverdeeling, één, als voornaamste, gekoozen, welke, door TACITUS, *Prins* genoemt wordt: mogelijk, om dat in de Latijnsche taal geen ander woord was, dat zijne waardigheid kon uitdrukken; en om dat de *Duitsche* Eernaam (*Adel*) van den eersten of voornaamsten, en de honderd medgezellen, geen onderscheid aanduidde. Zulke Eersten werden verkoo-

kooren, het zij uit hoofde van hunne eigen bekwaamheid of dapperheid, of om dat hunne Ouders of Voorouders in deugd of dapperheid hadden uitgemunt. Aan zulke verkoozenen werden anderen, in zekeren getal, en wel tot honderd toe, allen bejaarde en wakkere Mannen, toegevoegd, om de gemeene zaak te bevorderen, en op voorgemelde vergaderingen de twistzaaken te beslissen. CÆSAR gaat verder, en noemt hen alle *Prinsen*; doch TACITUS spreekt van hun als een minder rang bekleedende, en noemt ze *Comites* (*Raaden*,) die in de Rechtzaaken de vonnissen weezen, welke door de Eersten uitgevoerd moesten worden.

Deeze vonnissen moesten volgens de wetten worden uitgeweezen. Het algemeen gevoelen is, zo verre men TACITUS volgt, dat de *Batavieren* geene andere dan natuurlijke wetten hadden; benevens die, welke door de gewoonte tot wetten geworden waren, en bij hen aangenomen en ongeschonden bewaard werden. Wij hebben uit deezen voortreffelijken Schrijver reeds aangemerkt, dat bij hen de goede Zeden van meer vermogen waren, dan elders de wetten. Anderen hebben, om dit te bevestigen, daar bij gevoegd, dat onder hen mannen noch vrouwen leezen of schrijven konden; dat zij nooit Testamenten maakten, maar hunne goederen aan den naasten erfgenaam overlieten; diensvolgens, zegt men, hebben onder hen geene geschreevene wetten kunnen zijn, dewijl niemand dezelven kon opschrijven; en zo ze al geschreeven geweest waren, ze door niemand hadden kunnen geleezen worden. Maar als men daar tegenoverstelt, het geen de kundige Heer en Mr. VAN DE SPIEGEL, in zijne *Verhandeling over de Vaderlandsche Rechten*, desaangaande heeft aangetekent, dan verliest deeze stelling veel van derzelver kracht: Zijn Ed. zegt: „ Het is niet wel te bepaalen, of de wetten en gewoonten der „ Germanen, en die van hunne afstammelingen de Batavieren, „ in geschrift zijn gebracht geweest, dan of dezelve alleen door „ overleeveringen zijn voortgeplant: de meeste Schrijvers hellen „ tot de laatste stelling over, welke ik nogthans zo sterk niet „ zou durven verdedigen, vermits het mij voorkomt, dat dezelve niet als op loutere gissingen steunt, voornamelijk opgemaakt „ uit twee kwaalijk verstaane plaatzen bij TACITUS, *de Moribus* „ *Germ.* C. 19 de eerste is, *loc. cit. viros in Germania pariter*

„ ac

„ *ac feminas literarum secreta ignorasse*; de Heer HOOFT zet
„ deeze woorden over, dat aan mannen en vrouwen *het geheim*
„ *der letteren* onbekend was, waaruit men opmaakt, dat de
„ Germanen geene Letters hadden, om hunne gedachten in ge-
„ schrift uitte drukken; doch TACITUS spreekt hier niet van de
„ Schrijfkunst, maar van de ongeschonde heiligheid en kuisch-
„ heid der Huwelijken, welke bij de Germanen, door geene
„ verleidingen bedorven worden, gelijk bij de Romeinen: en
„ daarom laat hij 'er op volgen, dat noch mans, noch vrouwen
„ kennis hadden aan de kunstgreepen van *brieven* of minnebrie-
„ ven te schrijven.

„ De tweede plaats, waaruit men afneemt, dat de Germanen
„ geen geschreven wetten gehad hebben, is, daar TACITUS zegt:
„ *apud Germanos plus valere bonos mores, quam alibi bonas*
„ *leges*; doch hier betekenen *boni mores* (goede Zeden) niet goe-
„ de Costumen of ongeschreeve wetten, maar *den goeden inborst*
„ van het volk, gelijk door *bonæ leges* (goede wetten) beoogd
„ wordt, op een bijzondere Romeinsche wet, wegens de Hu-
„ welijken en het getal der Kinderen, waarover TACITUS op de
„ aangehaalde plaats handelde: *Vide* HEINECCIUS *ad legem Jul.*
„ *& Pap. L.* 1. *Cap.* 2. *p.* 25."

„ Zij (zegt zijn Ed. verder) welke de Germanen de schrijf-
„ kunst betwisten, geeven ook voor, dat Karel de Groote de
„ eerste geweest zij, die het Duitsch geschreeven heeft, doch ik
„ hebbe zulks bij geen oude Schrijvers gevonden: het schijnt
„ wel, dat Karel de Groote een Duitsche Spraakkonst heeft op-
„ gesteld, of doen opstellen; het blijkt ook uit oude handschrif-
„ ten van dien tijd, dat men het Duitsch toen schreef met La-
„ tijnsche Letters, maar hier uit is niet te besluiten, dat men te
„ vooren in 't geheel geene Letters gehad hebbe."

Doch te stellen, dat de *Germaanen* of *Batavieren*, waar van wij bijzonderlijk spreeken, naderhand, door hun gestadig verkeeren met de *Romeinen*, kundigheid van leezen en schrijven gekregen hebben, zo als zijn Ed. verder zegt, beslist hier het verschil niet: dit ontkennen wij, noch kunnen de voorige ontkennen. Zal men deeze hunne gedachten ontneemen, dan moet beweezen worden, dat zij, vóór hun verkeeren met de *Romeinen*, deeze zo nuttige kunsten verstaan hebben: want TACITUS leert ons,

ons, in het leven van AGRICOLA, dat het voor de *Romeinen* zelfs noodzaaklijk was, deeze volken in het leezen en schrijven te doen onderwijzen, wilden zij aan dezelven hunne geheime beveien afzenden. De gedachten van den Heer VAN DEN SPIEGEL zijn, echter, niet geheel zonder grond: want alleenlijk gesteld, dat deeze kunsten niet algemeen waren, de *Barden* hebben dezelve moeten verstaan: want het van niemand word tegengesproken, dat zij hunne zangen, waarin de daaden der Helden werden opgezongen, in schrift gesteld waren; ten minsten zegt men, dat ze veele Jaaren, in 't Klooster te *Egmond*, zijn bewaard geweest. En daar het bekend is, dat het bij de oude Volken doorgaans een gebruik was, ook de Wetten in verzen te brengen, die *Cantilenæ* of gezangen genoemd werden, zo zouden wij met zijn Ed. vrijlijk durven stellen, dat zij ook hunne Wetten in geschrift gehad hebben; en het komt ons ook niet vreemd voor, dat zij de *Barden* dezelven somtijds hebben doen voorzingen.

Tot dus verre ons met de beschouwing der *Batavieren* bezig gehouden hebbende, gaan wij over ter naarspooring van hunne Krijgsverrichtingen. JULIUS CÆSAR, die in het 45ste jaar, vóór onze gewoone tijdrekening, allereerst de *Romeinen* en derzelver wapenen hier te Lande gebragt had, behaalde daarmede eenige Overwinningen, en bragt, weinige jaaren daarna, de *Helvetiers* of *Zwitsers* tot onderwerping; welke overwinningen de *Gallen* deeden besluiten, hem om bescherming te smeeken, tegen de *Germanen*, die, onder aanvoering van ARIOVISTUS, met 120,000 man, over *den Rhijn*, in *Gallien* gekomen waren. CÆSAR, die niets dan de uitbreiding van de magt der *Romeinen* beoogde, verzuimde niet, hun hulp te verleenen; hij trok, kort na de gedaane belofte, tegen de *Germanen* te velde, en noodzaakte ARIOVISTUS, met het grootste deel over den *Rhijn* te rug te keeren. De *Belgen*, die het noordergedeelte van *Gallien* bewoonden, vreesden, dat deeze groote voorspoed nadeelig voor hunne vrijheid zou zijn, en maakten derhalven onderlinge bondgenootschappen, om zig te verdeedigen. Alle de *Gallen* spanden hier toe met vereende krachten zamen, vermits zij zo min van de *Romeinen*, als van de *Germanen* overheerscht wilden zijn. De *Belgen* dan de wapenen ter hand genomen hebbende, vielen eerst op de *Remiërs* aan; en deezen zig met hun niet willende vereenigen, wer-

werden door CÆSAR onderſteund, en de *Belgen* genoodzaakt hem in rust te laaten. De *Bellovaren*, *Suiſonen* en *Ambronen* werden door hem overwonnen. De *Nerviers*, de *Aduatien*, de *Morinen* en *Menapiers* moeſten in vervolg van tijd mede bukken. De *Eburonen*, die zig diep in *Gallien* hadden gedrongen, werden niet minder te rug gedreeven. Dan, alle deeze en meer andere overwinningen, door CÆSAR op die dappere Volken behaald, zouden hem weinig geholpen hebben, ware hij niet in 't vervolg door de *Batavieren* krachtdaadig onderſteund geworden. Vooraf zal het noodig zijn te onderzoeken, wat aanleiding gegeeven hebbe tot het *Verbond der Batavieren* met de *Romeinen*. *Gallien* was, na de overmeestering, door de *Romeinen*, in een Wingewest veranderd, en had den naam van *Provence*, of *Provincie* gekreegen; welken naam het *Overalpsch* gedeelte nog tegenwoordig draagt. Dat gedeelte des Volks, 't welk niet overwonnen was, ſtond bekend voor *Bondgenoten der Romeinen*. Na dan de bovengemelde volken overwonnen te hebben, trok CÆSAR op, om den *Teukteren* en *Uzipeeten* ſlag te leeveren; en ſchoon hunne Ruiterij in het eerst merkelijke voordeelen op de *Romeinen* behaalde, werden zij, echter, ten eenemaale verſlagen; welken ſlag men, naar de beste bepaaling, moet ſtellen geſchied te zijn, in dat gedeelte van de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, het welk thans *Maasland* genoemd werd; en dus zo nabij de grenzen der *Batavieren*, dat zij 'er niet onkundig van konden zijn. Het overſchot der *Teukters* en *Uzipeeten* had, met de *Ambriviaten*, de wijk naar de grenzen der *Sikambers* genomen. CÆSAR deed bij de *Sikambers* de vluchtelingen opeisſchen; dan hij ontving alles, behalven een voldoend antwoord: waarom hij beſloot, zelf over den *Rhijn* te trekken, en hen te ſtraffen. Eer hij dit verrichten kon, werd hij van de *Ubien* om beſcherming tegen de *Sueven* verzocht; uit hoofde van het verbond, dat hij, kort te vooren, met de *Ubien* gemaakt had, was hij tot hunnen bijſtand verpligt. 't Geen hem te meer tot den togt over den *Rhijn* aanſpoorde, was, de *Germanen*, die zo ligt in *Gallien* vielen, voor hun eigen Land bezorgd te doen zijn.

Terwijl CÆSAR met den togt tegen de *Sicambers* bezig was, ontving hij verſcheidene gezantſchappen, die zijnen vrede en vriend-

vriendschap begeerden, met belofte van hem Pandslieden te zullen zenden. Men houd staande, dat onder deeze Gezanten ook die der *Batavieren* geweest zijn: waartoe zij, zo wel als anderen, zig verpligt vonden, ziende dat het veiliger was, eenen overwinnaar, wien men niet in staat was, het hoofd te bieden, uit eigene begeerte den vrede voor te stellen, dan denzelven van hem op voorwaarden te moeten ontvangen. KATTENVALD, een voornaam man onder de *Batavieren*, was, volgens de oudste Cronijken, de oorzaak van het Verbond, dat tusschen de *Batavieren* en de *Romeinen* gesloten werd; bij welk verbond de eerstgemelden beloofden, „ van hunnen kant, de *Romeinen* met „ gewapende manschap ten dienst te staan. De *Romeinen*, van „ hunnen kant, beloofden, de *Batavieren* als vrienden en broe„ ders te zullen aanmerken; dat zij, als andere *Germaansche* „ Volken, geene schatting zouden betaalen, *maar vrij zijn.*" 'Er is groote reden om te vermoeden, dat ook de *Caninefaten*, de *Marezaaten*, en mogelijk ook de *Matiaken*, als nabuuren der *Batavieren*, in dit verbond begreepen geweest zijn.

Ingevolge dan van het zelve, deeden de *Batavieren* terstond eenigen hunner voornaamste krijgsbenden in 't Leger van CÆSAR overgaan; 't welk voor hen min bezwaarlijk was, dan andere Volken, aangezien de *Germaanen* de gewoonte hadden, in vrede zijnde, zig in dienst van anderen te begeeven. Aan hunnen bijstand was het dat CÆSAR zijne overwinning op de *Britten*, tot wier Eiland zij mede over Zee gegaan waren, grootlijks te danken had. De *Eubronen*, *Eduen*, *Avernen*, onder AMBIORIX en VERCINGITOROX, naderhand tegen de *Romeinen* opgestaan zijnde, werden, door toedoen der *Batavische Ruiterbenden*, tot reden en rust gebragt. CÆSAR hunne krachten nu meer dan eens beproefd hebbende, voerde de *Batavieren* met zig naar *Spanje*, ter stilling van den Burgerkrijg, door POMPEJUS verwekt. Hunne dapperheid, en vooral huune beroemde vaardigheid in het doorwaaden van Rivieren, waren voornaamlijk oorzaak, dat gansch *Spanje* zig aan de *Romeinen* moest onderwerpen. POMPEJUS zijne magt ontkomen zijnde, trok met zijn Leger naar *Griekenland*, alwaar hij, door CÆSAR, verzeld van de *Batavische* hulpbenden, gevolgd werd. CÆSAR zelf roemt den dienst, dien hij, in dien togt, van de Stad *Durazzo* in *Albinie* genooten heeft; en men

dient

dient de bekwaamheid van den meer gemelden Held zelven te bezitten, om naar vereisch van zaaken den moed, dapperheid en gezwindheid der *Batavifche* Helden, betoond in de *Pharzalifche Velden*, te kunnen verhaalen; hij zegt, dat hun voetvolk de Ruiterij van POMPEJUS in vaardigheid overtrof; waar van het gevolg was, dat zijn Leger, ten eenemaal geflagen, de wijk naar *Egijpte* moest neemen, alwaar POMPEJUS den dood te gemoete liep; wordende hij aldaar, op bevel van PTOLOMEUS, omgebragt. CÆSAR, die met zijn Leger hem tot in *Egijpte* gevolgd was, vond een hevigen tegenftand bij hen, die POMPEJUS omgebragt hadden; doch zijne *Batavifche* zwemmers reddeden hem, met allereerst den ftroom, die hem fluitte, overtezwemmen; waar door zij hem den weg baanden, tot de verovering van geheel *Egijpte* en *Alexandrie*.

De *Batavieren* dus menigmaal beproefd, en altoos dapper en getrouw bevonden zijnde, werden naderhand, toen AUGUSTUS den Rijkszetel beklommen had, door deezen tot zijne Lijfwagten gebruikt. Eerst bediende hij zig van hun tegen ANTONIUS, die zig tot zijnen mededinger had opgeworpen; 't welk men rekent gefchied te zijn, dertig jaaren vóór CHRISTUS geboorte.

De trotschheid der *Romeinen* bezielde deezen Vorst niet weinig; 't kwam hem onverdraagelijk voor, dat *Germanie*, alwaar de gulden vrijheid hooger dan het leven gefchat werd, geen Wingewest van *Rome* was. De eer, die CÆSAR hem gedaan had, met hem voor zijnen Zoon aan te neemen, vorderde in zijn oog deeze daad, als eene erkentenis. CÆSAR was meer dan eens den *Rhijn* overgetogen; tweemaal had AUGUSTUS hem verzeld; dit kon hervat worden. KLAUDIUS DRUZUS, Zoon van LIVIA DRUXILLA (Echtgenoote van AUGUSTUS) en van TIBERIUS KLAUDIUS NERO, een jongeling, uitfteekend in beleid en dapperheid, werd het bevel van den togt tegen *Germanie* toebetrouwd. Zijne aankomst in het Eiland der *Batavieren*, alwaar hij als vriend voet aan land zette, word bepaald op het tiende jaar vóór CHRISTUS geboorte. In het zelve heeft hij een eeuwigen naam nagelaaten, door het doen graaven van den nieuwen *Tsfel*, bekend bij den naam van *Druzus-Graft*. Het oogmerk, dat hij hier mede had, was tweeledig; voor eerst, om hem den oorlog tegen de *Overrijnfche Germaanen*, en de langs de Zuiderzee woonende *Friezen*, ge-

mak-

makklijker te maaken; ten tweeden, om de krijgsknechten, onder zijn bevel staande, werk te verschaffen, aangezien hij zijnen kans op de *Sikambers* en *Uzipeeten* afwachtte. Wat zijne overwinningen en te onderbrenging van veele *Germaansche* volken betreft, deeze zullen, op het Art. DRUSUS, gemeld worden. De landing van TIBERIUS, die DRUZUS volgde, om het gebied der *Romeinen* onder de *Germaanen* uittebreiden, op het *Batavisch Eiland*, maakte hem de overheersching der *Caninefaaten* minder moeijelijk. Ongelukkiger was voor de *Romeinen*, de strijd van VARUS en ARMINIUS; welke nederlaag oorzaak was, dat men te *Rome* de *Germaanen* scheen te vreezen; want den ongewapenden werd geboden, de Stad te ruimen, en den gewapenden, waar onder ook de Lijfwachten, naar hunne Eilanden te keeren; doch ten aanzien van de laatstgenoemden, moeten zij zig spoedig bedacht hebben; want kort na den dood van AUGUSTUS, vindt men, dat zijn opvolger TIBERIUS het puik der *Germanen*, en daar onder ook de *Batavische* Lijfwachten, naar *Hongarijen* zond, om den aldaar ontstaanen oproer te doen bedaaren.

In het 16de jaar onzer tijdrekening, naderde GERMANICUS het *Eiland der Batavieren*, deed aldaar, onder ANTEJUS, SILIUS en CECINA, een vloot van omtrent duizend schepen gereed maaken; en daarmede ondernam hij, om een einde van den Oorlog te maken en ARMINIUS te verdelgen, den togt naar de Noordzee. Dan ongelukkig viel die voor veele *Batavische* Helden uit; want aan den Eemsstroom genaderd, en al te moedig op hunne zwemkunst zijnde, lieten veelen het leven.

Geen minder deel hadden zij aan het verlies, dat APRONIUS leed, toen hij, door de *Friezen*, geslagen werd. Hunne getrouwheid in den post, waarin zij gesteld waren, toonden zij in 't jaar 41, op eene verbaazende wijze, met de wraak, die zij, als lijfwachten van KALIGULA, over den aan hem begaanen moord namen: want na de wapenen opgevat te hebben, bragten zij niet alleen veelen van zijne moordenaaren, maar zelfs eenige onschuldige Raadsheeren, die bij hen verdacht waren, om 't leven. Geen mindere trouwe en dapperheid betoonden zij aan KLAUDIUS, Opvolger van KALIGULA, op deszelfs togt tegen de *Britten*, in 44; en onder de *Batavieren*, die hem de overwinning hielpen bevechten, vindt men dat ook de vermaarden KLAUDIUS CIVILIS

geweest is. Even manlijk onderfteunden zij KORBULO, tegen de *Kauchers*; ja NERO zelven, die zijnen Stiefvader KLAUDIUS opvolgde, waren zij even getrouw. Zijne Moeder AGRIPPINA, na haaren Gemaal door vergif omgebragt te hebben, beval haaren Zoon, hun als zijne lijffchutten in waarde te houden. Ook ondervond hij, in de overmeestering van het Eiland *Mona*, de groote aangelegenheid van hunnen bijftand. Doch NERO toonde wel haast, hoe onwaardig hij was, door zulke getrouwe Bondgenooten onderfteund te worden: want na dat zij den toeleg op zijn leven gewroken, en hem, ter hunner fchande, als wettig' Vorst befchermd hadden, konden zij, echter, zijne wreedheid niet ontgaan. FONTEJUS KAPITO, door hem als Stedehouder van *Neder-Germanie* aangefteld, deed JULIUS PAULUS, den Broeder van CIVILIS, na hem valschlijk van Muiterij befchuldigdigd te hebben, ombrengen. CIVILIS zelf, na zo veele blijken van moed en getrouwheid aan deezen wreedaart betoond te hebben, werd in boeijen geflagen, naar *Rome* gevoerd, en geduurende het leven van NERO, ten loon zijner dapperheid, gevangen gehouden (Ao. 68); geduurende deeze mishandeling bleeven de *Batavieren* hem niet alleen getrouw, maar hielpen de *Romeinen* den opftand in *Gallie* dempen. Dan deeze verachting was niet krachtig genoeg om NERO op den Rijkstroon te doen blijven. GALBA was door de krijgsknechten in *Spanje* reeds als Keizer uitgeroepen; bij deezen voegden zig ook de *Batavieren*, wien zo wel, als alle de anderen, het beftuur van NERO ondraagelijk geworden was.

GALBA hunne geaartheid kennende, ontfloeg den gevangenen CIVILIS, en zond de hulpbenden, door hun land, naar *Britanje* te rug. Sterk trof hen de gierigheid van GALBA, die hun het deel des buits, op VINDEX behaald, onthield; zelfs gingen zij (Ao. 96) zo verre, dat zij den eed, in naam van den *Romeinfchen* Raad, volgens gewoonte, weigerden te doen; weigerende daar mede GALBA voor Keizer te erkennen. Deeze, in plaats van hen te bevredigen, dankte ze als lijfwachten af, en zond hen, zonder eenige belooning voor alle hunne dienften, naar hunne Eilanden te rug. OTTO werd de opvolger van GALBA; doch aan den *Neder-Rhijn* van VITELLIUS, bij het leven van GALBA, reeds tot zijnen opvolger verklaard; en aan deeze ver-

kie-

kiezing hechtten ook de *Batavieren* hun Zegel. Hevig was de beroerte, en de oorlog hier door ontstaan. VITELLIUS, door de goedkeuring der *Batavieren*, voor OTTO en zijnen aanhang niet behoevende te schroomen, vermeesterde alles, wat hem mogelijk was; waar toe de *Batavieren* hem met alle hunne magt behulpzaam waren. Verbaazend was de schrik, dien zij, door het overzwemmen van de *Po*, den togtgenooten van OTTO aanjaagden. Ongemeen veel, echter, leden zij, in het bestormen van *Placentia*, wordende zij, door het nederwerpen van Molensteenen door de belegerden, verplet. In den terugtogt naar *Kremona*, was het, dat JULIUS BRIGANTICUS, Zusterszoon van CIVILIS, de zijde van VITELLIUS, en dus van zijne landgenooten, verliet, en zig met de hulpbende, waar over hij het bevel voerde, aan die van OTTO voegde.

Deeze was het niet alleen, die onvergenoegd op VALENS hunnen geleider was; de muiterij werd bijna algemeen: agt *Batavische Regimenten*, die zig, van het land der *Lingonen* af, bij hem gevoegd hadden, begonnen langs hoe trotscher te worden. Op hunne verrichtingen snoevende, zeiden zij, aan de Tenten der Keurbendelingen: *Wij zijn het, die de veertiendelingen ingetoomd*, NERO *van Italie beroofd en het gansch geluk des oorlogs in onze handen hebben.* VALENS, vreezende dat onder deeze stoutmoedigheid, verraad of ontrouw mogt verborgen zijn, trachtte de Regimenten door list van elkander te verwijderen; doch naauwlijks was zijn bevel, ten dien einde afgevaardigd, ruchtbaar geworden, of de Keurbenden toonden zig onvergenoegd. Hij, die den oproer in deszelfs begin wilde smooren, vond zig in zijn besluit te leur gesteld; had werks genoeg hunne woede te ontwijken; en zo niet de list van ALFENUS VARUS beter gelukt ware, zou het gantsch verloopen zijn. Dan het daarop volgende ongelukkig gevecht van CECINNA had de naauwlijks gedempte muiterij bijna wederom ontstoken. Zonder order aftewachten, rukten de benden aan naar CECINNA's heir, en besloten, met geweld zig tegen den aanhang van OTTO te verzetten.

In allerijl werd een brug over de Rivier *de Po* geslagen, ter plaatse alwaar, in het midden van dien stroom, een Eiland was. De Legerbenden van OTTO wendden allen vlijt aan, om het zelve meester te worden, en de bouwing van den brug te verhinderen;

ren; doch de vlugheid der *Batavieren* en *Germaanen*, die zi te water begaven, belette hem zulks. De *Schermers* van o- TO's leger poogden de *Germaanen* 'er weder aftedrijven; dan d vruchtloos zijnde, had ten gevolge, dat het Leger van OTTO nederlaag kreeg, en VITELLIUS in de waardigheid bevestigd wer

De *Germanen*, die zo veel deel aan deeze overwinning g had hadden, werden, door den *Romeinschen* Raad, met lof e dankzegging begroet. De twist onder de Keurbenden en *Batavieren* hand over hand toeneemende, vond VITELLIUS raadzaam, dezelven naar *Brittanje* te rug te zenden; doch op deezen ter- togt werden de oneenigheden langs hoe grooter; zo dat het weinig verschilde, of zij waren te zamen handgemeen geworden. VITELLIUS gebood daarop de veertiendelingen alleen naar *Brittanje* te trekken. De *Batavieren* plaatste hij, om hunne trouwe in schijn te beloonen, eerst bij zijn eigen leger; dan hun wantrouwende van iets tegen de Keurbenden te zullen onderneemen, zond hij hen, niet lang daarna, naar *Germanie.*

CIVILIS had den hoon, onder NERO geleden, wel opgekropt, doch niet vergeeten; zijne wraakzucht was zelfs onder VITELLIUS verlevendigd geworden. Geen gereeder middel scheen voor hem open, dan zig de rampen, die de *Romeinen*, door den burgeroorlog leden, ten nutte te maaken. Het verbond, met hem aangegaan, eensklaps te breeken, scheen hem, echter, een te gevaarlijke stap te zijn; beter dacht het hem, de zijde van VESPASIAAN, die in *Palestina* oorlog voerde, en aldaar tot Keizer uitgeroepen was, te omhelzen; zelfs werd hij daar toe, door Brieven van vermaarde *Romeinen*, aangespoord; ja dit volk werkte, door hun onbestaanbaar gedrag, daar toe mede. VITELLIUS gedwongen zijnde, zig tegen VESPASIAAN te verzetten, had bevolen, de Legioenen, door werving van volk onder de *Batavieren*, voltallig te maaken; en niets zou hem hier wederstreefd hebben, ware het niet dat de wervers, door hunne gierigheid, alles verbrod hadden. Zig niet vergenoegende met de jongelingen, willens of onwillens, tot den krijgsdienst te noodzaaken, dwongen zij ook de oude en reeds in het veld afgesloofde manschap, dienst te neemen, en zig naderhand door geld weder vrij te koopen; zelfs werden de nog onmondigen van schoone en rijzijge gedaante, ter pleeging van de onnatuurlijkste misdaad, mede-

gesleept. Dus dreeven zij hunne buitenspoorigheden zo verre, dat de gantsche werving verijdeld werd. Ligtlijk vermoed men dat CIVILIS, wien de zwakke staat der *Romeinsche* Legermagt hier te lande bekend was, zig deeze gelegenheid niet liet ontglippen. Hem was beter dan iemand bekend, dat de Keurbenden, toen langs den Oever des *Rhijns* geleerd, onvoltallig waren; maakende de geheele magt der *Romeinen* nog geen twintig duizend man uit, die boven dien nog wijd en zijd verspreid waren.

Dus ontbrak hem niet meer dan de toestemming der zijnen. Om deeze te verkrijgen, deed hij een Gastmaal aanrichten, in een van de gewijde Bosschen der *Batavieren*, alwaar hij had doen noodigen, de aanzienlijksten der Natie, en de wakkersten des Volks. Door den drank en de vrolijkheid verhit zijnde, tast hij de genodigden in hunne zwakste zijde aan, dat is, met hunnen krijgsroem ten hemel toe te verheffen, en de ondankbaarheid der *Romeinen* met de zwartste verwen aftemaalen; schikkende zijne redevoering (zie C. CIVILIS) om hun ter rechmaatige wraak aantespooren, en een einde van het verbond te maaken. Zij allen hem met goedkeuring aangehoord hebbende, deed hij hen, naar 's Lands wijze, zweeren. Daarna haalde hij de *Caninefaten*, benevens BRINO, hun Legerhoofd, in zijne belangen over, en zuimden niet, om de agt *Batavische* Ruiterbenden, nog in *Romes* dienst, mede tot den afval te doen neigen. Gedurende eenigen tijd bleef deeze handelwijze voor de *Romeinen* verborgen; doch de bedrijven van BRINO deeden hun dezelven ontwaar worden: en kort daarna werd zijn gantsche handel ontdekt.

Zo haast hij zulks gemerkt had, sloeg hij van list tot geweld over. *Caninefaten*, *Friezen* en *Batavieren* bij een gezameld hebbende, rukt hij daarmede op de *Romeinen* aan, die niet verre van den Rhijnstroom gelegerd waren. Naauwlijks waren de beide Legers handgemeen geworden, of het Regiment der *Tongeren* bragt deszelfs krijgstekenen tot CIVILIS over; de *Romeinen*, hier door in verwaaring geraakt zijnde, werden door Vijanden en Bondgenooten geslagen.

Deeze daad der *Tongeren* was het niet alleen, die den *Romeinen* hun nadeel bewerkte. Hunne Schepen, tegen CIVILIS afgezonden, werden gedeeltelijk door *Batavische* roeijers bestuurd.

Deeze verhinderden eerst, als of het uit onkunde geschiedde, den dienst van het Scheeps- en Krijgsvolk; naderhand zig geheel tegen hetzelve verzettende, wierpen zij de achterstevens tegen den Oever der *Germanen*; en eindelijk bragten zij om het leven die geenen, welke anders dan zij begeerden te handelen: waardoor dan de geheele Vloot, uit vier-en-twintig Schepen bestaande, in de magt van CIVILIS kwam; het geen hem in staat stelde, zijne oogmerken verder te kunnen vervolgen.

De *Romeinen*, gewaarwordende, hoe CIVILIS zig voor hunnen openbaaren vijand verklaard, hun Leger verslagen, hunne Schepen veroverd, en alle de hunnen uit het *Batavisch* Eiland verjaagd had, geboden den Stedehouder MUTIUS LUPERKUS, met twee Keurbenden, op de *Batavieren* aantetrekken. Onder die geenen, welke tegen CIVILIS afgezonden werden, bevond zig een vleugel uit *Batavers* bestaande, die nog veinsde hun getrouw te zijn. CIVILIS, LUPERKUS dus tegen hem ziende optrekken, toog hem te gemoet; om de zijnen des te meer aantemoedigen, voerde hij met zig alle de veroverde Legertekens. Zijne Moeder en Zuster, benevens alle de Vrouwen en Kinderen, beval hij, zig achter het Leger te plaatsen, op dat zij, als getuigen van den strijd, de dapperen des te meer zouden aanmoedigen, en de bloohartigen beschamen. De slag werd met het gewoon krijgsgezang der Mannen en het geschreeuw der Vrouwen aangevangen. Doch naauwlijks was het begonnen, of de *Batavische* vleugel wendde het geweer tegen de *Romeinen*, die daar door genoodzaakt werden de wijk naar *Vetera* (*Zanten*) te neemen. De nog agt overige benden der *Batavieren* werden, door de afgezondenen van CIVILIS, onderhaald; en bericht van zaaken ontvangen hebbende, zogten zij twist met hunnen Overste FLAKKUS, verlieten hem, en begaven zig op weg naar *Neder-Germanien*. FLAKKUS zag in het eerst hunnen aftogt met onverschillige oogen aan; doch naderhand daarvan berouw krijgende, zond hij brieven af aan GALLUS, Bevelhebber over de eerste Keurbende, die te *Bonna* (*Bon*) lag, met bevel, de *Batavieren* aldaar te doen stilhouden, onder belofte, dat hij hun op de hielen zou volgen. Zekerlijk zouden zij gevangen geworden zijn, ware dit plan gevolgd; maar FLAKKUS zond daarna bevel, hun te laaten voorttrekken.

Dee-

Deeze digt bij *Bon* genaderd zijnde, deeden den vrijen doortogt verzoeken; zeggende „ dat zij geen oorlog met de *Romeinen* zochten, voor wien zij zig hadden afgeftreeden; dat zij naar hun Vaderland en rust verlangden; wederftond men hun niet, zij zouden vredig voorbijtrekken; doch wilde men hun den weg betwisten, zij zouden zig dien, door het ftaal, openen." GALLUS, die in tweeftrijd was, wat hem te doen of te laten ftond, werd, in deeze mengeling van gedachten, door de zijnen aangefpoord den oorlogskans te waagen. Hij daarop 3000 Keurgenooten, eenige in der haast verzamelde Regimenten *Belgen*, vergezeld van een hoop boeren en zoetelaars, bijeengebragt hebbende, en trotsch op de groote overmagt, barst ter poorte uit, met voorneemen de *Batavieren* te omringen. De aangevallenen verzamelen en fchaaren zig beitelswijze; breeken door het dunne fpits der vijanden, en verflaan hen in grooten getale. De Overwinnaars de *Agrippiner Bouwftad* (*Keulen*) voorbij trekkende, ondernamen op hunnen togt geene verdere vijandlijkheden; verfchoonende den flag bij *Bon*, met te zeggen dat zij aangevallen waren.

CIVILIS, zig door hen in magt en aantal verfterkt ziende, vreesde, echter, nog voor die der *Romeinen*. Om de zijnen in toom te houden, bragt hij hen allen onder den Eed van VESPASIAAN, en zond zijne Gezanten aan de twee Keurbenden, die, na het voorgaande gevecht, de wijk naar *Vetera* genomen hadden, met verzoek om den zelfden Eed te aanvaarden. Dan deeze gaven ten antwoord, „ dat zij geen raad van een verrader noch vijand „ benoodigd waren. VITELLIUS was hun Vorst; dien zouden zij, „ ten uiterften adem toe, befchermen. Een *Batavifche* over„ looper had zig niet in de zaaken der *Romeinen* te fteken, maar „ de ftraffe zijner fchelmerij te wachten."

Het *Batavisch* heldenbloed door dit fmaadelijk antwoord aan 't gisten geraakt, vliegt hij ijlings tot de wapenen, en doet door boden een zelfde ijvervuur in de *Germanen* ontbranden; ook veréénden de *Brukteren* en *Teukteren* zig met hem. De bevelhebbers, die zig binnen *Vetera* bevonden, vermoedden wel, dat de *Batavieren* op wraak bedacht zouden zijn; en deeden, derhalven, wal en muuren der Legerplaatfen verfterken. Inmiddels dat zij hiermede bezig waren, nam CIVILIS het befluit, de

Legerplaats te bestormen. In het midden des Legers stelde ... Held zig aan het hoofd der *Batavieren*, doende te gelijker ... de Schepen tegen den stroom opvoeren. Men verbeelde zig ... magtig Heir, pronkende met de voorheen overwonnene zegeveldtekenen, niet als *Romeinsche* Krijgsknechten, maar, zo ... wij dezelven hier voor in hunne *Kledij* beschreeven hebben, ... volk volgens hun eigen bijzonder gebruik, om de *Romeinen* d... door te meer te verschrikken. De *Romeinsche* Legerplaats, ... voor 12000 man geschikt was, werd slegts door 5000 man ... schermd; ook was de vesting op deezen tijd alleen voorzien ... dat geen, 't welk men voor de winterlegering noodig geacht ha... en niet om een sterken aanval aftewachten. Ieder onderscheid... ne Natie der belegeraaren had zig bij de zijnen gevoegd. Civili... gebood eerst de proef van de overwinning met de werpschichte... te neemen; dan hier mede hun oogmerk niet kunnende bereiken, ... vielen zij, onder een aanhoudend krijgsgeschreeuw, op den wal ... aan. Deeze gebeukt zijnde, dekten zij den rug met de langwer... pige schilden, en lieten anderen daar tegen opklauteren. De be... legerden onvingen hun met zwaarden, en het werpen van steenen; waardoor meenig *Batavier* ter neder plofte. Daarop maakten zij stormgevaarten, op de wijze der *Romeinen;* doch deeze werden door de *Blijden* vernield. Dus ziende door geweld geen meester van de vesting te zullen worden, spaarde CIVILIS zijne manschap, en besloot de belegerden uitte hongeren. De *Romeinen* bragten hunne magt wel bijeen; doch alles wederstreefde hen. Zij hadden gebrek aan dappere voorgangers, die den vijand onder de oogen durfden zien; als ook aan geld en aan graan. De *Gallien* weigerden schatting van Geld en werving van Volk toeteestaan; dus legerden zij zig te *Gelduba.* De toevoer van Graanen, in een Schip geladen, bleef, door de ondiepte des waters, in den *Rhijn* zitten, en werd door de *Overrijnsche Germanen* weggesleept.

Alle de *Germanen* hadden zig met de *Batavieren* vereenigd, en de edelsten des lands als Gijzelaars gezonden. CIVILIS beval ieder van hun, den oord, hem het naast bij gelegen, te verwoesten. Met een bijeen gebragte magt deed hij een ander gedeelte de *Maas* overtrekken, om het land, tot aan de uiterste grenzen van *Gallien*, in beroerte te brengen. Hij zelf zette, met al zijn ver-

vermogen, het beleg van *Vetera* voort. Hij deed de *Batavieren* nieuwe stormtuigen vervaardigen, de *Overrijnsche* de wallen beklimmen, en, na afwijzing, den strijd op nieuw hervatten. Zelfs ontzag hij de duisterheid des nagts niet. Dan al de moed der Helden was te vergeefsch; aangezien de belegerden even standvastig in de afweering, als de belegeraars in den aanval waren. De uitslag des gevechts, bij *Kremona*, tusschen de aanhangers van VITELLIUS en VESPASIAAN, ten nadeele van de eersten zijnde, had ook zijne uitwerking op de *Romeinsche* Legers in *Opper-* en *Neder-Germanie.* ALPINUS MONTANUS, die onder VITELLIUS over eene bende het gebied voerde, en de tijding van zijne nederlaag uit *Italie* herwaards gebracht had, werd door hem ook aan CIVILIS gezonden, met bevel hem aantezeggen: „*dat hij den Oorlog had te staaken en de uitheemsche wapenen niet langer met een uitheemschen schijn te bedekken; was het hem ernst geweest, Vespasiaan hulp toe te brengen, hij kon aflaaten: zijn oogmerk was bereikt.*" Dan, CIVILIS, wist zijne zaak zo wel voortestellen, dat MONTANUS hem veeleer gelijk dan ongelijk gaf, en zijne belangen bijna omhelsde. In plaats van het oorlogen te staaken, zond hij den zoon zijner zuster, onder bevel van JULIUS MAXIMUS en KLAUDIUS VIKTOR, met de oude *Batavische* Benden, naar *Gelduba*, alwaar wij zo even VOKULA gelaten hebben. Reeds hadden zij de overwinning op de *Romeinen* behaald; dan deeze door eenige hulpbenden ondersteund wordende, keerde de kans, en werden de *Romeinen*, op hunne beurt, overwinnaars. CIVILIS trachtte inmiddels de belegerden binnen *Vetera* te verschrikken; doende hun te kennen geeven, dat het met de *Romeinen* gedaan, en hun Leger te *Gelduba* verslagen was. Doch de aannadering van het heir van VOKULA deed deezen list niet alleen mislukken, maar bragt CIVILIS zelfs in de uiterste verwarring. Het *Romeinsche* Heir genaderd zijnde, sloeg zig om de belegerde vesting neder, en opgeblazen van waan, over de bekomene zege, hefte het, zonder eenig bevel, den wapenkreet aan, om op de *Batavieren* aantevallen. CIVILIS werd bemoedigd, doordien hem de gebreken zijner vijanden en de deugden der zijnen bekend waren. Het gevecht was hevig; onder de *Romeinen* waren de grootste bloodaarts en de grootste muitemaakers. Sommigen van hun der laatste overwinning nog gedachtig zijnde, hielden

ſtand, troffen hunne wederpartij, ja moedigden zelfs hunne makkers aan, en hieven, zig in orde geſchaard hebbende, de handen om hoog, ten teken voor de belegerden, om uittevallen; waarop dezen met gantſche drommen uitbarſten, en zig in 't gevecht mengden; drijvende zij, binnen kort, de *Germanen* op de vlucht, waartoe een onvoorzien geval meer dan wel de moed of dapperheid der *Romeinen* aanleiding gaf. Civilis, door het ſtruikelen zijns Paards, ter aarde geworpen zijnde, ging de roep door beide Legers, dat de Held gedood of gewond was; 't geen een algemeenen ſchrik en verſlagenheid onder de zijnen veroorzaakte. Vokula vervolgde hem niet, maar zorgde dat de Legerplaats van het noodige voorzien werd. Hij zond, ten dien einde, Legerwagens naar *Noveſium* (*Neus* of *Nuijs*, tegen over *Dusſeldorp*,) om koorn te haalen. De eerſte togt gelukte hun, vermits civil's nog gewond was; maar herſteld zijnde, en den tweden togt vernomen hebbende, overviel hij de onachtzaame geleiders. Van wederzijde werd even hevig gevochten, zonder voordeel te behaalen; doch met de aankomst van den nacht, weeken de *Romeinen* naar *Gelduba*, welke plaats als nog met Soldaaten bezet was. Civilis omringde dezelve, en vokula, naar *Nuijs* gekeerd zijnde, nam het zelve in. De eerstgenoemde overviel daar op het Leger; de ſlag viel ten zijnen voordeele uit, en de *Romeinen* bedreeven den grootſten moedwil; vermoordende flakkus, terwijl vokula, in het gewaat van een' ſlaaf, naauwlijks dat onheil ontkwam.

Civilis, met den aanvang van het jaar 70, tijding van vitellius dood gekreegen hebbende, verklaarde zig openlijk voor vijand der *Romeinen*, richtte een verbond met klassikus, tutor en sabinus op, 't welk geſlooten werd in de woning van een' burger te *Keulen*. Na dat klassikus en tutor in het belang der *Batavieren* overgegaan waren, voegden de *Trevieren* en *Lingonen* zig bij hen. Vokula was de voornaamſte, die de eer en het belang der *Romeinen* trachtte te handhaven; hij deed manlijke redenvoeringen, om de Krijgsknechten hunne verpligting aantetoonen: doch dit bedrijf koste hem het leven. Klassikus, die hem had doen ombrengen, nam het Veldheerſchap op zig, las den Soldaaten den Eed voor, en deeze zwoeren trouwe aan het Rijk der *Gallien*. Na die verrichting de zorge des Oorlogs tus-

ſchen

ſchen KLASSIKUS en TUTOR verdeeld zijnde, werd het puik des Volks gezonden naar het nog belegerd *Vetera*, dat door hongersnood gedwongen was zig overtegeeven. Na deeze overwinning vindt men aangetekend, dat CIVILIS zijn hair, naar de gewoonte der *Batavieren*, deed afſnijden. 't Geen hier onze opmerking meer verdient, is, dat noch hij, noch iemand zijner *Bataviſche* Landgenooten, zig onder den Eed der *Gallen* begeeven hebben. Ook ontving de beruchte VELLEDA aanzienlijke gezantſchappen en dankbetuigingen, vermits zij het was, die, zo men zeide, den *Germanen* de uitroeijing der Keurbenden voorſpeld had. Ook diende zij, als bemiddelaaresſe in het verdrag, dat tusſchen KLASSIKUS, CIVILIS en de *Agrippiners* (*Keulenaars*) getroffen, en waardoor die Stad van plondering verſchoond werd. De *Sucinen*, een Volk boven *Keulen* woonende, werden ook door hem overmeesterd; en zijn voortgang zou ſterker geweest zijn, hadde niet KLAUDIUS LABEO hem trachten te ſtuiten, ſchoon deeze voor zig zelven zeer te onpasſe kwam. LABEO had een brug, liggende over de *Maaze*, niet verre van *Maastricht*, bemagtigd, en ſcheen met het voordeel, dat de plaats hem verſchafte, te vrede te zijn. Ook vond CIVILIS met zijne *Batavers* werks genoeg om hem aldaar te overwinnen; en hadde hij zig niet midden tusſchen de *Tongeren* ingeworpen, en met eene luidruchtige ſtem uitgeroepen, dat de *Batavieren* den Oorlog niet hadden aangevangen, om hen te overheerſchen, maar om hen van uitlandsch geweld te beveiligen, met aanbod van hun als Veldheer of Soldaat te willen dienen, de kans zou hachelijk voor hem geweest zijn; doch op deeze *Bataviſche* betuiging gingen zij, ten nadeele der *Romeinen*, tot hem over.

Rome, dat door alle deeze bedrijven in ontſteltenis gebragt was, herſtelde zig kort daarna. Het bevel, om de muiterij te ſtraffen, en de afgevallene volken tot hunnen pligt te doen wederkeeren, werd opgedragen aan GALLUS ANNIUS, benevens CERIALIS; en deeze trokken met de verzamelde Keurbenden in *Germanien*. CIVILIS, op wien de meeſte zorge des oorlogs rustte, aangezien KLASSIKUS en TUTOR bijna niets verrichtten, ijverden zeer om de nog overig zijnde, vóór de aankomst der nieuwe Veldheeren, te verdrijven, of gevangen te krijgen. JULIUS BRIGAN-

GANTICUS, op wien hij, uit hoofde van bloedverwantschap, meest verbitterd was, werd door hem, met zijne bijhebbende *Trevi-ren*, geslagen.

CERIALIS, te *Magunakum* (*Mets*) komende, was begeerig naar den strijd, doch bekwaamer om zijnen vijand te versmaden, dan heldhaftig aftewachten. Het gelukte hem de *Treviren*, die, na de nederlaag van BRIGANTICUS, de zijde van CIVILIS omhelsd hadden, te vèrdrijven. KLASSIKUS en CIVILIS boden hem de Heerschappij over *Galliën* aan; doch, na dat hij dit aanbod versmaad had, vonden zij zig genoopt, hunne magt bij een te trekken, en op hem aantevallen. CIVILIS, als een ervaaren krijgsman, niet veel vertrouwen stellende op de volken, waar uit het leger bestond, ried den strijd te vertragen, tot dat het met de *Overrijnsche Germaanen* zou versterkt zijn; doch TUTOR begeerde geene vertraaging. De aanval was gelukkig, maar de uitkomst allerdeerlijkst; wordende zij niet alleenlijk geslagen, maar ook hunne Legeplaats veroverd en uitgeroeid. Als een gevolg van dit ongeluk, had CIVILIS de smart van de ontrouw der *Keulenaaren* te moeten ondervinden. Deeze, de *Germaanen*, die hier en daar onder hen in huizen verspreid waren, omgebragt hebbende, vreesden voor de straffe daar over. Zij smeekten CERIALIS om bijstand; en om deezen hier toe te beweegen, zonden zij aan hem de Gemalin en Zuster van CIVILIS, als ook de dochter van KLASSICUS, die hun ten onderpand van het Bondgenootschap, als gevangenen, gelaaten waren. Ook naderde de Vloot uit *Brittannie* op het *Batavisch* Eiland; doch deeze werd, door de *Caninefaten*, met voordeel aangevallen en geslagen.

CIVILIS geen wraak van de *Keulenaars* hebbende kunnen neemen, begaf zig met zijn Leger naar *Vetera* (*Zanten*), alwaar hij van CERIALIS gevolgd werd. Hij had het Heir met de benden der *Germanen* versterkt; CERIALIS had ook zijne magt bij een getrokken; wederzijds werd even zeer naar den strijd gedongen: doch zij werden door de wijde ondergelopen velden, wier vochtige aart nog meer bedorven was, door het leggen van eenen dwarsdam in den *Rhijn*, van een gescheiden. De *Romeinen*, die zwaar gewapend, en aan welken de ondiepten onbekend waren, durfden zig niet te water begeeven. De *Batavieren* en *Germa-*

nen,

ten, daarentegen, afgericht op de kunst van zwemmen, tergden hunne vijanden; de stoutsten onder hen vongen den strijd aan; doch het duurde niet lang, of de *Romeinen* geraakten in verwarring, vermits zij, met hunne paarden en wapenen, in de ondiepten vast raakten. De *Batavers* gemelde ondiepten kennende, sprongen 'er over, en overvielen de *Romeinen* van alle kanten; strijdende als in eenen zeeslag, terwijl de Soldaat hier ter halven lijve in 't water, en daar op eene droogte stond. De nacht maakte een einde van het moorden. Den volgenden dag wilde men wederzijds de uitkomst van den slag beslissen; de beide Veldheeren moedigden ieder de zijnen op de best mogelijke wijze aan. De strijd begon met het werpen van steenen kogels; toen deeze verspild waren, werd het gevecht op het hevigst, lootende de sterk gespierde *Germanen*, met hunne spietsen, als verwoede leeuwen, op de *Romeinen* aan. Een hoop *Brukteren* trad te water, en dreef de *Romeinsche* hulpbende van haare plaats; dan dit werd hersteld door de aanvoering der keurbenden, waar door de kans der overwinning voor beiden even hachelijk stond. 't Geen den *Romeinen* den grootsten dienst deed, was de ontrouw van eenen *Batavischen* overlooper, die CERIALIS deed zien, dat hij zijnen vijand van achteren kon aanvallen, als hij zijne Ruiterbenden door het uiterste van den poel zond; het geen dan ook de oorzaak zijner overwinning was. CIVILIS, vreezende door den Overwinnaar vervolgd te zullen worden, nam de wijk naar het Eiland der *Batavieren*, na alvorens derzelver stad in brand gestoken te hebben. Wat men hier door de *Stad der Batavieren* verstaan moet, is nog niet beslist; *Wijk te Duurstede* was het zekerlijk niet: ik voor mij zou 'er liever *Batenburg*, dan *Nijmegen* door verstaan.

Na dat hij op het Eiland wederom eenige benden bij een verzameld had, verdeelde hij dezelven zodanig, dat VERAX, zijn Zusters Zoon, TUTOR en KLASSIKUS, ieder over een gedeelte daar van het bevel voerden. Zij overvielen daar mede de *Romeinen* op vier plaatsen te gelijk: als te ARENACUM (dit hebben wij reeds getoond, dat men niet voor *Arnhem* neemen moet, zie ARENACUM); te BATAVODURUM (dat niet *Wijk te Duurstede*, maar *Batenburg* moet geweest zijn); te GRINNES, (dat sommigen voor *Gornichem* houden, vermits het *Rheenen* niet zijn kan); en te

VA-

VADA (mede onzeker, wat plaats dit geweest zij, het zij *Wageningen*, *Waardenburg*, of, volgens anderen, een plaats omtrent *Meijerik*, beneden *Arnhem*). CIVILIS taste *Vada*, en KLASSIKUS GRINNES met de uiterste woede en heftigheid aan; de dapperste der *Romeinen*, de ergste vijand van CIVILIS, de meer genoemde JULIUS BRIGANTICUS, sneuvelde. Dan toen CERIALIS, met zijne Ruiters, naderde, verkeerde de kans geheel en al; naauwlijks ontkwam CIVILIS het gevaar, door over den *Rhijn* te zwemmen, en TUTOR met KLASSIKUS, door zig met vaartuigen 'er over te doen voeren. Heerlijk was, echter, de overwinning, door de *Germanen*, daarna, op de vloot van CERIALIS behaald. CIVILIS beproefde wel, om met een vloot de *Romeinen* te bevechten; doch met dezelve werd niets uitgericht, dan dat hij CERIALIS, na zijne vlucht, gelegenheid verschafte om het *Batavisch Eiland* te plonderen; die na deeze verrichting, door boden en brieven, den *Batavers* den vrede, en CIVILIS vergiffenis deed aanbieden. De *Batavieren*, die den oorlog scheenen moede te worden, verzetteden zig tegen CIVILIS, zeggende: „ men moest „ nu deezen val niet verder laaten komen. Eén landaart kon de „ slavernij niet van den aardbodem verdrijven; wat was 'er verricht met het vermoorden en vernielen der Keurbenden, dan „ dat men zig magtiger op den hals gehaald had. Was de oorlog „ ten voordeele van *Vespasianus* aanvangen, hij was nu meester „ van het Rijk; maar was het oogmerk de Romeinen te verdelgen, het hoe menigste gedeelte van het menschlijk geslacht „ waren zij tog? Men moest het oog slegts slaan op de lasten der „ Rheiiers en andere Bondgenoten. Van hun waren geene schattingen maar alleen manschap en wapenen gevorderd. En dit „ kwam het naast aan een volslagen vrijheid: en zo men keur tusschen Heeren moest maken, dan was het nog eerlijker, Vorsten „ der Romeinen, dan Waarzeggers der Germanen te gehoorzamen. De Edelsten des volks voegden daar bij, dat zij door „ de razernij van *Civilis* in de wapenen waren gebragt; dat hij „ de ongevallen van zijn huis, door het uitroeijen des Landaarts „ had gepoogd te weeren. Toen de Keurbenden belegerd, de „ Bevelhebbers omgebragt werden, en toen een oorlog voor hem „ alleen noodig, voor hen verdervelijk, aanvaard werd, waren „ de Goden op de *Batavieren* gestoord geweest. Het was nu

„ tot

„tot het uiterst gekomen, ten ware zij zig bezinden, en door „het straffen van *Civilis* hun berouw beleden."

CIVILIS, geen kans ziende deezen opkomenden storm te ontwijken, dan met vertoning, als of hij even zeer naar den vrede haakte, zocht middel om met CERIALIS in gesprek te komen. Zij onderhielden elkander op een afgebroken brug, die over het engste gedeelte van den *Ysel* geslagen was. Het slot des verdrags was, dat de *Batavieren* zouden zijn en blijven, *Vrienden en Bondgenooten der Romeinen*; zie het geen in 't vervolg, op CIVILIS, gezegd zal worden. Het duurde slegts zeer weinige jaaren, of de *Romeinen* ondervonden den dienst van het Bondgenootschap, in de overmeestering van *Mona* en *Brittanje*, Ao. 79. en daarna in de te onderbrenging der *Uzipeeten*, Ao. 84. Twee jaaren laater bragten zij, onder DOMITIAAN, niet weinig toe tot de gantsche overheering van *Brittanje*, onder aanvoering van AGRIKOLA; zij waren het, die den strijd aanvongen, en stieten den vijand met hunne Schildpennen in 't aangezicht. Na dat de nacht een einde van den strijd gemaakt had, telde men meer dan 10,000 verslagenen aan de zijde der vijanden, terwijl 'er van de overwinnaars slegts 340 gesneuveld waren. Dus was de overwinning veel glorierijker dan die, welke DOMITIAAN, vóór dat de gemaakte vrede kenbaar was,* zig beroemde, zonder hun te zien, op de *Batavieren* en *Germanen* behaald te hebben.

In het 97 jaar onzer tijdrekening, had ULPIUS TRAJANUS den teugel des *Roomschen* rijks in handen. Hij, zo wel als DOMITIAAN en NERVA, erkende de *Batavieren* als vrienden en Bondgenooten, en vorderde niets van hun, dan het rijk met manschap en wapenen ten dienste te staan; laatende hun verder alle de voordeelen daar van ongestoord genieten. Zijn opvolger ADRIAAN bediende zig van hunne legermagt en moed. Zij zwommen, op zijn bevel, ter verbaazing der bewooneren dier Landstreek, met de grootste vaardigheid over den *Donauw*. Ja zelfs verwonderde de Keizer zig over de behendigheid der behandeling van pijl en boog van zekeren Batavier, SORANUS genaamd, die eene door hem opgeschootene pijl in het nederdaalen altoos met eene andere wist te treffen.

Ook wil men dat Keizer ADRIANUS zig eenigen tijd op het Eiland der *Batavieren* opgehouden, en ter verdere uitbreidinge-

ge van den Koophandel, die toen reeds eenig aanzien had, op het zelve eene ruime markt, die men houd omtrent het dorp *Voorburg* geweest te zijn, gestigt heeft. Ook moeten, onder zijne Regeering, of kort na hem, de *Romeinsche* Wegen of Heirbaanen aangelegd zijn, waar van wij de afbeelding vinden, bij van LOON in zijne *Aloude Historie.*

Omtrent het jaar 197 vindt men aangetekend, dat de *Batavieren*, bij den Keizer LUCIUS SEPTIMUS SEVERUS, in merkelijke achting waren, en bij hem eene bijzondere Keurbende, als Keizers Lijfwacht, uitmaakten; als mede, dat die Vorst op hun Eiland een Wapenhuis deed oprichten, het welk, eenige jaaren daarna, door CECILIUS BATO, herbouwd is geworden. Men meent dat het *Huis te Roomburg* daar voor moet gehouden worden. Op het jaar 212, vindt men hen weder als Lijfwachten van ANTONINUS, of BASIANUS en GETA, twee Zoonen van SEVERUS, genoemd. De eerste beminde hen zo sterk, dat hij zig veelmaalen in hun gewaad, of in dat der *Germanen*, vertoonde; ja zelfs zijn hoofd met hunne nagemaakte goudgeele hairlokken versierde: waar van de afbeelding mede bij VAN LOON gevonden wordt. De Geleerde Heer CANNEGIETER was van gedachten, dat 'er, ten tijde van ANTONINUS, een *Regiment Batavieren* op het *Huis te Britten* gelegen heeft. (*Vide* H. CANNEGIETER *de Brittenburgio*, *p.* 15.) Met zekerheid is 'er weinig van te zeggen, hoe de *Batavieren*, in het jaar 238, zig gedraagen hebben, staande dat MAXIMIJN in oorlog tegen de *Overrijnsche Germanen* was, of schoon, naar alle vermoeden, het hevigste van dien strijd omtrent hun Eiland voorgevallen is.

Rome, het trotsche *Rome*, dat, door zijne grootheid, ten val neigde, werd, omtrent het jaar 253, niet meer door Keizers, maar door Tirannen geregeerd, waarvan de een den anderen om het leven bragt; wordende daar door het rijk van binnen verzwakt, en van buiten, nu door deeze, dan weder door andere Volken, te ligter aangevallen; het welk ook oorzaak gegeeven heeft tot den inval der *Franken* in het *Eiland der Batavieren.* Want de *Romeinen* buiten staat zijnde, hun eigen rijk te beschermen, konden veel minder de afgeleegene Wingewesten verdedigen. Op het Art. FRANKEN zullen wij de bewijzen bijbrengen, dat zij zig, in het jaar 275, reeds in *Batavie* gevestigd hadden;

ook

ook hoe zij, Ao. 287, door KONSTATINUS CHLORUS, aldaar geslagen en grootendeels uit het Eiland zijn verdreven geworden; gelijk wij op het Art. van de SALIERS zullen moeten zien, hoe die zig in het Eiland gezet, aldaar door JULIAAN, omtrent het jaar 358, bedwongen werden, en in het volgende jaar, door de *Quaden*, 'er uit verdreven zijn geworden. Hier zij het ons genoeg te zeggen, dat de *Batavieren*, omtrent deezen tijd, reeds merkelijk verminderd waren, zo door het smelten in de aanhoudende Oorlogen, als door de verwoesting der vreemde Volken, onder hen aangerecht. Want de hulpbenden, die JULIAAN, Ao. 360, met zig naar *Brittanje* voerde, bestonden zo wel uit *Saliers* en *Quaden*, als eigenlijke *Batavers*; en de laatste waren de eersten, die aan KONSTANTIJN weigerden over de *Alpen* te trekken, om de *Persen* te beoorlogen. Dit was, gelijk men wil, ook een der voornaamste redenen, dat KONSTANTIJN als Keizer afgezet en JULIAAN aangesteld werd.

JULIAAN van JOVIAAN opgevolgd zijnde, waren de *Batavieren* gantsch onvergenoegd over die verheffing: waardoor zij zig dan ook te gereeder toonden, om met de overige *Germanische* Volken te stemmen, tot de verbreking van het Verbond met de *Romeinen*; waartoe zij gelegenheid namen uit de onwaardige ontmoeting, hunnen Afgezanten aangedaan, en de geringe Geschenken, die hun gezonden werden; welke geschenken zij den brenger voor de voeten wierpen.

VALENTIAAN, in het jaar 366, de *Germanen* weerstand biedende, had, onder zijne benden, nog eenige, welken uit *Batavieren* bestonden; dan deeze ongenegen, om tegen hunne Landgenooten te strijden, waren de eersten in het wijken; 't geen oorzaak was, dat de *Romeinen* geslagen en verjaagd werden. VALENTIAAN vernederde hen hier op het allersterkst: hij beval, ten aanhooren van het gantsche Leger, hun de wapenen te ontneemen, en allen als slaaven te verkoopen. Dit voor hen een ondraagbaare hoon zijnde, smeekten zij om vergiffenis, en beloofden, in het vervolg, als Mannen te zullen strijden. De Keizer, die niets liever zag dan dit, gebood hun de wapenen weder op te vatten, en hunne beloften gestand te doen. De Veldheer THEODOSIUS zig naar het *Eiland der Batavieren* begeeven hebbende, behaalde aldaar groote overwin-

ningen op de *Franken* en *Saxers*, en maakte het Eiland tot den zetel des Oorlogs, waarin zig de *Batavieren*, naar hunnen ouden heldenaart, ten voordeele der *Romeinen*, gedroegen. Niet minder herstelden zij zig in *Brittanje*, in de gunst hunner Bondgenooten, alwaar hunne dapperheid de *Schotten* en *Pikten* beteugelde, en de rust geheel herstelde, Ao. 370.

Met geen minder vrucht bediende VALENS zig van hun, op zijnen togt tegen de *Gothen*, in het Jaar 378.

Door de geduurige invallen, nu van deeze en dan van geene Natien, die wij ieder op de bijzondere plaatzen zullen leeren kennen, werden hier te Lande verbaazende omkeeringen veroorzaakt; onder de laatste van die vindt men weinig of geen gewag meer van de *Batavieren* gemaakt. Ten tijde van HONORIUS, die in het jaar 423 overleed, hebben 'er nog *oude en jonge Batavische Ruiters* ten dienste van de *Romeinen* in *Gallie*, in *Italie*, ja zelfs in het *Oosten*, in bezetting gelegen. Ook vindt men, dat eenige landen in *Gallie*, en mogelijk ook aan den *Donauw*, aan hun zijn afgestaan. Volgens zommigen zou *Pasſau* ook naar hen *Patavie* en *Batavie* genoemd zijn; 't geen, echter, de laatste maal is, dat van deeze strijdbaare Natie gewag gemaakt word; zijnde dezelve in den dienst der *Romeinen* gesneuveld, ten deele door hun verplaatst, door vreemde Volken verjaagd of gedood, grootendeels onder de *Friezen* en *Franken* versmolten, en in naam dus geheel vernietigd geworden.

BATAVODURUM, een zeer oude Stad, in het *Eiland der Batavieren*, en naar het zelve dus genoemd. „ Zij is omtrent CHRISTUS Geboorte reeds bekend geweest; want TACITUS heeft 'er „ in zijn' tijd gansch loffelijk van gesproken. Nu word zij *Wijk* „ *te Duurſteede* genoemd; maar ongelooflijk veel kleinder dan „ zij was vóór der *Deenen* en *Noormannen* verwoestingen: zie „ op *Wijk te Duurſtede*." Van *Batavodurum* schrijft de Heer ALTING aldus: Gelijk de *Celtische Taal* zig heeft uitgebreid, vindt men, dat bijna ontallijke plaatsen zekeren inlandschen naam gehad hebben, waarvan de *Romeinen*, zonder eenig onderscheid te maken ten opzichte van den oorsprong, (die, echter, vierzins kan aangemerkt worden) het woord *Durum* gevormd hebben: want sommige plaatzen hebben zij den naam gegeeven van

Thor/

Thor/ Thur/ Deure; sommigen van Dur/ of Dor/ dat is, *droog*; anderen van Thurn/ of Toorn; anderen wederom van Dur/ of Dour/ dat is, *water*. Dit laatste is wel meest gebruikelijk geweest in de *Brittannische* Eilanden, en dat gedeelte van *Frankrijk*, 't welk *Bretagne* genoemd word, alwaar het wel in deezen zin genomen werd, en nog hedendaags, bij eenigen, volgens het getuigenis van BUCHANANUS gebruikelijk is. Van ieder deezer viererlei benaamingen geeft de Heer ALTING, eenige voorbeelden op, zo als bij hem nagezien kan worden, Part. I. Ook is het te gelooven, zegt hij, dat de *Germanen* en *Celten* hun woord Cuhren / Duuren / Deuren / eigenlijk genomen hebben voor Deuren / en door een overgebragte spreekwijze voor Vierschaaren / of Gerechtsplaatsen. BATAVODURUM betekent, derhalven, zegt hij, niet anders, dan *Gerichtsplaats*, of *Rechthof der Batavieren*, en dus, in hunne Landtaal, DUURSTEDE.

De Heer WAGENAAR heeft mede hier op aangetekend, dat dit BATAVODURUM gemeenlijk voor *Wijk te Duurstede* gehouden wordt; 't welk, zegt hij, door niemand dan door TACITUS in het *Eiland der Batavieren* geplaast is. Ook geeft TACITUS, dus gaat hij voort, aan *ieder der vier legerplaatsen*, en dus ook aan *Batavodurum*, den naam van *Wijk* (VICUS); *welken naam men insgelijks op penningen vindt*, *die in de negende Eeuwe te* DUURSTEDE gemunt zijn. Deeze Penningen zouden dan zekerlijk tot een allersterkst bewijs strekken, dat men, door *Batavodurum*, WIJK TE DUURSTEDE zou moeten verstaan. VAN LOON stelde 'er echter *Batenburg* voor.

Dan laat ons zien, wat van de zekerheid, ten opzichte der penningen, die aldaar geslagen zouden zijn, te maaken is. De Geleerde en Oudheidkundige Heer en Mr. P. H. VAN DE WALL, die de beminnaars onzer Vaderlandsche Historie en Oudheidkunde, met zijne Uitgaave van de Handvesten van *Dordrecht*, ten hoogsten aan zig verpligt heeft, heeft ons, boyendien, door zijnen aanhoudenden vlijt, in het *Eerste Deel* der Werken van de Maatschappij der Letterkunde te *Leiden*, een onderzoek, of *Quentovicus*, *Wijk te Duurstede*, in het Sticht van *Utrecht* gelegen geweest is, medegedeeld.

De Heer VAN DE WALL zegt, §. I. dat 'er in den *Latijnschen* Brief, van Koning DAGOBERT, van 29 Julij 630, tot de oprichting van de Jaarmarkt van *St. Denis*, gewag gemaakt wordt van twee in dien tijd bekende Koopsteden, ROTHOMO en WICUS (of VICUS), beide gelegen en behoorende onder het Rijk van gemelden Koning DAGOBERT.

Op §. II. stemt zijn Wel Ed. toe, dat *Wijk te Duurstede*, onder de Regeering der *Frankische* Vorsten, een bloeijende en aanzienlijke Koopstad geweest is, voorzien van een bekwaame Haven, om Schepen te kunnen bergen, en dat de penningen, onder die Vorsten gemunt, zulks ook aanduiden.

Dan dit, zegt zijn Wel Ed. §. III, strekt geenzins tot een bewijs, dat WICUS, *portus*, waarvan DAGOBERT spreekt, het hedendaagsch *Wijk te Duurstede* geweest zij. De brief, waarvan hier gemeld wordt, was van 't jaar 630; en de Schrijvers, die van den Koophandel spreeken, en gemelde Stad den eernaam van *Markt en Handelplaats* toeëigenen, bloeiden niet vóór de negende Eeuw. Ook (zegt zijn Wel Ed.) zijn mij geene Gedenkschriften van de VII, VIII en IX Eeuwe bekend, waarin aan *Wijk te Duurstede* afzonderlijk de naam van WICUS wordt gegeeven. Doorgaands en meest altijd wordt zij DORESTADUS of DORESTADUM geheeten. De Penningen, geduurende de regeering der *Frankische* Koningen van den tweeden stam, aldaar gestempeld, begunstigen deeze gedachten: vermits men op die, welken door de *Frankische* Vorsten te *Duurstede* gemunt zijn, niet anders dan DORESTAU of DORS of ook wel DORESTADUM MON. vindt.

In §. IV. erkent zijn Wel Ed. dat het *Utrechtsche Wijk te Duurstede*, hoewel zeldzaam, bij oude Schrijvers VICUS DORESTADUM genaamd wordt; als in de Jaarboeken van FULDA, op het Jaar 850; en in de Levensbeschrijving van FREDRIK, Bisschop van *Utrecht*. Doch om het gevoelen van den Heer WAGENAAR te bevestigen, vordert zijn Wel Ed. bewijzen, dat in de schriften van de zevende en de twee volgende Eeuwen, aan *Duurstede* ergens de naam van *Wijk* of *Wicus* gegeeven zij.

In de V. §. onderzoekt de Heer VAN DE WALL de Munt, die, volgens VAN LOON, door den *Deenschen* Koning HERROLD zou

ge-

geslagen zijn. Na uit dat deel der bezitting, dat HERROLD als Leengoederen bezat, en in het Eiland *Walcheren* gelegen was, aangetoond te hebben, dat dezelve niet te *Wijk te Duurstede* geslagen kan zijn, is hij van meening, dat de gezegde Munt, waarvan VAN LOON spreekt, niet alleen door HERROLD, maar zelfs in *Frankrijk*, te *Kiesi*, niet verre van *Nojon*, geslagen zou zijn.

In de VI. §. toont zijn Wel Ed. aan, dat men, in de schriften der VII, VIII en IX Eeuw, volgens het voorheen gezegde, nergens den naam van *Wicus* aan *Wijk te Duurstede* gegeeven vindt, en dat ook, ten tijde van Koning DAGOBERT DEN I, die Stad nog tot die hoogte niet geklommen was, dat zij onder de bloeijende Koopsteden kon geteld worden; houdende zijn Wel Ed. zig verzekerd, dat men in schriften, vóór den aanvang der agtste Eeuw zaamgesteld, het hedendaagsch *Wijk te Duurstede* niet ligt zal vinden.

In §. VII. betoogt zijn Wel Ed., uit de nasporingen van den geleerden Heer CANNEGIETER, dat ook de penningen, op wier eene zijde ELINUS, en op de andere zijde DUROSTADUM zou gestempeld zijn, en die, door den Oudheidkundigen ALTING, als bewijzen worden aangevoerd, tot laater tijden, dan die van Keizer MARCUS AURELIUS ANTONINUS, gebragt moeten worden.

Verder grond zijn Wel Ed. §. VIII. zijne gedachten, op de *Reiskaart van Peutinger*, en de *Tafelen van Antonijn*, vermits in geen van beiden van het zelve gemeld wordt: zo als ook, in de IX. §. het onbestaanbaare, van de Penningen, waar op het gantsche gebouw van VAN LOON berust, naamlijk om die aan DAGOBERT DEN I toetekennen, ondermijnd wordt. Gelijk hij ook in de X. §. het bewijs, ontleend uit den Aardrijksbeschrijver GUIDO RAVENNAS, ontzenuwt, met aantoning, dat de naam van *Wicus* bij hem niet gevonden wordt, en dat aan RAVENNAS zo hoog een ouderdom niet kan worden toegeschreeven als hier voor geëischt is.

Waar uit zijn Wel Ed. als dan, in de XI. §, dit besluit opmaakt: „ Dat *Wijk te Duurstede*, noch onder de benaaming van „ *Durostadum*, noch onder die van *Wicus*, ten zij bij schrijvers „ van de agtste Eeuwe, te voorschijn kome; zo dat het *Wicus*, „ waarvan *Dagobert* spreekt, op een gantsch andere plaats, dient

„ te worden thuis gebragt. De vereeniging met *Rathomo Portus*, het geen, volgens het gevoelen der Oude Geleerden, het
„ hedendaagsch *Rouaan* in Frankrijk geweest is, doet ons al
„ eenigzints vermoeden, dat wij deeze laatstgenoemde Stad, om-
„ trent de Zeekust van Frankrijk moeten zoeken. De zeer be-
„ roemde *Hadrianus Valesius*, wiens kundigheid in het stuk der
„ Aardrijksbeschrijving niemant ligt wraaken zal, brengt, uit on-
„ de Schrijvers, eene voorname koopstad ten voorschijn, eer-
„ tijds genaamd *Quentovicus Portus*, geleegen aan eene Rivier,
„ die voorheen *Quantia*, nu *la Change* genaamd wordt, niet
„ verre van *Estaples*, in het jegenwoordig *Picardien*; deeze
„ plaats draagt, in schriften van de middeleeuw, niet alleen den
„ naam van *Quentovicus*, *Cuentawich*, maar komt ook veeltijds
„ daar in voor, onder de eenvoudige benaaming van *Wicus*,
„ *Vicus*, of *Wicusportus*. De beroemde *Jacobus Sirmondus*,
„ en de Oudheidkundige *le Blanc*, hebben ons de moeite ge-
„ spaard, om zulks met bewijzen te staaven. De laatstgemelde
„ brengt zelf verscheidene muntstukken, aldaar gestempeld en
„ pronkende met den naam van *Wicus* en *Quentovicus* te berde."
Verder brengt zijn Wel Ed. ten bewijze bij een Brief van KAREL DEN GROOTEN, van het jaar 779, en een anderen van LUDOVICUS PIUS, van 828, in welke beide Brieven, *Vicus* of *Quentovicus* en *Dorestadum*, uitdrukkelijk van elkander onderscheiden worden; strekkende zulks ten duidelijken bewijze, dat *Wicus*, waarvan Koning DAGOBERT spreekt, met geene waarschijnlijkheid voor *Wijk te Duurstede* te neemen zij: „ Liefst (zegt zijn Wel Ed.)
„ omhelzen wij daarom de gedachten van *Valesius*, door ons
„ reeds opgegeeven, of die van *Balusius*, welke van begrip is,
„ dat het klooster, gemeenlijk *St. Josse sur Mer* genaamd, voor
„ het oude *Wicus* (*Vicus*) of *Quentovicus* te houden zij. Hoe-
„ wel de meergemelde *Valesius* onzes erachtens, te recht heeft
„ aangemerkt, dat de getuigenissen waarop *Balusius* zig beroept,
„ niet meer bewijzen, dan dat ons *Quentovicus* in de nabuur-
„ schap van dit klooster, voor (*Cella St. Judoci*), gelegen
„ ware."

Dit dacht ons noodig, uit die Geleerde Verhandeling, ter opheldering van onze Vaderlandsche Historie, overteneemen; dienende zulks ter bevestiging, dat niet *Wijk te Duurstede*, maar

Ba-

Batenburg, allerwaarschijnlijkst, de *Stad der Batavieren* geweest is; waarvan wij nog iets naders zullen zeggen.

BATAVODURUM OPPIDUM, de *Stad der Batavieren*. Tot aan de Regeering van Keizer VESPASIANUS, wordt slegts van een eenige Stad, in het *Land der Batavieren*, gewag gemaakt, die men doorgaans meent, bij TACITUS, zonder bijvoeging van een eigenen naam, de *Stad der Batavieren* genoemd te zijn; en zulks niet oneigen, om dat zij de Hoofdplaats of Stad van het volk, en de verblijfsplaats van CLAUDIUS CIVILIS, den vermaardsten onder hen, als mede de verblijfsplaats van CLAUDIUS LABO was. Ook wil men, dat de tweespalt onder hen beiden, uit geene andere oorzaak ontstaan was. Deeze is het ook, die, gelijk wij, in de Oorlogen der *Batavieren* gezien hebben, na zijne nederlaag, hem, door CERIALIS, Ao. 70, toegebragt, de Stad in brand gestooken heeft; waar uit men bewijst, dat zij buiten het Eiland, aan den *Gallischen* oever, gelegen heeft. CLUVERIUS verzekert ons, dat zij nog in zijnen tijd, bij den naam van *Batenburg*, bekend was. Ook kan men, uit de kaart van PTOLOMEUS, zeer waarschijnlijk afleiden, dat deeze plaats, terstond na het eindigen van den oorlog, weder opgebouwd, en hersteld is tot de gerechtsplaats, die de *Batavers* aldaar, als op de voornaamste plaats, aan deezen kant van de *Waal*, van den beginne af aan, gehad hadden. Het is ook zeker, dat men ter zelfde plaatse, alwaar nu *Batenburg* ligt, *Batavodurum* niet vindt; 't welk CLUVERIUS als een grooten misslag van PTOLOMEUS aanmerkt. Doch de gantsche misslag heeft daar in bestaan, dat hij had moeten zeggen *Batavodurum aan de Maas*, als zijnde de oudste Stad buiten het Eiland. Want het is zeer zeker, dat 'er twee zulke gerechtsplaatsen geweest zijn; de eene aan den *Rhijn*, in een Dorp op het Eiland; de andere aan de *Maas*, in de oudste Stad buiten het Eiland, zijnde de eene *Wijk te Duurstede*, en de andere dit *Batenburg*. Doch ter verschoninge van PTOLOMEUS, kan bijgebragt worden, dat hij in 't geheel geen werk maakende van zijne Kaarten juist te meeten, meende genoeg te zeggen *Batavodurum aan de Maas*, waar van hij in zijn Historisch verhaal sprak. Ook leert ons LIPSIUS, dat hij onderscheid genoeg gemaakt heeft, met de eene Gerechtsplaats een Stad, en de an-

dere een Dorp te noemen. Men zie hier over breeder ALTING, *Not. Germ. Inf. Part. II.*

BATELIER, (*Jacobus*) Remonſtrantsch Predikant in *'s Hage*, en wel in den hevigſten tijd der kerkverſchillen. Deeze had zijne ſtudien volbragt in 't *Walsch Collegie* te *Leiden*, en was, in het jaar 1617, Predikant te *Kralingen*. Na de oneenigheid en ſcheuring, die te *Amſteldam*, na het afzetten van den *Franſchen* Predikant GOULART, ontſtaan was, heeft hij, volgens BRANDT, eenigen tijd voor hun, die de *Remonſtranten* waren toegedaan, gepredikt, ten huize van WILLEM SWEERSEN. In het jaar 1619 werd hem, in zeker *Latijnsch* geſchrift, ten laste gelegd, dat hij, in 1618, uit zijnen dienst in Nederland zou gevlucht zijn, om zig te vrijwaaren voor de ſtraf, verdiend met de vertaaling in het Fransch van het beruchte boekje, genaamd, *de Weegſchaal van de Oratie, van den Engelſchen Gezant Karleton*, waar van J. TAURINUS de Schrijver was. Dan BATELIER of WATELIER verklaarde, in eene verdeediging, dat hij van zijne Gemeente niet was weggelopen; dat hij van dezelve ſcheidende, ontſlagbrieven bekomen had van den Heer JOHAN VAN ASSENDELF, als Heer van *Kralingen*, van de Regeering des Dorps, en ook van de Klasſis van *Rotterdam*, getekend door GREVINKHOVEN en LANDSBERGEN, waar bij hij van zijnen dienst ontſlagen was. Verder ontkende hij zig ten dien tijde, buiten de paalen van het gebied vau Nederland, onthouden, of de *Weegſchaal* vertaald te hebben; betuigende verders, dat hij, zedert het jaar 1621 tot het jaar 1632, ter kennisſe van een ieder, te *Leiden* geweest was, (zonder. echter, te melden, waar hij zig, geduurende 1619 tot 1621, onthouden had), en dat hij aldaar nooit, om de gezegde Vertaaling, of ergens anders over, beſchuldigd of gemoeid was. Ook is het naderhand kenbaar geworden, dat niet BATELIER, maar wel SAMUEL NERANUS, in 1618 *Remonſtrantsch* Predikant te *Amersfoort*, die Vertaaling gedaan heeft. Wat aangaat de Acte van het *Leidſche* Sijnode, waarin BATELIER mede beſchuldigd wordt, zijnen dienst trouwloosljjk verlaaten te hebben; daaromtrent vindt men, zo verre ik weet, geen nader verdediging van hem, dan de reeds genoemde. Na dat hij, door het zo even gemelde Sijnode, van zijnen dienst

was

was afgezet, moet hij zig nog te *Leiden* onthouden hebben; want men vindt dat hij zig van daar naar *Rhijnsburg*. begeeven had, en zig aldaar in de Vergadering heeft doen hooren, over 1 *Cor.* IX. vs. 4 en 14, met oogmerk, om, ware het mogelijk, de *Rhijnsburgers*, aangaande het Leeraarampt, tot andere gedachten te brengen. In 't vervolg van tijd heeft hij, eenige jaaren, de *Remonstranten* in '*s Gravenhage* als Leeraar bediend. Ook heeft hij eenige schriften nagelaten, die gantsch niet zacht omtrent de Leer der Gereformeerden zijn. Of hij onder de zijnen in achting ware, kan men opmaaken, uit het onderschrift, door G. BRANDT, onder zijn Afbeeldsel (door BARRIJ in het koper gebragt) gesteld; luidende aldus:

De grijse wijsheid leeft en glinstert in dit licht.
Het hooggeleerdt verstand schiet straalen door 't gesicht;
Maar klaarder op 't papier. Aenschouw dat, daar sijn boeken
De spreuk van JACOB *en van* ESAU *onderzoeken.*
Hij leerdt wat Godt met recht verwierp, uit gunst verkoor.
Het misverstand verdwijnt, sijn helder licht *breekt door.*

BATENBURG, een steedje met een zeer oud Kasteel, gelegen in Nederland, in het zuiderdeel van *Gelderland*, in de Landstreek van *Maas* en *Waal*, aan de Rivier de *Maas*, een uur beneden *Ravestein* en het Graafschap *Meegen*, aan den Maaskant. Het is ten deele leenroerig aan *Gelderland*, en heeft het recht van de Munt, waarmede de Heeren van *Batenburg* door den Keizer beleend zijn. PONTANUS stelt, dat *Batenburg* oudtijds bemuurd was, en omtrent het jaar 1000 met Stads voorrechten begiftigd geweest is; doch men vindt niet, dat het zelve ooit onder de *Geldersche* of Rijkssteden, op de dagvaarten, beschreeven werd. PETIT, in zijne *Nederl. Republiek*, 1615, maakt 'er echter, geduurende den Oorlog met *Spanje*, een Stad van, zeggende: alhoewel deeze Stad *Batenburg*, *geduurende den laatsten Oorlog*, *geheel vernield is*, *zo is echter het Kasteel nog staande gebleeven.* Aan dit Kasteel of deeze Burgt, is de Heerlijkheid en het Steedje *Batenburg*, haaren naam en aanwas verschuldigd. Ook is 'er geen Stad in *Gelderland* of *Holland*

land bekend, die het zelve in oudheid kan evenaren. Zij, die wat ligtgelovig zijn, willen zelfs, dat BATO het bij zijne aankomst gesticht, en naar zijnen naam *Bato's Burgt* genoemd zou hebben. GUICCIARDIJN noemt het *Batenburg*. Anderen zeggen, dat de *Batavieren* het bij hunne wederkomst gebouwd, en den naam van *Battenburg*, naar hunne voorige verblijfplaats, zouden gegeeven hebben; als mede, dat het naderhand den naam van *Batavia* zou gekreegen hebben. De in 's Lands Oudheden ervaaren SMETIUS verstaat, door *Batenburg* of *Bato's Burg*, *Nijmegen*; erkennende, echter, dat de Burgt, of het Kasteel, 't welk wij hier bedoelen, alle andere Kasteelen in oudheid te boven gaat. CLUVERIUS meent ondertusschen, dat het *Oppidum Batavorum*, zo min op *Nijmegen* als op *Wijk te Duurstede*, toegepast kan worden. In een brief van het jaar 900, word gemelde Burgt *de zeer oude Veste* genoemd: waar uit haare oudheid onwederspreekelijk is. Onder de vrijheid van *Batenburg* ligt ook het Dorp *Leur*, alwaar een heuvel gevonden wordt, waarschijnelijk door menschen gemaakt, waaruit men, op verscheidene tijden, *Romeinsche* Penningen gegraaven heeft; waar door men in de vaste verbeelding is gekomen, dat de *Romeinen* aldaar voorheen een Legerplaats gehad hebben. De oude M. VAN VAERENEWIJK zegt, dat de *Catten*, herwaards komende, allereerst *Maas* en *Waal* aangedaan, in Overmaas over Meegen, veele jaaren voor de stichting van *Nijmegen*, gebouwd, en het den naam van *Batenburg* gegeeven hebben.

In het jaar 1497 werd de Vesting *Batenburg*, door Hertog ALBERT VAN SAXEN, voor het Huis van *Oostenrijk*, veroverd en versterkt. Toen, in 't jaar 1586, PARMA een aanvang met het beleg der Stad *Graave* maakte, kwam de Graaf VAN HOHENLO voor *Batenburg*, en nam het zelve, benevens het Huis te *Emple*, in, stak den Dijk door; en, gebruik maakende van de hoogte van het Maaswater, liet hij 't Land onder loopen, en kwam 'er dus met schuiten binnen. De Graaf voorzag de Stad, tot tweemaalen toe, van al het noodige; doch zij moest voor de *Spaanschen* bukken, die ook kort daarna *Batenburg* veroverden. Prins MAURITS maakte 'er zig, in 't jaar 1600, weder meester van. DE GROOT, in zijne Jaarboeken, een verhaal van gemelde

de verovering doende, zegt, dat dit *Batenburg* een bewijs oplevert, dat de naam der *Batavieren* zig voortijds tot op den *Franschen* bodem uitgestrekt heeft.

De in 's lands Geschiedenissen vermaarde BRONKHORSTEN zijn bezitters van *Batenburg* geweest; Heer WILLEM VAN BRONKHORST had, door zijn Huwelijk met Jonkvrouw JOHANNA VAN BATENBURG, hetzelve, in het jaar 1272, in zijn geslacht gebragt. Op den 16den Julij 1408, verkochten GIJSBERT VAN BRONKHORST, Heer van *Batenburg* en *Anhalt*, en zijne Gemalin MARGRETA VAN GEMEN, deeze Heerlijkheid, Burgt, Boerschappen, Merkten, Tollen en Tienden van *Batenburg*, voor zekere somme gelds, aan JAN BELAIR, Heer van *Helmont* en *Keerbergen*; over welken verkoop als getuigen stonden, JAN VAN ARKEL, Heer van *Pierepont*, en zijn Zoon WILLEM; GIJSBERT, Heer van *Bronkhorst* en *Borkelo*; Heer HENDRIK VAN GEMEN; Heer HENDRIK VAN WISCH; en OTTO VAN BUUREN. Agt dagen daarna werd, door den Verkooper, met toestemming van den Kooper, bekend gemaakt, dat zij overeengekomen waren, dat de Verkooper, of zijne Erfgenaamen, het gebied van *Batenburg*, ten allen tijde, weder zouden mogen lossen, of koopen, met 36000 *Fransche Schilden*; en indien de Heer BELAIR, vóór gemelde aflossing, kwam te overlijden, zonder wettige kinderen natelaaten, zou BRONKHORST, of zijne Erfgenaamen, de Erfopvolgers van BELAIR uitkoopen, met een jaarlijksche Rente van 100 Oude Schilden, of, in plaats van de Rente, met 1600 van dezelfde Schilden eens, in contant geld.

KAREL VAN EGMOND, Hertog van *Gelder*, de Heerlijkheid en het Kasteel van *Batenburg*, door de wapenen, veroverd hebbende, verkocht het een en ander, in het jaar 1534, aan Heer HERMAN VAN BRONKHORST, om het te bezitten op gelijken voet, als het eertijds door DIRK en GIJSBERT VAN BRONKHORST bezeten was geweest. Kort daarna, den 29 September, deed gemelde BRONKHORST den eed, als Leenman, wegens het gebied van *Batenburg*, in tegenwoordigheid der Heeren DOMBRUGGEN, KNOPPAERT, KEVERHEIM, BOETBEROEN, VLIERSEN, RUITER en anderen.

Het gantsche plaatsje bestaat voornaamlijk uit een lange straat, die zig van den Maasdijk af, binnenwaarts, strekt. Men vindt 'er een oude Kerk met een laagen Toren; welke Kerk door de Ge-

Gereformeerden gebruikt, en door één Predikant bediend wordt. 't Geen *Batenburg* beziens waardig maakt, is de overpachtige Burgt of het Slot; welk gebouw bestaat uit een groot Rondeel met vijf zwaare torens, van buiten voorzien van een wijde diepe graft, wiens bouworde de oudheid van hetzelve aantoont. Van binnen ziet men een groote plaats, en rondsom dezelve prachtige zaalen en luchtige vertrekken, versierd met fraaije schilderstukken; onder de gemelde vertrekken zijn zwaar verwulfde Kelders. Bij de Burgt vindt men vruchtbaare Boomgaarden en rijke Bosschaadjen. Over de graft, die met een' aarden wal omringd is, gaat men, met een steenen brug, op drie boogen rustende, in het Slot. Deeze vrije Heerlijkheid behoort thans aan het Huis van BENTHEIM STEINFURT.

PONTANUS, *Geldersche Geschiedenissen*, I. Deel, fol. 50, 180, 390. PETIT, *Nederl. Republ.* pag. 61. GUICCIARDIJN, fol. 148. J. SMETIUS, *Oppidum Bat.* Cap. 2. CLUVERIUS, VAN MEETEREN, HOOFT en DE GROOT.

BATENBURG. (*Heeren van*) Deeze waren, volgens PONTANUS, in het jaar 1162 reeds bekend. Men vindt, op dien tijd, door hem genoemd, DIDERIK VAN BATENBURG, in het beleg van *Groningen*, Raad van Graave HENDRIK VAN GELDER, uit den stam van *Nassau*; en, op het jaar 1188, vindt men ALBERT, DIRK en RUDOLPH; op 1190, DIRK met zijnen Broeder STEVEN VAN BATENBURG, en WILLEM VAN BRONKHORST, die met JOHANNA VAN BATENBURG in Huwelijk trad.

PONTANUS, I. Deel, fol. 50.

BATENBURG. (*Gijsbert en Diderik van*) Deeze vindt men gemeld, onder de *Tekenaars van het vermaarde verbond der Edelen*. In het jaar 1567 waren beide Broeders, als Kapiteins, in dienst van den Heer VAN BREDERODE; in welke waardigheid zij ook eenig Volk naar *Amsteldam* aanvoerden; zij kwamen aldaar daags na dat BREDERODE vertrokken was. Veel moeite wendden zij aan, om binnen gelaten te worden; doch vruchtloos: want zelfs de Onroomschen hadden besloten, hen buiten te houden. Nogthans ontvingen zij van dezelven eenige zakken buskruid, in plaats van koorn. Van daar voerden zij hun Volk over het Y,

naar *Waterland*. Te *Hoorn* namen de BATENBURGEN het besluit, deeze manschap te verlaaten, met oogmerk om naar *Friesland* over te steeken: doch zij werden, tot hun ongeluk, door den Schipper verraden, en aan ERNST MULART, Schout te *Hasselt*, Kapitein van de Graven van AREMBERG, overgeleverd. Benevens de BATENBURGEN, werden veele voornaame mannen, wel ten getale van honderd, gevangen genomen, en te *Harlingen* opgebragt. Onder dezelven bevonden zig SJOERT BEIJMA, WILLEM BUMA en HERMAN GALAMA, die nevens hun de voornaamsten waren. Vier-en-twintig van de gevangenen werden op de Galei gebannen, en zeven te *Harlingen* opgehangen, waar onder ook drie Edelen waren; de overigen werden naar *Vilvoorden* en voorts naar *Brussel* gezonden, om ten offer te verstrekken aan de wreedheid van ALBA; die ook, op den 1sten Junij des jaars 1568, na een Schavot op de markt te *Brussel* te hebben doen oprichten, deeze twee Edele jongelingen, benevens veele andere Edelen, volgens zijne vloekvonnissen, deed onthalzen; als PIETER DE ANDELOT, PHILIPS VAN WINGELEN en MAXIMILIAAN KOK; hunne lichaamen werden, des nademiddags, ongekist, buiten *Brussel*, voor de *St. Lazarus Kapel*, in ongewijde aarde gestoken. Anderen, zijnde SJOERT BEIJMA, HERMAN GALAMA, TRESLONG, BROUXELLES, PELLETJER, BOUDECHAU en ILPENDAM, ondergingen het zelfde lot, als zulks met hunne Biecht verdiend hebbende. De hoofden van zeven anderen werden op staaken, en hunne lichaamen op raderen gezet. De regeerende Heer WILLEM VAN BATENBURG, BRONKHORST, had, als Leenman van MAXIMILIAAN DEN II, denzelven om voorspraak gebeden, en de Keizer ook niet nagelaten, op alle wijze, vergiffenis voor het Edel broeder paar van den Hertog te verzoeken; doch deeze Tiran was doof voor alles, wat slegts naar menschlijkheid zweemde: waar door Heer WILLEM zo verstoord op ALBA werd, dat hij de zijde van Prins WILLEM omhelsde.

In het jaar 1572 werd hij, door ORANJE, naar *Zeeland* gezonden, om order op het bestuur der zaaken te stellen; welken last hij, ten genoegen van den Vorst ten uitvoer bragt, bewerkende, dat aldaar een aanvang met het ontvangen der verlofgelden werd gemaakt. In het volgende Jaar was hij, als Overste van het

Krijgs-

Krijgsvolk, tegenwoordig bij den Admiraal MARTINUS BRANDT, toen dezelve, op het *Haarlemmer* Meer, door BOSSU geslagen werd, het welk hij naauwlijks met de vlucht ontkwam. Kort daarna werd hij, door FRAANSISCO BALDEZ, uit *Ouwerkerk*, alwaar hij post gevat had, verdreeven. Eenige dagen daarna, werden, door den Prins, brieven naar het toen benarde *Haarlem* gezonden, om de inwooners, ware het mogelijk, in hunnen druk te troosten. Om aan die beloften te voldoen, trok BATENBURG, den 28sten van de maand Julij, tegen den avond, aan het hoofd van 4000 man, meestendeels Burgers der nabuurige Steden, als *Delft* en *Gouda*, van *Sasfem*; op welken togt de vermaarde Heer VAN OLDENBARNEVELT zig mede bevond. Behalven de gemelde manschap, had de Heer VAN BATENBURG onder zig 600 Ruiters, zeven veldstukken en vier honderd wagens met krijgs- en mondbehoeften. Dan, van deezen togt was de vijand reeds verwittigd. BATENBURG, die, tot middernacht, te *Noordwijkerhout* vertoefd had, naderderde, tegen drie uuren, het *Mannepad*, alwaar hij stil hield, om zijne borstweeringen in orde te brengen. Terwijl hij daarmede bezig was, begon het *Spaansch* geschut los te branden; hij werd, op het onverwachtst, van de eene en andere zijde overvallen. Zijne Ruiterij, die reeds tot in de verschansing der vijanden genaderd was, werd tot aan het *Mannepad* te rug gedreeven, en stortte dus op haar eigen Voetvolk in; 't welk dus van drie kanten te gelijk aangevallen wordende, genoodzaakt was te vluchten. Zeven honderd man sneuvelden op de plaats, en daaronder BATENBURG en KARLO, die aan het hoofd der Ruiterij was. Dit verlies had dat van *Haarlem* ten gevolge.

Heer WILLEM VAN BATENBURG werd opgevolgd door zijnen eenigen Zoon, Heer HERMAN, dien hij verwekt had bij de Dochter van den Graave VAN MANDERSCHEID. Niettegenstaande deeze onheilen, zijnen Vader en beide zijne Oomen te beurt gevallen, koos Heer HERMAN de zijde der *Spanjaarden*. Hij noodigde zelfs, in het Jaar 1579, den Hertog VAN PARMA, om een' inval in *Gelderland* te doen. STRADA noemt hem, schoon ten onrechte, *Graaf van Batenburg*. Hij ongehuwd, en dus zonder wettige Erfgenaamen overlijdende, kwam de Heerlijkheid van *Batenburg* op MAXIMILIAAN VAN BRONKHORST.

De

De afbeeldfels van *Gijsbert* en *Dirk van Batenburg*, zijn eerst door *Goltius*, en naderhand door *Houbraken* in 't Koper gebragt. Zie BOR, HOOFD, GIJSIUS en anderen.

BATESTEIN, een Slot te *Vianen*, is de verblijfplaats der Heeren deezer Vrijftad en verdere Heerlijkheid, doch veel ouder dan de Stad zelve; zijnde gebouwd door Heer ZWEER VAN KUILENBORG, jonger Broeder van Heere JAN DEN III, op den grond, hem, als zijn Vaderlijk erfdeel, in het jaar 1213, te beurt gevallen. Wij kunnen niet voorbij aantemerken, dat, van het jaar 1100 tot 1400, meest al het platte Land van *Holland* aan den Adel in eigendom behoorde. Een dier Heeren, meer dan één Zoon hebbende, gaf aan de jonfte Zoonen, ieder voor zijn aandeel in het Vaderlijk erfgoed, 40, 50, 60, 80, 100 enz. morgentaalen lands, waarop zij dan een Slot bouwden, en hetzelve naar hunnen bijnaam noemden; verlatende zelfs nu en dan den Vaderlijken naam, die dan weder op den Oudften bleef; voerende, echter, het zelfde wapen, fchoon met eenige verandering van kleur en verwen. Na de voltooijing van dit Slot, werden 'er, van tijd tot tijd, eenige huizen bijgebouwd. (Zie VIANEN.) De groote en zwaare Toren van dit Slot, van ouds *Batestein* geheeten, heeft naderhand den naam van de *St. Paulus Toren* gekregen. Dezelve werd in 1372 opgerecht, op last van Heer GIJSBERT VAN VIANEN, voor het geld, dat hij ontvangen had, tot rantzoen voor den Zoon van den Graaf van ST. PAUL van *Artois*, door hem, in den Veldflag, in het Land van *Gulik* (1371) gevangen gekreegen. Hoe dit Slot of Kasteel aan het geflacht van BREDERODE gekomen zij, zal op het Art. BREDERODE gezegd worden. De *Paulus Toren*, waarvan wij zo even fpraken, wordt, door het gemeene Volk, *Simpol* genaamd, naar den Zoon van den gemelden Graaf van ST. PAUL. Den naam van *Batestein* zegt men op de volgende wijze aan 't Kasteel gekomen te zijn. Heer GIJSBERT VAN VIANEN had ter Gemalinne Vrouwe BEATRIX, anders BAATJE of BATJE, Dochter van Heer JAN DEN XIX van *Egmond*. Haare jonger Zuster was getrouwd met Heere GERARD VAN CUIJLENBURG, van wien het Slot van *Vianen*, ftaande in een Boomgaard, even buiten de Stadsmuuren, ter Leen gehouden moest worden. BATJE zag met leed-

leedwezen, dat zij het Leen moest ontvangen, of verheffen van haare jonger Zuster; dus bewoog zij haaren man het zelve aftebreeken, het tegenwoordige te bouwen, en dit naar haaren naam BATE te noemen, en, om dat het van *steen* gebouwd was, *stein* of *steen* bij dien naam te voegen, en het dus BATESTEIN te heeten; welken naam het nog draagt. Van dit Kasteel vindt men meer dan één Prentverbeelding, onder anderen bij SMIT, in zijne *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden*, bl. 48, waar bij de Schrijvers, die desaangaande bericht geeven, genoemd worden.

BATHEM was voorheen een plaats, onder de muuren van de Abdij van *Egmond* geleegen. In latere tijden werd het *Bachem* genaamd; in een' Gunstbrief van DIRK DEN V, van het jaar 1083, wordt desaangaande gewag gemaakt. In een lijst der goederen van de Kerk van *Utrecht*, wordt het *Bachtem* gespeld; en MELIS STOKE noemde het BACHEM, betekenende zo veel als plaats des gebeds.

ALTING, *Not. Germ. Inf.* Part. II.

BATHUA. Naardien zij, die uit het Land der *Katten* den Rhijn afgevaaren, en in het Eiland gekomen waren, om van het zelve bezit te neemen, BATTEN genoemd werden, gelijk wij reeds gezien hebben, is het zeer waarschijnelijk, dat de Landen, die naast aan de scheiding van den *Rhijn* en *Waal* lagen, allereerst met den naam van BATAWE, als die hun het best voorkwam, benoemd zijn geworden; waarvan het nog, als het bovenste gedeelte, den naam van BETUWE behouden heeft. KAREL MARTEL noemt BATHUA, in zijnen Brief van 't jaar 722, een *Goo*, of Landschaps Quartier (*pagum*,) dat is, een vrij groote streek Lands, die gemeenlijk in verscheidene Graafschappen (*Comitatus*) verdeeld werd. Deeze Landschappen (*Pagi*) worden wederom afgedeeld in verscheidene Heerlijkheden (*villas prætorias*), die zij ook wel Hofsteden (*Villicationes*) genoemd hebben. Ieder van die had onder zig een Parochiaale Kerk, benevens Kapel of Altaar. Het waren groote Dorpen, met kleinere gehuchten of buurten. Een zeer oud Schrijver van het Jaar-Register, in het *Carthuizer Klooster (Mons Dei) Gods Berg*, noemt het Eiland aan den

den *Rhijn*, PATAVUM. Dit, volgens de oude benaaming, BATHUA wordt verdeeld in de *Over-* en *Neder-Betuwe*, zo dat men een lijn trekt, om de fcheiding te maaken, van den Oever des *Rhijns* tegen over *Wageningen*, tot aan den naaften Oever van de *Waal:* van waar de *Neder-Betuwe* zig uitftrekt, tot aan het Graaffchap *Buuren*, tusfchen de *Linge* en den *Rhijn*. Na dat de goederen van Graaf EBERHARD verbeurd verklaard waren, maakte KAREL MARTEL dezelve aan de Kerk van *Utrecht*. Andere Vorften na hem vermeerderden dezelven, en behielden ze tot het jaar 1225, wanneer zij dezelven, volgens een Compromis, het aan de *Gelderfchen* afftonden, in tegenovergaave van het geen zij in *Zalland* bezaten. Van dien tijd af is de *Betuwe*, uitgenomen eenige plaaatfen, welke aan die van *Kleef* behoorden en den *Utrechtfchen* afgeftaan zijn, geheel *Geldersch* geworden.

- ALTING, *Not. Germ.* Part. II. HEDA en OTTO.

BATO, wiens naam wij, zo bij de befchrijving van het *Eiland der Batavieren*, als daar wij van die Volken zelve fpraken, meer dan eens genoemd hebben, zou, indien men op de verhaalen van hun, die zig daarmede opgehouden hebben, eenigzins ftaat kon maaken, een Zoon van den Koning der *Katten* geweest, en, om den haat zijner Stiefmoeder te ontgaan, uit zijn Vaderland gevlucht zijn; zig, met zijn bijhebbende Gezelfchap, vervolgens op het *Batavisch Eiland* nederzettende, alwaar hij het Slot *Baten* of *Bato' Burgt* bouwde; naar hem zou dan ook het gantfche Land den naam van *Baathaven* of *Batavia* draagen. Hoe verdicht dit alles ons voorkome, kunnen wij, echter, niet ontkennen, dat 'er, onder de oude Schrijvers, een menigte gevonden worden, die deeze gantfche Historie genoegzaam alleensluidende verhaalen. Dan, of zij allen 'er eenige zeekerheid van gehad, dan of de een den anderen, om dat dit hun behaagelijk voorkwam, flegts nagefchreeven hebben, uit eenen, die dit mogelijk allereerst verzonnen heeft, laaten wij aan het oordeel van kundige Leezers, en wijzen hen, die begeerig mogten zijn, zig met de Gefchiedenis ven BATO te vermaaken, naar de bekende *Hollandfche Cronijk* van WACHTENDORP,

DORP, waar in zij waar en onwaar onder een gemengd zullen vinden.

BATTENBURG, een Steedje in *Hesſenland*, van waar, volgens ſommigen, BATENBURG, zo even gemeld, zijnen naam ontleend zou hebben.

BATTUS, (*Jacobus*) een geboren *Zeeuw*. Uit de Brieven van ERASMUS, die tot zestien in getal aan hem geſchreven zijn, ziet men, dat hij een Man van groote geleerdheid, en een bijzonder vriend van ERASMUS moet geweest zijn. Omtrent het jaar 1500 was hij Secretaris te *Vlisſingen*. Zijne ſchriften worden door GOUDHOEVEN opgegeeven.

BATTUS, (*Cornelis*) Zoon van JACOBUS, verdient mede in den rang der Geleerden van Nederland geplaatst te worden. Hij was zo ervaaren in de Geneeskunde, dat hij Stads Doctor te *Veere* was; ook onderhield hij, even als zijn Vader, briefwisſeling met ERASMUS. In het jaar 1498, woonde hij op het Slot, *Zandenburg*, bij Vrouwe ANNA VAN BORSSELEN, Weduwe van wijlen den Heer FILIPS VAN BEVEREN, om haaren Zoon, Jonker ADOLF VAN BOURGONDIEN, Heer van *Beveren*, te onderwijzen. Om zijne aangenomene taak te beter te kunnen volvoeren, ſchreef hij, ter onderwijzinge van zijnen Leerling, verſcheidene Boeken, die, in 1512, gedrukt zijn; onder andere eene *Waereldbeſchrijving*, in het Nederduitsch, waarvan REIGERSBERG, in zijn *Chronijk van Zeeland*, veel gebruik gemaakt heeft. BOXHORN zegt, in zijn *Tooneel van Holland*, dat het zelve in zijnen tijd zeer zeldzaam was.

BAUDART, (*Wilhelmus*) geboren te *Deinze*, 1565, uit Ouders, die, om dat zij den Gereformeerden Godsdienst toegedaan waren, eerst deeze hunne woonplaats, en naderhand alle de Nederlanden moeſten verlaaten. Zij begaven zig naar *Keulen*, en van daar naar *Embden*. Zig aldaar nedergezet hebbende, leide deeze hunne Zoon zig met allen vlijt toe op het leeren der *Latijnſche*, *Hebreeuwſche* en *Griekſche* taalen, waarin hij ongemee-

meene vorderingen maakte, en zelfs bijna den trap van volmaaktheid beklom. Daarna oefende hij zig, met behulp der gemelde taalen, in de Godgeleerdheid. Zijne studien volbragt hebbende, werd hij, eerst te *Sneek* in *Friesland*, en daarna te *Zutphen*, als Predikant beroepen. Door de Leden der *Sijnodale Vergadering te Dordrecht*, 1618 en 1619, werd hij, nevens BOGERMAN en BUCERUS, aangesteld tot de vervaardiging van de nieuwe vertaaling des Ouden Testaments; met welken arbeid hij en BOGERMAN, zijnde BUCERUS inmiddels overleden, ruim zes jaaren toegebragt hebben. Hij overleed in 1640, in den ouderdom van 76 jaaren, te *Zutphen*, na aldaar zes en dertig jaaren als Predikant geleefd te hebben. Hij daalde ten grave, met den lof van TRIGLAND, en den laster van UITENBOGAARD; waarover men, zijne schriften nagaande, zig niet behoeft te verwonderen, als zijnde hij altoos zeer sterk de partij van den eersten toegedaan geweest. Zonder hem te prijzen of te laaken, zal het Letterkundig gedeelte van deezen onzen arbeid doen zien, dat hij zijne gekoozene *Spreuk*, *Labor mihi Quies*, dat is, *in den Arbeid vind ik mijne Rust*, zeer wel betracht heeft.

Eerst komen ons voor zijne *Gedenkwaardige Memoriën van Kerklijke en Wereldlijke Geschiedenissen* van den jaare 1602—1624 ingesloten, geschreeven met oogmerk om dezelven te doen dienen tot een *Vervolg* op de *Geschiedenissen der Nederlanden* van E. V. METEREN. Te recht verdient dit Werk den naam van *Memoriën* van Kerklijke Zaaken; want de beide Deelen in *folio* doorbladerende, zal men bevinden, dat dezelven daarvan ruim het derde gedeelte uitmaaken. Hij vangt wel aan met 1602; doch het geen van daar tot 1612 gezegd wordt, raakt ten eenemaal het Kerklijke; maar van 1612-1624, waarmede hij eindigt, spreekt hij van de Wereldlijke Geschiedenissen, zo wel van die van andere Landen, als van dier der Nederlanden, en heeft ze dus tot een algemeene Geschiedenis gemaakt. De eerste druk daarvan werd door hem uitgegeeven in 1620; zijnde toen niet verder beschreven dan tot het einde van 1619. Dan de tweede is, gelijk gezegd is, vervolgd tot het einde van 1624; gedrukt te *Arnhem*, en versierd met eenige pourtraiten, die, in hunne soort, onder de slegtste mogen geteld worden. Waar de Schrijver, tot het zamenstellen deezer *Memorien*, en voornaamlijk tot de verschil-

len met de *Remonstranten*, zig van bediend hebbe, blijkt uit zijne eigene woorden.

„ Ik heb (zegt hij) tot het verzamelen deezer MEMORIEN ge„ bruikt, de hulp van verscheidene Mannen, die in Duitschland, „ Frankrijk, Engeland, en in de Nederlanden, in groote en klei„ ne Tractaaten, deeze en geene Geschiedenissen, geschreeven „ en vertaald hebben, en inzonderheid is mij zeer te passe geko„ men, de Mercurius van *van Wassenaar*, enz. Ook heb ik, „ zegt hij verder, in dit mijn werk ingevoegd verscheidene Trac„ taaten, in deezen tijd aan den dag gebragt, niet zo zeer ten dien„ ste van de Levenden, als van de nakomelingen." Hoe dit werk, door den Roomschgezinden Schrijver MEERBEEK, in zijn *Chronijk*, beoordeeld is, kan men ligt nagaan, wanneer men weet, dat die in zijne Voorreden zegt, dat hij de pen alleenlijk opgevat heeft, *om de vermaledijde leugens van* VAN METEREN *en van* BAUDART *te keer te gaan.* Hoe 'er de Remonstrantsche Schrijvers over geoordeeld hebben, is reeds uit het voorige optemaaken. Men kan niet ontkennen, dat BAUDART, op veele plaatsen, gedwaald heeft; maar men is genoodzaakt te zeggen, dat hij, als een eerlijk man, daaraan niet twijffelende, om die reden in zijne *Voorreden* verzocht, dat men hem de misslagen wilde aanwijzen, met belofte dat hij dezelve bij een herdruk herroepen en verbeteren zou. Dit moest het werk van zijne tijdgenooten geweest zijn.

Behalven deeze *Memorien*, heeft hij nog in het licht gebragt, *Palemographia Auriaco Belgica*, bestaande uit 299 Prentverbeeldingen, ieder met een vierregelig Latijnsch vers voorzien. Verder, *Horologium Belgicum*, of *Nederlandsche Morgenwekker*, zijnde een verhaal van de *Spaansche* wreedheden. *Gedenkwaardige Spreuken. Afbeelding van de Koningin Elizabeth. Voorlooper van de Nieuwe overzetting des Nederduitschen Bijbels*, en eindelijk, ter bevestiging van ons gezegde, de *Afbeeldingen en Beschrijvingen van alle de Veldslagen, Belegeringen en notabele geschiedenissen in de Nederlanden, geduurende den Oorlog tegen den Koning van Spanje*, enz. beginnende met 1559, en eindigende met het jaar 1614, in 4to, langwerpig formaat; Amsterdam, 1616, versierd met 285 Prentverbeeldingen.

Het afbeeldsel van den Schrijver, zeer fraai in het koper gebragt

bragt door ABEL, is geplaatst voor het eerste Deel zijner *Memorien*.

BAUDIUS, (*Dominikus*) Hoogleeraar in de Historien te *Leiden*, geboren 8 April 1561 te *Rijsfel*. Te *Aaken* leerde hij de Griekſche en andere Taalen. Zijn Vader had zig aldaar ter nedergezet, en overleed 'er in het jaar 1576. BAUDIUS vertrok, met zijne Moeder, van daar naar *Leiden*, en vervolgde aldaar zijne Letteroefeningen. Van daar begaf zijne Moeder zig eerst naar *Gend*, en verder naar *Geneve*, om deezen haaren Zoon ook het onderwijs der Hoogleeraaren in die Stad te doen ontvangen. In 1583 kwamen zij te *Leiden*, alwaar BAUDIUS zig toen in de Rechten oefende. In 1585 werd hij tot den rang van Doctor verheeven; en in dat zelfde jaar deed hij, met de Gezanten der Staaten, eene reis naar *Engeland*. In 't jaar 1587 werd hij Advocaat voor het Hof van *Holland*. Doch hij bekleedde dien post niet lang: hij begaf zig naar *Frankrijk*, verbleef 'er 10 jaaren, en werd aldaar tot Advocaat voor het Parlement van *Parijs* aangeſteld. In het jaar 1602 deed hij, met den Afgezant van Koning HENDRIK DEN VIERDEN, eene reis naar *Engeland*, en keerde uit dat Rijk naar *Leiden*, alwaar hij Hoogleeraar in de Welſprekendheid werd.

Na den dood van P. MERULA, gaf hij ook Lesſen in de Historien, en kreeg verlof om Collegie over de Rechten te houden. In 1615 werd hij, met MEURSIUS, te gelijk als Profesſor in de Historiën aangeſteld. BAUDIUS ſchreef, in dien tusſchentijd, de Historie of het verhaal van het *Twaalfjaarig Beſtand*; ook gaf hij twee Redevoeringen, onder verbloemde naamen, in 't licht, waarin hij zig een ſterk ijveraar voor 't *Beſtand* toonde; doch waar over hij zig, met een nedrigen brief aan Prinſe MAURITS, moest verontſchuldigen. 't Geen hem ſterker in 't oog deed loopen, was een Lofdicht op de komst van SPINOLA in *Holland*, voor dat men kennis had, waar die komst op uit zou lopen; ja zelfs haperde het weinig, of hij zou daarom gebannen zijn geworden. Inzonderheid deed hem veel kwaad, dat hij verre van bezadigd in zijne twisten was. BAIJLE getuigt van hem, dat hij een eerste meester was in 't uitvinden van ſcheldwoorden. Wat zijn zedelijk karakter aangaat, dit bedorf hij geheel en al, door

zig aan den drank overtegeevEn. Van ligtvaardigheid was hij e
niet vrij. Door alle deeze ongeregeldheden wikkelde hij zig
diep in schulden, dat hij onder Curateele gesteld moest word
De Profesfor van zo eene geaartheid zijnde, waren zijne Die
maagd en Studenten niet beter; de eerste werd bij een va
laatste zwanger, en drong het BAUDIUS op. Zweerende dat
vader van het kind was, dagvaardde zij hem ter voltrekking
eene verzierde Huwelijksbelofte. Hier op in zijn ampt gesch
nam hij de vlugt naar *Gendt*; zijne schuldeisschers verkochten
hij gelaten had, en het was flegts bij geluk dat hij hun o
flipte.

Zijne Latijnsche Werken, bestaande in *Dichtstukken* en *Br*
ven, worden zeer gepreezen. Het bovengemelde verhaal van
Bestand is het beste, dat men over dat onderwerp heeft. Het i
buiten de Opdragt aan H. H. M. M. verdeeld in III Boeken, m
fraaije Prentverbeeldingen versierd, en in 't Nederduitsch vert
dooor P. JACOBI.

BAUTERSEM, eene Heerlijkheid van de Meijerije van *Cumtich*,
vermaard door den tijtel van een Oude Baronnie. Onder het ge
flacht van deezen naam bleef dezelve, tot dat Heer HENDRIK VA
BAUTERSEM dezelve verkocht aan den Heer VAN VALKENBURG, wien
partij en zijde, tegen den Hertog van *Braband*, hij gevolgd was
Deszelfs Zoon, REIJNALDUS VAN VALKENBURG, verkocht de Heer
lijkheid naderhand aan WILLEM VAN DUIVENVOORDEN, Heer van
Oosterhout, wiens Dochter BERTHA, Vrouwe van *Bautersem*,
getrouwd is geweest aan GERARD VAN DER HEIDEN, Drossaart van
Braband. Deeze zonder Kinderen overleeden zijnde, is *Bau-*
tersem weder gekomen aan de tweede Dochter, AMELBERGA VAN
DUIVENVOORDE; die in huwelijks had JOHAN DE COSLAER, Heer
van *Withem*, Natuurlijken Zoon van Hertog JAN DEN II van *Bra-*
brand. BUTKENS, in zijn *Troph. de Braband*, Livr. XX. verhaalt
deeze opvolging verder. MARIA ELISABETH, Prinses van *Hohen-*
zollern, Dochter en Erfgenaame van HENRICUS VAN HEERENBERG,
Baron van *Hedel*, verkocht *Bautersem*, 1647, aan JOAN JACOB
DE ITTERE, gezegd VAN CASTRE, waar van de Confirmatie ge-
schiedde door PHILIPS DEN IV, Koning van *Spanje* 1655. In dat
geflacht is dezelve gebleeven tot in 1719, wanneer deeze Heer-
lijk-

jkheid in het openbaar verkocht werd aan WILHELMUS GILBERT, oor de fomme van zeven duizend guldens. Meermaalen heeft ij de rampen van den oorlog ondergaan. Toen, in het jaar 1747, e *Franfchen* zig tusfchen *Leeuwen* en *Tillemont* bevonden, was *Bauterfem* bezet, nu met Granadiers, dan met vrije Troepen, n dan met *Croaten*, die 'er allen even flegt huishielden.

DE ROIJ, *Kasteelen en Heeren Huizen der Edelen van Brabant*, fol. 2. alwaar men het zelve afgebeeld vind. CANTELJON, *Verm. van Braband*, in 1VO, pag. pag. 334.

BAUWEL, een oude Heerlijkheid, van de Meijerij van *Zanthoven*, onder het distrift van *Antwerpen*. In 't jaar 1490 behoorde *Bauwel* aan ARNOLDUS VAN CRAIJINHEM, Ridder, Heer van *Crobbendorijk*; daarna aan het Geflacht van BRANDT; DAMANT, VAN VINK, BIEL, SCOTTE en ROZENDAAL. In de Kerk van *Bouwel* vind men verfcheidene Grafīteden van de voorige bezitters.

DE ROIJ, ib. fol. 80. CANTELJON, III. Deel, bl. 101.

BAVEL, een Dorp in de Baronij van *Breda*, een klein half uur ten Z. O. van *Ginneke*, waar onder het zelve behoort; zie GINNEKE.

BAVO, (*St.*) op wiens naam de Groote Kerk te *Haarlem* gewijd, en waarin, ter zijner eere, een prachtig zilveren ftandbeeld opgericht was. Ook gaf men voor, dat zijn gebeente aldaar, in een zilveren kas, bewaard werd; welke Kas, ten tijde der Beeldftorming, naar *Keulen* overgebragt is.

Oudh. van Kennemerland, bl. 20.

BAVO, (*Dirk*) wordt, op het jaar 1008, gemeld als Leengraaf van *Bodegrave* en *Zwammerdam*. Sterk mengde deeze zig in den twist, tusfchen den Bisfchop van *Utrecht* en Graaf ARNOUD; alles waar hij genaakte, ten genoegen van den Bisfchop, met vuur en zwaard verwoeftende. Het viel Graave ARNOUD, zijne magt tegen hem verzameld hebbende, gemaklijk, de zijnen, die niet meer dan Rovers waren, uit het veld te flaan, en hem zijne beide Graaffchappen te ontweldigen. BAVO zelf vond naauwlijks middel, genoegzaam ongekleed, om zijne ftraffe aan den Bisfchop

te kunnen melden; nopende ADELBOLT ten sterksten aan om zi voor hem te verklaaren, en zig zelven in het Harnas te steken die dan ook, gelijk wij op het Art. van hem gezien hebben, het zwaard in handen nam. Doch het gelukte hem niet, BAVO t herstellen.

Zie ADELBOLT.

BAX. (*Paulus en Marcelis* Onder alle de voorstanders der N derlandsche Vrijheid, dat is, onder de zulken, die door man ken heldenmoed, dezelve verdedigd hebben, zal men 'er wei gen antreffen, die dit edel broederpaar voorbij gestreeft hebben Het eerste, dat men van hun gemeld vindt, was in het jaar 1576 toen zij, onder beleid van den Heer VAN IMMERSEEL, het harna hadden aangeschoten, volhardende, tot aan het jaar 1582, der lande alle mogelijke diensten te bewijzen. Tot belooning van hunne dapperheid, werd, in het laatstgenoemde jaar 1582, door den Hertog van ALENÇON, aan MARCELIS BAX vrijheid verleend, tot het oprichten van eene Kompagnie Ruiters. Zij toonden dat hun heldenmoed, in dit geval, gepaard ging met waare broederliefde. Want MARCELIS, de jongste zijnde, stond den eersten rang in die Kompagnie af, aan zijnen ouder Broeder PAULUS, die daar door den rang van Ritmeester verkreeg; vergenoegende zig de jongste onder hem te dienen. PAULUS BAX begaf zig naar *Gendt*, om van den Prins VAN ORANJE zijn patent te ontvangen, inmiddels dat MARCELIS ijverig met de werving bezig was. Naauwlijks had hij zes paarden bij een, of hem werd bericht dat de Graaf VAN HOHENLO, ter ontzetting van de Stad *Lochem*, welke door VERDUGO belegerd was, naderde. Terstond begaf hij zig derwaarts, en bragt tot ontzet van die Stad ongemeen veel toe. Daarna werd besloten, VERDUGO verder te verdrijven. M. BAX voegde, om dit ten uitvoer te brengen, zig met zijne zestien paarden bij de *Brabandsche* Ruiterij, en viel op die van VERDUGO aan. Dan hij vond zig in deeze onderneeming bedrogen, ziende zig zelven, zo wel van de *Brabanders* als van de zijnen, verlaaten. Hij bevond zig dus in een gevaarlijke omstandigheid; wordende zijn paard gekwetst, zijn helm en pansier hem afgerukt, en het gevest van zijn Rapier zo plat geslagen, dat het onbruikbaar was. Een stuk van een spies stak hem, binnensbeens, van de knie opwaards,

paards, bijna een voet lang in het lichaam; zijn paard was een geheele spies, onder de maanen, zo diep in den hals gestoken, dat het zig niet keeren kon. Dan hoe zwaar de nood ook ware, begaf hem, echter, de moed niet. Vol vuurs rukt hij eerst het stuk der spiesse uit zijn eigen been, en daarna die uit den hals des paards, en weerde zig zodanig, dat de Ruiter, die hem dacht te vangen, blijde was van hem ontslagen te zijn. Een anderen, die een Lans op hem stiet, ontkwam hij, door den draai zijns paards. Ook ontweek hij nog een derden, die, na een poos met hem gestreeden te hebben, hem ook ontliep. BAX, bemerkende tegen alle die aanvallen niet bestand te zullen zijn, veranderde dus in schijn, en hield zig als of hij tot de vijanden behoorde, roepende *Victorie! Victorie!* Door deezen list ontkwam hij naar *Lochem*, rijdende dwars door den vijand heen, zonder verdere hindering. Dus dit zijn ongeluk ontkomen zijnde, geraakte hij in een ander; hij werd met de gantsche Ruiterij opgeligt.

Hij begaf zig dan, zo spoedig mogelijk ware, naar *Deventer*, en, van zijne wonden genezen zijnde, vervolgens naar *Bergen op den Zoom*, alwaar hij zijnen Broeder, den Ritmeester, aantrof, en met hem de Kompagnie spoedig in orde bragt. De eerste aanval, waarin zij gewikkeld werden, was voor *Steenbergen*, dat door den Luitenant STEMBORN ingenomen was; en schoon deeze, met vier Kompagnien, op hunne bijeen verzamelde magt aanviel, werdt hij door de BAXEN verjaagd, drijvende hem en de zijnen in een ouden toren. De jonge BAX den Toren voorbij zijnde, ontving een kwetsuur in zijn slinkerbeen. Nogthans vertoefde hij, om zijnen Broeder aftewachten; gezamentlijk vielen zij op den Toren aan. De Ritmeester sprong terstond van het paard, en liep met een den Toren in, waarin hij, van zijne bijhebbende manschap, met zo veel drift gevolgd werd, dat hij zelf onder hunne voeten geraakte. Veelen der vijanden sneuvelden; doch het Voetvolk achter blijvende, werden 'er niet meer dan honderd gevangen. Als een gevolg van deeze hunne overwinninge, behaalden zij omtrent *Rosendaal* veel voordeel, op een groot deel *Spanjaarden*, en ontzetteden tevens daar door den Marschalk DE BIRON. Een poos daarna vonden zij zig genoodzaakt, voor de overmagt van DEL MONTE te zwichten. Maar geduurende

de het beleg van *Antwerpen*, door den Hertog VAN PARMA, ve-
goedden zij dit, met de voordeelen, die zij op eenen L'ESPI-
behaalden. De grootste nederlaag, die BAX, in al zijn leven
leed, was omtrent *Hughtenbroek*, alwaar hij niet alleen door M-
MONTE geslagen werd, maar de Ritmeester en zijn Broeder werd
kort daar na beide gevangen; zijnde de eerste zelf in de hand ge-
kwetst. De gevangene Heeren werden naar *Beveren* gevoerd.

Niet lang bleeven zij in de magt hunner vijanden, aangezien
de gevangenen dagelijks zo zeer vermenigvuldigden, dat zij zelf
blijde waren hun te kunnen uitwisselen.

Na hun ontslag was LEICESTER als Landvoogd aangesteld; onder zijn bestuur hadden zij het geluk, een Convooi met graanen, dat naar *Antwerpen* gezonden werd, opteligten; het koorn werd onder den voet gesmeten; doch het gebrek daaraan was in *Antwerpen* zo groot, dat MONDRAGON het zelve van den weg deed opzoeken.

In het jaar 1586 liep *Bergen op den Zoom* groot gevaar van in de magt der *Spanjaarden* te geraaken; zonder het voorzichtig beleid van den Heere VALKENBURG, HEEMERT, en de Gebroeders BAX, zou, zonder twijfel, het voorgenomen verraad van den toenmaaligen Gouverneur BEERWOUTS zijn beslag gekreegen hebben, hadden niet deeze trouwe voorstanders der Vrijheid een wakend oog op al zijnen handel gehouden. BEERWOUTS zogt zig te bedienen van een list, om de Stad van hun, zo wel als van hun volk te ontledigen; hij begeerde dat zij des nachts, ter opligting van een *Spaansch* Convooi, zouden uittrekken. Maar de BAXEN stelden zig hier tegen, zeggende dat hun, in de tegenwoordige omstandigheid, door de Staaten geboden was, *Bergen* te bewaaren, en niet om op de Convooijen te passen. Op 't Art. BERGEN OP DEN ZOOM zullen wij zien, hoe deeze verrader, wiens aanslagen ontdekt werden, de Stad wist te ontkomen. Twee jaaren daarna twijfelde men niet, of *Bergen* zoude belegerd worden. Van dit oogmerk der *Spanjaarden* kreeg men zekerder bericht, door twee gevangenen, die door de Ruiters van BAX opgeligt waren, en verklaarden, gemeend te hebben, dat de belegering reeds werkelijk was aangevangen. Hier door kreeg men in de Stad gelegendheid, om maatregelen daar tegen te werk te

stel-

pallen, en dezelve van meer Volks te voorzien; zo als ook geschiedde, door het inneemen van eenige *Engelsche* Regimenten, benevens dat van onze Helden. De vijand inmiddels vast naderende, oordeelden de BAXEN noodzaaklijk te zijn, dat hem alle verhindering moest worden toegebragt; zeggende dat zo men zig geheel liet insluiten, de Ruiterij als dan van geen dienst meer zijn konde. Doch anderen, die binnen waren, oordeelden het gevaarlijk, zig met uitvallen te waagen; voorgeevende, dat zo zij overwonnen werden, dit voor de Stad ten uiterften nadeelig zou zijn; ja al bekwamen zij eenig voordeel, zulks den vijand weinig hinder zou aanbrengen, aangezien deeze, door zijne magt, zulks ligt herstellen kon. PAULUS BAX antwoordde hier op, dat hem en zijnen Broeder, zo wel als anderen bekend was, dat men voorzichtig te werk moest gaan. „Wij weeten ook, zeide hij, dat de vijand van een magtig en overwinnend Leger voorzien is, en dat hij veel sterker van volk is dan wij; ook is ons niet onbekend, dat 'er mannen onder hen zijn; dit hebben wij in persoon meer dan eens ondervonden." Met deeze en andere redenen op den Gouverneur DURRIJ niets winnende, wilde hij, gestoord, zig uit den Krijgsraad begeeven. Dan DURRIJ belette hem dit, zeggende. „ Zo gijlieden oordeelt, zulks ten beste van de Stad te zijn, zal „ ik 'er mij niet langer tegen verzetten." Dit woord was naauwlijks gesproken, of de vergadering scheidde; Ruiterij en Voetvolk, ieder verzamelde zig bij de zijnen.

De Heer VAN UCHTENBROEK, een *Hollandsch* Edelman, Kornet onder den Ritmeester BAX, werd vooraf gezonden, om den vijand op de vlakte te lokken, tusschen het Leger en de Stad; gevolgd van veertien of vijftien Harquebusiers, reeden ze recht toe op het vijandelijk Leger aan. De Lanciers namen een anderen weg, met neergevelde Lanssen, om van den vijand te minder gezien te worden; de Harquebusiers van M. BAX voegden zig bij hen. De gebroeders namen den voortogt; WILLUGBIJ plaatste zig in de midden, en PARKER nam de achterhoede. De *Spanjaarden*, het klein getal manschap ziende, dat door UCHTENBROEK geleid werd, zonden daar op af eenige Musquettiers. Ter plaatse daar UCHTENBROEK zig bevond, waren veele aarden wallen, met doornen en distelen bewassen, dienende ter onderscheiding der Akkers; die van den vijand namen, al vechtende met UCHTENBROEK, dezelven in.

in. De anderen, deeze goede gelegenheid ziende, vallen, met het opfteken der Trompetten, eensflags op den vijand in; vechtende als Leeuwen, dwongenze de Musquettiers om genade te bidden. Van den kant der vijanden werden drie vaanen Ruiters gezonden, doch ook deeze met 'er haast, door de BAXEN, die den voortogt hadden, op de vlugt geflagen; wordende voorts genoodzaakt, zig op den *Rijsfelberg* te houden, en van daar het vangen en dooden der hunnen aantezien. Het voorneemen der uitgetoogenen was, terftond na eenige overwinning behaald te hebben, weder ftadwaarts te keeren, om zig het gantfche Leger des vijands niet op den hals te haalen. Terwijl men bezig was met de gevangenen naar de Stad te voeren, geraakte PARKER, door een altegroote moedigheid, te diep onder de vijanden; driemaal greepen zij hem reeds, en ook zo veele maalen ontzette hij zig zelven. De BAXEN en POULIJ, het gevaar, waarin de Ritmeester PARKER zig bevond, ziende, liepen, ter behaaling van eer, midden onder den vijand, ftellende de bevrijding van dien held boven alle de gevangenen: waar door hem dan de weg ter *ontkominge* gebaand werd.

Juist op dat pas kwamen de *Engelfche* Overften WILLUGBIJ en WILFORT uit *Holland* aan. Zij bedachten zig geen ogenblik, met hun bijhebbend volk, deelgenooten van den ftrijd te zijn. De vijand had meer dan 200 dooden, benevens veele gekwetften en gevangenen verlooren; terwijl van de uitvallers flegts vier of *vijf* gefneuveld waren, fchoon zij ook veele gekwetften hadden. Na dit voorval van den 25ften September, werd, door WILLUGBIJ, op den 30ften, een tweede uitval ondernomen, die van geen zo goed gevolg was, vindende hij den vijand beter op zijn hoede. De Ruiterij van weerkanten geraakte handgemeen; de BAXEN, die niet dan heldendaaden verrichtten, gaven daar van nieuwe blijken. MARCELIS, die al vechtende een *Albanees* aantrof, ftak denzelven met zijn zwaard dwars door het lichaam, en trok hem daarna bij de hairen, wat tegenftand hij ook deed, midden uit den vijand; en na hem tot de zijnen gefleept te hebben, viel zijn paard onder hem neder. Onmogelijk is het, alle hunne mannelijke daaden, geduurende het beleg, dat op den 12den November werd opgebroken, te verhaalen, zonder het gantfche dagregister daar van na te fchrijven. De jonge BAX was op dien ftond, dat WILLUGBIJ den

roem

nem der Helden ten Hemel toe verhief, nog bezig met PARMA in zijnen aftogt alle mogelijke nadeelen toe te brengen, waar van de voordeelen hem meer waardig waren dan de lofťuitingen; die de beide Broeders nog oneindig meer verdienden, met de vijanden uit het Kasteel van *Wouw* te verjaagen, en het grootſte gedeelte van de Kompagnie van COPARDIN, die daar binnen lag, allen uitgeleezen volk, tot hunne gevangenen te maaken, of te dooden. Geen kleiner heldendaad bedreef MARCELIS BAX, nu reeds tot Ritmeester bevorderd zijnde, in de maand December 1589, met de overmeestering van een Convooi, dat gedekt was door 600 Mannen, daar hij en de zijnen niet meer dan 140 Man uitmaakten; waarbij hij, in het aanzien van een groot deel des vijandelijken Legers, zig meester maakte van drie Vaanen, en van de wagenen, belaaden met de klederen, voor het Regiment van Don GERDINANDO DE GONZAGA, en anderen.

MARCELIS, met zig neemende, zo van zijne eigen als van zijns Broeders Kompagnie, 130 man, belaste dezelven met een aanſlag op *Borgloon*, een Stedeken gelegen in het Land van *Luik*. Doch deeze hun mislukkende, en onder hunne Ritmeesters niet gewoon zijnde, vruchtloos te keeren, trekken zij verder, en ſlaan zig door de vijanden heen, tot voor de Stad *Tienen*, die met vijf of zes Vaandelen *Spanjaarden* bezet was. Met list geraaken zij daar binnen, drijven de *Spanjaarden* 'er uit, ontweldigen hun de Vaandelen, en trekken, met zo veel buit, als zij laaden konden, uit dezelve. Vier honderd man van den vijand, hier van verwittigd, wachtten hun op; doch zij onder elkander beſloten hebbende, hunnen buit niet dan met hun leven te verlaaten, ſlaan 'er zig met geweld door heen, en komen wel beladen te *Bergen* te rug.

Weinig tijds daarna gaven vijftien van deeze Helden nieuwe blijken van hunne dapperheid, in het land van *Waas*, alwaar dezelven met vijf-en-veertig anderen handgemeen raakten, en die allen overwonnen zouden hebben, waren zij niet, door een menigte Voetvolk, te gelijk overvallen geworden. Zij keerden, echter, zonder eenig verlies door die overmagt geleden, te rug, zonder vervolgd te worden.

De Graaf VAN MANSFELT werd, in het jaar 1590, den moed en dapperheid van BAX, ten zijnen nadeele, ontwaar, toen deeze tegen

gen hem, met 225 paarden, uit *Bergen* trok, dezelve geheel en al verstrooide, en met 40 man en 80 paarden als hunnen buit te rug keerde. Als in dit zelfde jaar, op den voorslag van Prinse MAURITS, door der Staaten, bevel was afgevaardigd, tot het doen van eenen Ruitertocht, om eenige kwartieren onder contributie te stellen, werden daar toe uitgekozen die van den Ridder VEER, SIDNIJ, POLLIJ, BARCHON, de Ridder P. BAX, M. BAX, PARKER, POULI, VOISIN, EDMONT en KNISKI. Dewijl men het noodzaaklijk oordeelde, dat een van deeze als Ritmeester het bevel, geduurende deezen togt, zou hebben, werd het zelve, op raad van zijne Excellentie, en met goedvinden der Staaten, vertrouwd aan den moed en het voorzichtig beleid van den Ridder PAULUS BAX, en aan hem gegeeven volkomen magt en gezag, om de gezegde Kompagnien te voeren in de Graafschappen *Henegouwen* en *Artois*, en zo veel verder, als zonder gevaar van dezelve Kompagnien zou kunnen geschieden. Met een werd hem toegestaan, met zig te neemen, een of twee honderd man Voetvolk, uit het land van *Tertolen*, *Breda*, *Bergen*, zo hij zulks dienstig oordeelde. Tot groot nadeel van den vijand werd deeze volbragt. In het volgende jaar, bevond zig M. BAX tegenwoordig bij het ontzet van het Fort *Knodzenburg*, door Prins MAURITS, alwaar hij en de Ridder VEER alle blijken van waare dapperheid betoonden.

Die van *Antwerpen*, ten uitersten verbitterd op de Soldaaten van *Bergen op den Zoom*, om reden van den buit, dien zij hun dagelijks onthaalden, dreigden, om zulks te wreeken, twee gevangenen met de galg te zullen straffen. Doch uit vrees, dat de hunnen het zelfde lot zouden ondergaan, raadpleegdenze hier op MONDRAGON, als toen Gouverneur van 't Kasteel, met wien zij overeenkwamen, dat deeze hun de gevangenen met geweld zou ontneemen, en doen hangen, zo als kort daarna geschiedde. De Heer P. BAX, MONDRAGON en die van *Antwerpen* dit willende verleeren, besluit met zijnen Broeder, om ter wraake zijner Soldaaten, eenige *Antwerpenaars* meester te worden. Om dit werkstellig te maaken, werden twintig Soldaaten, gekleed als Boeren, gelast, tien of twaalf wagens, geladen met zantzakken, als een Convooi, te brengen tot voor de poort van *Antwerpen*; als voerlieden moesten zij met zweepen in de hand gaan, en hun geweer verborgen houden. Tagtig Soldaaten werden gelast zig te ver-

schui-

schuilen, tot zo lang de voerlieden in de poort zouden zijn. Te *Berchem* was de Ruiterij geplaatst, om, als het tijd ware, toeteschieten. Het oogmerk van deezen aanslag was, zig meester te maaken van de Gildebroeders, die bij dag de wacht aan de poort hielden. Waarschijnlijk zou zulks gelukt zijn, zo niet, zeer toevallig, de poort, om eenige verbetering, die daar aan gemaakt werd, gesloten was. Wij hebben reeds gezegd, dat zij niet gewoon waren, onverrichtter zaake te rug te keeren. Dit toonden zij nu ook: want, na eenige ogenblikken toevens, verscheen een *Spaansch* Convooi, van den weg van *Lier* komende. Terstond gaven zij elkander een teken, wierpen de zweepen weg, vielen het Convooi aan, overmeesterden het en bragten het, met eenige gevangenen, naar *Bergen*.

Toen, in het jaar 1592, de Ridder MORGAN, Gouverneur van *Bergen op den Zoom*, door Koningin ELIZABETH, voor den tijd van drie maanden, te rug ontboden was, werd de Heer PAULUS BAX, op voorstel van haare Majesteit, en met goedvinden van den Raad van Staaten, geduurende dien tijd, tot Gouverneur aangesteld; MORGAN niet wederkeerende, bekleedde de Ridder die plaats to aan zijnen dood. In dat zelfde jaar verhinderde de jonge BAX aan VERDUGO, *Coeverden* te ontzetten.

In het jaar 1595 behaalde deeze Heer wederom groote voordeelen, te *Turnhout*, op den Graaf VAN BARLAIMONT en anderen; gelijk honderd man der zijnen, weinig tijd daar na, bij *Herentals* de overwinning bevochten. Ook behaalde hij grooten lof, door zijne dapperheid, geduurende het beleg van *Grol*; verhinderende hij den Hertog VAN PARMA, die plaats te ontzetten.

Toen, in het volgende jaar, *Hulst*, door den Kardinaal Aartshertog, belegerd werd, trachtten de Ritmeesters M. BAX, DU BOIS en DONK hem daar in alle mogelijke afbreuk te doen; gaande, ten dien einde, te *Bergen* met omtrent 230 paarden te scheep. DONK raakte met zijne Schepen op eene droogte vast; BAX en DU BOIS, hunnen aanslag willende volbrengen, begaven zig, uit de Schepen, die in vlot water lagen, in allerhaast, met 150 man aan land, en van daar naar het leger van den vijand. Om te meer bedekt te blijven, scheidden zij het Volk van een, en reeden, met kleine Troepen, het land door. Alle de Soldaaten, die zig

al-

aldaar, met of zonder Wapenen, bevonden, ten getale van meer dan 700, werden door hen gedood. Ook namen zij een klein Kasteel in, en deeden de manſchap, die zig in het zelve bevond, over den kling ſpringen: waarna zij tot den terugtogt beſloten, voerende met zig vijftig gevangenen van allerlei Natien. Uit ieder Natie, tot zeven toe, namen zij 'er een, die zij Prinſe MAURITS aanboden, tevens den Vorst berichtende, dat het Conterſcharp, tusſchen de Stad en de Moervaart, in dien nagt zou aangetast worden; waarom de Prins zulke order deed ſtellen, dat de aanval vrugtloos afliep. De vijand, echter, met het Beleg voortvarende, en 't *Land van Hulst* onder Contributie houdende, deed de Gouverneur BAX, door het uitzenden van eenig Volk, en daar onder ook de Kompagnie van zijnen Broeder, alle moeite om de *Spanjaarden* en *Waalen* te beteugelen; doch de meenigte deezer Volken was oorzaak, dat op dien togt niets verricht werd, dan het verſlaan van eene Kompagnie *Italiaanen*, onder bevel van DE SANGRO ſtaande.

De Kardinaal, hoogmoedig op zijne verovering van *Hulst*, liet zig voorſtaan, dat het gezach des Konings wel haast herſteld zou zijn. Het ontbrak niet aan zulken, welke aan die grootſpraak geloof gaven; veel min aan hun, die mede werkten, om dezelve bewaarheid te doen werden. De Markgraaf van *Antwerpen*, geen de minſten van die zijnde, zond, door een Boerin, aan den Gouverneur BAX een' Brief, waarin hij den Ridder vermaande, zig aan de genade en gehoorzaamheid van den Kardinaal te onderwerpen; met bijvoeging dat zij, die de eerſten hier in waren, het grootſte loon hadden te verwagten. De Gouverneur, benevens zijnen Broeder, den Brief geleezen hebbende, beraadſlaagden wat antwoord zij aan de Boerin zouden geeven. Hun beſluit was, de Copie des briefs terſtond aan den Raad van Staaten te zenden, en den Brief zelven, in tegenwoordigheid van de Boerin, aan den Galg te doen ſpijkeren; voorts aan de eene zijde een Lantaarn, en aan de andere zijde een Bril te hangen. Hierna werd de brengſter te rug gezonden, en haar belast, den Markgraave te boodſchappen, op welke wijze zijn Brief beantwoord was.

Te *Antwerpen* dreigde men eenige gevangenen van BAX te handelen gelijk hij met den Brief gedaan had; BAX wist zig, gelukkiger

ger dan weleer, van eenige *Antwerpsche* Burgers meester te maaken, en schreef voorts, ook met hun te zullen handelen, gelijk zij aldaar met zijne Soldaaten zouden doen. Dit bericht deed hij, door eene gevangene Juffer, den Markgraave aanzeggen. Nogthans gingen die van *Antwerpen* met de voorgenomene rechtspleeging voort; BAX volgde, schoon met tegenzin, hun voorbeeld, om zijne Soldaaten daar door te spaaren.

De Graaf VAN VERAX, door den Kardinaal Aartshertog, in *Braband* gezonden zijnde, lieten de Staatschen, en inzonderheid die van *Bergen*, niet na, hem dagelijks te verontrusten. Na dat de beide Broeders, uit eenige gevangenen, de waare gesteldheid van de magt, die VERAX bij zig had, verstaan hadden, zond de Gouverneur zijnen Broeder naar *Holland*, om de Staaten en den Prins daar van te onderrichten; waar na besloten werd, den Graaf, waar men hem vond, aantetasten. MAURITS deed daarop 5000 Knegten en 900 Ruiters, van *Geertruijdenberg*, omtrent *Turnhout* vergaderen, en voorts recht daarop aantrekken. De vijand, op de aannadering deezer benden te rug keerende, werd achtervolgd door PEINSE VAN DER AA, Kapitein van de Garde van zijne Excellentie, met 70 Schutters, benevens den Ridder VEERE, DIDINI en den Ritmeester M. BAX, welke vijftien van de bekwaamste Ruiters, zo van de Kompagnie zijns Broeders als van de zijne, bij zig had; zijnde zij in het geheel 118 man sterk. De Graaf VAN HOHENLO was gelast, des vijands aftogt gade te slaan. Deeze, hunne vlugt ziende, wilde dat M. BAX zijner Excellentie daar van kennis zou geeven; dan hij den vijand tot hier toe vervolgd hebbende, verzogt, daar mede te mogen voortgaan. HOHENLO zond, op dit verzoek, een anderen aan Prins MAURITS, die, na de noodige orders gegeeven te hebben, den vijand deed vervolgen. Op de Heide bij *Turnhout* werd op denzelven eene volkomene overwinning behaald.

Om ons niet in alle kleinigheden, ten aanzien van de grootheid des Helds, wiens daaden wij ons hier erinneren, in te laaten, naderen wij het jaar 1600, waar van men ons mede ten goede zal houden, alle omstandigheden, waar bij de Ritmeester BAX zig bevond, niet te verhaalen, aangezien wij dan genoodzaakt zouden zijn, de geschiedenissen van dat jaar, en bijzonderlijk den beroemden slag van *Nieuwpoort*, met alle deszelfs omstan-

digheden te moeten melden, het geen tot nader gelegenheid gespaard moet worden. Dit alleen zeggen wij 'er thans van, dat de Ritmeester MARCELIS BAX de raad en vertrouweling van Grave LODEWIJK was, met wien dezelve, vóór den aanvang van den slag, met zes Kompagnien, door des vijands Ruiterij, in de Duinen besloten werd; zodat zij genoodzaakt waren, zig eenen weg te openen, 't welk te gelijk den aanvang der Schermutzeling veroorzaakte. BAX verkoos, met de Kompagnie van den Gouverneur van *Bergen* en de zijne, de Ruiterij van BELIOSE te bevechten, die hij, na hevigen tegenstand, deed wijken, verstrooiende de manschap zodanig, dat zij de hunnen, op dien dag, van geenen verderen dienst konden zijn. Na deeze verrichting verzamelde de BAX de zijnen, en deed daar mede alles wat van dappere en onverschaagde Helden, ten dienste van het Land en tot hunnen eeuwigen roem, kon gedaan of verwacht worden. Niets meer behoeft, in dit geval, tot lof van deezen Held gezegd te worden, dan dat hij, na deezen vermaarden Veldslag, door Prins MAURITS tot Bevelhebber over de Ruitertochten in *Brabant* aangesteld werd; dat de Staaten Generaal hem bevorderden tot Commissaris Generaal, en Serjeant van de Kavallerij in dienst van den Lande; welke aanvertrouwde posten de volslagenste bewijzen zijner dapperheid en bekwaamheid zijn.

Deeze Held, in het jaar 1604, onder der Staaten Veldheer, zig mede in het beleg voor *Sluis* bevindende, en, volgens zijnen aart, werkzaam zijnde, deed hij den Prins verzoeken hem te veroorlooven, met de drie Kompagnien, die onder zijn bevel stonden, eene kleine schermutzeling te mogen aanvangen, om te beproeven van wat gevolg zulks zijn zou. Het antwoord was: *Zeer wel, maar waag u niet verre.* Terstond stijgt de *Commissaris Generaal* te paard, en rijd met den zijnen op den vijand aan, wordende van eenig Voetvolk gevolgd. De strijd werd langs hoe heviger, vermits de vijand, ieder ogenblik, nieuwen onderstand kreeg. Na dat BAX nu langen tijd zijne partij afgemat had, naderde *Don* LOUIS DE VELASCO, verzeld van 1500 uitgeleezene *Spanjaarden*, die een nieuwen aanval ondernamen. Het oogmerk van den Heer BAX was toen, deeze manschap zo verre te lokken, tot zij onder het bereik van Prinse MAURITS kwamen; om hen te vuuriger te maken, gaf BAX zig aan die zijde bloot. Het

oog-

oogmerk gelukte hem, en hij bragt hen ter plaatse, alwaar de stroom zodanig gespannen was, dat zij 't gevaar ontloopen noch ontzwemmen konden, maar het met den dood moesten bekoopen. De drie Kompagnien hadden insgelijk rijkelijk haar deel gekregen, zijnde 'er, van 250 paarden, meer dan 90 doodgeschoten; van de Kompagnie van BAX was bijna geen Ruiter ongekwetst. Hij zelf had eene wonde aan zijn been bekomen. De Staaten, den betoonden moed willende beloonen, vereerden, op den voorslag van den Heer VAN OLDENBARNEVELD, aan ieder der drie Kompagnien, honderd Rosenobels. Ook was het gevolg van dit gevecht, dat Prins MAURITS het beleg nader aan de Stad brengen, en vervolgens haar kon meester worden.

Toen gemelde Vorst, in het jaar 1605, met de meeste magt van het Staatsche Leger, zig in den omtrek van *Zutphen* bevond, om SPINOLA het hoofd te bieden, meende de Aartshertog ALBERTUS zig van deeze gelegenheid te bedienen, om eenige plaatsen in *Brabant* onder zijn geweld te brengen; voornaamlijk had hij het oog op *Bergen op den Zoom* gevestigd, en verzamelde alle mogelijke magt om die Stad te overvallen. Ten allen gelukke werd de Gouverneur BAX daarvan bij tijds onderricht. Drie ongewapende Ruiters, op kundschap uitgezonden, geraakten in de magt der vijanden, zo dat zij hem geen nader bericht konden mededeelen. Meer dan 4000 man te voet en drie Kompagnien Ruiters, vertoonden zig dus onverwacht voor *Bergen*, in het midden van den nagt, en legerden zig, vóór den dageraad, rondsom de Stad. Terwijl zij hier mede bezig waren, hoort de Gouverneur een klein klokje, ten teken van alarm, trekken; (in het verhaal word dit als iet zonderlings aangemerkt, wijl hij zulks voorheen in zijne wooning nooit had kunnen hooren.) In allen spoed stijgt hij te paard, en begeeft zig naar de Waterpoort, alwaar hij wist, dat de Stad op haar zwakst was; wordende gevolgd door die geenen, welke voor zijn huis de wacht hadden.

Met deeze weinigen, die, echter, binnen kort van anderen gevolgd werden, deed hij allen mogelijken tegenstand, zo met schieten, werpen van steenen als anderzins; waagende zig zelven daar de nood en het gevaar 't grootst waren, hield hij den vijand zo lang bezig, dat het water begon te wassen, en hun noodzaakte al hun voordeel te verlaaten en af te trekken. Dit,

echter, belette niet dat de Aartshertog de misslagen, bij deezen aanval begaan, in een tweeden zocht te verbeteren. De Gouverneur BAX zuimde ook van zijnen kant niet, om zig van hunne oogmerken te doen onderrichten, en zijne maatregelen daar naar te beraamen; met dat gevolg, dat hij, op den 20 September, toen zij, des nachts om twee uuren, eenen nieuwen aanval deeden, gereed was hun te ontvangen; hij vertoonde zig, met den sabel in de vuist, op die plaatsen, daar zijne tegenwoordigheid meest vereischt werd, en noodzaakte, door deeze manlijke verdediging, den vijand, met groot verlies, voor de tweede maal, de Stad te verlaaten; zie breder BERGEN OP DEN ZOOM.

Niet min dapper gedroeg zig, in het jaar 1606, de Commissaris Generaal M. BAX, in de heerlijke retraite van Prins MAURITS, voor het Leger van SPINOLA, met agt Kompagnien, waar mede hem gelast was, de magt des vijands uit het Dorp *Mullem* en het Huis *te Broek* te drijven. Na aldaar een uur lang gevochten te hebben, moest hij den vijand verlaaten, en zig naar de *Roer* begeeven, ter ontzetting van Graave HENDRIK VAN NASSAU; 't welk hij, tot behoud van een groot deel des Legers, gelukkig volvoerde. Met die zelfde dapperheid tastte hij, in dit jaar, den vijand aan, na bij *Eindhoven*, neemende van deszelfs groote overmagt wel 50 Ruiters en 80 paarden gevangen.

De Heer PAULUS BAX, Gouverneur van *Bergen* en deszelfs onderhoorige Forten, in deezen Zomer overleden zijnde, werd, op deszelfs verzoek, en ter belooning van trouwe en dapperheid, de Heer M. BAX, door de Staaten Generaal, en zijne Excellentie, in deszelfs plaats aangesteld; wordende aan denzelven het patent daar van, door den Heer JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, ter hand gesteld, en hij, bij het afleggen van den Eed, op zijn verzoek, van zijne voorige bediening, als Commissaris Generaal ontslagen; blijvende hij, echter, verpligt, den Lande, als de nood het vorderde, alomme, gelijk voorheen, ten dienste te zijn; waar van hij ook in den jaare 1610, in *Braband* en elders, verscheidene proeven gegeeven heeft. Of JAN BAX, wiens naam mede, meer dan eens, onder de Nederlandsche Helden, gemeld word, een Zoon van een van hun ware, is mij onbekend; maar dit weet ik, en dient, tot hunnen lof, hier nog gezegd te worden, dat wanneer zij zig niet in 't veld bevonden, derzelver wooning een Acade-

demie of Leerschool voor jonge Edellieden en andere persoonen van rang was, waarin zij een groot aantal van zulke Helden, die de bevestiging van onze Vrijheid hebben helpen bewerken, opgekweekt hebben. Wenschelijk ware het, dat het ter nedergestelde aanleiding mogte geeven, om de BAXEN, in hun geslacht en afkomst, door echte berichten, nader te leeren kennen.

BAIJUM, was de naam van een Klooster, weleer gelegen in de *Friesche* Grietenij *Baarderadeel*, onder het Kwartier van *Westergoo*. Na de verwoesting daar van, zijn de inkomsten ten voordeele van het gemeene Land van *Friesland* gebragt.

WINSEMIUS, *Chronijk*.

BAIJLE, (*Pieter*) kwam, den 18 November van den jaare 1647, te *Carla*, in *Frankrijk*, ter wereld. Men bespeurde in hem, van der jeugd af, eèn schranderen geest, een treffelijk oordeel en eene ongemeene weetgierigheid en oplettendheid op alles, wat hem te leeren werd voorgehouden; zijn Vader verzuimde niets, om deeze goede talenten, die hij in zijnen Zoon vondt, op te wekken en aan te kweeken.

Gelijk de Gereformeerden in de Landen, daar zij onder de *Roomschen* vermengd zijn, doorgaans de gewoonte hebben, de kinderen, vroeger dan in andere Landen, tot Ledemaaten aan te neemen, en tot het gebruik des heiligen Avondmaals toe te laaten, wordende aan de wijsheid der Consistorien, naar de order der *Fransche* Kerken, overgelaten, daar in naar bevinding van bekwaamheid te handelen, zo werdt ook BAIJLE, toen hij slegts 15 jaaren oud was, op den 25 December des jaars 1661, tot Lidmaat aangenomen, en tot het H. Avondmaal toegelaten. Hij bleef tot het jaar 1666 in het huis zijner ouderen, daar hij zig ten eenemale aan de Litteratuur, of de beoefeninge van de historien, taalen, oudheden en andere takken van geleerdheid overgaf. Misschien bleef hij daar te lang, om dat zijn Vader, met zijne bedieninge te veel werk hebbende, zo veel acht op de studien zijns Zoons niet konde geven, als wel nodig was. In dat jaar werdt hij naar de Akademie van *Puij-Laurens* gezonden, alwaar hij in de gemelde studien voortging, en ook de Philosophie begon. Den 26 Maij des jaars 1667 begaf hij zig naar *Saver-*

verdun, een Steedtje in het Graafschap *Foix*, daar hij tot het laatste van September bleef, wanneer hij wederkeerde naar *Carla*, en voorts wederom naar *Puij-Laurens*, alwaar hij tot het einde van dat jaar zeer groote voortgangen maakte, en tevens in dien tijd zijne *Logica* begon. Den 19 Februarij des jaars 1668 vertrok hij van daar naar *Thoulouse*, alwaar eene *Roomsche* Akademie was, en hij zig vervolgens voor de *Roomsche* Religie verklaarde. Hoe dit toekwam, en wat daar bij voorgevallen is, dient wat hooger opgehaald te worden.

De geenen, die zijne historie beschreven hebben, zeggen dat de Priester van *Puij-Laurens*, een verstandig en zeer ijverig man zijnde, zig had weeten in te dringen in den geest van den jongen BAIJLE, en hem tot den Roomschen Godsdienst overgehaald had. Maar hij zelf geeft de zaak dus op: naamlijk, dat hij te *Puij-Laurens* in de Filosophie studerende, nieuwsgierig was om de schriften der Roomschgezinden, over de verschillen met de Gereformeerden, wat nader in te zien, ten einde, volgens de grondbeginselen der Protestanten, een naauwkeuriger onderzoek te doen naar de waarheid van die Godsdienstige begrippen, welke hij met de melk had ingezogen; en dat hem de tegenwerpingen, tegen het leerstuk, dat men op aarde geen zichtbaaren en sprekenden rechter, aan wiens besluiten men zig, in verschillen over de Religie, hadde te onderwerpen, moest erkennen, zo waarschijnlijk voorkwamen, dat hij zig zelven daar op niet wetende te voldoen, ('t welk ook geen wonder was, om dat hij slegts een aanvang had gemaakt met zig in de Wijsbegeerte oefenen,) en nog minder zijne grondbeginselen, tegen eenige schrandere bestrijders van de zelve, waar mede hij te *Thoulouse* zintwiste, kunnende verdedigen, bezweken is, en openlijk belijdenis van de Roomsche Religie gedaan heeft. Daar op heeft hij zijne studie in de Philosophie onder de Jesuiten voortgezet, zonder, echter, bij hen in te woonen; veel min, dat zijn voornemen geweest is, zo als men heeft voorgewend, zig in hunne orde te willen begeven. Even weinig komt ook met de waarheid overeen, het voorgeven, dat hij, door den Bisschop van *Rieux*, tot den Roomschen Godsdienst zoude gebragt zijn. Uit het geen hij zelf zegt, blijkt, dat hij eigenlijk te *Thoulouse* openlijke belijdenis daar van gedaan heeft; schoon uit zijn overgaan van de

Pro-

Protestantsche Academie, daar hij in de Philosophie had beginnen te studeren, tot eene Roomsche, genoeg af te nemen is, dat hij, eer hij te *Thoulouse* kwam, reeds, immers voor een gedeelte, overgehaald was. Zijne verandering maakte veel geruchts; want hoewel hij slegts enkel Student was, die nog nooit in de Theologie gestudeerd hadt, was hij, echter, een Zoon van een geacht Predikant, en daarenboven reeds bekend voor een gaauwen geest, en een jongman van groote verwachting. Hij bleef evenwel niet lang in de Roomsche gemeenschap, naardien hij, ontdekkende dat men, in die Religie, te veel eer en dienst aan menschen bewees, en dat het leerstuk van de Transsubstantiatie met de Philosophie onmogelijk te plooien was, onaangezien alle voordeelen, welke hij, in die gemeenschap blijvende, te hopen, en alle nadeel en moeijelijkheden, die hij, zig weder daar van afzonderende, te vreezen hadde, den 19den Augustus des jaars 1669 weder van *Thoulouse* vertrok, en tevens der Roomsche Kerke vaarwel zeide: zo dat hij slegts 17 maanden en 28 dagen in de gemeenschap der gemelde Kerke geweest is. De *Peripatetische* Philosophie, die hij bij de Jesuiten geleerd had, verliet hij daar na mede, en ging tot de Cartesiaansche over.

Hoe groote vreugde dit wederkeren van BAIJLE, in den schoot der Hervormde Kerk, aan zijne familie, en aan alle de Gereformeerden van het omliggende land baarde, is ligt te begrijpen. Doch de Edicten des Konings tegen de geenen, die eenmaal uit de Hervormde tot de Roomsche Kerk overgegaan zijnde, weder derwaarts keerden, lieten hem niet toe, lang in *Frankrijk* te blijven; want een van dezelven bragt mede, dat de zulken in Beuls handen overgeleverd, en vervolgens uit het Koninkrijk gebannen moesten worden. Derhalven verliet hij zijn Vaderland vrijwillig, en begaf zig naar *Geneve*, daar hij kennis en vriendschap maakte met de Geleerden in die Stad, voornaamlijk met den Heer MINUTOLI, Professor in de Historien, welke hij, tot zijnen dood toe, door eene gestadige briefwisseling, onderhouden heeft. Eenigen tijd aldaar geweest zijnde, werd hij aangesteld tot het onderwijs der Zoonen van den Grave FREDERIK VAN DHONA, die zig, op zijn landgoed te *Copet*, digt bij *Geneve*, ophieldt, en bij welken hij in grote achting was. Hij bleef aldaar tot den 25 Maij des jaars 1674, wanneer hij weder te *Gene-*

ve kwam, en den volgenden dag naar *Frankrijk* keerde; zig begevende naar *Rouaan*, alwaar hij aankwam in Junij, gelijk blijkt uit een Brief aan MINUTOLI, uit die plaats gedagtekend, den 27 van die maand. Hier was hij bij zijnen goeden vriend HENRIK BASNAGE *den Jongen*, Lid van het Parlement van *Rouaan*. Geduurende zijn verblijf aldaar, liet hij zig, ten gevalle van zijne Moeder, die zeer daarop aandrong, afschilderen, door den vermaarden Schilder FERDINAND, en zondt haar het pourtrait, met een zeer tederen Brief. Dit pourtrait is gekomen in handen van Mevrouwe DE MERIGNAN, die het, bij haar overlijden, heeft gelaaten aan den Heer FRANCASTEL, Onderblibliothecaris van 't *Collegie van Mazarin*, te *Parijs*, daar het nog te zien is. Te *Rouaan* was hij niet naar zijn genoegen. Hij noemde den tijd, daar doorgebragt, de tijd zijner *Normannische eenzaamheid*, in welke hij, om zijn ongenoegen te verdrijven, eenige ruwe gedachten, zo als hij in een zijner Brieven schrijft, op het papier bragt. Den 1 Maart des jaars 1675 vertrok hij van *Rouaan* naar *Parijs*; hoewel anderen willen, dat hij, den 13 van die maand, de bijeenkomsten der geleerden, ten huize van den beroemden MENAGE aldaar, heeft bijgewoond. Hij was 'er op zijn eigen beurs, dewijl de persoon, bij wien hij wezen zou, aldaar niet gekomen was. Men zocht hem den eenen of anderen post, waar in hij bevorderd konde worden, te bezorgen; maar te vergeefsch, hoe zeer hij ook bekend wierdt, en zelfs met achtinge, bij luiden van verstand en geleerdheid. In het laatste van Augustus vertrok hij van *Parijs* naar *Sedan*, alwaar een Profesforsplaats in de Philosophie open was, om te zien, of hij de zelve konde magtig worden. De Heer PIETER JURIEU, die aldaar Profesfor was in de Theologie, en de Heer JAKOB BASNAGE, die 'er zijne studie in de Theologie even volbragt had, wendden wel alles aan, wat zij konden, om hem zijn oogmerk te doen bereiken; doch anderen maakten ook veel beweging, om hem, dewijl hij een vreemdeling in die Stad was, te weren, aangezien drie inboorlingen naar die Profesfie stonden. Eindelijk werd goedgevonden, de vier Geleerden in eene zekere plaats op te sluiten, om binnen den tijd van 24 uuren elk eene Verhandeling over zekere stukken, hun opgegeven, zonder voorbereiding, en zonder boeken of hulp van vrienden, op te stellen. Den 28 September

met

met zijne drie mededingers opgesloten zijnde, stelde hij zijne Philosophische stellingen op, en verdeedigde dezelve opentlijk den 2 en 3 October. Hij maakte het zo wel, dat hij den prijs behaalde, en het Professoraat bekwam, waar in hij den 4 November door den gewonen eed bevestigd werdt. Den 11 van die maand begon hij zijne openbare lessen. In den beginne had hij het vrij zwaar, zodanig zelfs, dat hij aan zijne vrienden schreef, dat hij moest arbeiden als een galeiroeier. Dat hij zo sterk moest werken, was, om zijne Philosophie op te maken en te verbeteren, terwijl hij dagelijks vijf uuren besteedde tot lessen en collegien; invoegen, dat hij voor zig zelf niet veel studeren, veel minder iets schrijven of uitgeven kon. Derhalven vindt men, uitgezondert de Disputatie, door hem tot een proef opgesteld, niets van hem uitgegeven vóór het jaar 1679, wanneer een zijner vrienden, een Predikant, hem vertoonde het Boek van POIRET, genaamt, *Cogitationes rationales de Deo, de Anima, & de Malo*, waar op hij eenige tegenwerpingen maakte, (*Objectiones in libros* IV, *de Deo, de Anima, & de Malo*) op 't papier stelde, en aan dien Predikant overgaf; welke dezelve aan POIRET toezond, die ze, met zijn antwoord, 't geen, volgens het zeggen van BAIJLE, niet veel om 't lijf had, in den tweden druk van dat Boek te *Amsterdam*, in den jaare 1685, uitgaf; daar nog een twede tegenwerping bij kwam, omtrent het stuk van de *Onsterffelijkheid aer Ziele:* alles van pag. 623 tot 788.

In zijne *Additions aux Pensées diverses sur les Comets* heeft hij die stukken nader onderzocht, en tekent, II Deel, pag. 532 en 533, daar in aan, dat POIRET gansch niet aan de aangevoerde zwarigheden heeft voldaan; ook zegt hij rond uit, in zekeren Brief, dat hij niet zien kan, hoe men daar op iets, dat klem heeft, konde zeggen; waarom hij niet nodig acht, deswegen een nader onderzoek te doen. In de vacantie van het zelfde jaar deedt hij een reis naar *Parijs*, en ook naar *Rouaan*, om BASNAGE te bezoeken. Daarna gaf hij, in den jaare 1680, een Tractaatje, *De Corporis essentia*, in 't licht, waar in hij het gevoelen der *Cartesianen*, die de natuur van 't lichaam in uitgebreidheid stellen, tegen de tegenwerpingen van de navolgers van ARISTOTELES, verdedigt; zijnde dit Tractaatje te vinden, in een *verzameling van eenige stukken, rakende de Philosophie van*

des Cartes. Hier toe gaf gelegenheid dat de Jesuit LOUIS DE VALOIS, *van Caen*, onder den naam van LOUIS DE LA VILLE, een boekje had uitgegeven, in 't welke hij beweerde, dat het gevoelen van DESCARTES, wegens de natuur en eigenschappen van 't lichaam, strijdig was met de leere der Roomsche Kerke. BAIJLE zegt, dat het wel geschreven is, en dat de Autheur onwedersprekelijk bewijst, 't geen hij bewijzen wil; 't geen ook niet moeielijk te doen was. Ondertusschen nam hij zijnen post te *Sedan*, met veel naarstigheid en achtinge van ieder een, waar, tot dat, in het jaar 1681, de Akademie aldaar, door des Konings raad van Staate, vernietigd werdt.

Aldus van zijne bedieninge, en te gelijk van zijn levensonderhoud beroofd, zocht hij naar een goed heenkomen, en eene plaats om te kunnen bestaan; maar de zwarigheid was, waar die te vinden. Hadde hij zig voor de Roomsche Kerk willen verklaren, het zou hem aan geen fortuin ontbroken hebben: want de Graaf DE LA BOUTLIE, Gouverneur van *Sedan*, die Ondergouverneur van den Koning geweest was, gaf hem, met weinige woorden, te verstaan, dat het maar aan hem zelf stond om zijn geluk te maken, en dat het tijd voor hem was om daar op te denken; doch hij had geen genegenheid daar toe. 'Er was voor hem naar *Holland* geschreven, om te vernemen, of aldaar gelegenheid ware om hem te helpen: doch daar op geen spoedig antwoord komende, overleidde hij bij zig zelf, of hij niet beter zoude doen, naar *Engeland* over te steken. Met deeze gedachten begaf hij zig van *Sedan*, na aldaar nog eenige weeken, ten huize van den Heer JURIEU, gehuisvest te hebben, naar *Parijs*, om van daar op *Rouaan* te gaan, en door den Heer BASNAGE gelegenheid te zoeken om gemakkelijk over Zee te geraken. Middelerwijl was hij in *Holland* geholpen. De jonge Heer VAN ZOELEN, van *Rotterdam*, die een discipel van BAIJLE te *Sedan* was, had hem aan den Heer PAETS, Burgemeester, zo zeer vermaard door zijne persoonele verdiensten, en zo veele groote zaaken, die hij voor het Nederlandsche Gemeenebest heeft uitgevoerd, als wegens zijne aanklevende vriendschap met de Heeren DE WITT en andere voorstanders van de vrijheid, krachtig aangeprezen: zo dat dezelve zo veel te wege bragt, dat de Stad *Rotterdam* eene Professie voor hem uitvond, en hem, met 500 guldens wedde

jaar-

jaarlijks, tot Professor in de Philosophie en Historiekunde aanstelde. De Brief, met de tijding hier van, kwam, terwijl hij naar *Parijs* op weg was, te *Sedan* aan JURIEU, welken de Heer PAETS insgelijks, op de voorspraak van VAN ZOELEN, mede te *Rotterdam* zocht te brengen, en die 'er ook, omtrent op dezelfde wijze als BAIJLE, gebragt was. Hier op vertrok BAIJLE, den 8 October, van *Parijs*, en kwam, op 't einde van die maand, te *Rotterdam*, daar hij van de familie van VAN ZOELEN, en door den Heer PAETS, met uitstekende vriendschap ontvangen werd, en, den 5 December, zijne Intreerede, tot groot genoegen van ieder een, deed: waar na hij, den 18 van dezelfde maand, voor de eerste maal, in het openbaar voorlas.

Schoon BAIJLE de voorgemelde Tractaatjes, die naderhand meer bekend zijn geworden, reeds vóór zijn vertrek uit *Frankrijk* had uitgegeven, moet men, nochtans, als zijn eerste voorname werk houden, het Boek, 't welk hij uitgaf met den naam van *Pensées sur les Cometes*, &c. dat is: *Verscheide gedachten over de Cometen*, *enz*. De beginselen van dit werk waren, naar zijn eigen voorgeven, al ontworpen in *Frankrijk*; maar hij heeft het zelve, eerst na zijne komst in *Holland*, ter persse gegeven; het is voor de eerste maal gedrukt te *Rotterdam*, en uitgekomen den 11 Maart 1682. Door dit Boek kreeg hij een groten naam onder de Geleerden, hoewel 'er ook waren, die daar in vreemde stellingen meenden te ontdekken: immers hij waagde daar in, doch zeer bedekt, deeze en geene vrije gedachten te uiten, die nadenken veroorzaakten. En dewijl het veele opschuddingen, die niet voordeelig voor BAIJLE geweest zijn, gemaakt heeft, dient, het geen tot deszelfs geboorte behoort, wat nader open gelegt te worden.

De gelegenheid, welke dit werk in 't licht deed komen, was de Komeet of Staartstar, die zig in het jaar 1680 vertoonde. Het voorgeven was, dat het zoude dienen om de menschen te geneezen van de bijgelovige gedachten, dat de Kometen voortekenen van kwaad zijn. Als men acht geeft op de wijze, waar op het in 't licht kwam, blijkt het, dat BAIJLE zig zocht te verbergen; want het droeg geen naam van den Autheur, en het handschrift, naar 't welke het gedrukt wierd, was aan den Boekdrukker gegeven, als komende van *Parijs*, en van een Autheur, die niet wil-

wilde bekend zijn. Hij voert daar in, een Roomsch-Katholijken Franschman, die daarom, in opzicht van de Religie en de zaken van het *Fransche* Hof spreekt, als zodanig een betaamt; hoewel men evenwel kan bespeuren, dat de spreker zijn persoon niet overal behoorlijk verbeeld: want 'er doen zig gedachten en uitdrukkingen op, die van een Roomschgezinde niet te verwachten zijn. Wat eigenlijk de reden is, waarom hij het Boek op die wijze het licht heeft doen zien, kan men uit zijn eigen verhalen kwalijk ontdekken, aangezien dezelve verscheiden en tegen malkander aanlopende zijn. In een Brief aan MINUTOLI, uit *Rotterdam* den 30 Maart 1683, schrijft hij in vertrouwen aldus: „ De waarheid is, dat ik in een van mijne laatste reizen naar „ *Parijs* (namelijk in de vacantie van het jaar 1679) daar een „ oud medeleerling ontmoette, die Doctor van de Sorbonne was; „ en met hem over verscheide zaken geredeneerd hebbende, be„ loofde ik hem, eene kleine Dissertatie te zullen schrijven, over „ het geen men gemeenlijk wonderen en voortekenen van het „ toekomende noemt. Hij zeide, dat het hem aangenaam zou„ de zijn; maar, opdat hij die aan zijne vrienden zoude mogen „ laten zien, had hij mij verzocht, te willen spreken als een goed „ Katholijk, vermits hij niet gaarne wilde gehouden worden voor „ eenen, die gemeenschap met Ketters hield. Eenige maanden „ daarna een Komeet verschijnende, bediende ik mij van die ge„ legenheid, en begaf mij aan 't werk; doch van de eene en „ andere gedachten voortgaande tot meer bijzondere onderwer„ pen, zag ik wel, dat ik dat werk aan niemand moest laten „ zien. Ik zocht niettemin, na de vernietiging van onze Akade„ mie van *Sedan*, te *Parijs* gekomen zijnde, mijn Doctor op, „ om hem mijn geschrift over te geven; maar ik vond dat hij „ op het Land was, in eene afgelegene Provintie, zonder net te „ horen waar. Kort daar op werd ik in *Holland* beroepen, en „ vertoonde het geschrift hier aan een Boekverkoper, als of ik „ het te *Parijs* gekregen hadde van iemand, die den Auteur niet „ noemen wilde, enz." Geheel anders verhaalt hij de zaak in een bericht, dat hij stelde voor de derde uitgave van dit Boek, in het jaar 1699. „ Met aandacht gedacht hebbende, (zegt hij „ daar onder anderen) op de gewaande voorbeduidingen van den „ Komeet, schoot mij in den zin de Theologische reden, die in

„ dit

„ dit geschrift word aangedrongen," (te weten, dat indien de Kometen voorboden van onheil waren, God dan wonderen zoude verrichten, om de afgoderij in de wereld te houden,) „ welke „ hij niet wist in eenig Boek gelezen, of ooit daarvan gehoord „ te hebben. De nieuwigheid dezer gedachten zette hem aan „ tot het schrijven van een Brief over dit onderwerp, om den „ zelven in de *Mercure Galant* te laten brengen. Maar de „ overvloed der stoffe hem niet toelatende kort genoeg te zijn, „ nam hij andere maatregels; en zijnen Brief aanziende als een „ werk, dat afzonderlijk zoude moeten uitgegeeven worden, „ breidde hij zig over ieder zaak op zijn gemak uit: zonder nochthans Monsr. DE VISÉ, ten dien tijde Schrijver van de *Mercure* „ *Galant* geheel uit het ooge te verliezen." *Ik besloot*, voegt hij daar bij, *hem mijnen Brief toe te zenden, en hem te verzoeken, dat hij dien aan zijnen Drukker wilde geeven, en trachten, of verlof van den Heer de la Reine, zo die genoeg was, of een privilegie des Konings, zo dat noodzakelijk mogt zijn, daar op te bekomen. Hij hield mijn geschrift eenigen tijd, zonder den naam van den Autheur te weten; en wanneer men hem vraagde, hoe het 'er mede stont, antwoordde hij, van iemand, dien hij het hadde laten lezen, verstaan te hebben, dat de Heer de la Reine de gevolgen van dit werk nooit zoude op zig neemen. Dus nam men het geschrift wederom: en dewijl ik door het vernietigen van de Akademie van* Sedan, *in den herfst van* 1681, *naar* Holland *geraakte, dachte ik niet meer om mijn Brief over de Kometen te* Parijs *te doen drukken. Daar ziet gij de beweegreden, die mij den stijl van een Roomsch Katholijk heeft doen neemen, en de taal en loftuitingee van* Monsr. de Visé, *in de zaken van staat doen nabootsen, enz. En naardien ik alle bedenkelijke voorzorg gebruikte om niet voor den Schrijver van dezen Brief over de Kometen, die in* Holland *weinig maanden na mijne overkomst gedrukt werd, bekent te zijn, veranderde ik niets in de taal, waar van ik gesproken heb, enz.* Hoe zal men deeze twee verscheide verhalen van den zelfden man, nopende een en dezelfde zake, overeenbrengen? Echter schijnt het, dat beide, als eerst opgesteld, na dat het Boek was uitgegeven en eenige beweging veroorzaakt hadde, en toen de Autheur begon ontdekt te worden, vertellingen zijn om zig te verscho-

schonen; doch dat de verscheidenheid van de zelve doet zien, dat BAIJLE, eenige gedachten over allerlei dingen, de Religie en den Staat betreffende, der wereld vrij uit willende mededeelen, de gelegenheid van den Komeet, die zig vertoonde, heeft waargenomen, en over de Kometen, kwansuis, schrijvende, veele andere dingen voortbragt, die genoegzaam geene, of zeer weinige betrekking daar toe hebben, en die hij ook wel wist, dat niet eveneens van allen zouden opgenomen worden, en hem misschien nadeelig zouden zijn; waarom hij zig dan op alderhande wijzen heeft zoeken te verbergen, op dat hij toch niet voor den Autheur zoude bekend worden; behoudende nog daarenboven, in gevalle hij daar voor bekend werdt, zijne uitvlucht, dat hij wel verscheide gedachten had geuit, doch niet als de zijne, *maar als* die van een Fransch Roomsch-Katholijk, wiens persoon hij verbeeldde, en daarom in den smaak van zulk eenen moest spreken. 't Geen te meer doorsteekt, om dat hij die persoonsverbeelding doorgaans niet eveneens heeft waargenomen, en hem redeneringen ontvallen zijn, die een Roomsch Katholijk, volgens zijne grondbeginselen, niet zoude kunnen of durven voeren. Men kan niet zeggen, dat het Boek kwalijk geschreven is; daar zijn veele goede, geleerde en doordringende redeneringen in, die alles, wat men te voorschijn heeft gebragt, om de Kometen als voortekenen van eenig onheil te doen doorgaan, krachtig omverre werpen; maar de brede en verre gezochte uitweidingen over andere stoffen zouden zomtijds wel kunnen doen denken, dat de Schrijver wel iets anders, dan de menschen van de *bijgelovigheid* omtrent de Kometen te genezen, onder de gemelde persoonsverbeelding, heeft trachten voor den dag te brengen, *zonder* daar door nadeel te lijden. En, indien hij in der daad geen ander oogmerk heeft gehad, dan hij voorgeeft, is hij *ongelukkig* geweest, dat hij het niet beter heeft weten in het licht te stellen; dat hij zig door die tweederlei verhaalen meer en meer heeft verdacht gemaakt; en dat men uit dit Boek ontleend heeft de verwen, waar mede men hem bij den Stadhouder en anderen, als ook bij de Kerk, heeft zwart gemaakt.

Hoe BAIJLE voor den Autheur van het werk over de *Kometen* is bekend geworden, daar van vindt men mede gansch verschillende verhalen in zijne Schriften. In zijnen Brief van den

16

16 Junij des jaars 1682 spreekt hij van dat werk, niet alleen als of de Autheur nog niet bekend was, schoon het reeds drie maanden was gedrukt geweest; maar ook als van een Boek, dat in *Holland* gerucht gemaakt had, ter oorzake van eenige Paradoxen, welke daar in voorkomen. Ja hij betuigt, in zijnen reeds hier boven aangehaalden Brief, van den 30 Maart des jaars 1683, dat hij verwonderd was, dat men te *Geneve* wist, dat hij 'er de Autheur van was. „ Ik weet niet, door wat toe„ val (zegt hij) men heeft kunnen weten, dat ik Autheur was „ geworden; want nademaal het een eerste werk is, heeft men „ mij aan den stijl niet kunnen kennen; en ik heb het ook „ aan niemand ter wereld beleden." Men wist het, echter, toen ook in *Holland* al, vermids hij dat gedeelte van zijnen Brief besluit met deeze woorden. „ Ik geloof niet, dat iemand „ in dit Land ooit geweten zoude hebben, dat ik de Autheur „ van 't werk was, indien niet, bij geval, de geene, die het „ origineel geschrift gezien heeft, naderhand iet van mijn schrift „ hadt gezien, dat hij toen kende." Aan den anderen kant, in den jaare 1691, in de Voorrede van *La Chimere de la Cabale de Rotterdam*, zig beklagende, dat de Heer JURIEU (die, na BAIJLE, mede van *Sedam* te *Rotterdam* gekomen was, als Professor in de Theologie en Predikant in de *Waalsche* Gemeente) verspreidde, dat hij zig voor den Autheur van het Boek over de Kometen verklaard hadde, als hij zag, dat het bij de meesten wel ontfangen werd, wederlegt hij dat, als eene volslagene onwaarheid, op deeze wijze. „ Hij (naamlijk BAIJLE) „ had geen voorneemen om bekend te zijn; de Boekdrukker het „ origineel geschrift, aan den gemeenen Patroon der nieuwe „ *Rotterdamsche* Professoren (den Heere PAETS) vertoond, en „ hem gezegt hebbende, van wien hij het hadde, maakte deeze „ geen geheim daar van voor zijne vrienden. Door deezen weg, „ 't zij middelijk, of onmiddelijk, wist de Heer JURIEU het ook; „ die den Autheur daar over aanspreekende, met een klein ver„ wijt, dat anderen dit geheim wisten, en hij niet, verhaalde „ BAIJLE hem, hoe alles toegegaan was, en sprak met hem over „ eenige zaken, in het Boek vervat. Dit (voegt hij daar bij) „ was kort na dat het gedrukt was, en vóór dat men het oordeel „ van 't gemeen konde weten." In de Brieven geeft hij te kennen

nen, dat eenige maanden verlopen waren, eer men wist, dat hij de Autheur was, en dat het geval het alleen ontdekt had: en in de gemelde Voorrede, dat het door den Boekdrukker den Heere PAETS, en zo vervolgens aan anderen, en ook aan JURIEU, is bekend geworden, kort na dat het gedrukt was, en voor dat men het oordeel van het gemeen weten konde. Wat daar onder schuile, is niet wel te ontdekken. Mogelijk heeft JURIEU niet mis gehad, dat BAIJLE wel heeft willen bekend zijn, als hij zag, dat het werk wel ontfangen, en de Schrijver daar over geroemd werd.

Het Boek is gretig verkocht, en verscheide maalen herdrukt, zelfs met Vervolgen en Verdedigingen, hoewel veele Geleerden van gevoelen zijn, dat dezelve het niet hebben verbetert, en dat het, voor de eere van BAIJLE, die, zo als gezegd is, daar door een groot aanzien in de geleerde wereld gekregen heeft, beter was geweest, het te laten zo als het in den beginne was. Ook is het zodanig opgesteld, dat in gevalle het daar bij was gebleven, de opschuddingen en verdenkingen, naar allen schijn, niet zo hoog zouden geklommen hebben, als zij daarna gereezen zijn, inzonderheid na dat zo veele tegenstrijdige verhaalen, door hem zelven, aangaande dat Boek, zijn in 't licht gebragt.

Den 1 Maart des jaars 1682, begon hij een ander Boek, onder den tijtel van: *Critique de l'Historie du Calvinisme du Pere Maimbourg*, 't welk hij afmaakte in 15 dagen, en te drukken gaf den 30 Maart daar aan volgende, mede zonder naam. Gelijk hij, in zijn werk over de Kometen, de kracht van zijnen geest in scherpzinnige redeneringen heeft doen zien, zo heeft hij in dit Boek een bewijs van de aartigheid van den zelven gegeven. Men vind 'er geene Theologische of ernstige discoursen in: alles is een zoet, luchtig en aangenaam spel en boerterij, vol vernuft en oordeel, zonder gal en bitterheid, zeer bekwaam om de ernsthaftigheid van zijn tegenpartij ter neder te werpen. Zo dra kwam het niet in *Frankrijk*, daar genoegzaam de geheele druk binnen weinig tijds gesleten was, of een iegelijk verwonderde zig daar over. De Autheur werd niet in eenige Schoole in *Holland*, maar onder de beschaafde en voortreffelijke verstanden van *Frankrijk*, voornamelijk te *Parijs*, gezocht; en MENAGE, de toetsteen der fraaije geesten, moest zeggen, dat het wel geschreven en het beste

was,

was, dat over die stoffe in 't licht was gekomen. De Roomschgezinden zelfs hebben niet durven ontkennen, dat hij in de gebeurde zaaken, die hij aanhaalt, meest overal de waarheid heeft betracht. Men zoude aan den stijl nooit bespeurd hebben, dat BAIJLE de Schrijver van dat Boek was; dit werd bij geval ontdekt. BAIJLE, antwoordende op een Brief van een onbekenden, welken hem zijn Boekverkoper DES BORDES, van *Amsteldam*, gezonden had, gaf deeze het Origineel van 't antwoord, welk hij van BAIJLE had ontvangen, aan dien onbekenden; die het aan den jongen CLAUDE, welke de hand kende, vertonende, aldus vernam, dat BAIJLE de Schrijver was; gelijk hij daarna ook nooit ontkend heeft. De eerste druk van dit werk was zo spoedig uitverkocht; dat hij eene tweede uitgave daar van overzag, verbeterde en vermeerderde, in de maand Augustus van het zelfde jaar 1682. De gelegenheid tot het spoedig uitgeven van dit Boek was, dat hij daar door JURIEU spijt wilde aandoen.

BAIJLE, naamelijk, die uiterlijk veel achtinge voor JURIEU toonde, had, echter, geene ware achting voor den zelven, gelijk hij zulks ook onder zijne boezemvrienden niet wilde verbergen. Wetende dan, dat JURIEU bezig was om tegen MAIMBOURG te schrijven, gaf hij dit Boek uit om JURIEU te kwellen, en maakte dat het Boek van JURIEU, dat daarna in 't licht kwam, niet veel geacht werd, schoon het een goed werk is. Want BAIJLE had MAIMBOURG al boertende zodanig om verre geworpen, naar de bekentenis zelfs van Roomsche Schrijvers, dat het Boek van JURIEU te laat kwam, en genoegzaam onnut geoordeeld werd.

Den 2den Maart des jaars 1684 ondernam hij het schrijven van de *Nouvelles de la République des Lettres*; een werk, dat met algemeene toejuichinge en lof, zo om zijne netheid als naauwkeurigheid, overal ontvangen werd. Hij wist, in korte Uittreksels, een duidelijk denkbeeld van een Boek te geven: dorre en duistere stoffen wist hij door levendige, scherpzinnige en geestige scherts behaaglijk te maaken. Hij gaf de Lezers altoos genoegen: en 't gebeurde zelden, dat de Autheurs hunne werken onder zijne handen niet fraaijer gemaakt vonden, of ten minsten opgehelderd. Dit mag men zeggen, dat dit het aangenaamste werk van BAIJLE is geweest, en waar voor hij de meeste genegenheid gehad heeft. Het eenigste ongenoegen, dat hem, zo lang hij 't zelve heeft

vervolgd, deswegen is ontmoet, was dat hij, in zijne *Nouvelles* van de maand April en Maij 1686, bij het invoegen van een Brief van de Koninginne CHRISTINA van *Zweden*, tegen het gedrag, in *Frankrijk* gehouden, omtrent de *Hugenoten*, na de herroepinge van 't Edict van *Nantes*, gebruikt hebbende eenige uitdrukkingen, welke dier Vorstinne zeer mishaagden, voornamelijk dat deeze Brief van haare *Zweedsche* Majesteit *een overblijfsel van Protestanterij was*, haare gramschap tegen hem zag uitbarsten. Het eerste blijk daar van was een zeer scherpe en trotsche Brief, vol bedreigingen, door een bediende van de Koninginne aan hem geschreeven. Hij plaatste daar op een zeer wel opgesteld verdedigschrift, in zijne *Nouvelles* van Augustus: doch dit zette het vertoornd gemoed van CHRISTINA niet ter neder. Daar kwam een tweede Brief, al zo vinnig en bedreigend als de eerste. BAIJLE, aan wien de geringste zaak zwaar op de schouderen lag, wilde niet langer kwalijk bij de Koninginne staan, en besloot, derhalven, een eerbiedigen en onderdanigen Brief aan haar zelve te schrijven: waar mede hij zig zo geestig en zo wel bij haare *Zweedsche* Majesteit rechtvaardigde, dat zij hem de eere deed van hem een vriendelijken, zelfs zeer beleefden Brief, geschreven te *Rome* den 14den December des jaars 1686, ten antwoord te doen toekomen, en hem verplichte, iet zonderlings wereldkundig te maken, dat is, *dat Christina den Godsdienst van haare geboorte af verzaakte, zo haast zij haare jaaren van onderscheid hadde*. Volgens het antwoord der Koninginne van *Zweden*, had haar dat *overblijfsel van Protestanterije*, waar mede BAIJLE haar beschuldigde, bijzonder geraakt: en zij eischte deswegen eene vergoeding; die hij haar gaf in de *Nouvelles* van de maand Februarij 1687, aanstonds achter den tijtel. Zij verklaarde, niets te vreezen, in *Frankrijk*, noch te *Rome*, en bekende, dat de Brief tegen de vervolging der *Hugenoten*, ingevoegd in de *Nouvelles de la Republique des Lettres* van Maij 1686 pag. 529, haare eigen was. En vermits zij vernam, dat die Brief gedrukt was, verzocht zij BAIJLE om eenige exemplaaren daar van, en leide hem vriendelijk tot boete op, haar voortaan toe te zenden alle fraaije werken, die waardig waren gelezen te worden; in 't *Latijn*, in 't *Fransch*, in 't *Spaansch*, en in 't *Italiaansch*, over welke stoffe of wetenschap het wezen mogt. Zij zonder-

de Romans, noch de Steekschriften, en vooral niet de Chijmische werken uit. Ook beveelt zij hem, haar zijn Journaal te zenden, met de memorie van zijn verschot. Dus nam deeze zaak, die moeijelijke gevolgen konde gehad hebben, gelukkiglijk een einde.

Den 9den Maij van 't zelfde jaar 1684, ontfing hij Brieven uit *Leeuwaarden*, de Hoofdstad van *Friesland*, waar bij hem, om den beroemden naam, welken hij, door zijn werk over de Kometen, verkregen had, de bediening van Professor in de Philosophie aan de Academie van *Franeker*, met eene aanzienlijke jaarlijksche wedde en inkomen, werd aangeboden. Hij antwoordde den volgenden dag, en verzocht een weinig tijds om zig te bedenken; maar den 9den Junij daar aan schreef hij, geen andere beweging of raad, dan die van zijn belangeloos gemoed volgende, een Brief van dankbaarheid, en floeg deeze zo voordeelige aanbiedinge af.

In den jaare 1685 gaf hij het vervolg van zijn *Critique générale de l'Histoire du Calvinisme du Pere Maimbourg* uit, onder den tijtel van: *Nouvelles Lettres de l'Auteur de la Critique générale de l'Historie du Calvinisme de Monsr. Maimbourg*; waar in hij zelf, na dat hij het had afgemaakt, betuigd heeft niet veel genoegen te hebben, tot zo verre dat hij dikwils gedacht heeft het uitgeven te staken. (Men heeft nog een vervolg op dit werk, na zijnen dood, onder zijne papieren gevonden; doch om de zaken, *Frankrijk* betreffende, daar in vervat, niet raadzaam geoordeeld, het zelve in 't licht te brengen.) De negende Brief in de *Nouvelles Lettres*, welke zijne gedachten behelst aangaande het recht van de dwalende Conscientie, heeft veelen doen murmureren tegen de leere des Schrijvers, die men, zo hij voorgaf, kwalijk verstond, schoon hij meende, zig deswegen behoorlijk verklaard te hebben.

Baijle, door den dood, eerst van zijnen jongsten Broeder, in den jaare 1684, en vervolgens door dien van zijnen Vader en van zijnen oudsten Broeder, in den jaare 1685, welken laatsten hij voornamelijk toeschreef aan de mishandeling van de Gereformeerden in *Frankrijk*, zeer bedroef en diep getroffen zijnde, gaf zig, om zig wat te verkwikken, en zijne gevoeligheid daar over te toonen, aan het schrijven van zijn *Commentaire Philoso-*

phique sur les paroles de St. Luc, Contrain les d'entrer. Alvorens dit Boek uit te geven, liet hij vooraf gaan een tractaatje, tot opschrift hebbende: *Ce que c'est que la France toute Catholique sous le Regne de Louis le Grand*; 't welk als eene Inleiding tot het zelve moet aangemerkt worden. Het kwam ook zes maanden eerder in 't licht, en hij bragt het in zijne *Nouvelles de la Republique des Lettres* voor de maand Maart 1686; daar neven berichtende, dat in het kort zou uitkomen een *Commentaire Philosophique &c.* in 't *Engelsch* geschreeven door een geleerd Presbijteriaan, over deeze woorden van de Gelijkenisse van LUCAS, XIV, 23. *Dwingt ze in te komen.* Vervolgens haf hij, in de *Nouvelles* van Augustus, den geheelen tijtel op, zeggende den zelven, voor twee dagen van over Zee ontvangen te hebben, met belofte dat het werk zelf hem haast zoude toegezonden worden; zo als het ook, eenigen tijd daar na, voor den dag kwam, verdeeld in drie deelen. In 't eerste stelt hij voor, de bewijzen van verdraagzaamheid der verscheide Religien, en tracht te toonen, dat de woorden van LUCAS niet naar de letter moeten opgenomen worden. In het tweede beantwoord hij verscheiden tegenwerpingen; en in 't derde wederlegt hij alle de bijzondere redenen, waar van ST. AUGUSTIJN zig bediend heeft om het vervolgen der ketters te rechtvaardigen. BAIJLE, al wederom voor den Autheur van dit Boek niet willende bekend zijn, en de wereld doen geloven, dat het in *Engeland*, ten gevalle van een *Franschen* vluchteling, geschreven was, schrijft daar in geheel anders dan hij te vooren gewoon was: want in de Voorrede komen spreekwijzen voor, die buiten gebruik, gemeen en vinnig tegen de Roomsche Kerke zijn. Hij konde zig niet beter verbergen, nademaal hij daar zijnen aart 't eenemaal schijnt te verzaken; en, buiten zijne beminde Tolerantie, kent men 'er BAIJLE niet. Hij noemt de Papisten *schandvlekken van 't Christendom*, *en wil dat alle Protestansche Vorsten zig met de ongelovige Volkeren van de vier deelen der Wereld vereenigen, om het Pausdom, de oneer van de Christenheid, en zelfs van het menschelijk geslacht, tot reden te brengen.* Hij moet gemelijk en wel in een kwaad humeur geweest zijn, om zo een wonderlijk verbond te maken! 't Waare mogelijk beter geweest, alle die woorden gespaard, en, zonder zulke wijduitgestrekte projecten te maken, hen

Dwingt-

Dwingtze in te komen kortelijk uitgelegd te hebben, met te zeggen, dat hier geen krachtdadige dwang noch geweld verstaan moet worden, en dat men de menschen niet meer met stokken dwingt, om bij ons te komen eeten. Daar wordt gesproken van tot een gastmaal te nodigen; en een iegelijk weet, dat men daar toe kragtige en dringende woorden en overtuigende spreekmanieren gebruiken moet. Men zegt immers, dat flaauw vragen toont dat men wil geweigert zijn: *qui timide rogat, docet negare.* Om de welgegrondheid van deeze uitlegginge te bekrachtigen, hadde hij diergelijke uitdrukkingen van de Heilige Schrift, in gelijke gelegenheden gebruikt, kunnen bijbrengen, als in *Genes.* XIX, 3. LUCAS zelf nog eens *Kap.* XXIV. 29. *Hand. der Apost.* XVI, 15. enz. Met één woord, dit werk is in 't geheel slecht geschreven, hard, verward, ongelijk en verdrietig van stijl. Het oogmerk des Schrijvers is, te bewijzen, dat alle Religien of Gezinten, die geene grondregelen hebben, welke tot verstooring van de gemeene rust strekken kunnen, of welke de Godheid, die zij geloven, verongelijken, behooren geduld te worden. Hoe zeer hij het altijd ontkend heeft, twijffelt, echter, niemand meer, dat hij de Schrijver van het Boek was, en van het bijvoegsel, zijnde het derde deel; 't geen ook blijkt uit zijn Dagregister: want schoon hij daar, om het geheim te bewaren, plaats ledig gelaten heeft, vindt men, nochtans, met zijne hand, onder aan dat halfledige blad aangetekend: *Accepta* 3. *pars Comment. Ph. quæ ante morbum absoluta fuerat; & typog tradit. & ante finem Febr. prorsus typis defer.* Dat is: *Ontvangen het derde deel van de Commentarius Philosophicus, dat voor mijne ziekte afgemaakt was, en aan den drukker gegeven, en afgedrukt voor 't einde van Februarius:* als mede uit zijnen Brief aan den Heer DES MAIZEAUX, daar hij zegt: „ Niets zou mij moeijelijker vallen dan een werk „ te vermaken; daarom zal ik mij niet inwikkelen in 't geene gij „ mij voorgesteld nopende de *Commentaire Philosophique.*"

Tegen dit Boek, en ook tegen den negenden Brief van de *Nouvelles Lettres,* tot vervolg van de *Critique Généraale,* bevoorens gemeld, schreef de Heer JURIEU een werk, genaamt: *Des droits des deux Souverains en matiere de Religion, la Conscience & le Prince, pour detruire le Dogme de l'indifference des Religions, & de la Tolerance universelle, établie dans le*

Commentaire Philosophique 1687, *A Rotterdam chez de Graaf in* 12. Dat is: *De rechten der twee oppermogendheden in 't stuk van Godsdienst, het Gewisse en den Vorst, om te vernietigen de leere van de onverschilligheid van Godsdiensten, en de algemeene verdraagzaamheid, vastgesteld in de Commentaire Philosophique* 1687. *Te Rotterdam bij de Graaf in* 12. Het is waar, dat JURIEU een groot kettermaker was, die, bij gelegenheid dat hij den eenen bestreed, te veel aan de andere zijde overhelde, en ook andere buiten noodzaaklijkheid aantastte. Even zo ging hij hier ook te werk; waar door hij zig den grooten SAURIN, die met zo veel lof Predikant in de *Walsche* Kerke te *Utrecht* geweest is, op den hals haalde; hoewel dit juist niet tot lof van BAIJLE kan geduid worden, als of SAURIN zijne verdediging op zig hadde genomen; want hij wederleide wel kragtig, 't geene in JURIEU te wederleggen was; maar ook niet minder 't geene hij aanstootelijk in de *Commentaire Philosophique* vond; dat al vrij veel is, inzonderheid het geeven van een voorregt aan de dwalende conscientie, dat niet anders dan aan de verlichte conscientie toekomt: welk voorrecht BAIJLE niettemin eenigzins verzagt heeft in zijnen voorgemelden negenden Brief van de *Nouvelles Lettres*, alwaar hij duidelijk zegt, dat men aan God eens rekenschap zal moeten geeven van het geene men naar de dwalende conscientie gedaan heeft.

In 't laatste van den jaare 1685 kreeg hij ook verschil met den vermaarden Doctor ARNAUD, dat hem noodzaakte, in 't begin van den jaare 1686, eene verdediging uit te geeven. *Hij had*, in zijne *Nouvelles de la Republique des Lettres* voor de maand Augustus 1685, het uittreksel brengende van *Reflexions Philosophiques & Theologiques* van dien Doctor van de *Sorbonne sur le Systême de la Nature & de la Grace du Pere Malebranche*, geschenen te kennen willen te geven, dat men de goede trouw van ARNAUD, in het aantasten van Vader MALEBRANCHE, over zijne leere, rakende *het vermaak der zinnen*, enz. zoude kunnen verdacht houden. De Doctor, die niets minder dan lijdzaam was, gaf aanstonts een *Avis à l'Auteur des Nouvelles de la Republique des Lettres* uit, waar van BAIJLE den korten inhoud bragt in zijne *Nouvelles* van December 1685, met belofte van de Vacantie van Kermis te zullen besteeden om dat geschrift te

toet-

toetze te brengen. Hij hield zijn woord, en gaf zijn *Reponse de l'Autheur des Nouvelles de la Republique des Lettres à l'Avis, qui lui à été donné sur ce qu'il a dit en faveur du Pere Malebranche, touchant le plaisir des Sens &c.* in 't licht in de volgende maand Januarius, in welke hij ook daar van in zijne *Nouvelles* kennis gaf. ARNAUD liet het daarom nog niet glijden; en denkende ongetwijffeld, dat het schande was, tot stilzwijgen gedwongen te worden, zelfs door de kracht der waarheid, kwam hij met nieuwe hairkloverijen voor den dag, onder den tijtel van: *Dissertation de Monsr. Arnaud sur le pretendu Bonheur des Plaisirs des sens &c.* Dit kwam van de pers in 't begin van den jaare 1687, in den tijd, dat BAIJLE door eene ziekte genoodzaakt werd, van het schrijven zijner *Nouvelles de la Republique des Lettres* af te zien, en alle Letteroefeningen te staken. Na zijne herstelling oordeelde hij het te laat, om een geschil te hervatten, dat de menschen al vergeten hadden.

Men kan niets zekers zeggen op het voorgeven, dat BAIJLE de Autheur is van de *Fransche* overzetting van den *Latijnschen* Brief van den Heer PAETS, dien men ook in 't Nederduitsch gezien heeft, over de beroerte en verwarring in *Engeland*, nadat Koning JACOB DE II. den troon beklommen had. Zij was gedagtekend te *Londen* den 12den September 1685, N. S. en BAIJLE gaf 'er een naauwkeurig en kort begrip van in de *Nouvelles* van de volgende maand October. Veelen hebben gemeend, dat hij het was, die in den tijtel beduid werd door Monsieur B***, aan wien de Brief geschreven was. De meeste inhoud loopt over het dulden van de geenen, die van de regerende Religie zijn. De Schrijver stierf den 8sten October des jaars 1685, en BAIJLE voegde zijne lofrede bij het uittreksel, waar van zo even gesproken is, in een tweede uitgave van zijne *Nouvelles.* Ook spreekt hij nog, op twee plaatsen, van hem in zijn *Dictionarie Critique.* Het was niet meer dan redelijk, zijne erkentenis voor de weldaaden van een zo waardigen en edelmoedigen patroon te betoonen.

Ondertusschen werd de gezondheid van BAIJLE, door gestadig studeeren en werken, zodanig gekrenkt, dat hij, gelijk hij in zijn Dagregister zelf zegt, genoodzaakt werd, het schrijven van zijne *Nouvelles de la Republique des Lettres* geheel te laaten va-

ren. Hij heeft daar van geschreeven XXXVI Deelen in 12; hebbende begonnen met de maand Maart 1684, en geëindigd met Februarij 1687; welke laatste maand hij niet geheel afmaakte. Zijn opvolger in dit werk van geleerdheid, was de beroemde Heer BASNAGE DE BEAUVAL, Rechtsgeleerde. De rust, die hij, eenigen tijd, genoot, herstelde hem nog zo haast niet. Hij was gekweld met binnenkoortsen, die hem meer dan een jaar lang bijbleven. Middelerwijl ging hij naar *Kleef*, daar hij, den 13den Augustus des jaars 1687, kwam, en bij den Heer FERRAND bleef, tot den 15den September, wanneer hij naar *'s Hertogenbosch*, en verder, met de Heeren BIEL en FARSON, beide Predikanten, naar *Aken* vertrok, alwaar hij de wateren, met goed gevolg, gebruikte.

Zijne ziekte, die hem gedwongen had, zijne *Nouvelles* voor de maand Februarij 1687, onvolmaakt, uit te geeven, belette hem niet, het derde deel van zijn *Commentaire Philosophique* te vervolgen. De zo genaamde wederlegging van dat werk, die JURIEU, in 't begin van 't jaar, in 't licht gegeeven had, in zijn Tractaat, *Des Droits des deux Souverains*, &c. had hem genoeg getroffen, om hem te noodzaaken zig te verweeren. Hij begon met een soort van Voorrede, gedagtekend den 30 *Maij* 1687, welke hij deed stellen voor de Exemplaaren van de *Commentaire*, die nog bij zijnen Boekdrukker waren. Onder anderen waarschouwde hij het gemeen daar in, dat 't Boek van JURIEU nergens anders op steunde, dan op eene verkeerde stelling van den staat van het geschil, zig ophoudende met te bewijzen, *dat men God, zeer dikwils beleedigt met naar het licht van de Conscientie te werk te gaan*; 't geen de Schrijver van de *Commentaire* nooit ontkend, maar in het tegendeel zelf zeer duidelijk staande gehouden had. Vervolgens deed hij, in de *Nouvelles* van de maand October, door den Boekdrukker, kennis geeven, dat de Autheur van de *Commentaire* een antwoord op dat Tractaat van den Heer JURIEU liet drukken, die ook, volgens de Voorrede van het bijvoegsel of derde deel, vóór het einde van December afgemaakt was; en 'er was ook reeds een deel, 't welk bijvoegsels tot de voorgaande stukken behelsde, van gedrukt; doch de twee andere deelen, welke dit antwoord moesten bevatten, en een volkomene wederlegging van het Boek van JURIEU

be-

behelzen, werden te rug gehouden, om reden, die in de Voorrede daar van gegeeven worden; zo dat 'er niets anders dan 't bijvoegfel uitkwam, in den jaare 1688.

In het begin van 't jaar 1690 zag men een Boek in 't licht komen, genaamd *Avis important aux Réfugiés fur leur prochain retour en France &c.* waar in de vluchtelingen om de Religie uit *Frankrijk* kwanfuis vermaand werden, hoe zij zich te gedragen hadden, indien zij hoop wilden fcheppen, naar de voorzeggingen van JURIEU, in zijne Verklaring over de *Openbaring van* JOHANNES, binnen korten tijd weder naar hun Vaderland te keren. Deeze ongelukkigen werden daar in zeer vinnig doorgeftreken en deerlijk mishandeld, en aan veele dingen een kwaadaartige draai gegeven. Voornamelijk werden zij berispt over hun kwaad gedrag omtrent hun Vaderland, den Koning en zijne Regeering, die zij befchuldigden door hunne *Gazette*, *Lardons*, en dergelijke fchriften, mitsgaders prenten, (welke men, echter, meest verkeerd op hunne rekening ftelde, terwijl ze van den beroemden ROMEIN DE HOOGHE uitgevonden en gemaakt werden,) geftadig te beledigen. Boven al werd hen ten laste gelegd, dat zij zo veel op hadden met de Revolutie in *Engeland*, die zij, zo gezegd werd, met de pen en den degen, zo veel in hun vermogen was, onderfteunden, den ongelukkigen Koning JACOB DEN II allen hoon en fmaad aandoende. Dewijl nu dit Boek in *Holland* uitkwam, in 't begin, zo als even gezegd is, van 1690, te weten in 't laatfte van de maand April, hoewel het gedagtekend was den 1fte Januarius, en de tijtel inhield, dat het aan eenen der vluchtelingen tot een nieuwjaarsgift was gegeven, waar bij het met een fchoonen ftijl, krachtig, doch te gelijk boertig en fchimpende gefchreven was; en daar in veele bijzonderheden gevonden werden, die iedereen niet weten konde, waar uit bleek, dat de Schrijver een man van verftand en wetenfchap moest zijn; zo werd BAIJLE van zeer veelen, ja genoegzaam van het gemeene gros, voor den Autheur daar van gehouden. Die 'er wel inzonderheid in het openbaar tegen op kwam, en hem daar mede befchuldigde, was JURIEU. Deeze gaf een Boek uit, dat ten tijtel voerde: *Examen d'un Libelle contre la Religion, contre l'Etat, & contre la Révolution d'Angleterre, intitulé: Avis important aux Réfugiés fur leur prochain retour en France.* Dat meer is, BAIJLE

 werd

werd ook beschuldigd, de Autheur te zijn van eene zamenzweering voor *Frankrijk* tegen *Engeland*, de Vereenigde Nederlanden, en alle hunne bondgenooten, mitsgaders het geheele Protestantendom, om dat hij had willen laten drukken een ontwerp, over de wijze om vrede te kunnen maken; 't welk de opsteller, een GOUDET, Koopman te *Geneve*, hem ten dien einde gezonden had. Dit verplichtte hem om zig tegen JURIEU te verdedigen, en een werkje uit te geven, dat hij noemde, *Cabale chimérique, ou Refutation de l'Histoire fabuleuse & des Calomnies, que Monsr. Jurieu vient de publier malicieusement contre un certain Projet de Paix, & touchant le Libelle intitulé, Avis important aux Réfugiés.* Daar kwam ook een geschrift tegen BAIJLE, in twee Deelen verdeeld, voor den dag, genaamt: *Nouvelle des Convictions contre l'Auteur de l'Avis aux Réfugiés, avec le nullité de ses justifications, par un Ami de Monsr. Jurieu, premiere partie, & derniere conviction contre le Sr. Baijle, &c. au sujet de l'Avis aux Réfugiés, pour servir de Factum, sur les Plaintes portées aux Puissances de l'Etat, in* 4, waar op BAIJLE een fraai antwoord uitgaf, onder den tijtel van *La Chimere de la Cabale de Rotterdam, demonstrée par les prétendues Convictions, que le Sr. Jurieu a publié contre Monsr. Baijle.* De ziekte van den beschuldiger schortte de hevigheid voor een korten tijd op; maar dezelve werd weder opgewekt door den ijver van een' vriend van JURIEU, die een boekje in 't licht gaf, genaamt: *Le Philosophe dégradé, ou la Reponse à la Chimere de la Cabale de Rotterdam* 1692, *à Amsterdam in* 12. Hier op antwoordde BAIJLE door zijn *Avis au petit Auteur des petits Livrets:* waar in hij zijne onschuld bewijst, en de bespottelijkheid doet zien van den beschuldiger en zijnen kampvechter, aan wien hij een twede boekje schreef, genaamd: *Nouvel Avis au petit Auteur des petits Livres, concernant ses Lettres sur les differents de Monsr. Jurieu & de Monsr. Baijle.* Deeze krijg werd van weerkanten hevig voortgezet, en BAIJLE kwam JURIEU ook met een Latijnsch boek aan boord. Dit Latijnsch werk van BAIJLE had ten tijtel: *Janua Cælorum reserata cunctis Religionibus à celebri admodum Viro Domino Petro Jurieu, verbi Divini Pastore, &c. Amstel. in* 4. 1692. JURIEU betrok DE BEAUVAL me-

mede in 't fpel; maar die verdedigde zig zo wel, dat ieder een hem, wat ook JURIEU mogt zeggen, moest vrij kennen. Ook fpaarde hij Doctor WELWOOD te *Londen* niet, welke gefchreven hadt, dat een geleerd man in *Frankrijk* (verftaande daar door den Heer DE PELISSON, gelijk hij zig daar over nader verklaart heeft) Autheur van het Boek *Avis aux Réfugués* was, en dat hij hem niet alleen kende, maar dat hij ook verzekerde, dat die het hadt gefchreven op bevel van Koning JACOB DEN II van *Engeland*, zig als toen in *Frankrijk* onthoudende, en van den Koning van *Frankrijk*. Deeze was al mede van de zamenfpanning. Wat ook BAIJLE deed om zijne onfchuld ftaande te houden, JURIEU liet niet af hem voor den Schrijver van dat Boek te willen doen doorgaan; doch hij heeft het altijd volftandig blijven ontkennen; en DE LA BASTIDE, die DE PELISSON zeer wel kende, als Commis van *Fouquet* met hem geweest zijnde, en altijd gemeenfchap en briefwisfeling met hem gehouden hebbende, heeft met veele redenen trachten te bewijzen, gelijk ook Doctor WELWOOD, dat DE PELISSON de Autheur daar van was. Die het een en het ander uitvoerig wil beweerd zien, leeze *Hiftoire de Monfr. Baijle & de fes Ouvrages &c. pag.* 174 & 297. De fchriften over dit gefchil wederzijds gewisfeld, en die menigvuldig zijn, vindt men, nevens den tijd, wanneer ze zijn uitgekomen, in de zelfde *Hiftoire de Baijle &c. pag.* 187, naauwkeurig aangetekend; hoewel 'er, echter, nog zeer veelen gevonden worden, die BAIJLE voor den Autheur houden: te meer, om dat men zegt, dat de Boekverkoper MOETJENS, in den *Haag*, die het gedrukt heeft, beleden zou hebben, dat het werk met de hand van BAIJLE zou gefchreven, en door dien Heer hem ter hand gefteld zijn. Het word nog te meer geloofd, om dat BAIJLE zodanig eene achting niet alleen voor zijne natie had, dat hij van oordeel was, dat men in *Frankrijk* alleen verftand had: maar ook met den Koning, zijne Staatsdienaars, Officiers en Soldaten zo veel op had, dat hij oordeelde, dat die Koning alleen waardig was te regeeren, en dat 'er zo veele wijsheid en dapperheid in zijne dienaars gevonden werd, dat niemand van alle natien op verre na daar bij kon haalen. Het was hem een doodelijk verdriet, als men niet wel van dezen Koning en zijne Regeering fprak, en wanneer de dapperheid van Koning WILLEM en anderen geprezen werd. Hij was dan van gedach-

dachten, dat zijne landslieden, om de Religie uit *Frankrijk* gevlucht, ondankbaar tegen hun Vaderland waren, als zij zig in den dienst van vreemde Vorsten tegen *Frankrijk* begaven. De *Engelsche* Revolutie kon bij hem niet door den beugel, naar het schijnt uit oude Monarchale beginselen; waar bij, mogelijk, wat Reupublikeinsche haat tegen Koning WILLEM, te *Rotterdam* aangeleerd, gekomen is. Doch het was voornamelijk tegen JURIEU gericht, dien hij grootelijks haatte, zelfs eer het geschil uitborst; wiens Maximes hij niet kon verdragen, schoon hij uiterlijk aan hem alle blijken van vriendschap en achting gaf. Dit maakt het nog waarschijnlijker, dat hij de Autheur is, gelijk 'er ook dingen in voorkomen, die niet wel als van iemand, in *Holland* woonende, konden geweten worden; en zijne beste en gemeenzaamste vrienden zullen het niet ligt ontkennen.

Ondertusschen, niettegenstaande JURIEU hemel en aarde bewoog, kon hij het, echter, in de *Walsche* Consistorie van *Rotterdam* niet te boven komen om BAIJLE te veroordeelen; ja hij had werk om zijne eigen rechtzinnigheid, die BAIJLE ook aangetast had, te kunnen staande houden: en schoon hij in de *Walsche Sijnode* van *Breda* triumpheerde, was 't hem, nogthans, niet mogelijk, de Acten der voorgaande Sijnode, tot zijn nadeel gesteld, uitgeschrapt te kunnen krijgen. Hij zocht dan den Nederduitschen Kerkenraad van *Rotterdam* in zijne belangen over te haalen; maar dit wilde in 't eerst niet gelukken; doch in 't jaar 1693 slaagde hij beter, tot ongeluk voor BAIJLE. In het jaar 1692 had Koning WILLEM DE III van *Engeland*, als Stadhouder van *Holland*, eenige Heeren van de Magistraat van *Rotterdam*, die men oordeelde al te Republijkeinsch gezind te zijn, door een' Brief, aan de Magistraat zelf geschreven, van hunne ampten en waardigheden afgezet: onder welke juist die geenen waren, die wel de meeste achting voor BAIJLE hadden. JURIEU verzuimde niet, zig daar van te bedienen; hij bragt, derhalven, aan den Nederduitschen Kerkenraad van de gemelde Stad, het Boek over de Kometen aan, als vol gevaarlijke en goddeloze stellingen. Hier door maakte hij denzelven tegen BAIJLE op; 't welk hem niet zwaar viel: want die van het Consistorie, meest geslagen vijanden der *Cartesianen*, zagen wel haast van wat Philosophie BAIJLE was, en namen daarom de beschuldigingen gaarne aan. En de-

dewijl 'er, zo als gezegd is, uitdrukkingen in het Boek voorkomen, die vrij wat bedenkelijkheid in hebben, en een *Roomsch-gezind Franschman* daar wordt ingevoerd, wordt al de lof, den *Franſchen* in het zelve gegeeven, vertoond als nadeelig voor den Staat en de belangen van Koning WILLEM, van welken die van den Kerkenraad als groote en ijverige voorvechters wilden aangezien worden. Zij bedienden zig van den voet, dien zij op het Raadhuis hadden, en bragten de zaak ter Kamer van Burgemeesteren, daar zij vertoonden, dat BAIJLE niet waardig was Profesſor in hunne Stad te weezen. Burgemeesteren, deeze Remonſtrantie niet durvende in den wind ſlaan, in eene geſchapenheid van tijd, dat men hen geduurig dreigde met 't Hof van den Stadhouder, dat zo veel te ligter vuur kon vatten, om dat BAIJLE zijne bevordering ſchuldig was aan dien grooten Republikein PAETS en zijnen aanhang, en nog in verſche geheugenis hebbende, wat niet lang geleden hunne medemakkers wedervaren was, namen, op den 13den October des jaars 1693, een beſluit, waar bij zij BAIJLE van zijn ampt als Profesſor ontſloegen, zijne jaarwedde van 500 guldens, daar toe geſteld, introkken, en hem verboden iemand meer in 't bijzonder te onderwijzen: zo dat het Boek over de Kometen, dat zo lang in de wereld was geweest, hem nog eindelijk verderflijk werd.

Deeze proceduuren, die hij *onordentelijk en in den grond onrechtvaardig* noemde, veroorzaakten bij veelen groot ongenoegen in de Stad. De oorzaak van zijne afzetting was, zo als hij zelf zegt, het Boek over de Kometen. Hij mogt praaten en zo wijd en breed bewijzen, als hij wilde, dat de Kometen noch de oorzaak, noch het voorteken van eenig onheil zijn; maar hij had niet voorzien, dat zij een zo ongelukkigen invloed op hem zouden hebben, en hem in een' ſtaat brengen, waar in hij alle zijne Philoſophie nodig had om zig te troosten. Hij beklaagde zig ten hoogſten, dat men hem veroordeeld had, zonder hem te hooren, en zonder hem te vragen, of hij 't extract uit zijn werk, door zijn partij gantsch niet getrouwelijk gemaakt, goedkeurde; dat men zijne woorden verkeerd uitleide, en dat de Magiſtraat hem zijne beſchuldigers niet had laaten wederleggen. Daar werd, in het voorſchreven vonnis of de reſolutie, niet geſproken van het *Avis aux Réfugiés*, noch van het project van vrede, dat hij te

druk-

drukken had willen geeven; dat, zegt hij in eenen zijner Brieven, zou veel haatelijker geweest zijn. JURIEU, en die het met hem hielden, verspreidden niettemin overal, dat de afzetting van BAIJLE gegrond was op de zamenspanning van *Geneve*, en op het *Avis aux Réfugiés*. Maar eene misdaad van staat zou zwaarder gestraft zijn geworden, dan door afzetting van een ampt en verbod van onderwijs; gelijk hij aan eenen zijner vrienden schreef.

Hij verdroeg zijn ongeluk als een Stoïsch Philosoof, die alles, wat hij niet heeft, voor onnut aanziet, aan wien de onbaatzuchtigheid het vergenoegen geeft, en de matigheid voor een genoegzaam inkomen verstrekt. Ondertusschen bevond hij zig evenwel, zo door het verlies van zijn Professorsampt en Tractement, als doordien hij altijd weinig zorg gedragen had iets te verzamelen, geheel van onderhoud ontbloot. In dusdanige bedroefde gesteltenis voor een anderen, was BAIJLE nog gelukkig: hij bezat een bezadigd gemoed, en niet gezet op goederen en waardigheden, zou hij zelfs de beroeping geweigerd hebben, als men ze hem had opgedragen. Het viel hem, geen kapitaal hebbende, echter hard, eensklaps 500 guldens 's jaars te missen; behalven dat hij nog een klein bankeroet had aan de onkosten, die de gewaande vredemaker DE GOUDET hem had veroorzaakt, door het zenden van zijn vredevoorslag op de post, en denzelven hier in *Holland* te laten omdeelen, welke die ondankbaare hem nooit wedergegeven heeft. In zijn ongeluk verloor hij, echter, zijne vrienden niet, in *Holland*, noch elders. De Graaf VAN GUISCARD in 't bijzonder, gehoord hebbende, dat hij zijn beroep kwijt was, zogt hem in *Frankrijk* te trekken, om hem de opvoeding van zijnen Zoon te vertrouwen; ten welken einde hij hem duizend kronen jaarlijksch aanbood, onder verzekering, dat hij met het Hof beraadslaagd had om hem eene volkomene vrijheid van conscientie te doen genieten. Maar BAIJLE geen genegenheid daar toe hebbende, en nietemin gevoelig over de blijk van eene zo zonderlinge achting, verschoonde zig met zijn zamenstellen van zijn *Woordenboek*, dat reeds verre gevorderd was. Daar was ook een Heer in *Engeland* van het eerste aanzien ten Hove, die BAIJLE tekenen van zijne edelmoedigheid willende geeven, aan eenen zijner vrienden te verstaan gaf, hem honderd en vijftig Guines te willen schenken, indien hij hem dat werk opdroeg. Die vriend deed alles, wat mo-

mogelijk was, om hem te bewegen deeze aanbieding niet te ver-verwerpen, en de opdragt te doen, zo als hij verzocht werd; doch BAIJLE, nimmer baatzoekend, wederftond de aanzoeken van deezen vriend, en van anderen, welke zig daar bij voegden en te vergeefsch alle krachten infpanden om hem tot die believing, zo voordeelig voor zijne beurs, te brengen. Hij oordeelde zig al te duidelijk tegen het gebrek der Autheuren, die zig veeltijds, in hunne opdragtbrieven, door een pluimftrijkenden en flaaffchen geest laten regeeren, verklaard te hebben, om gevoegelijk te kunnen wagen van zelf daar toe te vervallen. Die hem in zijne ongelegenheid het meest bijftond, was de Boekverkoper LEERS, voor wien hij ook altijd groote achting behield; zo dat, niettegenftaande andere Boekverkopers hem voor zijnen arbeid veel meer boden dan LEERS gaf, hij dat altoos geweigerd, en voor hem in 't laatst bijna alleen gewerkt heeft.

Zijne vijanden, met zijne afzetting nog niet te vreden, hielden niet op moet woeden. Zij boezemden Koning WILLEM, Stadhouder van *Holland*, een vooroordeel tegen hem in, zodanig, dat die hem verdacht hield, al te Republijkschgezind te zijn. Maar hij heeft altijd betuigd en verklaard, dat hij zig nooit anders bemoeid had dan met zijne Boeken; dat hij zonder heersch- of ftaatzucht leefde; en, zo hij eenig ongenoegen daar in hadde, zulks niet was, dat hem dit zijn fortuin belette; maar dat het hem onnut en zelfs hinderlijk voor zijne vrienden maakte.

BAIJLE dus buiten beroep en volkomen meester van zijnen tijd zijnde, fchikte zig geheel en al tot het zamenftellen van zijn *Dictionaire Hiftorique & Critique*, dat is: *Historisch en Oordeelkundig Woordenboek*, waar van hij, eenigen tijd te vooren, hadde uitgegeven een Project, in 8, 't welk daarna in 't geheel in 't *Woordenboek* gebragt is. Hij werkte daar met allen ijver aan, niettegenftaande hij veel met hoofdpijn, veroorzaakt door zijnen geftadigen arbeid, gekweld was. Hier door verloor hij van elke maand verfcheide dagen, welke hij naderhand door fterker werken weder moest inhalen. Hij fchreef aan verfcheidene geleerden, zijne vrienden, om licht en onderrichting over zommige zaken, en met een om hunne gedachten en raad daar over te hebben; welk een en ander hij met eene verwonderlijke leerwillig-

heid

heid ontvong, en met een uitstekend onderscheidend oordeel volgde; hem dikwils betuigende, dat hij meer van een oprechten raad hield, dan van de alderzoetstvleijende lofuitingen. Hij was ook, in de daad, een groot vijand daar van, en zag eene rechtmatige berisping, eene vermaning, een bericht, dat men hem gaf, als eene weldaad aan. Alle zijne brieven zijn vol van deeze blijken van zedigheid en leerlust. Ook mag men zeggen, dat 'er, buiten eenige dingen, die den Godsdienst raken, waar in hij al te verre is gegaan, nooit nutter, leerzamer en te gelijk aangenamer werk in 't licht gekomen is, dan dit Woordenboek van BAIJLE. Men vindt daar in geen verdrietig en langdradig verhaal van geringe zaken en dorre en schrale geschiedenissen, noch eenig beuzelachtig gezwets van geslachtregisters, dikwils alleen naar de verwaandheid en den hoogmoed der belanghebbers, en de begeerlijkheid der Autheuren opgesteld en nageschreven. De doorluchtige en voortreffelijke persoonen van allerlei slag, van wat natie of Godsdienst het ook zij, worden daar in naar het leven afgebeeld; hun aart en karakter ontdekt; de omstandigheden hunner daaden, de beweegredenen van hun gedrag, de bijzonderheden hunner leere en gevoelens, 't zij ten goede, 't zij ten kwade, worden daar in een vluggen, vloeijenden, natuurlijken en sierlijken stijl vlijtig nagespeurd en onderzocht, onder bijvoeging van een geregelde en naauwkeurige oordeelkunde, die vergezelschapt is van aangename, en ook schrandere aanmerkingen. 'T *is een* Woordenboek, welks onderwerp bijna algemeen, hoewel deszelfs gedaante zonderling is. De stoffen van den Godsdienst, van de zedeleer, wijsgeerte, welsprekendheid, tijdkunde, wiskunst, en van verscheidene andere wetenschappen, worden daar in verhandeld met eene geleerdheid, die zelf de geleerden van den eersten rang doet verwonderd staan, en die bekwaam is om op een behagelijke wijze te leeren en te onderrichten, al wie de geleerdheid bemint, en de groote mannen tracht te kennen. De Heer DE ST. EVREMONT zegt, *dat Baijle een zo bevalligen zwier aan zijne ongemene geleerdheid geeft, dat men nooit moede wordt zijn uitmuntend Woordenboek te lezen. Zijne tijdkundige uitbreidingen*, voegt hij daar bij, *vermoeijen mij wel een weinig; doch zij zijn nodig voor de Historieschrijvers, en ik vind in de* vol-

volgende stoffen wel haast, waar mede mij te vergoeden. Wat zoude het lezen een vermaak zijn, indien alle geleerden zo veel fijnheid en keurigheid van geest hadden!

Dit alles is waar; maar men moet evenwel bekennen, dat dit geleerde en anders nuttige Boek met veele vrije en stoute gedachten en verhaalen, den Godsdienst betreffende, vervuld is; waarom het ook, hier en daar, tegenstand en hartige berispingen heeft moeten ondergaan. Dat het in *Frankrijk* verboden is, zal derhalven niemand wonder dunken; maar dewijl een iegelijk niet weet, hoe het met dat verbod is toegegaan, zal 't niet ondienstig zijn, zulks hier kortelijk bij te verhaalen. De Boekverkopers te *Parijs*, het Woordenboek van BAIJLE willende herdrukken, hadden daar toe een Privilegie nodig. De Heer BOUCHERAT, Kanselier van *Frankrijk*, beval daar op den Abt RENAUDOT het na te zien en te onderzoeken. Deeze deed dat onderzoek, naar veeler gedachten, wat te streng, en gaf zijn oordeel daar over in geschrifte: 't welk het vóornemen der Boekverkopers verhinderde. Het geschrift van den Abt RENAUDOT werd aanstonds gedrukt, en de Heer DE ST. EVREMONT beantwoordde het gedienstiglijk voor BAIJLE; doch BAIJLE zelf verklaarde, dat zo hij het ooit zou wederleggen, zulks niet zou geschieden, dan na dat hij zou weten, dat de Autheur het voor het zijne erkende zodanig als men het had uitgegeven. Zijn Woordenboek werd dan in *Frankrijk* verboden; maar het leed niet lang, of hij had redenen om zig daar over te troosten, en zelfs eindelijk verheugd te zijn; deeze redenen geeft hij in een zijner brieven. Zijne gematigdheid en zagtzinnigheid tegen zijnen onrechtvaardigen en straffen berisper ging naderhand zo ver, dat hij zijnen vriend, den Heer DES MAIZEAUX, ernstig verzocht, in de nieuwe uitgave van de Werken van ST. EVREMONT, die hij stond te doed, niet te willen brengen het antwoord van dien vermaarden Autheur op het oordeel van den Abt RENAUDOT over het Woordenboek. Dit deed BAIJLE voornamelijk, om dat hij den Heere DE WITT, Secretaris van *Dordrecht*, Zoon van den Raadpensionaris, een groot vriend van den Abt, beloofd had, het gebeurde zodanig te zullen vergeten, dat in geenerlei maniere meer van dat geschil gesproken zou worden: 't geen hij ook getrouwelijk, in de tweede uitgave van zijn Woordenboek, heeft nagekomen. JURIEU, die wat ligt geraakt was,

en een soort van zeer bitteren ijver voedde, meende, op verschi-
dene plaatsen van 't Woordenboek, wat gevoelig berispt te zij
Meer was 'er niet noodig om hem alle bedenkelijke middelen t
doen zoeken, om het zwart te maken, en voor een ondeuge
Boek uit te krijten. Ten dien einde verspreidde hij aanstond
eer het verschil tusschen BAIJLE en RENAUDOT bijgeleid was, h
oordeel, welk de Abt RENAUDOT te *Parijs* daar over gegeev
had: waar op BAIJLE antwoordde, met zijne *Aanmerkingen* o
een gedrukt geschrift, ten tijtel voerende: *Jugement du Publi
& particulierement de l'Abbe Renaudot, sur le Dictionai
Critique de Sr. Baijle:* en hier op kwamen al wederom meer g
schriften in 't licht. Het credit van JURIEU was reeds groot g
noeg geweest, om in het Consistorie van de *Walsche* Kerk t
Rotterdam tegen het werk van BAIJLE te doen procederen; wan
men moet bekennen, dat de Heer JURIEU een groot vermogen o
den Kerkenraad had. Dit geschiedde op deeze wijze, volgen
den Brief van BAIJLE, die, in het jaar 1698, op een half blad i
12, gedrukt werd. „ Daar werden (zegt hij) Gecommitteerde
„ benoemd om mijn Woordenboek te onderzoeken. Zij laze
„ het, en maakten extracten en aanmerkingen. Hun raport aa
„ het Consistorie gedaan, en alle andere voorbereidselen beschik
„ zijnde, alvorens tot het vonnis te treden, werd ik ontbode
„ voor het Consistorie te verschijnen, en ik kwam daar ten ge-
„ zetten dage. De staat van 't geschil in 't algemeen, en 't eer-
„ ste punt der extracten en aanmerkingen in 't bijzonder mij zijn-
„ de voorgehouden, vraagde men mij, wat ik daar op te ant-
„ woorden had. Mijn antwoord was, dat ik niet geweten heb-
„ bende, aan wat kant de zaak begonnen zou worden, niet an-
„ ders gereed had gemaakt dan een zeer algemeen discours, dat
„ ik tot deeze twee punten bragt: 1. Dat ik eene menigte zaken
„ tot mijne rechtvaardiging op ieder voorwerp van klachte te
„ zeggen hadde: en 2. dat ik, om het Consistorie een lang ver-
„ volg van een lastig onderzoek en nasporing te sparen, en om
„ de vrede en stichting te bevorderen, liever wilde de zaken, die
„ reden tot misnoegen hadden gegeeven, in eene tweede uitga-
„ ve veranderen, dan op bewijzen en bewijsredenen dringen, en
„ toonen, dat men ongelijk hadt zo hart te roepen; dat ik het
„ gemeen reeds kennis gegeven had, op wat wijze ik bezig was

„ mijn

„ mijn werk te verbeteren, volgens den raad, dien men mij in 't „ bijzonder wel zou willen geeven. Ik verklaarde het Consisto- „ rie met een, dat ik met alle leerwilligheid en eerbied in acht „ zou nemen het licht, dat zij mij zouden gelieven mede te dee- „ len: en kortom, dat, indien ik ketterſche of dwalende gevoe- „ lens hadde voorgeſteld, ('t welk ik niet geloofde) ik die ver- „ zaakte, gelijk ik reeds in een geſchrift, over drie of vier maan- „ den gedrukt, verklaard had. Dit antwoord te algemeen bevon- „ den wordende, werd mij gezegd, dat men mij de aanmerkin- „ gen, die het consiſtorie op mijn Woordenboek hadde gemaakt, „ zou ter hand ſtellen: zo als mij dezelve dan ook eenige dagen „ daar na door Gecommitteerden, daar toe benoemd, gegeven „ werden. Zij kwamen onder anderen op deeze vijf hoofdpun- „ ten uit: 1. De aanhalingen, uitdrukkingen, aanmerkingen, „ door het Boek verſpreid, bekwaam om kuiſche ooren te kwet- „ ſen: 2. Het artijkel van David: 3. Het artijkel van de Mani- „ cheen: 4. Dat van de Pijrronisten: 5. De lof, gegeven aan „ menſchen, die of het wezen en aanwezen, of de voorzienig- „ heid Gods geloochend hebben. Hier op antwoordde ik dezelf- „ de twee zaken als te vooren: eerſtelijk, dat ik meende veel re- „ denen bij te brengen te hebben, om mij op al die punten te „ rechtvaardigen: en ten anderen, dat ik des niettegenſtaande „ gereed was de ſteenen des aanſtoots, die men in het Boek „ vondt, daar uit te neemen. Ik voegde daar bij, 1. Dat ik „ nu uit de aanmerkingen van het consiſtorie wetende, waar de „ bezwaarnisſen lagen, klaarder zag in wat voegen de zaken kon- „ den te recht gebragt worden; en dat het mij zeer gemakkelijk „ ſcheen alles te verhelpen; 't zij door beſnoeijing of verande- „ ring der uitdrukkingen, 't zij door bijvoegingen of ophelderin- „ gen. 2. Dat ik bijzonderlijk het artijkel van David zodanig „ wilde vermaken, dat 'er niets in zou blijven, dat Godvruchti- „ ge gemoederen eenigen aanſtoot kon geeven. 3. Dat ik ten „ opzichte van het gruwelijke leerſtuk van de twee hoofdbegin- „ ſelen, dat is te zeggen van 't Manicheendom, overvloedig ge- „ declareerd had, hoe ongerijmd, gedrochtelijk, en ſtrijdig niet „ alleen tegen de Religie en de Godsvrucht, maar ook tegen de „ zuiverſte en klaarſte denkbeelden van de reden en de rechte „ Philoſophie mij dat voorkwam: dat ik mij daar over in de twee-

„ de uitgave breeder zou uitbreiden: en dat, ingevalle ik als
„ Historieschrijver gemeent had verplicht te zijn, de tegenwerpin-
„ gen der Manicheen in al haare kracht te verhaalen, aan de an-
„ dere kant had gedacht, dat zulks zonder gevolg was, en mij
„ scheen, dat ik niets anders deed dan uit te breiden 't geen on-
„ ze alderrechtzinnigste Godgeleerden alle dagen in weinige woor-
„ den zeggen." dat is, *dat de overeenstemming van de heilig-heid en de goedheid Gods omtrent de zonde en de elende van den mensch een onbegrijpelijk geheim is, dat wij met alle nederig-heid aanbidden moeten, verzekerd zijnde, dat, dewijl het niet geopenbaard is, wij verplicht zijn de zwarigheden van onze zwakke reden te doen stil zwijgen.* „ Dat ik over andere stoffen,
„ en met name wel wegens de bestaanlijkheid van de uitgestrekt-
„ heid en de beweging, genoeg had verklaard, op zommige te-
„ genwerpingen niet te kunnen antwoorden, maar dat voor mij
„ geen reden is om een leerstuk te verwerpen; dat ik op nieuw
„ over die van de Manicheen met aandacht denken zou, en dat,
„ indien ik antwoorden vond, of indien de Heeren Predikanten
„ van het consistorie mij 'er wilden verschaffen, ik dezelve de
„ beste gedaante zou geven, die 't mij mogelijk zoude zijn.
„ 4. Dat ik het zelfde antwoordde aangaande het artijkel van
„ Pijrrho. En 5 dat ik, nopende den lof, aan de goede zeden
„ van eenige Atheisten gegeven, eene oplossing beloofde, wel-
„ ke zou doen zien, hoe die zaken, dewelke ik in de Boeken
„ gevonden heb, en die de wetten van de Historie mij genood-
„ zaakt hebben te verhaalen, den waren Godsdienst niet moeten
„ ergeren, en dezelve ook in der daad geen ongelijk doen. De
„ Gecommitteerden van dit gesprek aan het consistorie verslag
„ gedaan hebbende, wilde men, 't geen ik mondeling gezegd
„ had, wel in geschrift hebben. Ik gaf derhalven eene memorie
„ over, waar in ik, de twee algemeene punten van mijne woord-
„ lijke antwoorden eerst aangeraakt hebbende, betuigde, dat ik
„ nooit van gedachten geweest was van als mijn gevoelen voort
„ te brengen, eenige stelling, die strijdig was tegen de geloofs-
„ belijdenisse van de Gereformeerde Kerke, in welke God mij
„ de genade gedaan had van mij te laten geboren worden; dat,
„ in gevalle dergelijke stellingen in mijn werk gevonden werden,
„ (hoewel ik dat niet vertrouwde) dezelve daar buiten mijn we-

„ ten

„ ten moeften ingeflopen zijn, en dat ik die ontkende en herriep.
„ Dat zo ik in zommige opzichten vrijheden van philofopheren
„ gebruikt had, welke buitengewoon waren, zulks was, om dat
„ ik meende, dat men die ligtelijk verfchonen zou uit inzicht
„ van de natuur van 't werk, waar in ik te gelijk de perfoon
„ van Historiefchrijver, en die van uitbreider moest verbeelden,
„ zonder den meesterachtigen leeraar te fpeelen. Dat de zorg,
„ die ik gedragen hadt om Philofophifche aanmerkingen te doen
„ dienen tot bevestiging van een leerftuk, 't welk hoofdzakelijk
„ in onze Kerke is, en dat wij geftadig aan de Sociniaanen te-
„ genwerpen," namentlijk, *dat men zijn verftand aan het Goddelijke gezag moet onderwerpen, en geloven het geene God ons in zijn Woord openbaart, fchoon het licht van de Philofophie daar mede niet altijd overeenkomt*, „ mij had doen ho-
„ pen, dat alle mijne Proteftantfche lezers over mijne uitbreidin-
„ gen eer gefticht dan geërgerd zouden weezen. Dat het mij
„ zeer leed was, dat de uitkomst aan mijne hoop niet had be-
„ antwoord; en dat, indien ik de uitwerking van de vrijheid, die
„ ik gebruikte, voorzien had, ik mij daar voor wel naauwkeu-
„ rig gewacht zou hebben. Dat ik, om het voorledene te ver-
„ beteren, die plaatfen in een tweede uitgave verhelpen, en de
„ aanmerkingen, mij door het confiftorie medegedeeld, ten
„ hoogften in acht zou nemen. En verders deed ik hier bij de
„ bijzondere verklaringen, welken ik mondeling aan de Heeren
„ Gecommitteerden gedaan had, rakende het artijkel van Da-
„ vid, dat van de Manicheen enz. Op deeze memorie ftel-
„ de het confiftorie eene Acte op, met de aanmerkingen en
„ bepalingen, die het goed vondt; en dat was, Mijnheer, het
„ vredig befluit van deeze zaak. Zij betoonden te wenfchen,
„ dat ik, zonder tot een tweede uitgave, die nog lang zou kun-
„ nen achterblijven, te wachten, iets deed drukken, 't welk de
„ gevoelens, die ik in mijne memorie had voorgefteld, aan het
„ gemeen bekend maakte. Ik bewilligde daarin gaarne, en kwijt
„ mij tegenwoordig van die belofte; het heeft aan mij niet ge-
„ haperd, dat ik mij daar van niet eerder gekweten heb." Te *Rotterdam* den 7 Julij 1698. Dit dus afgelopen zijnde, begaf BAIJLE zig vlijtig aan het bewerken van de twede uitgave van zijn Woordenboek, en vermeerderde het bijna de helft. Deeze twee-

de druk kwam uit den 27 December des jaars 1701, zonder besnoeijing; maar 't was tegen zijn' zin, dat de Boekdrukker, meer op den winst, dan op de meening van den Schrijver ziende, het artijkel van DAVID daar wederom in bragt. Dit Woordenboek werd ook in 't Engelsch overgezet door DE LA ROCHE, *Fransch* vluchteling te *Londen*, en, met eenige kleine bijvoegingen en verbeteringen van den Schrijver, gedrukt in den jaare 1709, bij TOMSON, in vier Deelen, zijnde een zeer fraaije druk.

Van de afzonderlijke zaaken, die hij in zijn Woordenboek niet wel kon brengen, maakte hij, als 't ware om zig wat te verkwikken, het werk, genaamd, *Reponse aux questions d'un Provincial*, dat te *Rotterdam* bij LEERS gedrukt werd, en in 't licht kwam, in den Jaaren 1704, 1707 en 1709, in vijf Deelen in 12, waar van het laatste na zijnen dood eerst het licht zag. Hij had geene groote gedachten daar van, en oordeelde, dat het niet veel roem aan den Schrijver kon geeven: waarom hij ook niet gaarne daar voor wilde gehouden zijn. Hij zeide zelfs, dat het niets aanmerkelijks, of daar ieder een naar tracht, behelsde, en dat het eer geleezen moest worden voor tijdverdrijf, dan om 'er geleerdheid in te vinden. Op die wijze deed hem zijne zedigheid, of wel zijne vreeze voor eenig kwaad, spreeken van alles, wat uit zijne penne kwam; maar de geleerden, en zelfs de groote Heeren, oordeelden daar voor anders.

De Graaf VAN ALBEMARLE liet hem, door den Baron VAN WALEF, uit '*s Gravenhage* den beleefdsten en vriendelijksten Brief schrijven, om hem te bewegen over te komen, en bij hem in '*s Gravenhage* te blijven wonen, met alle de vrijheid en al 't vermaak, dat hij zou kunnen wenschen. Men hield hem voor, dat hij de Stad *Rotterdam* door zijne tegenwoordigheid genoeg vereerd had, en dat de hoofdplaats van *Holland*, met alle haare voorrechten, ook gerechtigd was hem te nodigen, om haar te verkiezen boven een verblijf, tot den koophandel geschikt. Men vertoonde hem de uitsteekende agting, die men voor hem hebben, en den eerbied, dien men aan zijne verdiensten bewijzen zoude, als mede de vriendschap van een Heer, die ongemeen veel achting voor hem had. Men bood hem boekerijen en fraaije wandelingen aan, om zijne Philosophie te voeden, te vervrolijken, en genoeglijk te onderhouden. Men herinnerde hem een

van

van zijne eigene ftellingen, in zijn *Réponfe aux queftions d'un Provincial*, *Tom. II. Ch.* 11. te weten, *dat een man van ftudie het verblijf van de eerfte Stad van een Staat verkiezen moet voor dat van mindere Steden: Verzaak*, voegde men daar bij, *uw eigene ftellingen*, *of vergun ons de gunst*, *die wij u verzoeken*. Eindelijk, men beloofde hem het alleraangenaamfte en zachtfte leven, dat 'er te bedenken was, bij den zeer edelmoedigen, weldadigen Heer, die altijd in een gelijk humeur, en van een beminnelijken geest was; wordende dit alles onderfteund met de beweegreden van de bewaring zijner gezondheid. Dit zelfde bevestigde Mijlord Graaf van ALBEMARLE, door een Brief, dien hij hem naderhand zelf fchreef, waar in hij hem nog nader drong zijn verzoek toeteftaan. Doch BAIJLE verfchoonde zig met de gelijkvormigheid van leven, die hem, zeide hij, als een zwak oud man, en voor zijn weeke gefteltenis best diende. Want hoewel hij niet meer dan 59 jaaren oud was, had hij een zwakker ouderdom dan anderen dikwijls op de 70 of 75 jaaren; en dus floeg hij deeze voordeelige en loflijke aanbieding af. Hij werd ook nog van verfcheidene Grooten geëerd. Eene, zo door geboorte, als aanzien, maar vooral door haar verftand, groote en vermaarde Keurvorftinne, met haare dochter, eene Koninginne, in den *Haag* zijnde, deed eene reize naar *Rotterdam* om onzen Philofooph te zien en te fpreeken, dewijl het niet mogelijk was hem naar den *Haag* te trekken, zelfs niet voor weinig tijds: en daar kon men ter naauwernood van hem verwerven, dat doorluchtig gezelfchap te zien. Hoe Philofophisch hij zig in die converfatie gedroeg, weeten best die 'er bij tegenwoordig zijn geweest. Hij was ook in groote achtinge en vriendfchap bij Mijlord Graaf van SHAFTSBURIJ in *Engeland*, die hem eenige fchoone gefchenken deed, welke hij, echter, niet dan bezwaarlijk aannam: hij fchreef aan eenen zijner vrienden, hem verzoekende, dat hij de milddadigheid van dien Lord wilde doen ophouden, weigerende de nieuwe gefchenken, die hij hem doen wilde. Ook wachte hij zig, uit zuivere onbaatzuchtigheid, hem de Boeken, die hij federt eenigen tijd had uitgegeven, toe te zenden. BAIJLE dagt als MARTIALIS, dat een arme, die niets aan een rijken geeft, mild is, aldus fchrijvende, *Lib. V. Epigr.* 18, *ad Quinct.*

Quoties amico diviti nihil donat,
O Quinctiane, liberalis est pauper!

De geleerden van verscheidene plaatsen van Europa overladden hem met eer, en zochten zijne vriendschap; tot een bewijs waar van hier alleenlijk aangehaald zal worden de vermaarde Societeit van *Dublin*. Deeze gaf hem openlijke tekenen van haare hoogachting en zonderling vertrouwen in zijne geleerdheid. Hoedanig dit doorluchtig genootschap van geleerden over de werken van BAIJLE dacht, blijkt uit den Brief, dien de beroemde EDUARD SMITH, Secretaris van dat Genootschap, naderhand Bisschop van *Down* en *Connor* in *Ierland*, hem, in den naam van de Societeit, schreef. BAIJLE werdt daar in door die Geleerden aangezien, als een levende en overvloeijende bron, en een onuitputtelijke grond van wetenschap en kunsten. Ten opzichte van de mededeeling en het wederzijds overzenden van hunne werken, 't welk BAIJLE hun verzocht had, vergelijkt dat voortreffelijk genootschap, uit zedigheid, het geene van hunnen kant gezonden zal worden, bij de kleine kramerij en beuselingen, die men, in den koophandel bij de *Indianen*, tegen hun goud en kostelijkheden verruilt, *Rogas, ut ad te nostra mittantur: lubenter accedimus; haud dubitantes, nobis perinde eventurum, ut apud Indos mercaturam exercentibus, qui viles nugas auro nobiliore commutant; tenuiora nostra tentamina utilioribus orbis litterarii inventis donabis.* Het zou te lang vallen, hier meer voorbeelden bij te brengen van de begeerte der Geleerden om gemeenschap en onderhandeling met hem te houden, en van het werk, dat zij van zijne schriften maakten.

BAIJLE was reeds zes maanden ziek geweest aan een borstkwaal, een erfelijk ongemak, waar aan verscheidene van zijne maagschap gestorven zijn. Maar dewijl JAQUELOT zijne bijzondere gevoelens, ten opzichte der Religie, vinnig aangetast, en LE CLERC zig te gelijk, als in gemeenschap met hem, tot zijn beschuldiger verklaard had, begaf hij zig, echter, tot het wederleggen van hunne beschuldigingen, bij een geschrift, te vinden op het einde van het vierde deel van zijn *Réponse aux questions d'un Provincial.*

Niet-

Niettegenstaande zijnen brand op de borst, zijne binnenkoorts, zijnen hoest, en zijne ongemeene magerheid, die dagelijks op 't oog vermeerderde, hem sterk drukten, wilde hij geenerleije geneesmiddelen gebruiken, zelfs niet van de eenvoudigsten, waar door hij misschien eenige verligting zou bekomen hebben. Hij zeide, *dat hij de dood beter hield dan een kwijnend leven, en dat het best was, de natuur te laten begaan, en haare werking te laten doen, dan haar door medicijnen te dwarsbomen. Zij zal*, voegde hij 'er bij, *vaardiger in haare verrichting zijn, alhoewel de medicijnmeesters haar dikwils genoeg meer voorwaards dan achterwaards doen gaan.* Hier bij kwam eene sterke verbeelding, dat zijne moeder en verscheidene van zijne vrienden, aan een dergelijke kwaal, in den zelfden ouderdom, waren weggerukt, en hij daarom ook daar aan sterven moest. Zijne vertrouwde vrienden wisten ook wel, dat hij voor ouderdom vreesde: want dewijl veelen, die in den bloei hunner jaaren sterke geesten wilden zijn, in hunnen ouderdom, zo hij meende, door zwakheid van geest, van gedachten zijn veranderd, was hij beducht, dat ook dit aan hem zou kunnen gebeuren. Nu stelde hij daar in eene eer, om zo op het einde van zijn leven te zijn, gelijk hij te voren geweest was; en daarom wilde hij niets gebruiken.

In deezen droevigen staat liet hij nog niet af een werk op te stellen, waar in hij zijne Religie, tegen zijne twee evengemelde ontzagchelijke vijänden, nog nader dapper verdedigde, onder den tijtel van *Entretiens de Maxime & de Themiste*, dat eerst na zijnen dood te voorschijn gekomen is.

Hij heeft, naar maate hij meer schreef, in het laatste van zijn leven, ook meerder vijanden gekregen: want behalven JURIEU en zijnen aanhang, mitsgaders SAURIN, wien hij nooit veel geantwoord heeft, als hier en daar in zijn Woordenboek, als mede JAQUELOT, welke reeds genoemd is, heeft nog de Heer BERNARD, Professor te *Leiden*, getracht hem in het stuk van Religie verdacht te maaken. Maar een der laatsten van zijne tegenstreveren, dien men te gelijk voor zijnen grootsten bestrijder moet houden, is geweest de Heer LE CLERC, mede reeds genoemd. Het geschil tusschen die twee mannen is al vrij hoog gelopen, en zij hebbèn de een den anderen van groote zaaken beschuldigd. LE

CLERC betichtte BAIJLE, dat hij een Godverzaker en Spinosist was, die in alle zijne werken had toegelegd om de Religie te ondermijnen. BAIJLE wederom beschuldigde LE CLERC, zo niet een *Sociniaan*, ten minste een *Ariaan* en een groot snorker te zijn, die in alle zijne schriften werk maakte om de Godlijke Openbaring en het H. Woord op losse schroeven te stellen; ja die zelf, om die geheel om verre te werpen, zig van de argumenten van SPINOSA bedient had. 'T zou veel te langwijlig zijn, dit groot geschil uit te haalen. Die daar van nader willen onderricht wezen, kunnen, zo zij het der moeite waardig oordeelen, de schriften, wederzijds daar over geschreven, naleezen, als mede de Apologie voor BAIJLE, in de meer aangehaalde *Histoire de Baijle &c. pag.* 119. hoewel ook alles, wat daar gezegd word, niet blindelings te onderschrijven is, om dat de opsteller van die Apologie niet alleenlijk zeer partijdig is, maar zelfs niet nalaat, bij die gelegenheid, brave mannen, waar bij hij noch in geleerdheid, noch in deugd op verre na reiken kon, onbeschoft te roskammen. Men zal hier ook geen oordeel over dat geschil tusschen die twee letterhelden vellen; want gelijk zij beiden voor mannen van verstand, elk een wel versnedene pen hebbende, om klaar, krachtig en overtuigende te schrijven, moeten gehouden worden, zo kan men zig genoegzaam ook niet onthouden te geloven, dat zij beiden bewezen hebben, wat zij te bewijzen voor hadden: die BAIJLE hier over leest, zal zeggen, hij heeft gelijk; en die LE CLERC leest, zal genoodzaakt zijn het zelfde te zeggen.

De tijding van BAIJLE's ziekte verspreidde zig ondertusschen onder de Geleerden. Een van die orde, de Heer DE LARROQUE, zijn bijzondere vriend, verkreeg eene schoone Consultatie in geschrift voor hem van den Heere FAGON, eersten Medicijnmeester van den Koning van *Frankrijk*, LODEWIJK DEN XIX, welke die ervaaren Doctor aldus begon: *Men kan niet zonder smert verstaan, dat de onverschilligheid voor het leven den beroemden Heer Baijle gebragt heeft tot het verzuimen van eene ziekte, waar van de minste aanvallen vreeslijk zijn.* Daar op schreef hij hem eene uitstekend diëet of levenwijze voor, zonder eenig ander medicijn, en eindigde zijne Consultatie met deeze woorden: *Ik zou van harte wenschen, dat men al deezen dwang spaaren konde, en dat het mogelijk ware, een hulpmiddel te vin-*

vinden, zo voortreffelijk als de verdienften van den geenen, voor wien het gevraagd werdt. Te Verfailles den 27 December 1706. Zo als men deeze Confultatie, met den post, van *Parijs* naar *Rotterdam* af zou vaardigen, verftond men, dat het te laat, en BAIJLE niet meer in de wereld was. Indien hij zig flegts een weinig hadde willen wachten, had men, menfchelijker wijze, kunnen hoopen, hem langer te zien leven; maar dit was de minfte zijner zorgen; en men zou bijkans zeggen, dat hij zijnen dood geheel naar zijn leven heeft willen doen gelijken, en fterven zo als hij geleeft had, met de pen in de hand. Hij ftierf ook zonder bedlegerig te zijn geweest, en zonder zijnen gewoonen trant van leven en doen te veranderen, als daar in alleen, dat hij gedurende de twee laatfte maanden, om zig van fpreeken te onthouden, uit vreeze van zijne borstkwaal te verergeren, geen bezoek gaf of ontving: 't welk hij zijne vrienden had doen goedkeuren. Men geeft voor, dat 'er nooit een Philofoof is geweest, die de vermaning van *Martialis Lib.* X. *Epigr.* 47.) *Summum nec metuas diem, nec optes*, beter dan BAIJLE oefende. Hij zag, zegt men, den dood met trage fchreden aankomen, zonder denzelven uiterlijk te vreezen, of daar naar te verlangen, blijvende altijd even gerust, zonder zig ooit in 't minst te verzetten of te ontroeren, tot het einde toe. Hij tastte hem, echter, eenigermaate onvoorziens aan; want den 28ften December des jaars 1706, eene gefchreeve Copie van zijne *Entretiens de Maxime & de Themifte*, waar in hij JAQUELOT en LE CLERC wederlegt, aan zijnen Drukker gegeeven hebbende, fprak hij een korten tijd met zijne Hospita, en klagende over koude, verzocht hij haar, voor hem een weinig vuur te willen haalen. Eer zij wederom kwam, was hij reeds dood: want de *Vomica* los gaande, ftikte hij in het bloed en den etter, en werd, geheel gekleed, in zijn bed dood gevonden, in den ouderdom van 59 jaaren, één maand en tien dagen. LE CLERC geeft voor, dat zijne fchriften hem zo hard hebben getroffen, dat hij daar van geftorven is.

Om BAIJLE naar het leven af te malen, moet men, met die hem gekend, met hem omgegaan, en zijne fchriften met aandacht gelezen hebben, zeggen, dat het pourtrait gansch niet naar hem gelijkt, als men hem vertoont een man te zijn geweest, *weinig*

be-

bekwaam om in eenige zaak in te dringen, of om eene zaak te openen; maar wel om zwarigheden zonder einde te maken omtrent het geen hij niet verstont: wiens geheel Philosophisch licht bestont in wat van het Peripatetische, dat hij bij de Jesuiten te Theulouse hadde geleerd, en een weinig Cartesiaansch, dat hij nooit doorgrond hadde: en wiens geest zo zeer was vervuld met nietigheden, en zo zeer afgetrokken met het nasporen van dingen, die van geen gewicht zijn, dat 'er niets recht Philosophisch meer in konde. Ja ieder een, die dit pourtrait ziet, buiten den Schilder zelf, zal moeten staande houden, dat die BAIJLE dus afschilderen, of de kunst van pourtraiten te maaken, immers naar het leven, geenzins verstaan, of de slimste geelzucht hebben, die 'er te bedenken is, en dat hunne ogen vol gal zijn, waar door zij niet zien kunnen. Die hem, aan den anderen kant, als een van de eerste geesten in de Historie- en Letter-kunde afschilderen, gaan ook wel iets buiten 't spoor. Dat hij in de Historie der Letterkunde zeer ervaren is geweest, kan zijn Woordenboek getuigen; en wat de geleerdheid en de geleerde talen, inzonderheid de Oostersche, belangt, daar in was hij niet verre gevorderd, zelfs niet in de Griekfche. Maar hij was een goed Philosoof, zo veel de Bovennatuurkunde aangaat; want wat de overige deelen van die wetenschap betreft, daar in kan men niet zeggen dat hij uitgemunt heeft. Zijn geest was schrander, doordringende, fijn, net en aartig: zijne verbeelding levendig, vlug en vruchtbaar; zijn geheugen wonderlijk en weergaloos in het onthouden van de zaken met alle haare omstandigheden, zonder die ooit te vergeeten. Hij was van natuure goedaartig en van een zeer gemakkelijken en vermaakelijken ommegang, en zijn gezelschap, 't zij dat men ernstig wilde spreken, of zig vermaken, altijd waardig: beleefd en vriendelijk jegens ieder een, tederhartig, gedienstig en goeddoende vopr zijne vrienden. Of het een bewijs van zijnen vreedzaamen aart geweest is, dat hij, zedert dat hij Profesfor te *Sedan* was geweest, nooit een beroep in eenige Akademie heeft gezocht, of willen aanneemen, om de oneenigheden, den twist en jaloezij, die daar veeltijds regeeren, dan of het geweest is, om, buiten eenige verbintenis zijnde, zijne gedachten zo veel te vrijer te voorschijn te brengen,

gen, zal men daar laaten. Nooit heeft men hem kunnen beschuldigen, dat hij tot vleeschlijken wellust overgegeeven zou zijn geweest. Hij was, integendeel, kuisch in al zijn gedrag; schoon men hem wel beschuldigd heeft, dat sommige uitdrukkingen in zijne schriften, voornamelijk in zijne *Critique Générale*, en in zijn *Dictionaire*, somtijds niet al te zuiver geweest zijn. Hij had een afkeer van het Vrouwlijke geslacht, meest evenwel uit jalouzij. In zijne jeugd was hij eens verliefd geweest; maar ziende, dat de Dochter, waar op hij verslingerd was, meer achting toonde voor een welopgeschikten en levendigen jongeling, dan voor hem met al zijne Philosophie, was hij daar over zo gramstorig geworden, dat hij bijna geen Vrouwen wilde aanzien; gelijk hij dan deeze gramstorigheid tegen het Vrouwlijke geslacht, in alle zijne schriften, waar het te pas kon komen, en vooral in zijn Woordenboek, heeft vertoond. Men kon hem niet beweegen, om uit beleefdheid, bij het inkomen en afscheid, eene Vrouw te kussen; voorgeevende, dat de natuur geen evenredigheid in het bedeelen van schoonheid hebbende gehouden, hij, om ééne schoone, dan ook vijftig lelijke Vrouwen zou moeten kussen. Nuchter en magtig was hij in spijze en drank, niet hakende naar geneuchten, eere en aanzien, noch groote schatten. Hij had geen knecht, noch meid, en kon zig met weinig behelpen, wetende zig ongemeen wel naar zijnen staat te schikken. Zijne gezondheid was zeer teder; nogthans droeg hij gansch geene zorg daar voor, zo groot was zijne onverschilligheid voor 't leven. In zijn schrijven was hij vrij, en durfde allerleije gedachten, zelfs in het stuk van den Godsdienst, op de baan brengen; maar in zijn spreeken was hij zeer achterhoudende, en geduurig op zijn hoede. Het is bekend, dat veelen, zelfs groote en aanzienlijke mannen, uit allerleije landen, ziende zijn vrij schrijven, hem voor een Vrijgeest houdende, bij hem gekomen zijn, om over dat stuk met hem te spreeken, en van hem wat te leeren: maar hij heeft het telkens van de hand geweezen, betuigende, dat hij verre daar van af was, en dat men hem te onrecht beschuldigde; dat zijn schrijven alleenlijk daar heenen gericht was, op dat de geopperde zwarigheden door anderen, die geleerder waren dan hij, mogten weggenomen worden; en om de noodzakelijkheid van het aanneemen der Goddelijke Openbaaring aan te dringen.

Hij

Hij was zeer nieuwsgierig van aart, en wilde gaarne alles, wat in de waereld omging, tot het minste toe, weten: kwam 'er een vreemdeling, die hem iets wist van den staat der Akademien van geleerdheid aan te brengen, die was altijd welkom, en het was een groot vermaak voor hem. Of hij vrij van verwaandheid, die den Geleerden dikwils maar al te eigen is, geweest zij, laten wij daar: want men weet, dat hij de gewoonte had, als hij iets had uitgegeven, zig wel voor een tijd te zoek te maaken, om ondertusschen te hooren, wat oordeel daar over geveld werd; en als hij zag, dat het gepreezen werd, was hij gansch niet zonder aandoeninge en kittelinge daar over. Met dit alles roemde hij gaarne de werken van anderen: zelfs prees hij JURIEU, eenen zijner vinnigste beschuldigers, terwijl hij den rechtmatigen lof, dien men hem zelven van alle kanten gaf, voorgaf niet te kunnen verdraagen. Arbeidzaam en onvermoeid werkte hij, tot op den ouderdom van veertig jaren, veertien uuren ieder dag: eens schreef hij aan eenen vriend, dat hem bijna niet geheugde, sedert zijn twintigste jaar, eenigen ledigen tijd gehad te hebben. Zijn stijl, wel wat naar dien van MONTAGNE gelijkende, was levendig, stout, natuurlijk, vloeijende, en tamelijk regelmaatig; maar zijn sterk geheugen en zonderlinge weetenschap deeden hem veeltijds in lange en leerzame buitenredenen uitweiden, welke hij, echter, de kunst had, als nuttig en zelfs noodzakelijk, weder te leiden tot de gevolgen, die hij daar uit trekken wilde. Gelukkig, indien hij den geest van de eenvoudige Christelijke Religie doorgaans in zijne schriften behouden, nooit andere dan door dezelve gewettigde uitdrukkingen gebruikt, en geene aanleiding had gegeeven om te denken, dat hij een Protestant was, die tegen alle Religien protesteerde. De Jesuiten van *Trevoux* hebben hem beschuldigd van geveinsdheid omtrent zijne vrienden, om dat hij hun niet altijd kennis gaf van 't geen, noch van de ware redenen, waarom hij schreef; doch of het dien Vaderen wel passe, zulke beschuldigingen of verwijten te doen, zal men hier niet onderzoeken. Dat hij zijnen naam aan 't hoofd van eenige zijner schriften niet gemeld, ja zelfs zig deswegen voor zijne vrienden bedekt gehouden heeft, daar over kan hem niemand aanvallen: want 'er kunnen omstandigheden van tijden en

za-

taken geweest zijn, die dit genoeg verſchonen. Maar dat evenwel de geſtrengſte zedekunde, in 't ſtuk van waarheid en logenen, niet krachtig in zijn gedrag doorſtraalde, blijkt uit zijne hier voor bijgebragte verſchillende en tegenſtrijdige verhaalen, zo nopende de oorzaaken van het in 't licht geven van zijn Boek over de Kometen, als wegens de wijze, hoe hij voor den Schrijver van 't zelve ontdekt werd; mitsgaders uit zijne ſterke betuigingen, dat hij de Autheur niet was van de *Commentaire Philoſophique*, daar getoond is, dat hij het nogthans was. Wat het *Avis aux Réfugies* betreft, daar over is te voren geſproken.

Behalven de werken, hier voor gemeld, heeft BAIJLE nog gemaakt *Diſſertation concernant de livre d'Etiénne Junius Brutus, imprimé l'an* 1579. 't geen ſommigen gemeend hebben te zijn van THODORUS BEZA: maar dat door HUBERT LANGUET onder dien naam geſchreven is. De tijtel is: *Stephani Junii Bruti Vindicia contra Tijrannos, ſive de Principis in Populum, Populique in Principem legitima poteſtate;* welk Boek verſcheiden maalen herdrukt is, in 8 en 12 te *Amſteldam*. Deeze Diſſertatie heeft hij zelf op 't einde van zijn Woordenboek gebragt; waar bij, behalven eenige verhandelingen aangaande ſommige Artijkels, in dat Woordenboek voorkómende, de volgende twèe gevoegd zijn: *Diſſertation ſur l'Hippomanes*, en *Diſſertation ſur le Jour*. Ook heeft hij, in den jaare 1686, volgens zijn meergemelde Dagregiſter, in zijn negen-en-dertigſte jaar, geſchreven een Latijnſchen Brief (dien hij naderhand voor een zeer ſlecht werk heeft gehouden) *De ſcriptis adespotis; van de naamloze ſchriften*. Na zijnen dood zijn daarenboven onder zijne papieren nog gevonden verſcheidene werken die niet gedrukt zijn: als *Leçons d'Hiſtoire & de Philoſophie. Abrégé des Vies des Hommes illuſtres de Plutarque. Continuation de la Critique de l'Hiſtoire du Calviniſme de Monſr. Maimbourg. Dictionaire Mythologique. Discours ſur la Vie du Grand Guſtave.* Een groot getal *Brieven*, en eenige *Diſſertatien*, die niet afgemaakt waren.

HOOGSTRATEN, *Woordenboek*. 's Mans afbeelding is in 't koper gebragt, door PETIT,

BAIJUM, een Dorp of Buurt in *Friesland*, wordende door den Pre-

Predikant van *Welsrijp* bediend, behoorende onder de Klasfis van *Franeker*.

Baijus, (*Michiel*) word, door and. valerius en foppens, in den rang der *Hollandsche* Geleerden geplaatst, met opnoeming van zijne fchriften, en bijgevoegd afbeeldfel. Dan, in hunne aanwijzing niets wetenswaardig vindende, als behelzende meest alle twistfchriften, die lang in onbruik geraakt zijn, gaan wij dezelve, zonder verdere melding, voorbij.

Vide foppens, *Pars II.* bl. 889.

Bazeldonk, ook wel *Hemelspoorte* genaamd, is het eerfte Klooster, door de *Wilhelmiten*, in de Nederlanden, opgericht, te *Husch*, in het kwartier van *Maasland*, op de plaats, de *Winkel* genaamd, door eenen wijnand bazel, in het jaar 1152. Na de verplaatfing tot digt onder '*s Hertogenbosch*, heeft het den naam van *Donk* gekreegen, en in het vervolg dien van *Bazeldonk*; wordende de *Wilhelmiten* ook wel *Bazelaars* genaamd. Met de derde verplaatfing, die gefchied is 1545, werd het in de Stad geplaatst, nabij de *Vuchter Poort*, waar toe de inval van maarten van bossem in *Braband* aanleiding gaf. Want als de tijding van de inneeming van het Kasteel van *Hoogftraaten* de Magiftraat ter ooren gekomen was, deed dezelve, uit vreeze van belegerd te zullen worden, het Klooster afbreeken, en vergunde aan de eigenaars het zelve naderhand in de Stad optebouwen. In 't jaar 1549, werd de Kerk daar van, door den Bisfchop van *Kaftorie*, plegtig ingewijd. Het Klooster zelf was wel klein, doch had rijker inkomften dan eenig ander, en voerde toen den naam van *Hemelspoorte*. De bewoonders beftonden van hun eigen inkomen, zonder iets van de gemeente te trekken. F. sonnius gaf zig te *Rome* veel moeite, om hen in Waereldsheeren te doen veranderen, en de inkomften des Kloosters tot zig te trekken. Het bleef in weezen tot het jaar 1629, wordende toen, na dat, door Prins fredrik hendrik, de Hervormde Godsdienst aldaar was ingevoerd, vernietigd.

Oudenhoven, *Oudh. van 's. Hertogenbosch.*

Beatrix. Toen, door den geduchten watervloed des jaars 1421, die

die voornaamlijk de *Zuid-Hollandſche Waard* trof, omtrent *Dordrecht*; een verbazend aantal Parochien en Dorpen, door het water verſlonden werden, bewaarde de Godlijke Voorzienigheid, in dien algemeenen nood, een *klein kind*, hét welk in deszelfs wieg, met eene Kat, na lang op de golven geſukkeld te hebben, te *Dordrecht* kwam aandrijven. Men verhaalt 'er bij, dat de Kat de oorzaak van het behoud des kinds zou geweest zijn, aangezien, wanneer de wieg, door het water, na de eene zijde werd over geſlingerd, de Kat weder op de andere zijde ſprong, waar door de wieg in evenwigt bleef. 's Meisjes doopnaam onbekend zijnde, noemde men haar BEATRIX (*de gelukkige*). Tot jaaren gekomen, werd zij de Echtgenoote van eenen JACOB ROERROM; uit wiens ſtam en huwelijk veele aanzienlijke Geſlachten, zo om ſtreeks als buiten *Dordrecht*; hunnen oorſprong bekomen hebben, als die van ROERROM, VAN DEN HAVERT, VAN DER HULK, VAN CAPÉL, BOESKENS, VAN HOUVELINGEN, PIETER VAN WIJNGAARDEN, en meer anderen, door van BALEN opgeteld. Nog kwam, ten dien tijde, op de Haanebalk van een omgeſpoeld huis, aandrijven, PIETER DIRKSZ benevens zijne Huisvrouw, zijnen Zoon PIETER DIRKSZ en twee Dochters, uit welken DIRKSZ mede veele familien in *Dordrecht* hunne afkomst rekenen.

Zie VAN BALEN, *Beſchrijving van Dordrecht*, pag. 771. 1205. enz.

BEAULIEU. (*Karel*) Of dit de zelfde is, waar van wij boven, op den naam van BAILLEU, melding gemaakt hebben, is met geen zekerheid te zeggen. Dit weet men, uit de berichten van WAGENAAR, TE WATER, en anderen, die vóór hun geſchreeven hebben, dat KAREL DE BEAULIEU, in 1572, een Koopman te *Antwerpen* was, die in dien tijd het benarde land veele dienſten heeft beweezen; als mede dat Prins WILLEM hem verzocht, zestig duizend kroonen voor hem te willen opneemen; waar uit blijkt dát hij een Koopman van groot crediet moet geweest zijn. En ſchoon hij hier in niet konde ſlagen, vermits zulk eene ſomme ten dien tijde nergens te bekomen was, liet hij, echter, niet ná, den Prinſe veele andere dienſten te doen, zo door het ontdekken van geheimen en beſtellen van brieven in die Steden, welke ORANJE toegedaan waren, als door het onteijfferen van de Brieven des Ko-

Konings, die den Prinse in handen vielen. Ter belooninge van alle deeze diensten stelde de Prins hem aan tot Ontvanger van zeker Geleigeld te *Calais*, met oogluiking van den Koning van *Frankrijk*. In 1575 zond hij hem, ter behandelinge van zekere zaken, aan gemelden Vorst.

WAGENAAR, *Vad. Hist.* VI. Deel, bl. 384 en 400. TE WATER, *Verbond der Edelen*, II. Deel, 180.

BEAUMONT, een aanzienlijk geslacht, waar van, bij VAN BALEN, in zijne beschrijving van *Dordrecht*, de Geslacht-lijst, van bladz. 929 tot 937, te vinden is; waar uit blijkt dat, zedert het jaar 1421, de afstammelingen niet alleen de aanzienlijkste waardigheden binnen gemelde Stad, maar ook ten dienste van de Republiek bekleed, en zig, zo wel in de manlijke als vrouwlijke Linie, aan de eerste en aanzienlijkste geslachten vermaagschapt hebben. Slegts eenigen van hunne afstammelingen zullen wij hier in hunne bedrijven doen kennen.

BEAUMONT, (*Dirk van*) was, in het jaar 1481, Burgemeester der Stad *Dordrecht*, en dus der Hoeksche partij toegedaan. Op dien tijd werd gemelde Stad, zo als uit de Geschiedenissen kenbaar is, door de Kabbeljaauwschen, onder aanvoering van Heere JAN VAN EGMOND, verrast, door middel van een Schip, waarin hij zijn Volk verborgen had, en nog van een tweede, van boven met rijs geladen, waar mede hij op klaaren dag de oude haven invoer. Binnen zijnde, overvielen zij de Hoekschen, op het alleronverwachtst. De Burgemeester GILLIS ADRIAANSZ., welke, in die verbaasdheid, een koperen pot, in plaats van een stormhoed, op het hoofd gezet had, werd, benevens den Onderschout, vechtenderhand doodgeslagen; doch anderen, en daar onder Burgemeester BEAUMONT, werden gevanglijk naar den *Haag* gevoerd. MAXIMILIAAN, die, in de overheerschte Steden, de Kabbeljaauwschen in de Regeering stelde, handelde wreeddaadig met de Hoekschen, welke in zijn geweld waren. Veelen werd, op voorbede van de Hertoginne Weduwe, MARGRETA VAN JORK, de genade beweezen, dat zij slegts gebannen werden; doch ADRIAAN JANSZOON WESTFALING, Schout van *Dordrecht*, benevens Burgemeester BEAUMONT, konden deeze genade niet verwerven, maar

wer-

werden, in het begin van de maand Augustus, 1481, in *'s Haage* onthalsd. Het Vonnis van den Burgemeester, die, door wagenaar, *een oud eerbaar man* genoemd wordt, was van deezen inhoud: „ Alsoo *Diderik van Beaumont* voor den Hove van „ Hollant, Zeelant ende Vrieslant, buiten pyne en banden van „ ijser bekend heeft, hoe dat in de maand van January in den jaare van 1477 den voornoemden *Diderik van Beaumont*, als „ doen Burgemeester van *Dordrecht* zynde, gekomen zyn alhier „ in den lande, seekere Heeren, die by mynen genadigen Heer „ ende Vrouwe van Oostenryk, en Bourgoigne gesent ware, daer „ af hy als Burgemeester, ende anderen, begeerden een gerecht „ geset te hebben, en alhoewel de voorsz. Heeren (*welke waren* „ *Adolf van Ravestein, Lodewijk van Gruithuizen, en meester* „ *Jan Karondet*) hem te kennen gaven, dat sy geen Commissie, „ daer af hadden, maer dat sy 'er om gaen souden naer den Ha„ ge, so syn nochtans sulcke begeerten ende manieren aen de „ voorsz. Heeren, gedaen ende gehauteert, dat sy daer een ge„ recht sette naer inhoud der Cedulle, by den voorsz. *Diderik* „ hun overgegeeven. Ende hier nae in de maend February des „ voorsz. jaars, hy nog wesende Burgemeester, syn Consent ge„ dragen heeft, dat wylen *Gillis Adriaansz.* met meer andere „ Gedeputeerden der voorsz. Stad van *Dordrecht*, alhier in den „ *Haage* gekomen zyn, en hebben aen den Hove geseit, dat „ men tot *Dordrecht* niet meer Mandamenten senden sou, de „ materien ende saken van uitgewekene der Stadt aangaande, en „ dat men hen Luiden, met het haren soude laten begaen. En „ heeft de voorn. *Diderik* bekent, dat, na dat hy van het Offi„ cie van Burgemeesterschap afging, hy aldaar geweest is, een „ van de vieren derzelver Steden, binnen welken tyd veele Com„ motie, aldaar geschiet zyn: Ende dat hy zyn Consent gedra„ gen heeft, en een seker verband, hun getoond, na dat het ge„ maakt was tusschen eenige Steden van deese landen ende ande„ re, buiten Consent van myn genadigen Heer voornoemt, hier „ als doen in de lande wesende. Ende alhoewel by die van „ Dordrecht, voor haar ingezetenen, van eenige der voorschree„ vene misdaden, van mynen genadigen Heer, gratie is verkre„ gen geweest; soo heeft nochtans de voorn. *Diderik*, boven

 „ dien,

„ dien, des niet achtende, ende in syn quaetheid persevererende
„ geconfesseert, gedaan en geperpetreert te hebben, 't gunt, dat
„ hierna volgt. Ende eerst, dat hij Consent gedragen heeft, dat
„ wiile den voorn. *Gillis Adriaansz.* geordonneert is geweest,
„ dat hij soude trekken bij den Heere *van Montignij*, Stedehouder van *Holland*, doen ter tijd binne *der Goude* zijnde, om
„ aen hem te begeeren, dat hij voor ofte nae niet komen soude
„ tot *Dordrecht*, sonder met hem in te brengen, de uitgeweekenen, derzelve Stede van *Dordrecht*, ende dat om dieswille,
„ dat bij de sententie van mijn genadige Heere, niet geseit en
„ was, dat hij hen luijden in de Stede van *Dordrecht* brengen
„ soude, ende uit deesen so en vermocht mijn voorsz. Heer de
„ Stadhouder, die voorsz. uitgeweekene in de Stad niet brengen,
„ noch de sententie mijns genadigen Heer te doen volkomen,
„ aangaande het inkomen van de voorsz. uitgeweekene, hoewel
„ het nochtans bij de gemeente van de voorsz. Stede van *Dordrecht*, gekeurt en eendrachtlijk gestemt was, dat de selve uitgeweekene niet inkomen en der sententie van mijnen genadigen
„ Heere geobedieert soude wesen. Ende den voorsz. *Diderik*
„ weesende een van de vier, ende ook Schepen van de voorsz.
„ Stad, heeft daar bij geweest, dat aan sommige Stede van den
„ Lande van *Gelder*, bij de Stad van *Dordrecht*, seekere Brieven geschreven zijn geworden, en van daar wederom ontvangen, ten tijden als sij vijanden waren van mijn genadigen Heere ende Vrouwe, die vriendelijk luidende waren, en daar af
„ in eenige van die saaken gemeld waren, tegendragende het belang van de voorsz. Heere ende Vrouwe. En voorts heeft de
„ voorn. *Diderik* bekend, dat hij als Schepen van *Dordrecht*
„ omtrend de maant van November laastleden heeft helpen verwijsen en ter dood condemneeren, *Adriaan Hendriksz.* ende
„ *Hendrick* sijnen Zoon, dien naarvolgende dien, geëxcuteert
„ zijn geweest men den swaarden, 't welck bij den voorsz. Hove bevonden is onrecht geweest, en ter cause gedaan; en waar
„ van *Antonis Adriaansz.* en *Cornelis Adriaansz.* als Kinderen
„ van den voornoemde *Adriaan* en Broeders van *Hendrik* en
„ met hun *Staets Willemsz.* haaren Oom, recht en justitie versocht hebben, tegen *Diderik* ende sijne medgesellen. Ende

„ zegt

„ zegt voorn. *Diderik*, mede gefeten te hebben als Schepen, „ en vrij en kwijt helpen wijfen, eenen geheeten *Pieter* „ *Adriaansz.* die een Exploiteur van den Hove, genaamt *Ja-* „ *cob van der Sonne*, door *Dordrecht*, rijdende, om te trek- „ ken met fijn Exploiten, tot Geertruidenberg, wetende dat het „ een Exploiteur was, geflagen en met voeten getrapt hadde, „ ende dat om diens wille, dat den Exploiteur, den voorn. *Pie-* „ *ter* ondragen zoude hebben, hoewel nochtans datter feekere „ getuigen gehoord waren, die den voorn. *Pieter* ontlastende „ waren in 't gunt voorfz. is. Heeft voorts bekend. de voorn. „ *Diderik*, hoe dat binnen den tijd, dat de Heer *Reinier van* „ *Broekhuifen* binne de Stede van *Leideu* hem onthoudende was, „ en dat den voorn. *Reinier* met fommige Ballingen van den Ho- „ ve, en andere met forg en violentie ingenomen hadden, tegen „ wil en dank van mijn genadigen Heer en Vrouwe, de Heer „ van *Montignij*, Stedehouder Generaal van Hollant om de voorfz. „ Stede van *Leiden*, wederom te reduceeren in onderdanigheid, „ daarom bij haare genadige gefonden was in deefe Landen, en „ komende rijdende door *Dordrecht*, die van de Gerechte aldaar „ veratverteerende van de wil en meening van mijn genadige Heer „ en, Vrouwe, hen zeggende, dat het tegen hunne wil was, dat „ binne *Leiden*, door *Broekhuifen* en den fijnen gefchiet was, „ en hun naderhand dikwils, en diverfe ftonden, bij befloten „ Brieven aan hun luiden gefchreven, zo bij mijne Heere en „ Vrouwe als bij den Hove, en ook bij monde van haare gede- „ puteerden van gelijk, verklaard is geweest, fo hebben nog- „ thans, die felve *Diderik* noch die andere van *Dordrecht*, den „ felve hove geen asfiftentie willen doen, maar ter contrarie heeft „ hij, ten begeerte van die geeeputeerden van *Leiden*, hen lui- „ den helpen confenteeren, dat zij *Victualij* tot *Dordrecht* fou- „ de mogen kopen, hoewel nogthans, dat bij *Mandement* van „ den Hove verboden was. En daar en boven heeft hij nog zijn „ Confent gedragen, ftem en opinie daar toe gegeeven. Eerst „ op het Stadhuis tot *Dordrecht*, en daarna ten Minderbroede- „ ren, voorn. Dekenen van de Gemeente aldaar, dat aangande „ die asfiftentie bij die van *Leiden* begeert, dat hij van finne „ was, dat men het vreemde ook in de Lande gekomen, het

 „ welk

„ welk waren, die Ruiteren en de mannen van wapenen, va
„ mijn voorn. genadigen Heer, bij hem alhier in de Lande ge
„ fonden om fijne Stad van *Leiden* in onderdanigheid te redu-
„ ceeren, ende te brengen, bij der fterker hand fchuldig waren
„ uit den Lande te doen, en dat onder Dekfel, van voorfz
„ van de *Privilegien*, ende om dat alfo te doen, heeft de
„ voorfz. *Diderik* bekent, fijn confent gedragen te hebben, dat
„ men daaromtrent tot *Dordrecht* voorn. befchrijven foude, foo
„ als gedaan was, een dagvaart van de gemeene Stede van Hol-
„ lant ende Vrieslant, om daarop verder met hun luider zegslie-
„ den te fpreeken: en meer andere overhoorigheden, excesfen
„ ende misdaden, bij hem en andere van *Dordrecht* bedreeven,
„ en waarom dat den voorn. *Diderik* gevangene gemaakt is ge-
„ weest, van mijn genadige Heere ende Vrouwe. Soo is 't, dat
„ het voorfz. Hof met rijpe Deliberatie overwogen hebbende, al
„ 't gunt tot deeze materie dienende was, en opgemerkt al het
„ gunt, dat daar toe behoorde, in den naam ende van wegen
„ mijn genadigen Heere en Vrouwe van Oostenrijk en Bourgon-
„ dien, Graaf en Graavin van Hollant, gecondemneert heeft en
„ condemneert mits deefen, den voorn. *Diderik van Beaumont*,
„ doende en perpetreerende de voorfz. excesfen en misdaden ver-
„ beurd te hebben fijn lijf, en dat hij gerecht fal worden metten
„ fwaarde en verklaart alle fijne goederen verbeurt, tegen mijn
„ genadige Heere en Vrouwe. Actum 2 Augustus 1481.

„ Prefent den Stedehouder, *Sevenbergen*, *Werve*, *Almonde*,
„ *Jonge*, *Berendrecht*, *Abeele*, *Noortwijk*, *Schoonhoven* en
„ *Pieter Jansz.*"

De Heer WAGENAAR heeft op dit Vonnis eenige aanmerkingen gemaakt, die wij, om derzelver naauwkeurigheid, hier bijvoegen. „ Onpartijdigen zien ondertusfchen (zegt hij) dat de meeste punten, die zo hoog genomen werden, bestonden in het verdedigen en behartigen der oude gewoonten en voorrechten, grootendeels onlangs, door het Groot-Previlegie van Vrouwe *Maria*, bevestigd. Hier toe behoorden gewisfelijk, het weeren van *Mandamenten* van 't Hof, die met der Steden voorregten streeden; het houden van Dagvaarten en het fluiten van Verbonden, zonder den Hertog te kennen: hoewel fommigen, naderhand, geoor-

deeld

deeld hebben, dat de vrijheid, om Dagvaarten te houden, bepaald was, bij een Handvest van Hertog *Jan van Beieren*, vorderende datze *niet tegen den Graaf* of deszelfs *Heerlijkheid* moeften *draagen*; gelijk de Dagvaart, die *Beaumont* dreef, scheen te zullen doen. Het Vonnis tegen Regt, indien hier van al duidelijke blijk ware, behoorden eenen Regter, die anders gewoon was naar zijn geweeten te oordeelen, nimmer tot een misdaad gerekend te worden. Ook moest het onderfteunen der Leidenaaren, in zulke verwarde tijden, in welken nu de een, dan de ander boven dreef, zo zwaar niet gewogen worden. De vriendelijke Briefwisfeling met de Gelderfchen kon misdadig zijn; doch men weet niet recht, waarin ze beftaan heeft, en in hoe verre *Beaumont* 'er fchuld toe gehad hebbe. Wij befluiten dan, dat 'er weinig of geene reden is, om hem en den Schout *Westfaling*, anders dan martelaars van ftaat aan te merken. De Hertog en het Hof hadden befloten, de Kabbeljaauwfchen, die, om het fnoer in handen te krijgen, zwaare Beden inwilligden, alleen in het bewind te ftellen; en om hier toe te geraaken, moeften de Hoekfchen niet alleen vernederd, maar gebannen of omgebragt worden. En dit laatfte lot onderging dan BEAUMONT, om die reden, mede, fchoon de Regters zijn Vonnis, in alles ten zijnen nadeele, hadden ingerigt".

GOUDHOEVEN, *Chronijk*, XXXI. Deel, Cap. II. BEVERWIJK, *Befchrijving van Dordrecht*, bl. 320, 321. WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* IV. Deel, bl. 200.

BEAUMONT, (Mr. *Simont van*) Rechtsgeleerde en Zoon van HUIBERT, was Raad Penfionaris van *Middelburg*, in het jaar 1606 of 1706; in 1625 was hij een der Afgevaardigden, ter Vergadering der Algemeene Staaten; vervolgens Extraordinaris Ambasfadeur, aan de Hoven van *Polen*, *Zweeden* en *Deenemarken*; en, in 1627, 1628 en 1634, Raad-Penfionaris der Stad *Rotterdam*. Hij overleed 1654, in den ouderdom van 80 Jaaren. Dat hij een beminnaar der Dichtkunst was, blijkt uit zijne in 't licht gegeevene *Poemata*.

BAALEN, *Dord.* bl. 220.

BEAUMONT, (*Simon van*) Secretaris van *Holland* en *Westfriesland*,

land, Zoon van HERBERT VAN BEAUMONT, Penſionaris der S *Dordrecht*, handelde, als Afgezant, ten dienſte der Staaten (16 aan het Hof van *Koppenhagen*, om, zo het mogelijk ware, Noordſche Kroonen te bewegen tot een Verbond, waardoor *Engeland* tot vreedzaame gedachten kon gebragt worden; d *Frankrijk* had zig te veel met de *Zweeden* ingelaaten, dan deeze aan de voorſlagen der Staaten gehoor konden geeven. reize van BEAUMONT was, echter, niet geheel vruchtloos; wa hij ſloot, of liever bevestigde, de voorige verbonden van Koop handel, met *Zweeden* en *Deenemarken*. In het jaar 1686 wa hij, als Secretaris van Staat, gemagtigd, tot de beruchte verzege ling der Papieren van de Stad *Amſteldam*, en van den Burge meester HOP.

Mem. van d'Avaux, II. Deel.

BEAUVAIS; (*Filip van Lalaing*, Heer van) zie LALAING (*Filip van*)

BECANUS, (*Martinus*) geboren te *Hilvarenbeek*, in *Braband*, was, volgens de leerſtellingen der Jeſuiten, een geſlagen vijand der Hervormden. Veele jaaren was hij Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Metz*, daarna te *Weenen*, alwaar hij ook de Biechtvader van Keizer FERDINAND DEN II was. Hij overleed 1624, in den ouderdom van 63 jaaren. Zijne ſchriften, tegen de *Proteſtanten*, beſlaan vijf Deelen in Folio.

ZWEERTII, *Athenæ Belgicæ*.

BECANUS, (*Joh. Gerophus*) mede te *Hilvarenbeek* geboren, in het jaar 1518. Zijne geleerdheid beſtond in een uitmuntende kennis der Taalen, Wijsbegeerte en Geneeskunde; ook was hij een bekwaam Historieſchrijver. De Geneeskunst werd, echter, meest door hem geoefend, zo in *Italie* en *Spanje*, als in *Frankrijk*; in welk laatstgenoemde Rijk hij de Lijfarts van de Koningin ELEONORA was. Uit *Frankrijk* begaf hij zig naar *Antwerpen*, alwaar hij gemelde kunst mede oefende. VOSSIUS en anderen zeggen van hem, dat hij, hoewel ijverig en wel beleezen, ſlegts een middelmaatig oordeel bezat. Hij overleed te *Maaſtricht*, 1572. Bij

zijn

PPENS vindt men zijn Afbeeldsel, door BOULONNOIS in 't koper ebragt.

BECARDUS, (*Johannes*) geboortig in *Vlaanderen*, was Kannnik te *Veurne*, in het Klooster der Premonstrenser Orde; van welke Orde hij de Jaarboeken geschreeven heeft.

ZWEERTII *Bibl. Vet. & Nova.*

BECHEL, een verkeerde naam van het Dorp *Vechel*, in de Meijerij van *den Bosch*; zie VECHEL.

BECIUS, (*Johannes*) was weleer Hoogleeraar te *Middelburg*, en naderhand Predikant onder het Kruis, of van den zogenaamden Olijfberg. In 1664 verklaarde hij tot de *Remonstranten* te behooren; doch anderen zeggen, dat hij een *Sociniaan* was. In *Zeeland* werden veele vruchtlooze poogingen aangewend, om hem tot de Gereformeerde Kerk te rug te brengen. Hij begaf zig naar *Holland*, doch aldaar weigerde men, zijne *Attestatie* aanteneemen; waarop hij eene *Zedige Verantwoording* schreef, die door de Magistraaten verboden, en hem de Provintie ontzegd werd. Hij leidde een zwervend leven; zig nu te *Dordrecht*, dan te *Rotterdam*, en dan weder te *Amsteldam* in stilte onthoudende; in welke laatste plaats waarschijnelijk hij overleden is. Eene *Apologie* van hem werd naderhand in het openbaar verbrand.

Zie LE REU, *Geletterd Zeeland.*

BEDA, een der vijf-en-veertig Dorpen (daaronder de Stad *Thorum*) in *Friesland*, welke door de golven, in het jaar 1277, verslonden zijn; waar door de gantsche Provintie eene onnoemelijke schade leed; zie verder DOLLAART.

BEDDEREWALDA, een Dorp van *Hunsingo*, gemeenlijk *Bedehem* of *Bedum* genaamd. Het Woud, daaromtrent gelegen, noemt men ook *Bederewalda*.

BEDEHEM of BEDUM. Alle de plaatsen, die op UM uitgaan, heb-

hebben altoos haaren oorsprong van het woord HEM, HUM, HEIM; waardoor wordt aangeweezen, dat aldaar elk zijnen *Haart* en *Altaar* gevestigd had. Dewijl nu dat woord zaamgesteld is van BEDE (*precarium*), of GEBEDEN (*supplicationes*), wil BEDE-GEM, of BEDUM, niets anders zeggen dan een Gebedeplaats, of Godshuis, ter bede of verzameling van geld gesticht. Dit BEDE-HEM, toen het nog in zijn geheel was, was in het Kwartier van *Hunsingo*, volgens getuigenis van EMO, een meer dan gemeen Dorp: naardien het eene voornaame Proostdij was, gelijk men ze noemt, alwaar de Geestlijke Orde haare vergadering plagt te houden. 'Er is een vruchtbaare kleigrond, doch wat laag. Deeze plaats ligt vijf uuren van *Groningen*, naar het Noorden.

ALTING, *Not. Germ.* Part. II.

BEDIAN, ook wel BEDHUM genaamd, is een der Dorpen van de *Groninger Omlanden*, onder het Kwartier van *Husingo*, alwaar veele Adelijke Huizen liggen, waaronder dat van *Scheltinga*, 't geen, omtrent den jaare 1650, aan Jonkheer ERNST VAN IJSSELMUIDEN behoorde. Een ander behoort aan REIJN SIJOERS. In den gevaarlijken watersnood, de Provintie van *Groningen*, den 13 November 1686, overgekomen, verloor dit Dorp *Bedum* een-en-twintig Paarden, honderd-en-twee zo Koeijen als Osfen, en drie-en-dertig Huizen. 't Had, echter, het geluk, dat 'er geene menschen verdronken, waarvan 'er in menigte, in andere Dorpen, omkwamen. BEDUM heeft een Kerk en Predikant, staande onder de *Klassis van Middelstum*.

BEDEN, zijn penningen, welke, door de Graaven, van de Landen en Steden gevorderd, en die hun, als hunne inkomsten vergund of toegestaan werden. Wanneer, tot ophef van den Graave zelven, of van deszelfs oudsten afstammeling, van zijnent wege, BEDEN of verzoeken ('t geen mede in *Braband* door de Hertogen geschiedde, waar van als nog de *Konings Beden* herkomstig zijn), omgeslagen werden, was zulks de ophef van eenig geld, tot zijn gebruik, zonder de toestemming van 's Lands Staaten; zijnde, bij het Groot Privilegie van Vrouwe MARIA VAN BOURGONDIEN, opgeschort, en uitdrukkelijk gesteld: *dat of schoon eeni-*

eenige Landen of Steden in de voorgemelde Beden bewilligden, nogthans zij, die hunne toestemming niet gegeeven hadden, ongehouden en onverbonden zouden blijven, Art. 34. De gewoonte was, dezelve te doen voor één, twee of drie jaaren, ten beloope van 6, 8, 10, en 14000 guldens, in de Provintien *Holland* en *Zeeland*, waar van de omslagen als dan, naar evenredigheid, over de Steden, Dorpen enz. gedaan werden; schoon 'er ook voorbeelden zijn, dat de *Beden* vijftien jaaren achter een gegeeven werden; onder andere in 1513. Het Huis van *Oostenrijk* ging verder, doende, meer dan ééns, buitengewoone *Beden*, en houdende die, welke voor een bepaald getal van jaaren gedaan waren, in stand; ja, 'er ging bijna geene Staatsvergadering voorbij, zonder dat, bij den aanvang of het einde van dezelve, een nieuwe *Bede* gedaan werd, welke de voorige tax zo verre te boven steeg, dat men ze deed van 30, 40, 60, ja van 100,000 guldens. Wij voegen hier bij het 35ste Art. van gem. Vrouwe MARIA, om aantetoonen, hoe haare volgers, ten deezen opzichte, het recht met voeten getreden hebben. In 't gemelde Art. wordt gezegd: *Indien wij of onze nakomelingen in toekomende tijden eenige Beden of andere saaken, komende tot lasten der voorsz. Landen, souden willen begeeren, dat wij ofte onse Oor, (nazaat of opvolger) als dan gehouden sullen zijn, selve in Persoon te komen, en te verschijnen ter behoorlijker plaatsen en plekken, binnen de voorsz. landen van Holland en Zeeland ende Friesland, elk in de haaren om aldaar onze eischen en begeerten te openen, ende antwoorden te ontvaen, sonder die voorsz. landen, ofte haare Gedeputeerden, buiten lands te beschrijven of te doen komen.* Hoe FILIPS, om geene andere voorbeelden bij te brengen, hier in gehandeld heeft, is uit de Geschiedenissen genoeg bekend. Hoe de Vorsten gewoon waren, bij dergelijke omstandigheden, te spreeken, hiervan dient ten voorbeelde de taal van MAXIMILIAAN en MARIA, in het jaar 1480, luidende aldus: „ dat also onlanx leden om te vervullen die groo-
„ te oude zwaare kosten die wij doorgaans naar doode ende over-
„ lijden van wijlen zaliger gedachten, ons liefs heeren en vader
„ Hertoge Karel wiens ziele Godt genadig zij, gehadt ende ge-
„ leden hebben, en die ons dagelijx so langer so meer overko-

„ men,

„ men, alſo wel ter Cauſe van den Oorloge, ende omme beſchermen
„ van onſe landen, Heerlijckheden ende onderſaten tegens den
„ Koninck van Vranckrijck, onſen vijandt, ende ſynre macht,
„ ende oock tegens onſen rebellen, ende ongehoorſaamen onder-
„ ſaten van Gelre, ende andere onſe vijanden quaets willende,
„ als omme te onderhouden van ons en onſen ſtaet, ende oock
„ ons liefs ſoons wille den Graaven van Charlois, ende ander-
„ ſints, wij tot veele en diverſche ſtonden verzocht ende begeert
„ hebben, en doen verſoeken en begeeren aan onſen Ridder-
„ ſchap, Edelen en goede Steeden, Landen en Onderſaaten van
„ Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, ende als een redelijcken
„ Bede ende Precarie voor den voorleden tijd, ende oock om-
„ me ſeeckere toekomende Jaer ſchaeren, alſoo men wel heeft
„ pleegen te doen, onſen Voorvaderen in haren noden, ende
„ ſonderling aan wijlen zaliger gedachten van onſen lieven Heere
„ ende Grootvader Hertoge Philippus, en oock aan onſen Heer
„ Vader." Op dit verzoek of BEDE werd hun toegeſtaan, een *Precari* van tagtig duizend Klinkaarts of Philipsſchilden tot dertig grooten *Vlaamſche* muntte, het ſtuk, jaars, ten laste van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, en zulks voor den tijd van agt achtereen volgende jaaren; daarenboven nog, voor Jaarſchaare voorleeden, zedert het overlijden van den voorigen Graaf, honderd en zestig duizend Philipsſchilden, van dezelfde waarde, in gereeden gelde. Dit was de prijs, waar voor MAXIMILIAAN en MARIA de voorige Privilegien bevestigden.

Deeze *Beden* noemde men oudtijds ook *Bottingen*, welke mede, bij bijzondere gelegenheden, door de Edelen en Onedelen, moeſten gedragen, en gewoonlijk om de drie jaaren betaald worden. Zij werden gevorderd, wanneer de Graaf aan het Hof des Keizers verſchijnen moest; wanneer zijn Zoon of Broeder Ridder werd, en wanneer hij, of zijn Zoon of Dochter in den echt trad; welke gelden dan ook wel onder den naam van buitengewoone *Bede* gevorderd werden. De eisch, die aan FILIPS toegeſtaan was, en waar van MAXIMILIAAN, gelijk wij hier boven gezien hebben, melding maakte, beſtond in eene *Bede* van dertig duizend Schilden van vijftien ſtuivers ieder, welke FILIPS, 1426, noodig had, ter voldoening van de knechten, die hij, onder bevel van

eenen

eenen L'ISLE ADAM, tegen zijne Nicht, Gravin JACOBA, in het Land gezonden had. *Haarlem* betaalde hier aan 5000, *Delft* 4250, *Leiden* 3500, *Amsteldam* 3000, *Rotterdam* 1250, *Hoorn* 2000, *Enkhuizen* 625 Schilden; de andere Steden naar evenredigheid. In het volgende jaar deed hij eene nieuwe *Bede* van twintig duizend Schilden, ter betaalinge van het krijgsvolk, dat in *Holland* bleef; in welke *Bede*, *Haarlem* droeg 4622, *Delft* 3305, *Leiden* 3305, *Amsteldam* 2833, *Rotterdam* 833, *Enkhuizen* 100 Schilden. In het jaar 1432, deed hij weder eene tweejaarige *Bede*, om, volgens het voorgeeven, te dienen tot een *Landzoen*, tusfchen hem en Vrouw JACOBA. Hij geen einde aan zijne eifchen maakende, vorderde, in 1447, op nieuw, eene tienjaarige *Bede*, waar in, hoewel traaglijk, nogthans bewilligd moest worden. In het Jaar 1452 vernieuwde FILIPS het aloude voorrecht der Edelen, daar in bestaande, dat alle Welgeboorenen, die den krijgsdienst schuldig waren, en alle hooge Heerlijkheden *Vrijheid van de Graavelijke Beden* zouden hebben; dit werd naderhand, 1515, door KAREL DEN V bevestigd. In het Jaar 1462 of 1463 moest hem wederom een *tienjaarige Bede*, van 55183 Schilden, opgebragt worden.

Zijn Zoon en Opvolger KAREL DE I maakte het niet beter dan hij; want naauwlijks had deeze, in 1468, de Regeering aanvaard, of hij vorderde twee honderd en veertig duizend Leeuwendaalders, van dertig stuivers het stuk, voor zig zelven; twee en dertig duizend Schilden tot speldegeld voor de Hertogin; zestien duizend Schilden voor bijzondere Dienaars, en vier duizend agt honderd Schilden tot vergoeding van reis- en andere gedaane kosten, ieder Schild ter waarde van vijftien stuivers; beloopende te zamen 532800 van die Schilden; waar van *Holland* en *West-Friesland* zou betaalen 372800, en *Zeeland* 160000; welke sommen opgebragt moesten worden in den tijd van vijftien halve jaaren, en waar van de omslagen onder de Steden en Dorpen gemaakt werden. De *Bede*, welke MAXIMILIAAN, 1480, deed, is reeds boven gemeld. Hoe naauwkeurig de Steden ook waren, in het doen beschrijven, om over geen vooruitbetaaling te mogen lastig gevallen worden, moesten zij, echter, daarin menigmaal bewilligen. In het jaar 1507 beloofden de Staaten de jaar-

lijk-

lijkfche ingewilligde *Beden* gereedelijk te zullen voldoen; doch hier mede was de Graaflijke Schatkist, wier bodem bijna altoos zichtbaar was, niet in orde te houden. Om desaangaande geene bewijzen van jaar tot jaar bij te brengen, zal het genoeg zijn te doen zien, dat, in 1526, een *Bede* van tagtig duizend guldens 's jaars daar toe niet voldoende was. De Stadhouder floeg boven dien voor, te bewilligen in een gefchenk aan de Landvoogdesfe, beftaande in twintig duizend guldens. In het volgende jaar bleek het geen wij zo even gezegd hebben; want de Landvoogdes, de Edelen, benevens de groote en kleine Steden, ter dagvaart befchreeven hebbende, vorderde de vooraf betaaling der gezegde *Bede*; en welke voorbedingen de Steden daarbij ook maakten, men bekreunde zig desaangaande ten Hove weinig, wanneer men de penningen flegts meester was. Want fchoon door *Amfteldam* bepaaldlijk bedongen werd, dit in geen gevolg te mogen trekken; zo was het genoeg, dat de Stadhouder, in het jaar 1532, zeide dat de Keizer geld benoodigd was om den Koning van *Denemarken* het Land te doen ruimen. Doch thans was het *Dordrecht* alleen, die, uit erkentenis voor het Privilegie van het *Stapelrecht* en andere voorregten, in de vooruitbetaaling ftemde; de andere Steden bleven het ftandvastig weigeren.

In het jaar 1554, deed de Landvoogdesfe wederom eene *Bede*, van twee honderd duizend guldens; die, echter, niet gemaklijk toegeftaan werd. De Edelen vertoonden, op den Dagvaart, *dat het land reeds met ruim* 47000 *guldens aan jaarlijkfche renten belast was: waar van de hoofdfom meer dan* 480000 *guldens beliep*. Nogthans werd, na veelvuldige beraadflagingen, in de gemelde fomme bewilligd. Hoewel de Steden niets deeden dan klaagen, over gebrek en fchaarsheid, ziet men, echter, uit de bewilliging, die doorgaans volgde, dat de rijkdom der Steden en derzelver Ingezetenen, van tijd tot tijd, vermeerderde, waar door zij dan ook in ftaat waren, de Graaflijke Schatkist te onderfteunen. Een oplettend Leezer zal reeds, zonder onze erinnering, ontdekt hebben, dat de Graaven hunne *Beden* niet alleenlijk van tijd tot tijd verzwaarden, maar dat ook door hen het voorgemelde 35fte Artikel van het Groot Privilegie van Vrouw MARIA geheel en al veronachtzaamd werd; dat zij, in plaats

van

van in Persoon de *Bede* te doen, hunne eischen door den Stadhouder of de Landvoogdes deeden voorstellen. Doch geen van alle de voorige Graaven trad dit recht onbeschaamder met voeten, dan de hoogmoedige FILIPS, en de tierannige ALBA, wien het te vernederend scheen, op de voorgemelde wijze zijnen nood vervuld te zien; en, echter, waren de Geldkisten nimmer schraaler voorzien dan in dien tijd. Het zal niet onnut zijn, den staat des Lands hier ter neder te stellen, zo als dezelve was op het jaar 1557, en zo als KAREL, Graaf van *Lalaing*, die, geduurende de afweezigheid des Hertogs van *Savoijen*, het ampt van Landvoogd bekleedde, denzelven aan de algemeene Staaten te *Brussel* vertoond heeft.

's Vorsten inkomsten in de Nederlanden beliepen in 1551	327960-17-
De Renten, vermindering van Inkomsten, door vervreemding van veele Domainen en andere lasten van 1551 tot 1556 merkelijk toegenomen zijnde, beliepen dezelven nu .	346818- 5-5
Zo dat 'er te kort kwam . . .	18857-15-5
NB. in een van deeze drie sommen is notoir een abuis; want zo de twee bovenstaande goed waren, moest 'er te kort schieten 18857-8-5 doch zijn hier gesteld zo als in 't oorspronglijke gevonden word.	
De Hofhouding, Wedden en Jaargelden der Amptenaars bedroegen jaarlijksch .	241574-19-
Aan de bezetting in de Grenssteden waren voor zes jaaren, aan levensmiddelen jaarlijksch toegelegd	25000- : -
De Penningen bij 's Keizers tijd opgenomen beliepen	4230304- : -
Die ten tijde des Konings en andere Schulden	140000- : -
Aan de Stenden des Keizerrijks . .	17465- : -
Aan die van Antwerpen wegens Aluin .	15000- : -
Aan de achterstallen der nieuwe Vestingwerken	36435-12-

Aan

Aan geſchut en krijgsbehoeften omtrent .	30000 - : -
Aan Mondbehoeften . . .	238000 - : -
Aan geleende Penningen in 't jaar 1557 .	600000 - : -
Aan het Bootsvolk dat den Keizer overgevoerd had	42000 - : -
Achterſtallen aan ee Vlies-Ridders, Raaden en andere Amptenaaren . .	129040 - : -
Achterſtallen aan het Krijgsvolk ten tijde des Keizers afgedankt	607311 - 1 - 2
Achterſtallen aan het Krijgsvolk ten zelfden tijde in dienst gehouden . . .	329360 - 11 - 2
Achterſtallen aan het Krijgsvolk bij 's Konings tijd afgedankt . . .	132515 - 14 -
Achterſtallen aan het Krijgsvolk ten zelfden tijde in dienst gehouden. . .	

De laatſte post, en nog een ander, betreffende 't geen men den Koopliedeu ſchuldig was, ſtonden in deeze begrooting nog open; dus de gantſche ſtaat van 's Lands achterſtallen niet naar behooren kon opgemaakt worden. Nogthans bleek 'er uit, dat de intrest der opgenomene penningen, gerekend tegen agt ten honderd, jaarlijksch omtrent *vier tonnen ſchats* beliep; dat het Land boven dien meer dan *twee millioenen* ſchuldig was, en dat de andere jaarlijkſche lasten, behalven de intresten, alle de toenmalige inkomſten bijna *drie tonnen ſchats* te boven gingen. Deeze ſchulden en achterſtallen zocht FILIPS te boven te komen, niet door het vorderen van buitengewoone *Beden*, maar door den eisch van een *hondertſten penning* op de onroerende goederen, en een *tienden* en *vijfden* Penning op de Lakens, het Zout en andere Koopmanſchappen. Doch 's Lands Staaten waren van oordeel, dat deeze achterſtallen wel den Koning, maar niet de Nederlanden betroffen, en dat ze, derhalven, ook niet door dezelven behoorden gedragen te worden. FILIPS, uit de ſterke tegenſtreving, welke de invoering van gemelden 100ſten, 10den en 5den penning ontmoette, wel ziende dat dezelve niet ingewilligd zou worden, keerde tot het gewoon gebruik van *Beden* te rug; doch op eene onmatige wijze, vorderende niet minder dan *agt*

ten-

onnen schats jaarlijks, voor den tijd van negen jaaren. Na veel-vuldige onderhandelingen, die, ter beslissinge van de ontstaane verschillen, tusschen de Provintien, nodig waren, werd in die *Bede* bewilligd, op voorwaarde, echter, dat de Staaten de behandeling der penningen en het betaalen van het krijgsvolk aan zig zouden houden. Ook werd, in dat zelfde jaar, behalven het opschieten van andere sommen, nog bewilligd in eene buitengewoone *Bede* van *drie honderd duizend guldens*. Wat naderhand, in 1559, over den nieuwen eisch van den 100sten, 10den en andere penningen voorviel, zal elders gemeld moeten worden; om welke reden wij ook van de *Beden*, gedaan door de Hertoginne VAN PARMA, in den jaare 1561, en den eisch des Hertogs VAN ALVA, 1569, raakende den 10den penning, hier geen verdere melding maaken.

Men zie de Registers van Mr. AART VAN DER GOES, in de Resol. der *Staaten van Holland* op die jaaren, waar van wij in dit Art. gesproken hebben.

BEEK, doorgaans *Beek bij Aarle*, of ook wel *Aarle Beek* genaamd. Zie het geen gezegd is op AARLE.

BEEK, een Dorp behoorende onder het Graafschap *'s Heerenberg* in *Gelderland*. Dit heeft wel een kleine Kerk, doch 'er wordt geen dienst in gedaan.

BEEK, is een der Dorpen en Heerlijkheden, in het Rijk van *Nijmeegen*, liggende op de grensscheiding tusschen *Gelderland* en *Kleefsland*. De Predikant van *Beek* bedient ook *Upbergen*. Dit *Beek* ligt zeer vermaaklijk achter eenen Berg, en schijnt zijnen naam ontleend te hebben van eene meenigte stroompjes, welke alhier ontspringen en van de hoogte nederwaarts vlieten. Van het Heerenhuis bij *Beek* is weinig meer dan de grondslagen te zien. Voorheen behoorde dit Dorpje, zo wel als *Hemmen* en *Malden*, aan de Heeren VAN GROESBEEK; doch het word zedert door onderscheidene eigenaars bezeeten.

BEEK, in 't Land van *Overmaas*, twee uuren gaans van

Maastricht, aan de grenzen van het Hertogendom *Gulik*, wordt, ter onderscheiding van het bovengemelde *Beek*, *Beek over Maas* genaamd. Dit Dorp heeft zijnen naam ontleend van een Beek, die daardoor, naar de Rivier *Geleen*, loopt. Het is van eene wijde uitgestrektheid, en heeft een groote Kerk, die wel eer aan ST. MARTEN toegewijd was; doch nu tot een gemeen gebruik voor de Gereformeerden en Roomschgezinden dient. De eerstgemelden zijn aldaar, naar evenredigheid van de Landstreek, zeer talrijk, en hebben ook een vrij beroep. Dit Dorp *Beek* ligt tusschen vruchtbaare Koornlanden, en bloeit zeer, door den doortogt, van *Maastricht* naar *Sittaart* en andere plaatzen. Ook rijdt door het zelve de Postwagen, van *Maastricht* naar *Venlo*, tweemaal ter week.

BEEK, (*Johannes van*) bij de Geleerden bekend onder den naam van BEKA, was een Edelman, gesproten uit het Geslacht der STOUTENBURGEN, welke uit een Adelijk geslacht van *Amersfoort* afkomstig waren. BEKA was Kanunnik te *Utrecht*, en heeft, zo als bekend is, geschreeven, de *Chronijk der Bisschoppen van Utrecht en der Graaven van Holland*. Deeze zijn arbeid was door hem opgedragen aan Bisschop JAN VAN ARKEL en aan WILLEM, Graave van *Holland*. Met de vervaardiging daarvan had hij zig, geduurende den tijd van zeven jaaren, te *Egmond* bezig gehouden, volgens zijne eigen woorden, in gemelden opdragt gebruikt. Deeze Chronijk is, door B. FURMERIUS, met het Vervolg van S. PETRI, en deszelfs aantekeningen, te *Franeker*, 1612, in 't licht gegeeven. Naderhand is dezelve door ARN. STUCHELIUS veel verbeterd uitgegeeven, in zijne verzameling der *Utrechtsche Histoire*. PHILIP VAN LEIDEN, in zijn Boek *van het Lof der Vorsten*, geeft BEEK of BEKA deezen lof: „ Wat eer (zegt hij) zouden de *Hollandsche Graaven* overig hebben, ten ware dat de gelukkige Abdij van *St. Adelbert te Egmond en de Monnikken*, *als zij de daaden van die zelven Graaven*, *door hunne nachtlijken arbeid niet vereeuwigd hadden*, *en den Priester* van Beek *dezelven niet in 't kort beschreven had*". Ganusch anders is het getuigenis, dat GERARD VAN NIJMEGEN van hem geeft; deeze zegt dat BEKA wel gelijkt naar een Timmerman, die zijn handwerk niet ver-

verstaat, wetende de stoffen, die hij van hier en elders gehaald heeft, niet behoorelijk te plaatzen. Dit vernederend oordeel over 's mans arbeid vervalt, echter, a's men weet, wat gebruik SCHRIVERIUS, in zijn *Chronijk der Hollandsche Graaven*, daar van gemaakt heeft.

BEKA's Chronijk loopt tot aan het jaar 1393, en niet, zo als VOSSIUS zegt, tot 1246; ook niet, zo als GOUDHOEVEN schrijft, tot 1245; want zij eindigt met den dood van FLORIS VAN WEVELINKHOVEN, wiens sterfjaar, gelijk men weet, dat van 1393 was. Dezelve is ook, te gelijk met die van HEDA en L. HORTENSIUS, *Historia Ultrajectina*, in de *Latijnsche Taal* te *Utrecht*, 1643. in folio herdrukt, en met zeer nuttige aantekeningen van A. BUCHELIUS en GIJSBERT LAP VAN WAVEREN, als ook met de Afbeeldselen der Bisschoppen verrijkt.

In het Derde Deel der *Analecta* van A. MATTEUS, vindt men ook deeze Chronijk van BEKA.

Zie verder VAL. AND.

BEEK, (*Kornelis van*) Kanunnik en Pastoor te *Utrecht*, leefde in de XV Eeuw, en liet na een Chronijk van zijn Klooster. *Bisdom Utrecht*, I. Deel.

BEEKBERGEN, ook wel *Bekbergen* genaamd, behoort onder het Schoutsampt van *Appeldoorn*, van waar het een uur gaans ten Zuiden ligt. Men ziet aldaar een deftige Kerk, die door een' Predikant bediend wordt. Bij dit Dorp is een Bosch, het *Beckbergerwoud* genaamd, waaruit geen hout, dan bij strenge vorst, mag gehaald worden. Men vindt alhier vier Papiermolens. Voor het overige geneeren de bewooners zig met den Landbouw.

BEEKERKENS; zie BIGGENKERKE.

BEEKESTEIN is de naam van verscheidene Lustplaatsen, in *Holland* en *Kennemerland*.

BEEKMAN, (*Isack*) was de oudste Zoon van ABRAHAM BEEKMAN, die zig, uit *Engeland* komende, te *Middelburg* nedergezet had.

ISACK oefende aldaar de practijk der Medicijnen; naderhand werd hij Rector te *Dordrecht*, en verwierf den roem van een [illegible]naar en vriend der Geleerden en der Geleerdheid te zijn. [illegible] zijner Broederen, mede liefhebbers der weetenschappen, [illegible] Rectoren te *Rotterdam* en te *Vlissingen* geweest. Van [illegible]MAN zijn verscheidene Natuurkundige en Mathema[illegible]ten nagebleeven, waarvan, echter, slechts weinigen ge[illegible].

Deeze BEEKMAN was de eerste, met wien DESCARTES, [illegible] komste in *Holland*, kennis maakte. De Wijsgeer, zig [illegible] bevindende, zag aldaar een wiskunstig vraagstuk [illegible]; doch het zelve in de Nederduitsche taal geschreeven [illegible] voor hem onverstaanbaar zijnde, verzocht hij de omstaanders het vraagstuk, voor hem, in '*t Fransch* of *Latijn* af te schrijven. Dit, zegt men, deed BEEKMAN; en dit leide den grond tot eene vriendschap, die, echter, naderhand weder gebroken werd; doordien, volgens het zeggen van DESCARTES, BEEKMAN niet eerlijk zou gehandeld hebben, met het Tractaat over de Zangkunst, waarvan het origineel hem toevertrouwd was. Hij zou naamlijk hetzelve op zijn eigen naam uitgegeeven hebben. Doch vermits men niet vindt, dat BEEKMAN zig desaangaande al of niet verantwoord heeft, is zulks niet te beslissen. BEEKMAN wordt, door VAN BALEN, in zijne *Beschrijving van Dordrecht*, bl. 674, genaamd, een man, ervaren in de Wijsbegeerte en Wiskonst. DESCARTES zelf getuigt, veel van hem geleerd te hebben. Uit zijn huwelijk heeft hij nagelaaten ééne Dochter, die daarna in Huwelijk had den Heer A. VAN DER PERRE, Burgemeester van *Vlissingen*.

Uit de aantekening van BAILET, *in 't Leven van* DESCARTES.

BEEKMAN, (*Martinus*) *Drossaard en Dijkgraaf van de Baronnie van Asperen*, heeft zig, in het jaar 1745, onder onze Vaderlandsche Historieschrijvers, een plaats verworven, door het in 't licht geeven van zijne *Beschrijving van de Stad en Baronnie van Asperen*, waarin vertoond word, haare Oudheid, Gebouwen, Hooge en andere Regeering, enz. De Drost heeft deeze zijne Beschrijving (waarvan wij ons op het Art. ASPEREN bediend hebben) verdeeld in twee-en-twintig Hoofdstukken, behelzende alles wat tot een volledige Beschrijving vereischt wordt.

De-

BEELDSTORMING IN DE NEDERLANDEN.

Dezelve is met eenige Kunstplaaten verſierd, en gedrukt te *Utrecht*, in gr. 8vo.

BEELART, (*Gerardus*) Zoon van den Burgemeester BEELART, geboren te *Heusden*, doch afkomſtig uit het oud geſlacht van dien naam, in het Land van *Kempen*, alwaar deszelfs Voorouderen de eerſte Hoofdſchouten geweest zijn.
GRAMMAIJE, *Taxandria*, bl. 9.

BEELDSTORMING *in de Nederlanden.* Dit allerhaatelijkst bedrijf is, in alle deszelfs omſtandigheden, zeer aanmerkelijk, en wel voornaamlijk om dat het zig onvoorziens openbaarde, en als een ſnelle blixem door het gantſche Land vloog; zo dat 'er bijna geen Stad was, die daardoor geene ſchade leed. Wat aanleiding tot het Beeldſtormen gegeeven hebbe, is ligter te zeggen, dan waar ter plaatſe het zig eerst openbaarde. Zie hier de oorzaak daar van. Toen FILIPS naar *Spanje* vertrokken was, gebood hij, bij Brieven, de Landvoogdesſe MARGRETA *van Parma*, de regels van het *Concilie van Trente* alomme te doen afkondigen, en de Ketters, met vuur en zwaard, te vervolgen; welke ſchrikbaarende bevelen, maar al te naauwkeurig, door de zogenaamde Geloofsonderzoekeren, en derzelver gemagtigden, ten uitvoer gebragt werden. Daar bij kwam dat zulks geſchiedde in een' tijd, waarin reeds alles, eerst door de geweldenarij van GRANVELLE, en naderhand door andere, die zijne voetſtappen volgden, en het oor der Landvoogdesſe hadden, of laat ik liever zeggen, die haar volkomen beſtuurden, overhoop geworpen was. GRANVELLES onmenschlijk gedrag had den afkeer tegen hem algemeen doen worden, en het getal der Onroomſchen, van dag tot dag, toeneemen; zo dat zij zig niet ontzagen, op de openbaare wegen en velden, ten aanhooren van duizenden, te prediken. Het een en ander maakte het gemeene Volk, 't welk daar door niet weinig geſtijfd werd, de *Spaanſche Tirannij* langs hoe ondraaglijker, en deed het overſlaan tot de ſtoutheid, van de onſchuldige Beelden en Kruiſen, die op de wegen ſtonden, te vernielen; welke ſpoorlooze moedwil daarna mede in de Kerken en Kloosters geoefend werd.

Sommigen willen dat deeze woede te *Iperen*, doch anderen dat zij bij *Kortrijk* eenen aanvang genomen heeft. Dit onbeslist laatende, is 't ondertusschen zeker, dat zij haar hoofd opstak in *Westvlaanderen*, tusschen de *Leije* en de *Zee*, in de maand Augustus des Jaars 1566, in een' tijd, dat de Graaf VAN EGMOND, als Gouverneur, ten Hove ontboden zijnde, zig derwaards begeeven had. Bij de woedende menigte, voegden zig Dieven, Roovers en ander schuim van Volk. Als iet zonderlings is hier bij aantemerken, dat men nooit geweeten heeft, wie de aanlegger van dat helsch bedrijf geweest is. De wapenen waren stokken, bijlen, hamers, touwen, enz. allen werktuigen, bekwamer om te vernielen, dan om zig te verdedigen of te vechten; zijnde, volgens de echtste verhaalen, flegts zeer weinigen deezer Kerkschenderen van geweer voorzien geweest. Den verfoeijelijken rol in Kerken, Kloosters en ten platte lande gespeeld hebbende, nam dezelve in de Steden eenen aanvang. Beelden, kostbaare en konstrijke Schilderijen, Sacramenthuiskens, Autaaren, enz. werden vernield. Boeken, noch Grafzerken, ja zelf niet de begraavene lichaamen werden verschoond. In den tijd van drie dagen waren meer dan vierhonderd Kerken geplonderd. Binnen *Antwerpen* nam het zijnen aanvang met de verwoesting van de groote Kerk, op den 20sten der gezegde maand Augustus, tegen den avond om zes uuren; en nog vóór middennacht was dat overheerlijk gebouw inwendig van alle deszelfs sieraaden beroofd. Dit verricht zijnde, liep het ontembaar graauw met geroofde brandende Waschkaarsen, onder een aanhoudend geschreeuw, van *Vive le Geux*, naar de andere Kerken, Kapellen en Kloosters, alwaar mede alles den moedwil der Plonderaaren ten doel stond. Het bleef, in sommige dier Gebouwen, niet bij de mishandeling en vergruizing van het levenlooze alleen, maar zelfs moesten de Levenden in den algemeenen ramp deelen. Te *Middelburg* en in gantsch *Zeeland* vergenoegde de oproerige gemeente zig niet met het breeken der Beelden, maar eischte ontslag van allen, die om den Godsdienst in hechtenis zaten; aan welken eisch de Magistraat en de Bisschop, ter voorkominge van bloedstorting, gedwongen waren te voldoen, met bijna twintig gevangenen lostelaaten. In de Provintie van *Utrecht* begon de

Beeld-

Beeldstorming op den 14 Augustus. In *'s Gravenhage* waren de onzinnigen niet te vreden met de Beelden uit de Kerken te doen ruimen, maar begeerden ook, dat ieder, die een Beeld in zijn huis had, het zelve zou ten voorschijn brengen, op dat het verbrijzeld werd. In andere plaatsen was, door voorzorge van de Magistraaten, de moedwil voorgekomen, door de Beelden bij tijds in veiliger bewaarplaatsen te doen brengen: gelijk zulks, onder anderen, ook te *Amsteldam* aan de Geestlijkheid bevolen werd; doch deeze in haaren ijver te driftig, en bij lichten dage aan het verhuizen zijnde, werd zulks door Ambachtslieden en anderen gezien, die haar, op den 23sten Augustus, noodzaakten, de Beelden weder te brengen ter plaatse daar ze behoorden. In de Oude Kerk, alwaar men met plonderen reeds bezig was, werd zulks door de Schutterij gestuit.

De Roomschgezinde Schrijvers hebben niet nagelaten, dit alles op rekening der zogenaamde *Geuzen*, of Hervormden te stellen; doch geen van allen heeft immer een man van naam met die boosheid durven betigten: integendeel zijn 'er bewijzen genoeg voor handen, dat de eersten en aanzienlijksten, ja zelfs alle weldenkenden, deeze daad met verachting beschouwd hebben. Zeker *Roomschgezind Schrijver* zegt zelfs: *Doch men moet ook bekennen dat al dit woeden en Beeldstormen niet op rekening van de bezadigdste en bescheidenste Gereformeerden moet gesteld worden. De oprechte van hunne Historieschrijvers vallen 'er zo wel tegen uit als wij.* Tot slot van dit Art. zullen wij hier nog bijvoegen, een plaats uit een der Brieven van W. LINDANUS, in leven Bisschop van *Roermond*, om aan te toonen, dat deeze schielijk ontstaane woede meer eene booze verrukking, dan ijver voor het Geloof en tegen deszelfs uitgekretene misbruiken was. „ Geloofwaardige ooggetuigen (zegt hij) hebben verhaald dat, wanneer de Leidenaars, in het jaar 1572. het Klooster der Minderbroeders buiten de Rhijnpoort, gingen onder de voet haalen, iemant in de plaats van een vandel, het afbeeldzel van den Duivel, op een lange spiesse vooruit droeg; zo dat wel te zien was, wat meester zij dienden. En de Beeldstormers hebben op verscheiden plaatzen getoond, dat zij meer van het afbeeldzel van den Duivel, dan van Christus hielden.

„ Zeker Spanjaart te *Londen* in 't St. Pauls Kerk komende, en „ zijne oogen herwaards en derwaards keerende, zag geen eene „ Schilderij van een der heiligen. Verder ingetreeden zag hij „ het afbeeldzel, dat geheel en ongeschonden was, van den Dui- „ vel, dat men gewoon was, onder de voeten van St. Michiel „ te schilderen. De Spanjaard, zijne gramschap niet kunnende „ betoomen, trok den degen en begon lustig op den Duivel te „ slaan, zeggende, voort, gij moet 'er zo wel, als de rest van „ daan. Zo hebben zij het ook te Antwerpen gemaakt, daar „ zij in dien loffelijken oorlog tegen de Beelden, niet alleen de „ twee Moordenaars gespaard hebben, maar na dat zij het staan- „ de Christus beeld, en dat van den Engel, die doorgaans bij „ den goeden Moordenaar gevoegd word, verbroken en vermor- „ seld hadden, hebben zij, alleen dat van den Duivel, die bij „ de kwade Moordenaar geplaatst was, ongeschonden gelaaten, „ zo als ik (zegt *Lindanus*) met eigen oogen en groot leedwee- „ zen gezien heb, waarom ook het Volk al schertsende zeide, dat „ zij wel gedaan hadden, met de handen aan hunnen Heer en „ Meester en niet aan hunnen Broeder te slaan. En als ik (zegt „ hij verder) in het jaar 1572. weder in mijn Bisdom was ge- „ keerd, daar het alles door de woede der Geuzen overhoop lag „ (*waar toe ik als mede Inquisiteur hen aangespoord had*, „ *moest hij 'er bijgevoegd hebben*) heb ik, zo als ik het Choor „ van de Hoofdkerk te Roermonde bezigtigde, gezien, dat alles „ van den hoogen Outaar weg geroofd was, de drie Beelden „ van de Heiligen verbrand waren: maar dat 'er nog een klein „ Beeldje was gespaard, het welk doorgaans bij de H. Maagd „ Genoveve werd geschildert; en de Duivel met een blaasbalk „ verbeeld. Ik pakte (zegt hij) het aanstond aan, en smeet het „ tegen de aarde, zeggende vertrek van hier Duivel"...-. Ligt- lijk bezeft men, dat wij de Historietjes van die Duivelsbeeldjes voor rekening van den Inquisiteur LINDANUS laaten, en ter goeder trouw gelooven, zonder juist de Beeldstormers te verdeedigen, dat zo ze al waar zijn, gemelde Beeldjes eerder toevallig, dan met opzet verschoond zijn gebleeven; om reden, dat als men de plondering van de Kerk te *Antwerpen* nagaat, en ziet, hoe onbesuisd, ja, zelfs met Levensgevaar, het Christusbeeld van bo-

ven nedergeuokken is geworden, men ras zal begrijpen, dat de drift geene gelegenheid overgelaten heeft, om juist het Beeld van den Duivel te verschoonen. Begeert men ondertusschen meer dergelijke Historietjes, men leeze MEERBEEK en STRADA.

BEELHEM, ook *Bielhem*, is een verbasterde naam van *Bethlehem*, een Klooster in *Gelderland*; zie BETHLEHEM.

BEEM, of BEDUM, een fraai Dorp in *Hunsingo*, eerste kwartier van de *Groninger Ommelanden*, komende in de oude Kronijk voor, onder de benaaming van *Bedderwalde*. Het legt op een laagen doch zeer vruchtbaaren grond. Men gelooft dat het zijnen naam ontleend heeft van den ongemeenen toeloop van Godsdienstigen, en het doen van zeer ernstige gebeden ter dier plaatse; waar van de oude Jaarboeken getuigen, dat WILFRIDUS en RADFRIDUS, wier Feestdag, volgens MOLANUS, in de Roomsche Kerken aldaar op den 3den December gehouden wordt, niet alleen aldaar gewoond hebben, maar ook door de *Noormannen*, na dat dezelven *Groningen* verbrand hadden, doorstooken zijn geworden, en wel terwijl zij in den gebede waren. Volgens het algemeen verhaal, is aldaar, ter hunner gedagtenisse, eerst een houten, en daarna een veel sierlijker steenen Kerk opgerecht, en door den Bisschop gewijd. Na de verandering van Godsdienst in deeze Landen, is de Kerk van *Beem* gebragt onder de Klassis van *Middelstum*, en wordt door één eigen Predikant bediend.

BEEMSTER, (*de*) voorheen een der grootste *Waterlandsche Meiren*, hebbende ten Oosten den *Purmerender* en *Oosthuizer Ban*, en ten Westen het *Schermer Eiland*. In geschriften van de tiende of elfde Eeuw draagt deeze Meir den naam van de vloed *Barmestra*, waar voor WILHELMUS PROCURATOR, *Keemstra*, doch MELIS STOKE beter *Beemstre* geleezen heeft. Reeds in het jaar 1570 was men bedacht op de droogmaaking van dezelve; doch de aanhoudende *Spaansche* Oorlog deed de bedijking staaken. In den aanvang van der XVII Eeuwe werd dit werk, door DIRK en HENDRIK VAN OS, JAN TEN GROOTENHUIS, JAN KLAASZOON KROON en eenige anderen, ter hand genomen, na dat daar toe, op den 21sten

Maij 1607, Octrooi verleend was. 's Lands Staaten bewilligden daar in te gereeder, vermits het water, volgens zijnen aan aanwasſende, jaarlijks wel vijf-en-twintig morgens land wegnam. De voorwaarde, waar op het Octrooi verleend werd, was, dat het werk in vier jaaren moest voltrokken zijn. In 1608 werd 'er een aanvang mede gemaakt; doch in het jaar 1610 brak de reeds gemaakte bedijking op verſcheidene plaatſen door. Daarna, op den 15den Februarij van dat jaar, werd aan de onderneemeren een uitgebreider en voordeeliger Octrooi verleend; de gaten werden met allen mogelijken ſpoed weder digt gemaakt, en alles, met zo veel ijver en overleg, in zijne ſlooten, wegen en watreren verdeeld, dat de kavelingen van de gantſche Meir, den 30ſten Julij 1612, op het Slot te *Purmerend* gehouden werd. Het droogmaalen geſchiedde door veertig Molens; en nog heden word de *Beemſter* met vijftig Molens droog gehouden. Op den gemelden 30ſten Julij wordt, daar ter plaatze, deeze droogmaaking, jaarlijks, door een Dankpredikatie herdacht; weinige dagen daarna is het *Beemſter* Kermis en Paardemarkt. In de tegenwoordige Cohieren is de *Beemſter*, behalven de vergraavene Landen, Dijkettingen en Pleinen, aangeſlagen voor 7794 morgens, 255 roeden en 6 voeten. De wijdte des Ringſloots is doorgaans agt roeden, en de diepte agt voeten. Op de breedte van agt roeden legt een' dijk van twee roeden glooijens, anderhalve roede kruins, en twee en één halve en drie roeden druipens, ter hoogte van zeven *Zijpſche* voeten. Een ſloot van een en een halve roede ſcheidt deezen dijk van de binnenlanden. Tien groote wegen, drie roeden breed, en even verre van elkander, loopen, naar aanwijzing der Kaarten, kruiswijze door de *Beemſter*, van welke wegen de middelſte en langſte de lengte van 2900 roeden heeft. De meeſte deezer overheerlijke wegen zijn, ter wederzijde, met hoog opgaande boomen beplant, waar door dezelve lommerrijke laanen vormen. Benevens die wegens leggen de ſlooten, wateringen en middeltochten, allen zeer net verdeeld. De gantſche *Beemſter* is verdeeld in vijf deelen, als *Midden-*, *Noord-*, *Oost-*, *West-* en *Zuid-Beemſter*; en ſchoon in ieder deezer deelen plaats tot een Kerk is, ſtaat 'er, echter, ſlegts éëne in *Midden-Beemſter*; welke Kerk een vrij hoogen Toren heeft. Het verblijf der *Beemſter-*

ſche

sche Dichterresse, Mejuffr. WOLF, geboren BEKKER, gaf voor eenige jaaren eenige vermaardheid aan deeze plaats. Het weiland is 'er ongemeen, doch de Lusthoven zijn niet meer zo fraai als eertijds. Ie het jaar 1743 telde men 'er 2078 Bewooners, zo jongen als ouden, en in 1749 waren 'er 497 huizen.

Wat de Regeering betreft, de *Beemster* maakt een Baljuwschap op zig zelven uit; wordende de Hooge Vierschaar aldaar gespannen door den Baljuw, die door 's Lands Staaten aangesteld wordt, en zeven Hoog-Heemraden; tot welk Collegie mede behoort een Secretaris, een gezwooren Klerk, en een Gerechtsbode. Viermaal 's jaars wordt de Vierschaar gehouden, op het Stadhuis te *Purmerend*; doch de vonnissen over lijfstrafbaare zaaken worden in de *Midden-Beemster* ten uitvoer gebragt. De laage Rechtbank bestaat uit den Schout, die in naam van den Baljuw, welke hem, nevens zeven Schepenen, aanstelt, de Vierschaar-spant; en met de Schepenen om de veertien dagen te *Purmerend* Rechtdag houd.

Het Dijkbestuur wordt geoefend door den Dijkgraaf en zeven Heemraden, een Secretaris, twee Penningmeesters en een Bode. Het Kollegie der *Hoofd Ingelanden* bestaat uit 18 Leden, die over het hooren der Rekeningen en doen der omslagen staan; deeze houden hunne vergadering in het Burger Weeshuis te *Amsteldam*, in de week na Paaschen.

Zie *Octrooi en Keuren voor de Beemster.*

BEERENBURG, een zeer aanzienlijk Huis, onder *Leiderdorp*.

BEERENDRECHT, een Dorp in de groote *Zuid-Hollandsche Waard*; zie BARENDRECHT.

BEERENDRECHT, wel eer een aanzienlijk Adelijk huis in *Rhijnland*, onder de Ambachtsheerlijkheid van *Leiderdorp*, aan den laagen Rhijndijk, omtrent het Schouw, een groot half uur gaans van *Leiden*. Het was weleer een Leengoed van de Abtdij van *Rhijnsburg*, en door CLARA VAN BERENDRECHT ten huwelijk gebragt aan Mr. FRANK VAN DER MEER, *Pietersz*, Baljuw en Dijkgraaf van *Delfland*, die het zelve naliet aan zijnen Zoon, JOHAN

VAN

VAN DER MEER VAN BERENDRECHT. Dit huis vervallen zijnde, is gesloopt en naderhand gebouwd in de Ambachtsheerlijkheid van *Aarlanderveen*, over het Dorp *Alphen* aan den Rhijn.

OUDENHOEVEN en VAN LEEUWEN.

BEERENDRECHT, anders *Cijs* genaamd, is een Hofstede, onder het Ambacht *Zoeterwoude*, tegen over de *Lammen*, aan de Vliet, een kwartier uur gaans van *Leiden*. Het is beroemd geworden, door de Schansen, aldaar, den 8sten Junij 1574, door de *Spanjaarden*, in het tweede beleg begonnen en te vergeefsch door de *Leidenaaren* aangevallen; zijnde dit de grootste en sterkste der Schansen om *Leiden*. Dit huis was aangelegt in 1524, met twintig morgens land, door JAN KLAES JANSZE VAN BEERENDRECHT, Dijkgraaf van *Rhijnland*, en werd, van 1525 tot 1536, aan de Graaflijkheid als een Leengoed opgedraagen, en daar van weder ontvangen. Heer JAN VAN BEERENDRECHT verkreeg het dus in 1580. Naderhand is het verkocht aan PIETER OUSEEL, die het naliet aan zijnen Zoon DANIEL OUSEEL, Predikant te *Voorschooten*.

VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*

BEERENKAMP, een *Heerenhuis*, in 't ampt van de *Veluwe*, onder *Nieuwkerk*, zijnde een oud gebouw, staande in een diepe graft, met een vasten brug, en omgeeven van veele plantaadjen; behoorende aan den Heer GOSEN GEURT, *Baron van Bentinck*.

BEERNE, een half uur ten N. O. van *Heusden*, langs den hoogen Maasdijk gelegen. In het jaar 1134 werd alhier een Abtdij opgerecht, door zekeren FOLCOLDUS, of FOLCO VAN BEERNE, wiens Kasteel hier geleegen was, en gesteld onder de orde der *Premonstrenzen*. Geduurende den *Spaanschen* Oorlog, heeft deeze Abtdij zeer veel geleden, en werd eindelijk geheel verwoest. De Abt en zijne Kanunniken verschuilden zig te *'s Hertogenbosch*, 't welk zij, toen die Stad door de Staaten bemagtigd werd, ook weder moesten verlaaten; onthoudende zig zedert te *Vilvoorden*. In het jaar 1648, werden de Abtdijgoederen door de Staaten aangeslagen en verkocht; zijnde van de Abtdij niets meer overig,

dan eenige bouwhuizen, en een Voorpoort met een laag zeskantig Torentje. De grond, waar op de Kerk wel eer gestaan heeft, als ook het Kerkhof, is geheel met puin bedekt en met ruigte bewassen. Nogthans ziet men 'er nog verscheidene Grafzerken.

BEKA, pag. 48. HEDA, pag. 156.

BEERS, een der zestien Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Baarderadeel*, in het kwartier van *Westergoo*, liggende aan de Vaart *de Zwette*, door *Wiel* naar *Jorwert* loopende, en aan de *Britswerdermeer*. Alhier ligt de Staate *Unia*, die, in het jaar 1443, door KEMPO UNIA bewoond werd. Het Dorp *Beers* heeft Kerk en Predikant, die ook *Jellum* bedient, behoorende onder de Klassis van *Leeuwarden*.

WINSEMIUS en SCHOTANUS.

BEERS, een ander Dorp van dien naam, in 't Land van KUIK, aan de Maas. Nog vind men in de Meijerij van *den Bosch* drie Dorpen, die mede deezen naam draagen, doch onderscheiden zijn in *Ooster-*, *Midden-* en *Wester-Beers*.

BACHIENE, *Geogr.* 1330.

BEERS, een Dorp tusschen *Kuik* en *Grave*, en dus in *Staats-Brabant*, welk Dorp een eigen Rechtbank heeft, die uit zeven Schepenen bestaat. In het zelve staat eene Heerenhuizing, die, met haaren tuin, binnen een graft beslooten is, schijnende weleer een Adelijke Hofstede geweest te zijn. De bezitter daar van was wel eer een Leenman van den Baron van *Kuik*. 'Er staat een Gereformeerde Kerk, die door een eigen Predikant bediend wordt.

De *Beersche Maas* heeft van dit Dorp haaren naam ontvangen. Men verstaat daar door het *Maaswater*, 't welk, zo dra die Rivier tot een zekere hoogte gewassen is, landwaards in loopt, en de daaromtrent geleegene Landerijen doet overvloeijen. Ten dien einde zijn, op de uitwaarden, even beneden *Kuik* tot *Katwijk*, en verder van het boveneinde van *Gassel* tot *Grave*, Zomerdijkje's opgeworpen, die, tot een zekere peil, onderhouden worden; waar over het water, ter diepte, van *één*, *twee*, *drie*, en

meer

meer voeten, naar gelange van de hoogte der Rivier, binnenwaards loopt. Het water, dat over den *Zomerdijk*, tusschen *Kuik* en *Katwijk*, invloeit, loopt naar en over de *Kuiksche en Inlandsche broeken*, en verder over de Landerijen, tot het Dorp *Beers* behoorende. Doch het water, dat bij *Grave* over den *Zomerdijk* stort, loopt te rugge, en al hooger opwaards, in de nabij gelegene Landen van *Castel*; het water deezer beide overloopen, bij *Beers* elkander ontmoetende, verspreid zig links en rechts: en na alle laagten overstroomd te hebben, valt het in 't Riviertje de *Raam*, loppende met het Raamwater, langs de Stad *Grave*, door de Landen van *Ravestein*, *Megen*, enz. voorbij den *Bosch*: moetende daarna, door den Overlaat bij *Baarzwijk* en de *Kleine Maas*, en door deeze in den *Biesbosch* zig ontlasten. Gemelde overloop der twee *Zomerdijkjes*, die de *Omloop der Beersche Maas* genaamd worden, begint als 't water der *Maas*, te *Grave*, tot 16 voeten en 4 duimen, boven de gemeene peil, gereezen is; waar van, in zodanige gevallen, een teken gegeeven wordt, door een Kanonschoot uit de Vesting van *Grave*, ter waarschouwing der Landlieden. Deeze overloop is, reeds sedert langen tijd, dus ingerigt, volgens zekere overeenkomsten, en dient om het Rijk van *Nijmegen* en het Ampt tusschen *Maas* en *Waal*, door de ontlasting, welke hier mede geschied, te verschoonen, en voor inbraken en overstroomingen te beveiligen.

Zie LOTZIJ, *Rivierkundige Aanmerkingen*, in de Voorreden, bl. 6.

BEERSE, een Adelijk Huis, in *Overijssel*, in de nabuurschap van *Omme*, behoorende, met *Eerde*, aan den Baron VAN PALLAND TOT OOSTERVEEN, die 'er het recht van aanstelling, zo van de Magistraaten als van den Predikant heeft.

BEERTA, eertijds *Beertje* en *Berethe* genaamd, omtrent een uur gaans ten N. W. van *Winschoten*, is, benevens de daaraan onderhoorende Buurschap *Beester Hamrijk*, een der *Old Ampten*, onder het gebied der Stad *Groningen*, dat ook Kerk en Predikant heeft, staande onder de Klassis van *Westwoldinger-*

gerland; het is een der aanzienlijkste en uitgestrektste Dorpen deezer Provintie. De *Mennoniten*, die hier menigvuldig zijn, behooren tot de *Vlamingen*, en worden door drie Leeraaren bediend. Voortijds was aldaar een Nonnenklooster van de *Norbertiner* Orde, die daarna verplaatst zijn naar het *Kusemer Klooster*, bij *Sijbaldebuuren*, in het *Westerkwartier*: ook wel *Manaa's Poort* genaamd. Beide Kloosters hadden een en denzelfden Stichter.

VAN DER HOUVE, II. Deel, fol. 170.

BEERTA, Volgens GABBEMA, een der drie of vier-en-veertig Dorpen, tusschen *Groningerland* en *Oost-Friesland*, met den Watervloed van 1277 vergaan.

Zie *Watervlieden*, pag. 93.

BEERUM, een Dorp weleer ten O. der Rivier de *Ee* gelegen, doch door den inbreuk van den *Dollart* mede vergaan.

ibid ibidem.

BEERSELE, (*Jan van Withem, Heer van*); zie WITHEM. (*Jan van*)

BEERWOUD, Overste binnen *Bergen op den Zoom*, in het jaar 1584, zijnen aanslag, om gemelde Stad, verraderlijk, in handen van PARMA te leveren, ontdekt ziende, vlugtte, op de aannadering van den Graave VAN HOHENLO, tot den vijand, en ontweek daar door zijne welverdiende straffe.

BOR, XIX. Boek, bladz. 41.

BEETS, is het zesde en laatste Ampt van het *Kwartier van Nijmegen*, liggende aan de overzijde van de *Linge*; waar door het van de *Thielerwaard* woord afgesneden. Ten O. N. en W. is het ingeslooten door de Graafschappen *Buuren*, *Kuilenburg* en *Leerdam*. De laatste Amptman was Heer OTTO HENRIK, Graaf van *Bijland*, zedert 1768.

Dit Ampt is van een klein bestek, en bevat niet meer dan twee plaatsen, naamlijk *Beest*, weleer een Stad, doch nu een tamelijk

Vlek

Vlek aan de *Linge*, en het Dorp *Renoij*, een weinig westwaards van *Beest*. Naar die beiden plaatsen wordt dit Ampt doorgaans *Beest* en *Renoij* genoemd. Digt bij *Beest* staat het aanzienlijk Slot *Wolfswaard*, van een hoogen ouderdom, en weleer bewoond door den Baron VAN BAUSSEL. In de XIV en XV Eeuw heeft het verscheiden harde belegeringen uitgestaan.

VAN DER HOUVE, II Deel, fol. 80. PONTANUS, *Geldersche Geschiedenissen*, fol. 128. 238. 303.

BEETGUM, een der Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Menaldumadeel*, in het kwartier van *Oostergo*, een half uur ten Oosten van *Berlikum*. Voor de bedijking van het *Bilt*, behoorde dit onder de Zee-Dorpen, en droeg toen den naam van *Badigum*, of *Badigeheim*. Dit Dorp heeft 20 stemmen. Onder hetzelve behooren ook sommige buitenbuurten, waar van *Dijksterhuizen* de voornaamste is. De Predikant behoort onder de Klassis van *Leeuwarden*. Men ziet 'er een zeer aanzienlijk Slot, toebehoorende aan den Grietman Baron VAN SCHWARTZENBERG.

SCOTANUS, fol. 204.

BEETS, een groot Dorp in *Holland*, westwaards van *Schardam*, gedeeltelijk langs den Ringsloot van de *Beemster* uitgedijkt.

BEETS en *Beetsterzwaag*, liggen beiden, als twee Dorpen, naast elkander, in de Grietenij van *Opsterland*, in 't kwartier van de *Zevenwolden*, aan de N. zijde van de Grietenij. Beiden zijn met een derde, *Olterterp*, d. i. *Oudedorp*, in 't Kerkelijke te zaam vereenigd, en worden bediend door één Predikant, wiens Parochie te *Beetsterzwaag* is.

BEETS heeft 35 stemmen, en is het eerste in rang onder alle de Dorpen van deeze Grietenij, schoon het voormaals nog merklijk grooter was. Deszelfs Kerk, aan ST. GEERTRUID gewijd, was een Kapittelkerk, staande onder een Deken met deszelfs Kanunniken. De Toren, die door ouderdom ingestort was, is naderhand herbouwd.

BEETSTERZWAAG overtreft merkelijk de andere Dorpen in grootte;

te; het heeft een fraaije Kerkbuurt met een befteenden ftraatweg, en legt zeer vermaaklijk tusfchen de bosfchen en bouwlanden. Men vindt 'er ook het *Weer* of Rechthuis, alwaar de Vergadering der Grietenije, of de Regtdag, om de tweede reize, gehouden wordt. Het Huis *Dijkftma*, eertijds *Vierfen*, de wooning van den Grietman, ftaat bijna 170 Koningsroeden van de Kerk van *Beetfterzwaag*. Aan dit Dorp zijn verleend drie jaarmarkten, welke drie dagen duuren, en door een grooten toevloed, niet alleen van *Friezen*, maar ook van *Omlanders* en *Drenthenaars* bezocht worden. Dit Dorp heeft 35 ftemmen.

Zie WINSEMIUS, *Befchr. van Friesl. achter zijn Chronijk.*

BEFEL, volgens Jonker VAN DER HOUVE, een Dorp in *Gelderland*, onder het kwartier van *Roermond*, in 't Drostampt van *Montfoort*. „ Toen (zegt hij) in het jaar 1527 *Gelderland* en *Zut-* „ *phen*, eene fchatting was opgelegd, ter fomme van 75000 gul- „ dens, ftond het kwartier van *Roermondt* daarin op 19075 gul- „ dens, en daar in moest het gemelde Drostampt dragen 2737 „ guldens 12 ftuivers 3 en een vierde penning, en dit *Befel* met „ *Felfort* 342 guldens 4 ftuivers 1/2 penningen."

Handv. Chronijk, fol. 24.

BEFTLO, noemt EMO eene *Hofftede* (*Hofftad*) of Hoofdplaats, dat is de voornaamfte van eenige Dorpen. R. AGRICOLA, een man van naam en achting, is aldaar geboren, en heeft aan die plaats een grooten luister bijgezet. Anderen noemen het ook *Baffelt* en *Baflo*; zie boven.

ALTING, *Not. Germ. Inf.* P. II.

BEGA, (*Cornelis*) een der beste leerlingen van OSTADE. Zijn Vader was PIETER [illegible] BEGIJN, en zijne Moeder een Dochter van den vermaarden tekenaar CORNELIS VAN HAARLEM. BEGA was vermaard in 't fchilderen van Boeren-Gezelfchappen, doch zo los van leven en flegt van zeden, dat zijn Vader weigerde, hem voor zijn' Zoon te erkennen; waarom hij dan ook den naam van BEGIJN in dien van BEGA veranderde. Hij ftierf den 27den Aug. 1664. HOUBRAKEN, I. Deel.

BEGIJN, is, volgens de aantekeningen en gedachte VAN PIER KOENS, Kanunnik te *Antwerpen* en van *Espen*, een naam, voorheen gegeeven werd aan alle vrouwen, die zig, door stil leven, van de wereld afzonderden. Onzeker is de oorspr dier benaaming. Sommigen, en onder andere HEDA, leiden zelve af van zeker zoort van Kap of Hulsel, zijnde, volgens het *Fransche* woord *beguin*, een kinderhulsel. Anderen leiden af van de Heilige BEGGA, wederom anderen van eenen LAMBERT BEGGE, een *Luikenaar*, die de Orde der *Begijnen* zou ingesteld hebben. GRAMMAIJE zegt, dat de naam *Begijn* oudtijds aanzien lijk was, en alleenlijk gegeeven werd aan Edele Vrouwen, die een' middenweg, tusschen het klooster- en wereldlijk leven, gekoozen hadden; hij voegt 'er bij, dat die naam, in vergetelheid geraakt zijnde, door de H. BEGGA weder ten voorschijn is gebragt. Wat aangaat de kleeding, 'er zijn 'er, die meenen, dat deeze geen oorsprong van dien naam, maar daar van ontleend is. Ook vindt men 'er, die denzelven afleiden van *Bichini*, naar het grove laken, waar mede zij gekleed gaan, 't welk, in het *Italiaansch*, genoemd word *Biglio*, dat ook op een zoort van Minderbroeders wordt toegepast.

Zie MIRÆUS, *Aantekeningen op het Bisdom van Utrecht*, Iste Deel.

BEGRAAVENISSEN, zijn die plegtigheden en gebruiken, welke, van de oudste tijden en eerste Volken, tot ons zijn overgebragt, en, als een der voornaamste pligten, onderhouden worden. Het volgende zal ons doen zien, waarom dezelve, met de daarop gevolgde eerbewijzingen en vereeuwigingen, nodig geacht en in gebruik zijn gekomen.

Het menschelijk geslacht is, zints deszelfs begin, wel aan de sterflijkheid, maar aan geene menschelijke Wetten onderworpen geweest, veel min aan burgerlijke gebruiken: dus was 'er niets, dat hun verpligte, de lichaamen der afgestorvenen te begraaven. Doch al vroeg heeft de Natuur en de gezonde reden, aan alle Volkeren, een zekere achting en eerbied voor de gestorvenen ingeprent, die het als onbetaamelijk en schandelijk deed voorkomen, de lichaamen hunner vrienden en bloedver-

wan-

laaten ten prooij der roofzuchtige dieren te laaten. Met vrugt vermaak zal men kunnen leezen, de Verhandeling hier over geschreeven, door den vermaarden H. DE GROOT, in zijn Boek [illegible] *het Recht des Oorlogs en des Vredes.* Behalven deeze door Natuur en Reden ingeprente achting, vorderde hun eigen welzijn, en de bewaaring hunner gezondheid, de Lijken, die, even als een uitgebluschte lamp, niets dan stank en onreinigheid nalaaten, onder de aarde te verbergen, of tot asfche te doen verdwijnden.

Uit de gewijde bladeren zien wij, hoe zorgvuldig ABRAHAM omtrent de begraaving zijner Huisvrouw SARA was. De *Jooden* hebben, in laater tijd, in dit geval, zig altoos naauwkeurig moeten gedragen volgens de voorschriften van MOZES. De Heidenen maakten gebruik van het balzemen en verbranden der Lichaamen; zij bewaarden de overgebleevene of bij een vergaderde asfche, oordeelende het overschot hunner bloedvrienden dus beter te kunnen bewaaren, dan door dezelve geheel en al ten spijze der wormen over te laaten; zij stelden dit zelfs boven de begraaving en zalving. Doch veele Heidenen van laater tijd, door den invloed van het Christendom en deszelfs beschaafder zeden verlicht, zijn van deeze Barbaarsche gewoonte afgestapt.

De aart onzes werks vordert, onzen Leezeren onder 't oog te brengen, hoe allereerst de *Batavieren* en *Romeinen*, hier te Lande, zig bij deeze plegtigheden gedragen hebben, hoe hunne gebruiken afgeschaft en andere in de plaats gesteld zijn.

Volgens de aantekening van JULIUS CÆSAR (*Gall. Oorl V Boek*) werden de Lijken der *Batavieren* en *Germanen*, omtrent den tijd van 's Heilands geboorte, kostelijk toegemaakt, en met alles wat den Overleedenen lief en waard was, zijne knechten, onderdaanen en beesten, in het vuur geworpen, als dienende tot een staat en orde der uitvaart. TACITUS, die honderd jaaren daarna hunne zeden met opmerking gadegeslagen heeft, getuigt van een minder pracht: zeggende (*Zeden der Germ. C. 27.*) *dat hunne begraafenisfen met weinig pracht verzeld waren*; en verder, dat alleen de lichaamen van vermaarde Mannen, met zeker soort van hout, verbrand werden; dat deezen brandstapel, naar de wijze der *Grieken* en *Romeinen*, niet vermeerderd of aangevuld

 werd,

werd, noch met ingeworpene klederen, noch met welriekende specerijen, maar dat alleen de Wapenen van den Overleedene, en ook zomtijds zijn Paard, daar werd bijgedaan; dat zij de kostbaare versiering der Grafsteden verachtten, als oordeelende die den Overleedene lastig te zijn; dat zij de graven maakten van opgeworpene aardzoden. Dat TACITUS hier de begraaving der *Batavieren* als eenvoudig en zonder pracht beschrijft, maakende zelfs geen het minste gewag van het verzellen of volgen der lijkbaar door de naaste bloedvrienden bij de begraaving of verbranding, is ligt nategaan, als men in aanmerking neemt, de uitsteekende pracht en kostbaare Lijkstaatsiën der *Romeinen*, en inzonderheid die van hunne *Keizeren*, vooräl wanneer dezelve vergood werden: waar van HERODIANUS eene uitvoerige beschrijving heeft nagelaaten.

De Lijkbehandelingen der Ouden bestonden meer in gebruiklijkheden, dan in noodzaaklijke pligten; zij waren dus, naar het onderscheid der Volkeren, ook verschillende: doch in de meest gebruiklijke kwamen zij veeläl overeen. De Held, die voor het Vaderland gestorven was, werd van de naaste vrienden, zo lang hij nog adem haalde, gekust en omhelsd, zelfs door alle de tegenwoordig zijnde Veldoversten; ten bewijze van hunne liefde en genegenheid voor zijne dapperheid. Maar zo ras hij den adem had uitgeblaazen, werden hem, niet alleen de oogen, maar zelfs, met grooten eerbied, de ligpen gesloten, en daarna het Lijk gewasschen en gezalfd; vervolgens een doodkleed, dat door de vrouw of naastbestaande van den overleedene geweeven was, aangetrokken; dit noemde men WAADEN. De doodskleederen waren doorgaans wit, zo als nog tegenwoordig; doch voor voornaame Persoonen gebruikte men ook wel purpere. Bij sommigen was het ook gebruikelijk, den Overleedene het beste kleed aantetrekken, over 't welk, door den *Reewer*, *Raawer* of *Reewster*, een *Ree* of *Raa* (doodkleed) werd gelegd. Vervolgens werden hunne hoofden met kroonen gesierd; 't welk ook door de oude *Hollanders* en *Friezen* is gevolgd. Want het is kenbaar, dat de Lijken, inzonderheid die der bloedgetuigen, en der ongehuwde Jongelingen en Maagden, met groene kroontjes versierd plagten te worden. Daarenboven was de gewoonte, dat

ten

ten tijde der Uitvaart, op de doodkist, drie kroonen werden vastgemaakt, uit welker toestel en verwe men den staat des Overleedenen onderkennen konde; dat is, of hij of zij gehuwd of ongehuwd ware, zomtijds met bijvoeging van de eerste Letter des naams. Ook hadden de Dragers (het welk nog heden, doch meest bij de Roomschgezinden, in gebruik is) een groenen tak van Laurier, of palm, in de hand of mond, of ook wel versierde takken; waar uit het kennelijk was, of de Overleedene Vrijer of Vrijster ware. Ook was men zeer naauwkeurig, om door het Hoofdsierzel der Vrouwen aantetoonen, of zij gehuwd of ongehuwd gestorven was. Doch wat aangaat het begraaven met Kroonen, zulks is, door de aanzienlijke Vorsten uit het Huis van *Bourgondien*, bestendig gevolgd. STRADA levert ons daarvan een bewijs op, als hij, op het jaar 1578, melding maakt van de begraavenis van DON JAN VAN OOSTENRIJK. „ *Hij was bekleed* (zegt hij) *met zijne Wapenen, en daarenboven had hij een Kroon op het hoofd, gelijkerwijs alle Prinsen van zijn Huis gemeenlijk begraaven wierden*". En *Hooft*, zegt: *dat hem een Kroon, straalende van Diamanten, was op het hoofd gezet.*

Bij de Ouden waren deeze *Kroontjes* alleen van bloemen gemaakt, om daardoor aanteduiden, een zinnebeeld van rust. Ook werden zij, die ongelukkig om het leeven gekomen waren, daar mede niet versierd, maar hunne hoofden enkel met een doek omwonden.

De Lijken, dusdanig opgesierd, werden op een draagbeddeke geleigd, tot den dag der begraaving bewaakt, en daaromtrent, door sommigen, een autaar opgericht, waarop eenig reukwerk werd aangestoken, om geur en licht te verschaffen; van welk gebruik men wil dat de Roomschgezinden het branden van Waschkaarsen bij de dooden ontleend hebben. Van groote en uitmuntende Mannen werden ook beeltenissen, zeer naar hen gelijkende, vervaardigd, en bij de begraafplaats neder gesteld. VARRO maakt ook melding van de nodiging der vrienden; 't welk bij de *Romeinen*, door een' slaaf, die met den dood zijns meesters zijne vrijheid bekomen had, geschiedde. De tijd der begraaving was, naar de verschillenheid der Volkeren, onderscheiden.

den. De *Batavieren* hadden dit met de *Romeinen* gemeen, dat de *Vrije* met het opgaan der Zonne, en de *Onvrije* des avonds of nachts in ſtilte begraaven werd. De Lijken der *Vrijen* werden, eenige oogenblikken vóór de begraavenis, met hun rustbeddeke op de Lijkbaar geſteld. Al wie dezelve naderde, was verpligt, zig alvoorens met water te beſprengen, en ook als zij weder van daar gingen: ten welken einde een aarden vat, gehaald uit de naaste woning, en gevuld met water, aan den ingang van het Sterfhuis ſtond.

Om van alle verdere kleinigheden niet te gewagen, bepaalen wij ons bij eenige aanmerkingen, ten aanzien van den Rang bij het doen der Begraavinge. Zelfs bij de minst beſchaafde Volkeren is het altoos een gebruik geweest, dat de naastbeſtaanden in den bloede van den Overleedene naast aan het Lijk volgden. Onder onze eerſte Voorouderen werd het ſchandelijk geacht, zijnen eigen dood te ſterven, of door ziekte of ouderdom het leven te moeten misſen; om dat voor hunne lichaamen geen de minſte achting als dan betoond, en dezelven geene laatſte eer of begraaving met eenige plegtigheid werd aangedaan, en zij, die dus niet ten dienſte van het Vaderland waren geſtorven, ſtil begraaven of verbrand werden. Want voor dezulken werden, door de *Barden*, geene Lijkzangen ter Eere van den Overleedene opgezongen, geene (*Tumulus*) begraafplaats, of ſteenen opgericht. Ja zelfs geloofden de Noordſche Volken, dat voor zodanige Overleedenen geene hoop van onſterfelijkheid overig was, of dat hunne geesten zouden vergaderd worden in de gelukkige plaats der Helden, die ſtrijdende voor het Vaderland geſtorven waren. Zij geloofden dat hun eene plaats in de *Vahalla* of Helle bereid was. Tegen over deeze minachting ſtond de eer, die den in den Oorlog geſneuvelden beweezen werd. Voor hen werden, door de Priesters, openbaare gebeden gedaan, gezangen tot lof hunner verrichtingen gemaakt, en grafſteden en gedenktekenen vervaardigd, hunne asſche zorgvuldig in aarden kruiken bijeen gezameld, en in de Graven ter bewaaringe geſteld. (Uit deeze gebruikelijkheden, om dit in 't voorbijgaan aan te merken, is onder ons ontſtaan de gewoonte van het maaken van *Lijkzangen*; het doen van *Openbaare*

Re-

Redevoeringen; het *oprichten van Graftombes en Eereteekenen.*)

Het draagen op de schouderen, eene gewoonte, in oude tijden, was tevens onder de Batavische Volkeren een bewijs van hoogachting; want deeze achting betoonden zij niet alleen aan de dooden, maar zelfs aan die, welken zij tot hunnen Veldheer of Legerhoofd verkooren; na hem op een Schild gesteld te hebben, droegen ze hem op de schouderen, rondom het Leger: welke gewoonte voornamelijk onder de *Friezen* en *Franken* plaats had. (Zie verder op het Art. BRINIO.) Dit geschiedde onder hen, om in het openbaar te vertoonen, de uitmuntenheid des mans, en de achting, die men voor hem had. Dan bij de *Romeinen*, en, mogelijk, ook bij de *Batavieren*, was het een gewoon gebruik, de Vrouwen aan de hand te dragen, tot een teken haarer nederigheid, een der eerste sieraaden der Vrouwelijke Sexe.

Om de volging der naaste Bloedverwanten naast aan het Lijk op te spooren, dienen vooraf eenige bijzonderheden gemeld te worden. Wij hebben zo even gezien de achting, die men voorheen gewoon was te bewijzen, en als nog bewijst, aan hun, die ten dienste van het Vaderland gesneuveld waren. Ouddijds had hier bij iets bijzonders plaats, naamlijk het neemen of vorderen van *Wraak*, wegens den dood van den Overleedene; daar toe waren allermeest verpligt, de naaste Bloedverwanten; zodat hij, die zulks naliet, hoe hoog van staat, voor eerloos werd gehouden. Een voorbeeld daarvan vindt men in 's Lands geschiedenissen, op het jaar 1395, van Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN aangeteekend; zie de *Holl. Chronijk Div.* 26, *Cap.* 45. Op het Art. BATAVIEREN hebben wij gezegd, dat wanneer een van hun, in den Oorlog, zijn Schild of Wapen verlooren had, voor eerloos gehouden werd, en een schandvlek voor zijn geslacht was. In laatere tijden werden alle die geenen, die in den krijg gedood, gevangen of overwonnen waren, geagt hun Schild verlooren te hebben; de Zoonen of naastbestaanden waren verpligt, ter afwissching dier schande en weder bekoming der Wapenen, daarover wraak te neemen; (zie TACITUS, *Zeden der Germanen*) wilden zij als schildboortige en eerlijke Mannen, deel-

genooten aan de Regeering, of als beschermers der vrijheid aangezien zijn. Daarenboven waren de naaste Bloedvrienden gerechtigd, van een onverhoedschen of voorbedachten doodslag wraak te neemen, en van de Wethouders de straffe des doodsschuldigen te eischen; van welk recht wij elders gelegenheid zullen hebben te spreeken. Hier zullen wij slegts kortlijk ter nederstellen, de gewoonte, die bij de oude *Hollanders* en *Friezen* plaats had. Iemand, het zij in het veld of op een andere wijze, omgebragt zijnde, werd, door den naasten Bloedverwant, eene wetlijke en openbaare betuiging gedaan van wraak te zullen en te willen neemen, over een dood of manslag en om ten uittersten het recht van den Overleedene te vervolgen, zo wel over den doodslager, als bij zijn afweezenheid tegen deszelfs naaste Bloedverwanten, die men, zo 'er geen zoen getroffen werd, zelfs straffeloos mogt dooden. In *Friesland* werd het Lijk aan den *Grietman*, in *Holland* aan den *Graaf* of zijnen *Stedehouder*, in *Utrecht* aan den *Bisschop* vertoond en aangeboden; dit was een noodzaakelijkheid, eer het mogt begraaven worden. Dit verrigt zijnde, werd, na den voorverhaalden toestel tot de begraavenis, het Lijk gevolgd van de bloedvrienden, gebuuren en bekenden, en dus naar de begraafplaats gebragt, en door de gebuuren in het gemaakte graf gezet. Thans kwamen alle de naaste Bloedvrienden, in hunne plegtgewaaden, in een ruimen kring, rondsom het graf staan, wanneer de *Bloedwreeker*, dat is, een der naaste vrienden van de *Zwaard*, dat is, van 's vaders zijde, met een groot bloot zwaard, ten voorschijn kwam, en het graf genaderd zijnde, driemaal, met het ontbloote zwaard, 'er opsloeg, roepende, met een luide stemme, driemaal, WRAAK. Daarna werd het Lijk met aarde bedekt, en de zandheuvel, met zekere bekende Kruistekenen, door de steel van eene spaade daarin gedrukt, getekend gelaten; waarop alle Lijkgangers vertrokken, zo om wraak te neemen, als om getuigenis van zijn recht te dragen. Deeze wijze van doen was nog in het Jaar 1400 in gebruik; blijkens een Handvest, aan *Gorcum* verleend, door Hertog WILLEM VAN BEIJEREN, 1412. In deeze gewoonte moet de oorsprong van den rang en orde, bij het doen der begraavenissen, van ouds niet alleen, maar nog in gebruik, ge-

gezocht worden, en waaruit gevolgd is, dat zo als de trappen van vermaagschapping in de bloedwreeking moest achtervolgd worden, 't zo ook in de volging van den lijkbaar was. Dan hier omtrent zijn zo veele verschillende gevoelens en duisterheden, dat die alle te verklaaren, dit Artikel eerder een Rechtskundig Vertoog, dan een Historisch verhaal zou doen worden; zijnde hier in, en bijzonderlijk door de invoering der Leenrechten en Wetten, zo veele twisten in de wereld gebragt, dat men met die allen nategaan een gantsch boekdeel zou kunnen vullen. Wij zeggen dan alleenlijk, dat in de gewoonlijkste gevallen de rang van 't bloed, uitgenomen de Man, achter de begraavenis zijner Vrouw, als het natuurlijkst zijnde, gevolgd werd, en dat bij deeze plegtigheid, sommige plaatsen uitgezonderd, het de Mannen alleen zijn, die den Overleedenen deeze laatste eer bewijzen. Wij zeggen, op sommige plaatsen: om dat elders de Vrouwen de lijkstaatsie mede uitmaaken. Ook vindt men in 's Lands Geschiedenissen een voorbeeld, dat zelfs Vrouwen, volgens den rang van het bloed, in 't jaar 1482, het Lijk van Vrouwe MARIA VAN BOURGONDIEN ter aarde hielpen brengen; het welk, echter, van weinigen is nagevolgd. Dan bij het begraaven van zulke uitmuntende Personaadjen heeft meer bijzonderheid dan gewoonlijk plaats; waar van de voorbeelden menigvuldig zijn. Doch dat men ook bij dezelven ten uitterste oplettend en zeer teder op den Rang was, daar van vind men een bewijs in de verschillen, daar over meer dan eens ontstaan, onder de Staaten van den Lande, bij de plegtige Begraavenissen der Prinsen VAN ORANJE, als Stadhouders. Bij den onsterfelijken Zeeheld DE RUITER, zag men de H. H. Gedeputeerdens gaan vóór den Zoon van den Overleedene, zo als ook te *Rotterdam*, in 't jaar 1714, de Heeren van de Admiraliteit voor de Zoons van den Overleedenen Admiraal van *Holland*, den Heer WILLEM BASTIAANSZ SCHEPERS, gingen; terwijl 'er ook voorbeelden genoeg voorhanden zijn, waarbij de naasten van den Bloede den voorrang van de Heeren van de Admiraliteit hadden.

Wanneer wij tot het Artikel HUINE of HUNNEBEDDEN gekomen zijn, zullen wij omstandig van die Begraafplaatsen der oude Bewooners deezer Landen moeten spreeken. Naderhand

was het eene gewoonte, dat alle de Lichaamen, niet in de Kerken of vergaderplaatsen der Gelovigen, maar elders op de Velden, en naderhand op de Kerkhoven, begraaven werden. En schoon 'er zijn, die willen dat CLODOVIS, Koning der *Franken*, die allereerst het Christendom omhelsde, en in 't jaar 511 overleden is, in eene Kerk begraven is, zo vindt men anderen, die het tegenspreeken; ja men vindt voorbeelden van Vorsten, die zig vergenoegd hebben, met in het Portaal der Kerke begraaven te worden. Voor de Kerklijken of eerste Kristen Leeraars had men oudtijds zo veel achting, dat hunne Lichaamen, in zekere steenen, of uit steen uitgeholde Doodkisten of Vaten, zo men ze noemen wil, ter onderscheiding van anderen, op de Kerkhoven begraaven zijn; waar van de Kerkhoven te *Heilo*, *Noordwijk*, *Wassenaar*, enz. binnen weinige jaaren, als nog de bewijzen hebben opgeleverd. Ten openbaaren blijke van de rustplaats eens Christens, werdt eerst, zonder eenig opschrift, boven op het graf, een houten *kruis* gezet, en daarna 'er bijgevoegd, de naam en sterftijd van den Overleedene; welke gedenktekenen ons doen zien, hoe men de begraafplaatsen der Christenen van die der Heidenen onderscheiden heeft. Dan na dat de zugt meer algemeen werdt, om in Kerken en Kapellen begraven te worden, uit een zeker soort van bijgeloovigheid, naderhand onder onze landgenooten in een zogenaamd *point d'honneur* veranderd, is ook het begraaven in de Kerken, eene algemeene gewoonte in onze dagen, door mannen van kunde en oordeel ten hoogsten afgekeurd. Maar men weet hoe veel 'er aan vast is, om zodanig eene gewoonte in onbruik te brengen; en indien niet het voetspoor van eenige aanzienlijken van den lande met meerder ijver worde nagevolgd, twijfelen wij, of de bestrijders dier gewoonte wel ooit hun oogmerk bereiken zullen.

Tot dus verre over de wijze van begraaven en de begraafplaatzen gesproken hebbende, moeten wij vervolgens melden de aloude wijze van Rouwdragen, en de straffe voor de grafschenders.

Wat aangaat het eerste: de droefheid, waar mede de bloedverwanten over het afsterven hunner bloedvrienden zijn aangedaan, is niet meer dan natuurlijk en billijk; van ouds af heeft het onder

der de onzen plaats gehad, door openbaare tekenen daar van bewijs te geeven. Nogthans waren die tekenen, in 't gewaad en kledij, zo wel als in de hartstochten, doorgaans verschillende. De Kleding der *Batavieren* is op het Artikel daar van beschreeven; in deeze, zelfs niet in die van de voornaamsten, vinden wij niet dat de rouw eenige verandering maakte. Dan, na dat men, in plaats van hunne onzienlijke hoofddeksels, een zeker zoort van *Vilthoeden* in gebruik gebragt had, zag men, in geval van Rouw, daar aan eenige verandering. De verandering, die deeze *Vilthoed*, door den tijd, ondergaan heeft, vindt men zeer geestig afgeschetst in een Gedicht, *de Hoed* genaamd, te vinden in de *Algemeene Oefenschool*. Dan wij bepaalen ons hier tot die der ouden, welker maaksel was van grove wolle, zo zagt en los behandeld, dat de randen niet magtig waren zig zelven te ondersteunen, of op te houden; hangende zij om het hoofd en ooren, even als een lap Laken, ten ware dezelve, met een band of koord, opgetoomd werd. Op eenige oude Afbeeldsels ziet men onze Graaven en Edelen met zulke hoeden verbeeld, het zij met een knoop of kostbaaren steen of band opgetoomd, ter onderscheiding van een minder soort van Menschen, en ook om hunne dapperheid daar door aantetoonen. In de behandeling van het *Kamprecht* zullen wij zien, dat het aan een onedelen niet geoorloofd was, met een opgebonden *Vilthoed* te gaan, maar, volgens de *Keuren van Zuid-Holland*, alleen aan hun, die met een knuppel en beukelaar gewapend waren. Deeze hoeden hadden, tot sluiting van het agterhoofd, een band, waar mede de nederhangende deelen werden opgehouden: voor hun, die gerechtigd waren ze dus te dragen, altijd, en voor anderen, in zekere gelegenheden. Dan in tijden van droefheid, 't zij algemeen of bijzonder, werden zij, even als de wapenen, die omgekeerd ter Lijkstaatsie gedragen werden, met rouw behangen; de opgetoomde *Vilthoed*, die moed en wakkerheid verbeeldde, moest, bij het doen van begraavenissen, om droefheid te vertoonen, nederhangen, (zo als bij de Lijkstaatsien der Prinsen VAN ORANJE op de afbeeldingen te zien is); waar door dan de banden of snoeren langs rug en schouderen slingerden. De hoeden naderhand veranderd zijnde, zijn ze ook, langen tijd, in den

den rouw nederhangende gedragen, en eindelijk de Lamfers of Rouwbanden in gebruik gekomen, die, echter, in de eene of andere Stad van *Holland*, veel in lengte verfchillen, en ook verlengd of verkort worden, naar maate de rouw groot of klein is. Zelfs heeft men gezien, dat het dragen deezer rouwbanden een pracht geworden is, die zo verre de overhand nam, dat, in verfcheiden Steden, de Wethouders zig genoodzaakt vonden, daarin te voorzien, en de lengte, met daar op geftelde boete voor de overtreders, te bepaalen. Wat aangaat de verdere kleedij, deeze, in 't eerst zeer eenvoudig, werdt, naar maate de Graaven grooter werden, ook prachtiger: inzonderheid waren de mouwen, zo der mannen als der vrouwen, als ook de andere deelen van het kleed, boven maate lang; wordende, in veele gevallen, opgegespt, waar van oude Schilderijen ons menigvuldige bewijzen geeven. In den rouw werden dezelven ontgespt, en hingen bij het lijf neder, zelfs ten deele fleepende langs de aarde. In plaats van deeze lastige manier van kleeding, bedacht men, in laater tijd, voor de mannen, Mantels, en voor de vrouwen, Huiken, die, als ze voor rouwgewaat dienden, *Sloven* genoemd worden; die dus in den rouw te voorfchijn kwam, werden gezegt *gefloofd te gaan*. Zo zag men, bij de Lijkftaatfie van voorgemelde Vrouwe MARIA VAN BOURGONDIEN, de drie vrouwen van den bloede in bonte mantels met rouw kaproenen, en haare edele Jonkvrouwen in 't zwart gekleed, gewimpeld met linnen hoofddoeken. Deeze *Huiken* zijn nog bij eenige *Noordhollanders* en anderen in gebruik; ook vindt men van de *Friefche* vrouwen, dat zij in dien rouw gekleed waren als zij ter Kerke gingen, om getrouwd te worden. Onze voorzaten, echter, hebben zig, doorgaans, tot hunne rouwkleederen, van zwarte ftoffe bediend, als komende die verwe het naast met de droefheid overeen; fchoon, bij andere natien, door de Mannen, roode en purpere, en door de Vrouwen, witte kleederen gebruikt zijn. De rouwtijd was mede verfchillende: bij de *Romeinen* duurde dezelve, voor de mannen, doorgaans een jaar, doch voor de vrouwen veel langer. Men vindt voorbeelden van onze Lands Gravinnen, die dezelve geduurende haar leven gedragen hebben; waar van men bij de Abdijen van

Rhijns-

Rhijnsburg, *Koningsveld* en *Loosduinen* de voorbeelden vinden kan. — Eer wij tot de ſtraffe der *Grafſchenders* overgaan, moeten wij hier nog van eene aloude gewoonte, naamlijk de verſtooting des Boedels van den Overleedene, melding maaken.

Twee voorbeelden daar van leveren ons de Geſchiedenisſen op in één jaar, te bijzonderder, om dat het geſchiedde, door voornaame Perſonaadjen. De eene was MARGREET VAN KLEEF, Weduwe van Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN; de andere de Hertoginne Weduwe van FILIPS VAN BOURGONDIEN, *Schoonvader des Graven van Oostervant*. De Plegtigheid, door de eerstgemelde, volgens 's Lands Wetten, in acht genomen, zullen wij hier ter nederſtellen met dezelve woorden, zo als zij door een gelijktijdig Schrijver geboekt zijn; „ Vrouwe Margareete van Cleve „ (zegt hij) Hertog Aelbrechts leste wijf, ſaliger gedachten vij- „ tede (*Stondaf*) die erflicke goeden van Hollant aldus: Dair „ was die Bailiu ende die mannen, ende men maeckte dair „ Vierſchair. Als die gemaekt was, koes die vrou een Voecht „ ende die gheerde (*begeerde*) vonnes: *of die vrouw hem alſo* „ *aldair ghecoren hadt tot enen voecht, dat hij hair verant-* „ *woerden mocht, ende recht voir ſpreken?* 't vonnis wijsde, „ *ja, tot dier Vierſchair*. Daer na vrachde die Rechter, *of* „ *dair yemant yet lette?* Der vrouwen voecht ſprak *ja*, ende „ ſeyde, *dat dair ſtont mijn vrouwe, van Hollant &c. mit* „ *haeren ghecoren voechde ende gheerde* (begeerde) *aldair te* „ *vijten* (afteſlaen) *nae den Rechte van Rijnlant, alſulcke erf-* „ *licke goeden, als Hertoech Aelbrecht ſaliger gedachten, ghe-* „ *laten had in ſinen lesten leve*, (uitgenomen) *ſonder dair ſy* „ *aen verlijftocht wair, alſo nauwe als ſy wist, hoe ſy dat* „ *doen ſoude mit recht?* Die Rechter vermaende vonnes, 't „ vonnes weisde, *dat ſy aldair ſtaen ſoude, in gholeende clee-* „ *deren, die hair niet beſtonden ende bloet* (ontbloot) *van al-* „ *re haven, die van Hertoge Aelbrecht ghekomen wair, ende* „ *gaen voir die bare wt, ende ſy ſoude hebben een halm in die* „ *hant, ende ſoude dat wechwerpen ende vijten en vertygen* „ *hair aldair, mit hares ghecoren Voechts hant, alle goeden,* „ *die Hertogh Aelbrecht in ſinen leſten leve liet, ſonder dair*

„ *ſy*

„ *ſy aen verßijftocht wair*, *ende alles in ſchult ende vtſchult*.
„ ſo dede die vrouwen. Dair t'enden gheerden hair Voecht een
„ vonnes, *of hij als een Voecht van die vrouwe die goeden ge-*
„ *vijs* (afgeſtaan) *had recht was*. 't vonnes wijsde *ja*. Want dat
„ lichaam van den Edelen Prins was gebaert (op de baar gezet)
„ en gebrocht, voir de doiren van der zalen, ende trat voert vter
„ zalen, en deeden zo voirs is (men zie *Politijke Regeering*
„ *van den Briel*, bl. 310.)". Een gebruik, waar van men, ſchoon met minder omſtandigheid, zegt: *de Sleutels op de kist te leggen*; 't welk, ſchoon zeldzaam, echter nog heden gebeurt.

Wat nu aangaat het laatſte, naamlijk de ſtraffe der *Grafſchenders*; het is bekend, dat de opgerechte Grafſteden, Tomben en dergelijke praal- en eeretekenen, van Helden of andere Maanen van verdienſten, ter wier nagedachtenis dezelve zijn opgericht, als geen eigendom van hunne erfgenaamen, om dezelve te vervreemden, verkoopen, vermaaken, of te vernietigen, aangemerkt kunnen worden, zijnde dezelve zo veel als eene belooning of vergelding voor de verdienſten der Overleedenen, en hun alleen, om zo te ſpreeken, toegeheiligd. De opſchriften van ſommigen, luidende, *ter eere van God Almagtig en ter onſterfelijker* of *eeuwige gedachtenis*, bewijzen zulks volkomen. Om geene voorbeelden uit de Ouden bijtebrengen, laaten wij ieder rechtgeaart Nederlander oordeelen, hoe groot eene achting de beſchouwing der gedenkzuilen voor hen, wier asſche onder dezelven beſloten ligt, in ons kan veroorzaaken. Dien heiligen en achtenswaardigen eigendom te ſchenden, verdient zekerlijk de allerzwaarſte ſtraf; bij alle beſchaafde volken, zijn tegen die misdaad ook behoorlijke wetten vastgeſteld. Niet alleen het ſchenden der gemelde openbaare Grafplaatſen, maar ook van alle anderen, word in dezelve beweezen een verfoeilijke misdaad te zijn: I. Om dat de begraaving de laatſte dienst en eer is, die eenen Overleedene, en wel uit liefde, beweezen wordt. II. Om dat de ſchenders en beroovers der Graaven met recht aangemerkt worden als aanvechters der dooden, als verſtoorders van hunne ſtille rust, en als moorders der weerelooze lichaamen. Daar deeze wetten dus voornaamlijk opzicht hebben op de algemeene begraal-

graafplaatzen, hoe veel te ſtrafbaarder is dan niet de misdaad, indien dezelve bedreeven wordt aan de openbaare, aan die, welke *Gode en der Eeuwigheid gewijd zijn!* Wij zwijgen nog van de zulken, die op 's Lands kosten, voor onze Helden, ter belooning hunner dienſten, opgericht zijn.

Sijlla werd, door de *Romeinen*, wreed genaamd, om dat hij het Graf van cajus marius geroerd, en deszelfs beenderen verſtrooid had. De Turken zelf hebben hier tegen veel ſtrengere wetten dan de Christenen gemaakt, en de verſtoorders of beroovers der Graven doodſchuldig verklaard. Niet alleen Turken, maar zelfs de Mooren ſtemmen met de Jooden en Christenen daar in overeen, dat het de allergrootſte misdaad is. Bij de *Longobarden* werd deeze ſchenddaad, GRAFFWORFFEN en GRAFRAUB genaamd. *L. L. Longob. Tit.* VI. „ *Si quis ſepulturam hominis mortui ruperit quod* GRAFF WORPHUM *dicitur*, & *corpus ſpoliaverit, aut foris jactaverit* DCCCC. *ſol. ſit culpabilis parentibus defuncti.* De ſomme, tot ſtraffe daar geſteld, was veel zwaarder dan die op een doodſlag ſtond. In de wetten der *Bojaaren* vindt men tegen gemelde misdaad zwaare ſtraffen bepaald. En in de *Oude Frieſche Wetten*, met naame die gemaakt zijn, en plaats hadden tusſchen hes *Vlie* en het *Zundvloed*, dat is aan de mond van de *Maas*, wordt gezegt: *Si hominem mortuum effoderit, & ibi aliquid tulerit, ut cætera furta componatur.*

Bij de Oude *Hollanders* werd het ſteelen van een doodkleed, *Ree-* of *Raaroof* genaamd, en met den dood geſtraft; ook verjaarde deeze misdaad niet, het geen omtrent verſcheidene andere halsſtraffelijke misdaden plaats had. Opmerklijk is, ten deezen opzichte, een Handvest, gegeeven aan die van *Waterland*, door Hertog albrecht van beijeren, naar den ſtijl van 't Hof Ao. 1387; in het zelve leest men: „ Voort waar iemand in Wa-
„ terland, die tegen ons breuckig worden, ende van de breucke
„ binnen 's jaars niet daar af aangeſprooken worden, die zoude
„ daar af quijt weezen. Ende alle punten gelooven (belooven
„ wij voor ons, en onſe nakomelingen, hem en heure nakome-
„ lingen eeuwelijck duerende, vast ende geſtade te houden. Wt-
„ gezondert *moort, brant, vrouwen vercraft, ghewapent te-*

„ *gen*

„ *gen ons zelfs lijf*, en de RAA ROOF, dat is te verstaan, *zo wie* „ *eenen dooden man beroofde en syne raa bename*, *oft wie een* „ *doode man*, *uit onse lante in een ander lant voerde.*"

In den bekenden *Saxen-Spiegel*, gedrukt te *Gouda* 1479, behelzende de rechten, welke ook in deeze Landen aangenomen zijn, leest men, onder den Tijtel van ONDAADIGE LUIDEN.

„ *Zo wie eenen dooden zijn Graft beroeft*, *die verboert tien pond.*, enz.

BEIERLAND, geleegen in het Westlijke gedeelte van de *Hoekfche Waard*, zijnde een *Baljuwschap*, voorheen behoord hebbende aan den ongelukkigen L'AMORAAL, Graave van *Egmond*, die, nevens den niet minder ongelukkigen Graaf VAN HOORN, in den jaare 1568, voor 's Lands Vrijheid zijn hoofd en leven moest missen. Deeze Edele Graaf had, in het jaar 1557, dien Polder, welke, zedert den beruchten *St. Elizabets-vloed*, 1421, door het water bedolven geweest was, doen bedijken, en ter eere van zijne Gemalin SABINIA VAN BEIJEREN, *Beierland* genaamd. Daarna hebben hunne Edele Groot Mogende, de Staaten van *Holland* en *West-Friesland*, deeze Heerlijkheid, die door het Graaflijke Huis verkocht was, voor de Provintie genaast, in het jaar 1731, in drie Ambachten verdeeld, en, voor zekere somme gelds, uitgegeeven; het eene Ambacht wordt *Oud*, het ander *Nieuw*, en het derde *Zuid-Beierland* genaamd. De tegenwoordige *Baljuw* daar van, is de Heer en Mr. P. C. POMPE, van *Meerdervoort*, Raad in de Vroedschap der Stad *Dordrecht*, enz.

BEIERLAND, aan de *Maas*, is, volgens het voorgaande, het eerste Ambacht. Dit is, door de menigte der bewooneren, die, door de aangenaamheid der plaatze, derwaarts gelokt werden, in weinige jaaren, zo zeer toegenomen, dat het naar een aanzienlijke Stad gelijkt. De Hervormde Gemeente wordt aldaar door twee Leeraaren bediend. Deeze Heerlijkheid heeft wel eer behoord aan den Heere JAN DE CERFF, Burgemeester der Stad *Rotterdam*, en daarna aan den Heer JOH. MART. VAN HARLINGEN. In het jaar 1767, werdt ze, door koop, de eigendom van Vrouwe JACOBA CATHARINA VAN SCHOONHOVEN, Douariere van wijlen den Heer PIETER MEERMAN, en Vrouwe van *Piershil.*

BE-

BEIERLAND, (*Nieuw*) ligt ten zuiden van het bovengemelde, aan het water de *Spuij*, 't welk deezen Polder van 't Land van *Putten* fcheidt. Hier van is Ambachtsheer MATTHIAS BACKUS, Heer van *Valkenswaard*, enz.

BEIERLAND, (*Zuid*) wordt dus genoemd, om dat het zuidwaarts van *Oud-Beierland*, aan het *Haringvliet*, ligt, doch is meest bekend bij den naam van *Hitzert*. In 1737 is deeze Heerlijkheid, door de Staaten der Provintie, verkocht aan de zogenaamde *Gors-Heeren*, welke ten getale van agt-en-twintig waren. Deeze, den Polder in gelijke deelen onder zig verdeeld hebbende, ftelden drie gemagtigden aan, aan welke de beftuuring der Burgerlijke zaaken overgelaaten ward.

Tot dit Baljuwfchap behooren ook twee bedijkte plaatzen; de eene, de *Beer* genaamd, ligt fchuins tegen over *Oud-Beierland*, in de *Oude Maas*, en behoort aan den Heer BOON; de andere, die den naam van *de Tien Gemeenten* draagt, ligt zuidwaards van de *Hitzert*, in het *Haringvliet*, en behoort aan den Heer VAN HALF WASSENAAR. Deeze plaats is te meer berucht, om dat de Schepen, van *Smirna* komende, zedert eenige jaaren verpligt zijn geweest, aldaar *Quarantaine* te houden. Alle de Predikanten van den *Hoekfchen Waard*, uitgezonderd die van *Piershil*, behooren, volgens BACHIENE, tot de Klasfis van *Dordrecht*.

BEILER DINGSPIL, een der zes *Dingfpillen*, waarin *Drenthe* verdeeld is. De benaaming DINGSPIL is, buiten tegenfpraak, ontleend van *Dingen*, dat, in de oude *Duitfche* taal, *Pleiten* betekent, en waar van nog heden een *Pleidooi*, een *Rechtsgeding*, de *Pleitzaal*, de *Dingzaal*, en een genoodzaakte tot pleiten, een *Dingpligtige* genoemd werdt: dus door een *Dingfpil* een Rechtbank verftaan moet worden. BEILER DINGSPIL is dan de tweede Rechtbank des Landfchaps *Drenthe*, geleegen midden in het Land, en omringd door vijf andere *Dingfpillen*, fchietende zuidwaarts aan de *Echtenfche Veenen*, de hoogfte van geheel *Drenthe*; waar van ten bewijze genoegzaam alle de Beeken, die het zelve bevochtigen, binnen de grenzen van dit *Dingfpil* haaren oorfprong hebben. De grond is hier mild in het voortbren-

 gen

gen van houtgewas. Het zelve is in drie Schoutsampten gesmaldeeld. Het eerste daarvan is *Beilen*; en daar in vindt men het Dorp.

Beilen, dat, als het grootste en voornaamste, zijnen naam aan het *Dingspil* gegeeven heeft. Het ligt aan de noordzijde der Beek, die de *Havelter-Aa* genoemd wordt. Tweemaal is dit Dorp genoegzaam geheel afgebrand: doch telkens en voortreffelijker opgebouwd. Het bevat in zig vijftien onderscheidene Klufsten of gehuchten, die te zaamen 1600 bewooners kunnen opleeveren. Het getal der Hervormde Ledematen aldaar beloopt ruim 500. Men wil dat de Kerk voorheen aan de Abdij *Dikninge*, na bij *Meppel* geleegen, behoord heeft. Het Friesche Geslacht van beilanus heeft van dit Dorp zijn naam ontleend.

Zie bachiene, B. 308.

Beiling, (*Albert*) zie albert beiling.

Beima, het Adelijk Geslacht van deezen naam, ook wel beijem genaamd, was uit de Staate *Beijem*, te *Arum* gelegen, afkomstig; het is in de voorgaande Eeuw uitgestorven. Volgens bericht, van den Heer e. m. van burmania, (aan den Heer te water medegedeeld, uit de MSS verzamelinge van Kwartieren, geschreven door fijo van heemstra) is onder de zestien Kwartieren van anna van eisinga, Huisvrouw en naderhand Weduw van filips van boshuizen, Grietman van 't *Bild*, en overleeden in 1652, ook de naam en het wapen van beima; gelijk die beiden ook voorkomen onder de Kwartieren van rein popma, te *Sneek*. In het Register der Edelen in *Friesland*, gemaakt bij den Hertog van *Saxen*, in het jaar 1505, wordt mede gemeld sjoerd lieuwesz. beijem. (winsemius, bl. 403 alwaar men meer anderen van dit Geslacht gemeld vindt, als op bl. 187, 304, 307, 311.) Sjoerd, dien wij straks nader zullen leeren kennen, had een Broeder, lieuwe genaamd, welke mede veel deel aan de loflijke verrichtingen van zijnen tijd had. Van dit geslacht moet een ander van dien naam, dat mede onder de oudste geërfde van *Friesland* geteld wordt, onderscheiden worden. (Men zie ferwerda, I. Deel.)

Tot

Tot dit Geslacht behoort JULIUS BEIJMA, en ook de Hoogleeraar BEIMA, van wien straks nader. Thans gaan wij over tot,

BEIMA, (*Sjoerd*) of VAN BEIJMA; die een afstammeling van het eerstgemelde Adelijke Geslacht was, en in huwelijk had JEL BOTTINGA, waarbij hij een Zoon teelde, mede SJOERD genaamd, die 1508 Vaandrig van een bende Ruiters, onder den Graaf VAN NASSAU, was, doch ongehuwd, in den ouderdom van 25 jaaren, overleed. Zijn Vader was een der eerste en ijverigste *Friezen*, die het vermaarde Verbond der Edelen ondertekenden. Hij spaarde geene moeite om ook andere Edelen tot die ondertekening aan te moedigen.. Om daarin te beter te slagen, verzocht en verwierf hij, van Graaf LODEWIJK VAN NASSAU, en van den Heer VAN BREDERODE, eene Copie of nederduitsch Afschrift, door hem zelven onderschreven. Hier bij was gevoegd een Hoogduitsch Bericht, mede door gemelden Graaf ondertekend, waarnaar de *Friesche* Bondgenooten zig hadden te gedragen. Naderhand ontwierp BEIMA nog een bijzonder verbondschrift, ten huize van PIETER BERRINS, dat ook door verscheidene Edelen onderschreven werd. Toen de zaak der Edelen begon te rug te gaan (1567) en BREDERODE, om het uiterste te waagen, zig in *Amsteldam* geworpen had, vervoegde BEIMA zig, met meer andere *Friesche* Edelen, bij hem; doch hun werd het inkomen in de Stad belet. Vertrokken zijnde, werden zij ongelukkiglijk ontdekt; door verraad van den Schipper, of bij toeval, (schoon wij liefst het eerste gelooven,) werd hun Schip op een zandplaat vast gezet; BEIMA benevens meer anderen gevangen genomen zijnde, werden zij eerst naar *Harlingen*, daarna naar *Vilvoorden*, of op het Kasteel *Ruppelmonde*, en eindelijk naar *Brussel* gebragt, in welke Stad deeze edele Voorstander der Vaderlandsche Vrijheid, op den 28sten Mei des jaars 1568, bij vonnis van ALBA, veroordeeld werd om onthoofd te worden, met verbeurdverklaring van zijne goederen. Dit vonnis werd, den 1sten Junij, ten uitvoer gebragt; wordende het Hoofd op een paal gesteld en het lichaam daar aan gehangen; in welken akeligen toestand het gebleeven zou hebben, wäre het niet, dat BEIMA, nog vóór zijnen sterven, gebiecht hebbende, de ongewijde aarde verdiend had. Het schijnt dus onzeker, of

of hij den Roomſchen Godsdienst is blijven aankleven, dan zig op het ſtuk van den Godsdienst onverſchillig gedragen hebbe; als mede, of men het doen der biechte, of wel het voorgeeven daarvan, aan de genegenheid van den Prieſter, die kort voor zijnen dood bij hem was, moet toeſchrijven. ACRONIUS getuigt, in eene Leerrede, van goederhand bericht te zijn, dat BEIMA in den Hervormden Godsdienst zo wel onderweezen was, dat hij, in de gevangenis te *Bruſſel*, den *Roomſchen* Biechtvader, die hem toegevoegd was, en zomtijds bij hem kwam, zogt te bekeeren en tot zijn geloof overtebrengen; ja dat die Biechtvader naderhand ook het Pausdom verlaaten heeft, en Predikant onder de Hervormden geworden was; dat voorts BEIMA's Weduwe, zulks vernomen hebbende, en begeerig zijnde, aangaande het einde haares mans onderricht te worden, zig naar den gemelden Biechtvader begaf, en dat deeze, op de vraag, of haar man ſtandvastig gebleeven was, haar geantwoord had: *Ik meende hem te bekeeren, maar hij bekeerde mij.* Dit antwoord, zegt ACRONIUS, ſtrekte de Weduwe tot troost, anderen ten voorbeelde, en wordt den Leezer ter beoordeelinge gelaaten, wat 'er te houden zij van zijne biecht, waardoor hij zig, na zijnen dood, van grooter ſmaad bevrijd heeft.

J. W. TE WATER, *Verbond der Edelen*, IIde Stuk, bl. 183. enz.

BEIMA, of BEIJMA, (*Julius*) en, zo als gezegd is, ook wel BEIJEM, in het Jaar 1539, te *Dokkum*, in *Friesland*, alwaar zijn Vader Burgemeester was, geboren, uit een der Geſlachten van dien naam, en vermaagſchapt aan de vermaardſte *Frieſche* Edelen. In zijne jeugd begaf hij zig, met grooten vlijt, tot het onderzoek der Rechten, en maakte daarin ongemeene voortgangen. Zo op de Academie van *Leuven* als te *Orleans*, gaf hij blijken van zijne bekwaamheid, en als Licentiaat onderwijs in de rechten. Daarna keerde hij met lof en eer naar *Friesland* te rug. Te *Franeker* werd hij Hoogleeraar in de Rechten, naderhand Lid van den Hoogenraad van *Friesland*, en overleed 15 Junij 1598. Zijne Egtgenoote was MAIJKE, de oudſte Dochter van JOHANNES LAMBERTUS VAN OADEMA, die hem drie Kinderen naliet:

ENA

ENA a BEIJMA, die in Huwelijk had J. VERRUAIJ; JOHANNES a BEIMA, Raadsheer te *Leeuwaarden*; LAMBERTUS a BEIMA, die een Zoon naliet, enz. JULIUS BEIMA heeft eenige schriften nagelaaten.

Zie VRIEMOET, *Ath. Fris.* bl. 86-92.

BEIMOER, ook wel *Beiemoer* genaamd, is een der Polders, behoorende tot het Markgraafschap van *Bergen op den Zoom*, en is geleegen bewesten *Halsteren* en *Noordgeest*. In Lijfstraflijke misdaaden staat hij gedeeltelijk onder *Halsteren*, en gedeeltelijk onder *Noordgeest*. De Schout van *Halsteren* en vijf Schepenen, die voor hun leven worden aangesteld, neemen 'er de Burgerlijke Regeering waar. Men heeft 'er daar en boven eenen Dijkgraaf, twee Heemraaden, één Penningmeester en één Boekhouder. De Secretaris van *Halsteren* bekleed alhier dien Post. Jaarlijks draagt *Beimoer* in de verponding 727 guldens en dertien stuivers. Het land van deezen Polder brengt allerleije graanen voort; ook is 'er zeer goed Weiland. De Ingelanden zijn niet gehouden de Excijnsen te betaalen, onaangezien hunne Landerijen onder de eigen goederen des Markgraafs behooren.

Staat der Nederlanden, II. Deel, bladz. 419.

